

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/269692679>

# George Soros – “Otvoreno društvo” kao ideja, ideologija i politička praksa (George Soros – Open Society as idea, ideology and political practice)

Book · February 2014

CITATIONS

0

READS

1,425

1 author:



Aleksandar Savanovic

University of Banja Luka

27 PUBLICATIONS 7 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:



Theory of secession [View project](#)



Republicanism [View project](#)

Aleksandar Savanović  
**GEORGE SOROS**  
„Otvoreno društvo“ kao ideja,  
ideologija i politička praksa

Aleksandar Savanović

**GEORGE SOROS**

**„Otvoreno društvo“ kao ideja,  
ideologija i politička praksa**

*Glavni i odgovorni urednik:*

Nenad Kecmanović

*Recenzenti:*

Prof. dr Nenad Kecmanović

Prof. dr Nikola Poplašen

*Lektor:*

Marija Milovanović

Banja Luka, februar 2014.

Aleksandar Savanović

# GEORGE SOROS

„Otvoreno društvo“ kao ideja,  
ideologija i politička praksa





# SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	7
1. IZAZOV GLOBALIZACIJE:	
kolaps socijalizma i kriza neoliberalnog kapitalizma .....	9
1.1. <i>Boom/bust</i> sekvenca.....	16
1.2. Političke implikacije modela .....	20
2. DOKTRINA „OTVORENO DRUŠTVO“ .....	29
2.1. Saznajnoteorijske pretpostavke koncepta .....	36
2.1.1. Refleksivna teorija istorije .....	53
2.2. Deficit kontrole u socio-kulturnom sektoru .....	58
2.3. Deficit kontrole u političko-ekonomskom sektoru:	
<i>Novi svjetski poredak</i> .....	67
2.3.1. Preventivna akcija i suverenitet država .....	75
2.3.2. Nacrt institucija <i>Novog svjetskog poretka</i> .....	80
2.4. Kritika politike Georg W.Bush-a.....	88
2.5. Evropska Unija .....	102
3. FONDACIJA – politička praksa „otvorenosti“ .....	111
3.1. Tranzicija iz zatvorenih u otvorena društva	
–“ <i>Obojene revolucije</i> ” .....	124
3.1.1. Bosna i Hercegovina .....	130
3.2. „ <i>Soros realizam</i> “ .....	139
4. KRITIKE .....	147
4.1. Ljevica: apostol „Nesvetog trojstva“ <i>Bretton Woods-a</i> .....	148
4.1.1. Globalizacija <i>versus</i> Novi svjetski poredak – Vojnik <i>Imperije?</i> .....	154
4.2. Narodnjačka desnica.....	157
4.2.1. <i>Case study</i> : kosovski rudnici.....	169
4.2.2. Devaluacija načela suverenosti .....	181
4.2.3. Multikulturalizam .....	187
4.2.4. Teorije zavjere: <i>Masoni, Illuminati, Trilateral, Bilderberg</i> itd.....	189
4.3. Neoliberalni kontraodgovor.....	195
5. ZAKLJUČAK .....	205
6. DODATAK: MIT O SOROSU .....	209
PREDMENTNI REGISTRI .....	215
Imenski registar.....	215
Registar organizacija/institucija .....	219
Literatura .....	223



# PREDGOVOR

Motiv za rad na ovom spisu je dvostruk. S jedne strane radi se o logičnom nastavaku teorijskih problema sa kojim sam se bavio u prethodnom spisu *Anarhokapitalizam*, naime radikalnom antidržavnom kapitalizmu, s obzirom da je George Soros jedan od markantnijih oponenta tom filozofsko-ekonomsko-političkom pravcu na savremenoj sceni, a istovremeno, što je paradoks, od strane mnogih pogrešno percipiran kao njegov strasni zagovornik. U određenom smislu ova knjiga, zapravo njen prvi dio, predstavlja nastavak poglavlja „Teorija kriza“ iz spisa *Anarhokapitalizam*.

Međutim, drugi motiv bio je presudniji. Naime, nema sumnje da je George Soros odigrao aktivnu ulogu u procesima tranzicije SFRJ, a njegov uticaj, što posredni što neposredni, na regiju i dalje se osjeća. Pri tome nije sasvim jasno kakav je i koliki taj uticaj stvarno bio. Ne čudi da u svim novonastalim državama bivše Jugoslavije postoji jasna linija razgraničenja na „soroševce“ i one koji su „antisoroš“. Intelektualni, ali i politički krugovi, naročito s desnice, većinom percipiraju i Sorosa lično, ali i koncept za koji se zalaže i propagira, bilo kao protivnika i antipoda, bilo, u „najboljem“ slučaju, za nejasnog, i stoga sumnjivog mešetara. Pri čemu je takva percepcija ambivalentna – osjeti se fundamentalno poštovanje za ideju otvorenog društva, njena uzvišena humanistička pozicija i značaj koji ima u evropskoj tradiciji od periklovske Atene do danas, ali istovremeno i snažno podozrenje i sumnja u idologizacijsku primjenu te veličanstvene ideje u svrhu jednog sofisticiranog sistema dominacije.

Predmet je dodatno zakomplikovan različitim drugim nejasnoćama. Jedna od karakterističnih je medijska mitologizacija najglasnijeg savremenog zagovornika ideje otvorenog društva, čije se finansijske aktivnosti i filantropski rad često smatraju kontroverznim i obavijenim velom mistike, koja otežava trezvenu i nepristrasnu analizu. Dodatno otežava pristup problemu činjenica postojanja ogromne mase podataka, informacija, poluinformacija itd, koji su međutim teško provjerljivi i sumnjivi. Tako pokušaj da se objektivno sagleda smisao i uloga *otvorenog društva*, kao i njen propagator, predstavlja tipičan primjer situacije u kojoj je istraživanje otežano ne samim nedostatkom informacija, već usljed prenatrpanosti kontaminiranim podacima i kojekakvim nepotkrijepljenim fantazijama iz domena konspirologije. Može se reći da ovdje imamo posla sa jednim tipičnim postmodernim simulakrumom u kome je vrlo teško razdvojiti stvarnost od fikcije i, u samoj fikciji, onoga što je slučajno varka od onoga što je svjesna manipulacija. To je jedan od ključnih razloga zašto smo se u našoj interpretaciji Soros doktrine fokusirali primarno na njegove knjige, a, u mjeri u kojoj je to bilo moguće, redukovali korištenje novinskih i intervju tekstova. Izlaganje u formi knjige je ipak najprerađeniji, „najobjektivniji“ i najcjelovitiji način predsta-



vljanja jednog pogleda na svijet, i naročito u ovom slučaju, u kome postoji toliko mogućnosti da se sklizne u trač i žutu štampu, predstavlja najpouzdaniji oslonac.

Još jedan dodatni problem je što i sama ideja *otvorenog društva* nije laka za pristup, prije svega zbog upadljive sklonosti njenih zagovornika da je podiginu na nivo dogme i nedodirljive istine, diskreditujući svaki alternativni pristup, ne samo kao metodsku i intelektualnu grešku, već i kao moralnu anomaliju. Taj izražen totalitarni impuls sasvim je kontradiktoran sa samom idejom otvorenosti i zbunjujuće djeluje u pokušaju otvaranja jedne diskurzivne polemike koja bi htjela biti oslobođena prethodnih zaključaka, a naročito krutih dogmi.

U formalnom smislu, knjiga koju nudimo sastoji se iz tri dijela, od kojih prvi izlaže teorijske koncepcije i sorosevsku izvedbu doktrine otvorenog društva. Drugi opisuje *Fondaciju*, kako u specifičnim praksama koje je ova provodila u tranzicionim društvima, tako i u smislu poveznice sa prethodnom teorijskom pozadinom. Treći dio sumira različite kritike koje se sa različitih teorijskih i ideoloških pozicija upućuju kako na račun samog Sorosa, i doktrine koju propagira, tako i praksi koje su legitimirane tim teorijskim *background*-om. U tom smislu ovaj tekst se tek jednim dijelom odnosi na striktno političkoteorijski i političkofilozofski predmet, a jednim većim dijelom zapravo ima karakter istraživačkog novinarstva. Takav disparitet između prvog poglavlja, u kome se predstavlja jedna filozofskoteorijska doktrina, i drugog i trećeg poglavlja u kome se analiziraju političke prakse, proizilazi iz našeg temeljnog stava da doktrina formulisana u prvom dijelu služi kao teorijski okvir za praksu, te da se ova praksa ne može razumjeti bez ključnih metoda i strategija djelovanja razrađenih u teorijskom okviru. Međutim, to ne znači da te prakse nužno slijede iz datog teorijskog okvira, već naprotiv, predstavljaju samo jednu od njegovih mogućih operacionalizacija.

# 1. IZAZOV GLOBALIZACIJE: KOLAPS SOCIJALIZMA I KRIZA NEOLIBERALNOG KAPITALIZMA

“Glavna politička opasnost po svjetski kapitalizam sastoji se, ovog puta, u tome što je upravo on, svjetski kapitalizam, uzrok krize.”  
[G.Soros]

Dijagnoza savremene planetarne situacije koju Soros iznosi u svojim spisima, naročito u *Kriza globalnog kapitalizma*<sup>1</sup> i *The New Paradigm for the Financial Markets*<sup>2</sup> je da je slom sovjetskog bloka krajem 90-tih godina XX vijeka, proizveo specifičnu situaciju odsustva alternativne paradigme. Naime, kolaps komunizma shvaćen je kao teorijska i praktična potvrda istinitosti neoliberalne doktrine. Globalizacija je definisana sveopštom tendencijom da se planetarni poredak izgradi po neoliberalnom slobodnotržišnom modelu. Ta tendencija pojačana je činjenicom da je pad Sovjetskog Saveza koincidirao sa izrazitim porastom komunikacijskih potencijala<sup>3</sup> obezbjeđenih bumom novih tehnologija, i, u ekonomskoj sferi, tendencijom objedinjavanja parcijalnih nacionalnih tržišta u jedno planetarno tržište, kako u realnoekonomskom sektoru, tako naročito i u finansijkom.<sup>4</sup> Vidjećemo u kasnijem izlaganju da Soros smatra kako je ključna karakteristika globalizacije, koja se često ispušta iz vida, upravo to da je globalizacija prije svega proces oslobađanja kretanja *finansijskog* kapitala preko granica suverenih država, a ne samo tržišta roba, usluga i trgovine<sup>5</sup>, tj. realnog sektora. Ti su procesi otpočeli 1970-tih godina i u cjelini su proizveli izvanredne učinke širom planete. Stoga ne čudi da su vrlo brzo protumačeni kao empirijski dokaz superiornosti, pa čak i nužnosti organizovanja društva po modelu slobodnog tržišta. Tranzicija iz postblokovskog ka globalizacijskom svijetu poistovjećena je sa planetarnim širenjem *free market* pogleda na svijet, deregulacijom, i sve većim oslobađanjem ekonomije od stega političke kontrole i planiranja.<sup>6</sup> In-

---

1 Soros George, *Kriza globalnog kapitalizma* [Rabic, Sarajevo 1999].

2 Soros George, *The New Paradigm for the Financial Markets - The Credit Crisis of 2008 and what it means* [Public Affairs, New York 2008].

3 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.118.

4 Soros George, *O globalizaciji* [Samizdat B92, Beograd 2003].

5 Soros George, *Open Society Reforming Global Capitalism* [PublicAffairs, New York 2000.], str.167; str.198-204.

6 Soros George, *Тезисы о Глобализации* [Вестник Европы, №2, god.2001.].

tuitivna zamisao koja stoji u pozadini ovih tendencija je da su tržišta auto-korigujući sistemi, i istovremeno sistemi koji omogućavaju maksimalnu moguću produkciju blagostanja. Politička kontrola, intervencionizam i eksterno [vantržišno] planiranje u ekonomiji shvaćeni su kao, s jedne strane iracionalni u ekonomskom smislu; s druge strane apsurdni po sebi – s obzirom da su tržišta autoregulišuća; i, na kraju, inkompatibilni sa savremenom ekonomijom koja je nadnacionalna po svom obimu, dok politika ostaje nužno nacionalna.<sup>7</sup> Ovaj teorijski okvir predstavlja ono što danas znamo kao neoliberalizam.

Neoliberalizam predstavlja savremenu verziju *laissez faire* doktrine i liberalnog kapitalizma XVIII i XIX vijeka. Afirmiše se prvo u anglosaksonskom području za vrijeme administracija Margaret Thatcher i Ronald Reagan-a, a nakon sloma komunizma postaje planetarni model globalizacije.<sup>8</sup> U prvoj fazi Thatcher-Reagan administracija finansijska tržišta zaista su se razvijala izuzetnim tempom, stvarajući čitavu lepezu potpuno novih finansijskih mehanizama i sofisticiranih deriviranih i sintetičkih instrumenata, te obrise onoga što jeste globalno tržište i globalni kapitalistički sistem. Time se zapravo i uobličila globalizacija.<sup>9</sup> Uspon se dogodio pod doktrinom deregulacije i proizveo je utisak da će nastavak uspona zavisiti od daljnjeg smanjenja regulatornih mehanizama, tj. oslobađanja ekonomije od stega politike, postepenim istisnućem države. Krize koje su se desile 1990-tih, tumačene su nedovoljno brзом provedbom deregulacije – tj. one nisu tumačene kao neuspjeh neoliberalnog kapitalizma, već odsustva kapitalizma.<sup>10</sup>

Soros smatra da je cijela ova neoliberalna slika svijeta, koja je dominantna intelektualna interpretacija globalizacije, potpuno pogrešna kako u smislu istorijskih činjenica, tako i teorijskih argumenata. On uvodi provokativan termin "tržišni fundamentalizam" kao oznaku za neoliberalnu ideologiju, očigledno želeći da naglasi njenu krutost i dogmatičnost. Ta krutost naročito dolazi do izražaja u hipotezi *equilibrium*-a, koju Soros vidi kao teorijsku srž neoliberalne doktrine:

"Globalni kapitalistički sistem temelji se na vjerovanju da finansijska tržišta, kada su prepuštena svojim vlastitim mehanizmima, imaju tendenciju postizanja ravnoteže. Pretpostavlja se da se ona ponašaju poput klatna: mogu ih poremetiti vanjske sile, tzv. egzogeni udari, ali nakon tih udara ona će se nastojati vratiti u položaj ravnoteže." [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.11; up.str.69]

---

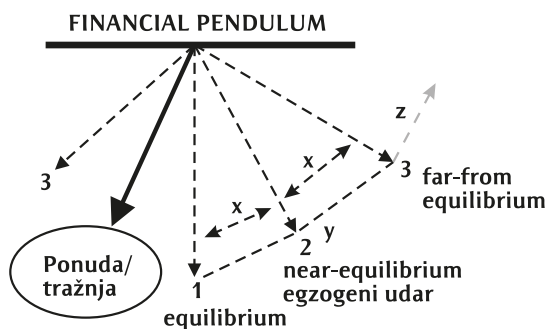
7 O globalizaciji, str.14-15.

8 *Soros Lectures – Lectures Five: The Way Ahead* [Open Society Foundations, New York 2012.] str.85

9 O globalizaciji, str.76. Up: Soros George, *Mjehur američke nadmoći – popravljjanje posljedica zloupotrebe američke moći* [Samizdat B92, Beograd 2004],str.71.

10 O globalizaciji, ftn.62; str.75.

Prevladavajuće tumačenje funkcionisanja finansijskih tržišta – hipoteza efikasnog tržišta ili EMH [*Efficient Market Hypothesis*] – u potpunosti je diskreditovano krizom iz 2008. godine. Aktuelnu finansijsku krizu nije uzrokovao neki egzogeni faktor poput stvaranja ili raspada naftnoga kartela, nego sam finansijski sistem. Ta činjenica egzaktno pokazuje da je lažna pretpostavka prema kojoj su finansijska tržišta klatna koja teže ravnoteži, a odstupanja stvaraju vanjski šokovi. Metafora “klatna” opisuje mehanizam koji je poznat kao “nevidljiva ruka” ili “magija tržišta”, kojom ovo teži da samo sebe vraća u poziciju optimuma:



- (i) Equilibrium tačka – pretpostavljeno [hipotetičko ili stvarno] stanje tržišta u kome su faktori ponuda/traznja u ravnoteži;
- (ii) Egzogeni udar – pomjeranja nekog od faktora od optimalnog stanja usljed čega se čitav sistem pomjera u tom pravcu;
- (iii) Far-from equilibrium - tačka ekstremno udaljena od optimuma, do koje se sistem može zaljupati ukoliko je udar bio dovoljno jak ili se nije pribjeglo pravovremenoj korekciji u suprotnom smjeru;
- (iv) Iz stanja 2 moguće je da se tržište kreće smjerom(x) i prema 1, i prema 3; ali iz stanja 3 moguće je samo smjer (y) prema 1. Smjer (z) prema vani je pretpostavljen kao nemoguć. Samoubrzavajući smjer događa se samo prema središtu, nikada prema spolja.

Soros smatra da je ova šema puka logička apstrakcija koja nema utemeljenje u realnosti, a ekonomska teorija zasnovana na premisi ravnoteže – mišao konstrukcija nerelevantna za stvarne događaje.<sup>11</sup> Stvarnost često prati ovaj model, ali on nije sveobjašnjavajuća paradigma koja se može primjeniti na sve situacije. Teorijski posmatrano, *equilibrium* situacija nastaje kao neplanirani rezultat konkurentskog tržišnog sistema. Postulira se da (i) interesni pojedinci teže ka optimalnoj alokaciji resursa koja bi maksimalizovala njihovu korisnost. To stvara situaciju u kojoj (iia) preduzeća

11 Soros George, *Izazov novca - Soros o Sorosu* [Antibarbarus, Zagreb 1997], str.23-24.

proizvode tako da njihova marginalna cijena bude maksimalna; (iib) kupci plaćaju [kupuju] na način da zadovoljenje njihovih potreba bude ostvareno pod najmanjim mogućim utroškom resursa. (iii) Moguće je matematički kalkulisati da se te krive sijeku u nekoj tački koja je *equilibrium*, i u kojoj su benefiti svih učesnika maksimalizovani, i koju će oni, kao (iv) racionalna interesna bića, i odabrati. Prema Sorosu, teorija savršene konkurencije bazira se na dvije implicitne osnovne pretpostavke: (i) svi pojedinci imaju vlastite preferencije i suočavaju se sa neograničenim brojem alternativa između kojih slobodno odabiraju onu za koju procjene da im je najprivlačnija; (ii) s obzirom da je broj alternativa praktički neograničen, izbor načinjen od strane jednog pojedinca ne diskredituje položaj drugih sudionika.<sup>12</sup> Tek uz te pretpostavke savršena konkurencija proizvodi situaciju u kojoj je dobit svih učesnika maksimalizovana. Na primjer, premda bi automobili od titanijuma bili sigurniji i bolji, cijena takvog proizvoda prevazilazila bi nivo koji su potrošači spremni da plate za uslugu zadovoljenja potrebe posjedovanja automobila. Razlog zašto je to tako je činjenica da oskudni resurs titanijuma može biti upotrebljen racionalnije na zadovoljavanje neke druge potrebe koja se ne može zadovoljiti alternativnim načinom. Tako omjer ponude, potražnje, cijene, troškova proizvodnje i ostalih faktora teži "nevidljivom rukom" da se uravnoteži u nekom optimumu. Ako proizvođači nude zadovoljenje potrebe po cijeni koju kupci nisu spremni platiti, jer će za tu cijenu radije zadovoljiti neku drugu potrebu, oni neće kupovati i svi su na gubitku: poduzetnici ne profitiraju, potrošači nisu zadovoljili potrebu. Interesni pojedinci [racionalni maksimizatori vlastite koristi] neće se odlučiti za takvu alternativu, i ukoliko pogriješe u svojim tržišnim kalkulacijama, težiće da se koriguju, odnosno usmjeriće se ka *equilibrium* tački. Samo bi potpuno iracionalan čovjek mogao nastaviti u zauzetom smjeru [linija z].

Soros smatra da teorija savršene konkurencije implicira potpuno neempirijsku pretpostavku da svako posjeduje, s jedne strane savršeno znanje o stvarnosti; a s druge strane i savršenu mobilnost; te da na tržištu uvijek postoji dovoljno veliki broj učesnika tako da bilo koji individualni akter ne bi mogao unilateralno uticati na tržište kao cjelinu.<sup>13</sup> Prva je pretpostavka očito pogrešna jer preferencije ljudi, tzv. potražnja, je ne samo subjektivna vrijednost, već vrijednost koja je uvijek utemeljena na manjoj ili većoj zabludi. Druga pretpostavka je pogrešna u kontesku specijalizacije imanentne kapitalističkoj proizvodnji<sup>14</sup>, i ona je očigledna na primjeru monopola. U aktuelnoj krizi došla je do izražaja u problemu nelikvidnih aktera koji su "too-

---

12 Soros George, *Podrška demokraciji* [AC, Zagreb 1993], str.192.

13 *The New Paradigm for the Financial Markets*, str.53-54.

14 *Podrška demokraciji*, str.192.

-*big-to-fail*" i koji zahvaljujući tome mogu da ucjenjuju ostatak tržišta.<sup>15</sup> Njihova veličina im omogućava da za sebe izdejsvuju druga pravila igre.

To znači da se sa konceptom ravnoteže može raditi samo kao sa analitičkim sredstvom koje nije kriterij stvarnosti, već apstraktna šema. Soros u više navrata ponavlja da je čitava ova koncepcija equilibrium-a i savršene konkurencije nastala kao posljedica nekritičkog prenošenja devetnaestovjekovnog naučnog modela<sup>16</sup> ekonomije, izgrađenog pod snažnim uticajem statičkog njutnovskog modela fizike, na savremenu situaciju.<sup>17</sup> *Equilibrium* model proizilazi iz pretpostavke da u ekonomiji postoje univerzalno važeći zakoni, poput fizikalnih, koji djeluju neovisno od ljudske volje. Takav jedan zakon je savršena konkurencija i autokorekcija tržišta "nevidljivom rukom". Ekonomija shvaćena na taj način je "dijete Prosvetiteljstva"<sup>18</sup> i više je prirodna nauka, a ne društvena. U pitanju je konstrukcija poput aksiomatskog sistema euklidske geometrije, koja se zasniva na samoočiglednim postulatima iz kojih se izvode zaključci putem logičke i/ili matematičke kalkulacije.<sup>19</sup> Zato je to jedan deduktivni logički model. Na jednom mjestu Soros kaže da ga je upravo aktivistička crta njegovog karaktera, naime to da je mnogo više zainteresovan za realni svijet nego za apstraktne logičke modele, vodila ka odbacivanju *equilibrium*-a i razvijanju koncepta koji može biti efikasan u stvarnom biznisu, a koji je kasnije postao slavan kao "teorija refleksivnosti".<sup>20</sup> Suština pogreške klasične ekonomske teorije leži, dakle, u tome što tezu u autoregulaciji pravi prema analogiji sa njutnovskom fizikom, usljed čega ekonomiju praktično poistovjećuje sa prirodnom naukom, smatrajući da ona opisuje "reverzibilne", determinističke procese. S očiglednom namjerom da opovrgne, pa i ismije ovaj model Soros je vlastitu ekonomsku aktivnost opisao provokativnim terminom "alhemija", kako glasi naslov njegove prve publikovane knjige – *Alhemija financija*. Pored toga što u tom spisu Soros analizira određeni broj konkretnih ekonomskih kriza koje se ne mogu adekvatno objasniti u okviru teorije ravnoteže, knjiga je značajna jer pretenduje da ospori empiričnost *equilibrium* modela. Naime, u knjizi se insinuira da hipoteza *equilibrium*-a nije paradigma po kojoj djeluju stvarni tržišni igrači, učesnici ekonomske utakmice, već ona ostaje dominantna slika svijeta isključivo u okviru akademskih krugova ekonomista.<sup>21</sup> Soros, ne bez

15 *Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets*, str.43-44.

16 *Podrška demokraciji*, str.195-196.

17 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.50.

18 *ibid.* str.51.

19 *The New Paradigm for the Financial Markets*, str.53.

20 Soros smatra da je ideja savršene konkurencije i unutrašnje apsurdna, s obzirom da bi hipotetičkom realizacijom stanja savršene konkurencije u praksi, konkurencija zapravo bila ukinuta – svako bi zauzeo optimalan specifični položaj, koji bi drugima bio ekonomski manje privlačan od njihovog, jer bi podrazumjevao troškove borbe za osvajanje tog položaja. S obzirom da je zauzimanje prethodnog položaja podrazumjevalo angažman i specijalizaciju, novi angažman je ekonomski iracionalan. [*Podrška demokraciji*, str.193]

21 *The New Paradigm for the Financial Markets*, str.6.

doze podsmjeha, ukazuje na indikativnu činjenicu da je Alhemija finansija postala kultno djelo kod tržišnih igrača, bestseler Wall Street-a, ali je potpuno ignorisana od strane katedri za ekonomiju<sup>22</sup>, premda kasnije priznaje da je to pobudilo izvjesne sumnje i kod njega samog.<sup>23</sup> U skladu sa svojim aktivističkim karakterom Soros nije pokazao spremnost da se pomiri sa takvom situacijom i dao je veliku donaciju [oko 50 miliona dolara] za *Institute for New Economic Thinking* [INET] – akademskoj instituciji osnovanoj sa zadatkom da razvije alternativu preovlađujućoj neoliberalnoj paradigmi – “da proizvedu dosta kvalitetnih, naprednih razmišljanja”.<sup>24</sup> U rad INET uključilo se više istaknutih ekonomista, kao što su bivši britanski premijer Gordon Brown, predsjednik Federalnih rezervi Paul Volcker, Jeffrey Sachs, uključujući i nekoliko dobitnika *Nobelove nagrade*, a odborom INET-a predsjedava Joseph Stiglitz. U nedavnom intervjuu Soros, ne bez zadovoljstva satisfakcije, kaže kako je dugotrajni udar krize iz 2008. promijenio odnos akademičara prema neoliberalnoj paradigmi, tako da neki od najvećih eksperata sada prihvataju njegov konceptualni okvir. Između ostalih to su: Mervyn King [guverner *Bank of England*], baron Adair Turner [šef *Britanske agencije za finansijsku stabilnost*], Alan Greenspan, [doduše, “samo u privatnom razgovoru”], Paul Volcker i drugi, koji su prihvatili tezu o inherentnoj refleksivnoj nestabilnosti tržišta.<sup>25</sup>

S obzirom da je temeljna pretpostavka neoliberalizma – teorija ravnoteže – pogrešna, pogrešne su i politike iz nje izvedene. Društvo, prepušteno mehanizmu tržišta, neće po automatizmu težiti ka stanju ravnoteže, kako to postulira klasična ekonomska teorija i koncept savršene konkurencije, već će, kao i samo tržište, imati oblik *boom/bust* toka koji je izrazito nestabilan. Umjesto metafore “finansijskog klatna” Soros smatra da je mnogo bliže deskripciji stvarnog stanja druga metafora – “kugla za rušenje”, koja periodično “ruši privrede i narode”.<sup>26</sup> Što opet znači da je kapitalističkoj bazi očigledno potrebna vantržišna *regulativa*<sup>27</sup>. Problem je u tome što za globalizovane finansije nisu izrađeni dovoljno efikasni instrumenti za takvu regulativu.

U jednom značajnom osvrtu<sup>28</sup> Soros polemiše i sa drugom značajnom savremenom ekonomskom teorijom, koja se pojavila nakon što je *equilibrium* hipoteza diskreditovana, a to je hipoteza prilagodljivih tržišta ili AMH [*Adaptive Markets Hypothesis*]. Ona je razvijena iz Hayek-ovog evolucioni-

---

22 *ibid*, str.20.

23 G.Soros, *Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity* [Open Society Foundations, New York 2012], str.8.

24 Soros George, *Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets* [Central European University Lecture Series, Budapest 2009], str.46.

25 G.Soros, *My Philanthropy* [<http://www.georgesoros.com/articles-essays/>].

26 G.Soros, *Poslednja šansa kapitalizma?* [u: *Alexandria biblioteka*, No.8, specijalno izdanje nedeljnika *Vreme*; Beograd, dec.-jan.1998; str.13-18], str.14.

27 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.77

28 G.Soros, *New Theory for New Age* [Project Syndicate, 2009.].

stičkog modela tržišta, koji zapravo primjenjuje darvinistički model na ekonomiju. AMH interpretira tržište kao ekosistem u kojem se sudionici, koji se koriste različitim strategijama, "takmiče jedan s drugim kako bi maksimizirali stopu preživljavanja svojega 'genetskog materijala', odnosno u ovom slučaju, profita." Ova je teorija po mišljenju Sorosa superiorna u odnosu na EMH, jer uključuje dinamiku dvosmjerne relacije - strategije i njihov utjecaj evoluiraju u procesu borbe. Ključnu zamjerku AMH Soros vidi u tome što ona ne pravi dovoljno jasnu razliku između prirodnih i društvenih fenomena. U kasnijem tekstu detaljno ćemo razraditi detalje ove primjedbe, sada je dovoljno uočiti da evolucionistički model kao kriterij istinitosti uzima striktno efikasnost: ukoliko nešto opstaje u borbi za opstanak u prirodi ili na tržištu, ono je i istinito. Međutim, Soros ukazuje da to ne mora biti tako, već da su u društvo/tržištu moguće upravo suprotne situacije. Dok je rangiranje dvije mašine ili dva biološka organizma eksplicitno jasno iz efikasnosti njihovog rada, kod društvenih teorija ili tržišnih impulsa to nije slučaj. Naprotiv, često je moguće da tržište slijedi potpuno pogrešnu pretpostavku, ili da se jedan potpuno pogrešan društveni sistem, kakav je recimo komunizam, dugo održava. Ovu činjenicu, da se jedan takav sistem koji je očigledno neefikasan po kriterijima evolucionizma, održava na sceni, nije moguće objasniti u okvirima AMH. Greška AMH potiče iz istog izvora kao i greška EMH: analogije s prirodnim naukama. Ovi modeli naime, "na društvenu sferu primjenjuju pristup koji je bio uspješan u drugom polju - EMH se oslanja na newtonovsku fiziku, a AMH na evolucijsku biologiju."<sup>29</sup> Za objašnjenje je, po mišljenju Sorosa, neophodan novi teorijski okvir, koji će insistirati na specifičnosti društvenih relacija u odnosu na prirodne. Teorija koju je on predložio sastoji se iz četiri tačke: (i) *boom/bust* model krize; (ii) *otvoreno društvo* u specifično razrađenoj varijanti; (iii) načela *pogrešivosti*; i (iv) *refleksivnog* mehanizma.

---

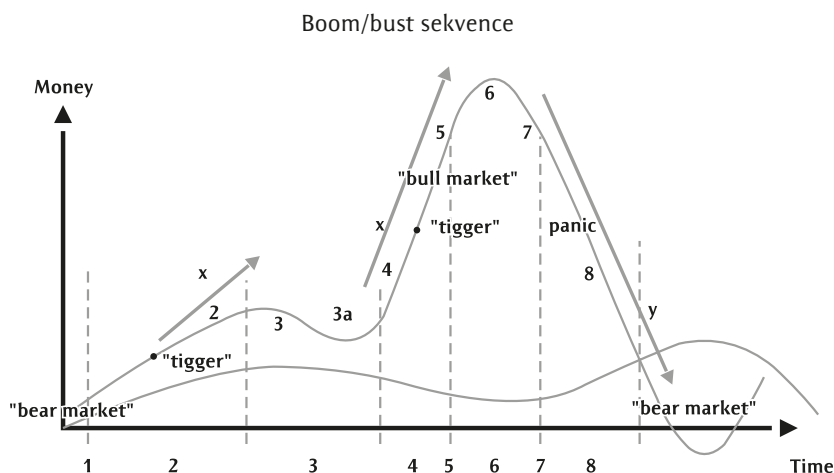
29 *ibid.*



## 1.1. Boom/bust sekvenca

"Ja ne predskazujem slom međunarodnog tržišta, ali ga predviđam" [Izazov novca, str.29]

Soros opisuje nestabilnost kompleksnih društvenih sistema koristeći boom/bust obrazac koji ponekada naziva i konvencionalnim terminom "bubble". Model je promovisao 1987.god., kao pokušaj da objasni svoje viđenje tzv. "boom-a konglomerata" iz 1960-tih.<sup>30</sup> Obrazac nestabilnost u formi boom-bust toka<sup>31</sup> ima osam osnovnih područja, mada nužno sve faze ne moraju postojati u svakoj konkretnoj istorijskoj krizi. U ranijim djelima, na primjer *Podrška demokraciji*<sup>32</sup>, Soros je čitav model posmatrao kroz šest faza. Konkretnu formu sa osam etapa formulisao je prvo u *Kriza globalnog kapitalizma* i *Open Society Reforming Global Capitalism*<sup>33</sup>, a nakon toga ga je elaborirao i u svim kasnijim spisima. Sam tok ne mora uvijek biti ekstremno polarizovan, već se ponekad dešava kao veća simetrija između rastuće i opadajuće faze. Izgled krive u praksi direktno je proporcionalan mjeri do koje se naduvava balon u fazi boom-a:



(1) *Inception* - incijalna faza u kojoj preovlađujući trend još nije uočen; (•) "okidač" tačka – neki događaj koji dovodi do uspinjuće putenje trenda; (2) *Period akceleracije* kada je trend prepoznat i intenziviran refleksivnim djelovanjem preovlađujuće

30 Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets, str.30.

31 The New Paradigm for the Financial Markets, str.65-69; Kriza globalnog kapitalizma, str.72-73, str.137-139; Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets, str.30-34.

32 Podrška demokraciji, str.224-225.

33 Kriza globalnog kapitalizma, str.73-74; Open Society Reforming Global Capitalism, str.64-69.

predrasude; - *X linija* označava *tendenciju rasta* koja dominira u ovoj fazi; (3) *Period testiranja* u kome se nakon početnih kolebanja i eventualnog pada (3a) trend ipak zadržava; Ako trend preživi testiranje nastaje (4) *pojačani početni* uspinjući tok u kome se pojavljuju masovni *imitatori* – kapital teži da se pomjeri u dati sektor; (5) *Trenutak istine* kada stvarnost više ne može podržavati pretjerana očekivanja; (6) *Period sumraka*, u kome se nastavlja kretati po inerciji iako je već jasno stanje stvarnosti – ljudi obavljaju svoje poslove kao i obično, ali s nelagodnim osjećajem da nešto suštinski nije u redu; (7) *Tačka prelaza*, kada se trend okreće prema dolje i kada predrasuda mijenja trend; *Y linija* označava u ovoj fazi dominirajuću *tendenciju pada*; događa se situacija *panike* kada svi žele da likvidiraju svoje izloženosti; (8) *slom* – kada sve na tržištu “što može da krene po zlu i ide”. “Tržište bikova” [*bull market*] je optimistično tržište u *boom* fazi, tržište sa tendencijom rasta cijena, kamatnih stopa, kurseva ili vrijednosnih papira [usljed čega se akcije kupuju da bi se kasnijom prodajom ostvario profit]; a “tržište medvjeda” [*bear market*] pesimistično tržište u *bust* fazi, kada se očekuje pad cijena i vrijednosni papiri prodaju [da bi se kasnije kupili po jeftinijoj cijeni, a prije nego ponovo otpočne rast]. U početnim fazama učesnici ne uočavaju raskorak između svojih uvjerenja i stvarnog stanja stvari; naprotiv, njima se čini da stvarnost podržava njihova predviđanja. Raskorak između stvarnosti i očekivanja postaje evidentan tek u kasnijim fazama kada dolazi trenutak istine, nakon kojeg slijedi pad. Kada se dogodi, *sлом* se samopojačavajući kreće ka dole, i u srazmjeri do koje se u *boom* fazi forsirao rast, nastaje proporcionalna šteta.

Prema ovom modelu tržište, a i društvo u cjelini, su začarani krug čiji impulsi u početku potenciraju i ojačavaju jedni druge, ali se na kraju potencijalno samouništavaju.<sup>34</sup> Pri tome je uobičajena situacija da je uspinjuća faza blaga i postepena, dok je opadajuća faza nagla i stresna, i ta asimetrija je karakteristika “mjehura”.<sup>35</sup>

U svakoj situaciji u stvarnosti postoji dominantna interpretacija i dominantan trend. Ukoliko interpretacija stvarnosti ostaje dominantno “usidrena” u stvarnom stanju, trend neće odskočiti i *boom/bust* proces se neće dogoditi. Situacija će biti približno ravnotežna. Međutim, ukoliko se desi da interpretacija počne odudarati od stvarnosti, a pri tome je trend podrži, ovi procesi počinju da se međusobno pojačavaju. Prema tome, svaki *boom/bust* događaj ima dvije komponente: preovlađujući trend i preovlađujuću zabludu, koje se međusobno u takvom odnosu da se ojačavaju.<sup>36</sup> Faza ubrzavanja nastaje kada trend postane sve ovisniji od predrasude, a predrasuda, da bi odgovorila tome, sve pretjeranija. U nekom momentu raskorak između stvarnosti s jedne strane, i trenda i predrasude s druge strane, biva toliko velik da se više ne može maskirati i biva prepoznat od javnosti. To je ono što Soros naziva “trenutak istine”. Ovaj moment ne proizvodi odmah i *sлом*, jer se trend pod određenim uslovima može relativno dugo održavati inercijom. Ipak, on u ovoj fazi prestaje biti pojačavan i kriva se poravnava u kli-

34 O globalizaciji, str.73; Kriza globalnog kapitalizma, str.108.

35 Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets, str.32.

36 *ibid.*, str.30.

maksu. Nakon izvjesnog vremena neminovno slijedi demoralizacija i preokretanje trenda. Interpretacija uviđa da je otišla od realnosti, i teži da se prilagodi stvarnosti. To stvara dodatnu akceleraciju slomu.

Ovaj dramatičan opis može se prepoznati u mnogim stvarnim istorijskim događajima i Soros navodi više primjera koji mu pružaju empirijsku evidenciju koja podržava model. Međutim, *boom/bust* obrazac ipak nije fatalistička vizija koju je nemoguće izbjeći. Naprotiv, Soros smatra kako se *boom/bust* proces “uvijek može prekinuti, u svakoj tački”<sup>37</sup> i to zavisi od sposobnosti sudionika da uoče kretanje i koriguju ga na vrijeme, te aktiviraju neki racionalan “prekidač”.<sup>38</sup> U kontekstu *boom/bust* modela Soros razlikuje dve interpretacije *feedback* mehanizma: “negativni” ili “samokorigujući” i “pozitivni” ili “samopojačavajući”. Prvi se događa kada interpretacija u određenom momentu bude korigovana [“period testiranja”] tako da ne inficira fundamente u odlučujućoj mjeri. Učesnici su na vrijeme uočili da tendencija iskrivljuje stvarnost i koriguju tendenciju prije nego što ona proizvede efekat masovne imitacije. Tako se situacija efektom klatna vraća ka ravnoteži. “Pozitivni” *feedback* je “mnogo interesantniji”<sup>39</sup> jer stvara samopojačavajući efekat koji izbacuje situaciju u *disequilibrium*. Ovaj scenario ne mora nužno da se razvije u svom cjelokupnom kapacitetu. Diskontinuitet je inherentan element *boom/bust* sekvence, inače bi ova poprimila karakter sudbine. Iako tržišta nisu ravnotežni sistemi, u normalnim okolnostima ona teže da koriguju svoje vlastite ekscese. *Boom/bust* je specijalan slučaj. Sekvenca će se razviti samo ako tržištem dominira ponašanje koje se sastoji od praćenja tendencija, koje onda proizvodi efekat “grudve snijega”.<sup>40</sup> Osim toga, da bi sekvenca uopšte započela potreban je neki određeni događaj, “okidač”<sup>41</sup>, koji pokreće proces. Međutim, *boom/bust* obrazac predstavlja liniju “najmanjeg otpora” koja će se slijediti ako ne dođe do intervencije. On predstavlja opis onoga što bi se moglo dogoditi, možda čak i ono što će se najvjerovatnije dogoditi, ali to nije deterministički pogled na svijet: njime se ne tvrdi bilo šta neizbježno.

Od bitnog je značaja uočiti da “zablude” koje izbacuju tržište ka *boom/bust* kretnji ne ostaju zatvorene na nivou špekulacija cijenama, već se reflektuju na tzv “fundamente”.<sup>42</sup> U *The New Paradigma for Financial Markets*

---

37 Podrška demokraciji, str.69; str.231-233; str.237.

38 *ibid.*, str.217.

39 *Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets*, str.29.

40 *Izazov novca*, str.162.

41 *Izazov novca*, str.84.

42 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.61; *The New paradigma for financial markets*, str.70. To se, na primjer desilo sa krizom hipoteka u SAD 2008. – skok cijena je povukao povećanu tražnju; ova je tendencija bila podržana kreditnom ekspanzijom prema kupcima stanova; sve do trenutka istine kada je postalo jasno da se ponuda više ne može pokriti tražnjom. Bijeg iz sektora doveo je do toga da su cijene nekretnina strmoglavo pale tako da su prešle prag kada je vrijednost posjedovane hipoteke bila manja od kreditnog zaduženja, usljed čega su ljudi bili stavljeni pred zid: aktivirati hipoteku.

Soros iznosi tezu da se *boom/bust* obrazac aktivira samo u slučaju kada zabluda nađe načina da inficira fundamente. Sama zabluda nije u stanju da poremeti tržište do nivoa kada ono mora skliznuti u *boom/bust*. To se događa tek ako zabluda preživi period kolebanja, i imitatori podrže tendenciju do „manije“, koju na kraju stvarnost više ne može podržati. Cijene su predviđanja. Fundamenti su realnost. Sprega može imati formu situacije u kojoj se akteri klade da će cijene fundamenata rasti, što dovodi do povećanog ulaganja. Samo klađenje još ne proizvodi *boom/bust*, već, tek ukoliko dođe do nekontrolisanog povodljivog imitiranja, prognoze mijenjaju realnost na način da povećavaju proizvodnju datog fundamenta. Kapital koji stoji na raspolaganju na strani potražnje nije naravno neograničen, i ne može se beskonačno uvećavati vještački – kreditnom ekspanzijom. Resursi ostaju neprodati, i firme koje ih proizvode suočavaju se sa krizom likvidnosti i bankrotom. Kritična tačka je, dakle, *period testiranja* [3] u kome se trend testira i potencijalna neusklađenost s realnošću koriguje dok još nije inficirala realni sektor. Efekat klatna i *equilibrium* tendencija važi samo u „ograničenom broj slučajeva“ u kojem se ne pređe kritična tačka.<sup>43</sup> U tom smislu Soros ukazuje na ključnu razliku između *near-equilibrium* situacije i *far-from-equilibrium*, koja je kvalitativno različita od one koju prezentuje model „klatna“: razlika nije u mogućim smjerovima kretanja, već u činjenici da se u *near-equilibrium* situaciji tržište pomjera ka centru zato što nisu zahvaćeni fundamenti već samo špekulacije cijenama, dok je u *far-from-equilibrium* situaciji zahvaćena kompletna ekonomija.<sup>44</sup>

---

43 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.82.

44 *ibid*, str.79.

## 1.2. Političke implikacije modela

“O budućnosti globalnog kapitalističkog sistema: ja, naime, predviđam da je njegov raspad neminovan.”

[*Kriza globalnog kapitalizma*, str.116]

“Slom globalnog tržišta bio bi katastrofa čije posljedice ne možemo zamisliti. Osobno, mislim da je ona predvidljivija od beskrajnog nastavljanja sadašnjeg sistema.”

[*Izazov novca*, str.30]

Kritikujući neoliberalnu paradigmu prethodnim modelom, Soros u suštini preuzima standardnu premisu *kriza kapitalizma*, kojom se, prvo, odbacuje teorija ravnoteže klasične ekonomske teorije<sup>45</sup>; i, drugo, smatra da odsustvo *equilibrium*-a nužno, samo-po-sebi, postavlja zahtjev za ravnotežom spolja. Prema *boom/bust* modelu ravnoteža planetarnog tržišta nije, dakle, ono što se dešava, već se događa upravo suprotno - dezintegracija globalnog kapitalističkog sistema. Ako prihvatimo dijagnozu da su tržišta nestabilna, postavlja se pitanje “koliko nestabilnosti društvo može podnijeti”.<sup>46</sup> Ovo pitanje Soros je u jednom poznatom eseju<sup>47</sup> uputio vladajućoj neoliberalnoj politici, smatrajući da je plauzibilno kako ovakav nestabilan sistem, sa dva suprotna smjera kretanja, implicira određenu vrstu kontrole spolja, koja bi u slučaju potrebe spriječila da *bust* faza preraste u totalni kolaps i krah. U kasnijim izlaganjima Soros je čak počeo govoriti o svim dosadašnjim *boom/bust* procesima kao segmentima jednog velikog “*super-boom*” [*super-bubble*] procesa. Na primjer, u kolumni za *Financial Times*, od 23. januara 2008,<sup>48</sup> komentarišući tada aktuelnu berzansku krizu na svjetskim tržištima, on iznosi hipotezu da se zapravo radi o nekoj kasnoj tački, možda 5, 6 ili 7, globalnog “*super-boom*”-a.<sup>49</sup> Interpretirajući ekonomsku krizu iz 2008.godine<sup>50</sup> koja je još aktu-

---

45 Soros ne smatra da je *boom/bust* obrazac jedina forma nestabilnosti tržišta, već samo „najdramatičnija” [*Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets*, str.33]. On u više navrata ukazuje i na druge mehanizme nestabilnosti, poput na primjer „efekta poluge”, koji samo pojačavaju uvjerenje da je potrebna neka vrsta „vanjske” kontrole. „Efekat poluge” jasno pokazuje zašto kontrolni mehanizmi ne mogu biti ograničeni samo na monetarističke mjere – kontrolu novca u opticaju, već moraju na neki način omogućiti zauzdavanje kreditnih ekspanzija. [*ibid.*, str.41]

46 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.11.

47 G.Soros, *The Capitalistic Threat* [*The Atlantic Monthly*, Vol 279, No. 2, Feb. 1997, str. 45-58].

48 Up. npr. i intervju za TV PBS, 20. sept. 2002, *Dangers of an unfettered market*; [<http://www.pbs.org/psw/>].

49 *The New paradigm for financial markets*, str.vii-x.

50 Soros locira početak krize u avgust 2007.god, trenutak kada su centralne banke morale intervenisati da obezbjede likvidnost bankarskog sistema. Premda je kriza nastupila polako, bilo ju je moguće predvidjeti nekoliko godina prije nego je dostigla maksimum. Njeno porijeklo je u pucanju „*Internet mjehura*” u drugoj polovini 2000.god., a mjere pre-

elna, kao fazu "super-boom"-a, Soros će u spisu *The New Paradigma for Financial Markets*, reći da se mi nalazimo "u sred najgore finansijske krize od 1930".<sup>51</sup> Iako ova kriza ne djeluje kao izuzetak u odnosu na krize koje su se periodično javljale u zadnjih dvadeset pet godina, ona je bitno drugačija i ne može se porediti sa tim krizama. Jer, te su krize bile izolovani dijelovi, minisekvence većeg boom-bust procesa, koji svoju kulminaciju ima upravo u aktualnoj krizi. U dramatičnom govoru koji je održao pred Kongresom SAD-a, 15. septembra 1998. godine, Soros je tadašnju situaciju opisao sljedećim riječima: "Globalni kapitalistički sistem ... izgleda da puca po šavovima. Sadašnji pad cijena na američkom tržištu dionica samo je simptom ... dubljih problema koji su zadesili svjetsku privredu."<sup>52</sup> Premda se njegovo tadašnje predviđanje sloma nije pokazalo tačnim, on je ostao na teorijskoj poziciji da sadašnji svjetski kapitalizam akumulira unutar sebe nezdrave tendencije i anomalije, koje u krajnjem moraju dovesti do kolapsa. Specifične manifestacije krize, kakva je recimo kriza hipotekarnih kredita u SAD, s kojom je kriza otpočela, samo su konkretne manifestacije jednog procesa koji, prema Sorosu, mora dovesti do kraja čitavu jednu eru – eru kreditne ekspanzije bazirane na dolaru. U tom smislu, aktualna kriza predstavlja super-boom sekvencu i ne treba je miješati sa krizom hipoteka u SAD koja je samo jedna podsekvencu. Razlika između super-boom krize i običnih boom/bust događaja je u tome što se u boom/bust događajima situacija nakon krize stabilizovala u nekoj tački blizu ekvilibrijuma, tj. "klatno" je zaista vuklo prema ravnoteži. Super-boom nema tačku prema kojoj bi se vratio s obzirom da je kriza do te mjere devastirala temeljne pretpostavke i vrijednosti sistema da je prethodno stanje nepovratno izgubljeno. Pogreška "klatna" je što implicira da je smjer (z) "van sistema" nemoguć. Kako kaže Soros, teorija ravnoteže tržišnog fundamentalizma sagledava svijet u jednostavnoj "crno-bijeloj" perspektivi<sup>53</sup>: ako se korekcija ne napravi svjesno, tržište će samo iskorigovati ponašanja učesnika

duzete da se neutrališu negativni ekonomski efekti terorističkih napada 11/9 pogoršale su stanje jer su proizvele inflatorni pritisak. Jeftin novac izazvao je stambeni mjehur. Investicioni fondovi su opustili svoje kriterije kreditiranja. Investicione banke *Wall Street*-a su čak razvile nove tehnike diverzifikovanja rizika, kakva je *collateralized debt obligation* [CDO] koja je hipoteke različitih fondova usmjeravala u jednu košaru, da bi mogle odgovoriti povećanim zahtjevima za novcem. Od 2000. do sredine 2005. god. tržišna vrijednost stanova je porasla za više od 50%. Do prvog kvartala 2006. potrošnja direktno ili indirektno vezana za kuće/stanove dostigla je 10% ukupne lične potrošnje. Takva situacija proizvela je impuls za špekulacijama na nekretnine, i već 2005. oko 40% ulaganja u kuće/stanove nije bilo u svrhu ličnog korištenja, već kao investicije ili u formi lične štednje, pri čemu su investicije u „drugi stan“ često bile pokrivane hipotekom na prvi. Kada je balon pukao, i personalna ulaganja u formi „nekratnina“-štednje i CDO banaka su bili *de facto* nepokriveni. [*ibid.*, str.xv-xviii] Poseban problem je što su instrumenti diverzifikacije rizika poprimili razmjere prave „manije“ stvarajući „sintetičko tržište“ - pa su CDO prepakivani u CDO<sup>2</sup>, ovi opet u CDO<sup>3</sup> i tako je stvorena opasna piramida. [*ibid.*, str.xviii-xix] Instrumenti koji su trebali biti zaštite od rizika pokazali su se kao faktor koji je podigao stepen destrukcije sa personalnog bankrota na kolaps cijelog sistema.

51 *The New Paradigm for the Financial Markets*, str.81.

52 *Congressional Record*, Vol 144, No 151, str. 2301-2303.

53 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.197.

prema optimumu. Upravo aktualna kriza je primjer takvog događaja: povratak na premise prethodnog sistema, poput vjere u tržišnu autoregulaciju, su stavljene *ad acta* i izlaz će podrazumjevati konstrukciju novog modela međunarodnih odnosa. U tom smislu ova kriza nije uporediva niti sa jednom drugom, izuzev *Velikom Depresijom*, koja je okončala eru liberalnog kapitalizma. Aktualna kriza predstavlja kraj jedne druge epohe – ere neoliberalnog kapitalizma.<sup>54</sup> Naravno, svijet neće stati, ali “čišćenje” sistema ovdje podrazumjeva odbacivanje prevladajuće paradigme i novi opšti okvir. Soros predlaže neku vrstu “nove Bretton Woods konferencije”<sup>55</sup>, na kojoj bi se razradile alternative. INET je jedan od glavnih zagovornika i intelektualni nosilac ove ideje. U tom kontekstu, reakcije vodećih aktera na krizu vrlo su indikativne po svom pravcu. Na primjer, godišnji Davos samiti su, od 2008. pa do 2012. godine, bili upadljivo pod dominacijom politike “povratka države”, naravno u različitim izvedbama. Soros priznaje da nije moguće sa sigurnošću predvidjeti u kom pravcu će se stvari dalje razvijati, ali je po njegovom mišljenju povratak na globalizaciju u formi neoliberalnog kapitalizma praktično nemoguć. Jedna od mogućih opcija je “državni kapitalizam” koji primjenjuje Kina, druga i rastuća ekonomija svijeta. To je fundamentalno različita forma ekonomske reprodukcije u odnosu na ovo što je obilježilo kraj XX vijeka.<sup>56</sup>

Ključna teorijska premisa je da *super-boom* ne prati *boom/bust* obrazac jer system “tu nema normalnog, blizu-ravnoteže stanja ka kome bi se vratio.”<sup>57</sup> Nakon ove krize, dominantna neoliberalna predrasuda o autoregulaciji, te kompletna ekonomska literatura i politička kultura koja ju prati će biti odbaćena. Prethodne krize koje su parcijalno pogađale sistem samo su ojačavale vjeru u dominantnu paradigmu: krize poput međunarodne bankarske krize 1982.; kreditne krize 1986.; sloma portfolio osiguranja 1987.; pad *Long Term Capital Management*-a 1998.; tehnološki balon 2000.<sup>58</sup>; samo su pojačavale vjeru u neoliberalnu ortodoksiju, što je jasno vidljivo iz antikriznih mjera - deregulaciji. Takva intelektualna atmosfera objašnjava naoko neobjašnjivu situaciju da, i pored činjenice da su pojedini eksperti velikog autoriteta, kakav je na primjer stručnjak za finansijske “mjehure” Charles Kindleberger, još 2002.godine upozoravali na “mjehur stanova”,<sup>59</sup> njihova upozorenja ostala bez odjeka, ne izazvavši potrebnu akciju.

---

54 Pri čemu je aktualna kriza žešća po intenzitetu od *Velike depresije* 1929. Npr. kreditni balon je gotovo duplo veći: iznos nepokrivenih kredita je 1929.god. u SAD iznosio 160% GDP, da bi 1932. skočio na 250%; dok je 2008.god. počela sa 365%, pri čemu taj iznos nije uračunao značajno područje derivativa, koje nije postojalo 1929. [Soros Lectures – Lectures Five: *The Way Ahead*, str.82]

55 Soros Lectures – *Lecture Five: The Way Ahead*, str.99.

56 *ibid*, str.92.

57 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.157. Ovdje nije jasno da li Soros smatra da je koncept „klatna“ korektan opis ekonomije sve dok krize ostaju na nivou ispod krize sistema, tj. da tek u *super-boom* situaciji „klatno“ prestaje da važi.

58 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.81.

59 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.xix.



Hipoteza "super-boom"-a zaspravo pokazuje zašto je greška u konstrukciji *equilibrium*-a ostala skrivena: ona je funkcionisala na nivou XIX vijeka, kada su problemi bili dati u formi odnosa između elemenata sistema. Sada, u svijetu neviđenog rasta, u žarište su dospjeli "problem sistema kao cjeline".<sup>60</sup> Za razliku od kriza hipoteka koja je relativno jednostavna i ograničena na nekoliko sektora, *super-boom* kriza je neuporedivo kompleksnija i uključuje u sebe mnoštvo faktora, od ekonomskog uspona Kine, Indije i država proizvođača nafte; zatim potrošački bum, kursni sistem djelimično vezan za dolar a djelom međusobno itd.<sup>61</sup> Kriza ima formu "super-boom-a" ne samo vremenom trajanja i obimom destrukcije, već i geografski: inficiran je praktično čitav planetarni sistem.<sup>62</sup> Analogija sa XIX vijekom je varljiva iz dva razloga, - prvo, uprkos mnogim sličnostima koje omogućavaju da se povuče paralela, tadašnja situacija je ipak bila neuporedivo jednostavnija i stabilnija u odnosu na onu nakon 1989.<sup>63</sup> Drugo; i naročito opasno, kapaciteti destrukcije unutar sistema su neuporedivo povećani<sup>64</sup>, i sve je više elemenata sistema koji imaju takvu moć da unilateralno unište cijeli sistem. U XIX vijeku to nije bio slučaj i niti jedan od igrača nije imao kapacitet da ugrozi sistem. Recimo, standardna metoda redukovanja rizika putem gografske diverzifikacije, postaje neefikasna u sistemu planetarno integrisane ekonomije.<sup>65</sup> Ovaj argument, prema kome povišeni kapaciteti destrukcije visokorazvijenih i integrisanih ekonomija povlači nužnost političke kontrole, je krucijalni argument Soroseve doktrine, i kako ćemo vidjeti, korsiti se kao ideološka podloga mnogih njegovih teorijskih i praktičnopolitičkih modela. Ovdje je bitno konstatovati da je *super-boom* specifičan u odnosu na ranije krize, koje su pogađale pojedine segmente kapitalističkog sistema, zato što zahvata sistem u cjelini i imaće oblik "dugotrajnog supermjeheura". Soros će reći da je po pitanju trajanja "sadašnja kriza uporediva sa stogodišnjom olujom" u okviru koje su se događali bezbrojni manji pljusкови i nepogode, a po pitanju intenziteta podkrize su "obične bombe" dok je supermjeheur prava "nuklearna eksplozija".<sup>66</sup>

60 *Podrška demokraciji*, str.96.

61 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.91. Obim i kompleksnost krize pokazuje zašto je standardna metoda izlaska neprimjenjiva. Naime, prethodne krize amortizovane su upumpavanjem svježeg novca u svjetski finansijski sistem. S obzirom da je dolar imao pre-dominantnu poziciju, FED je [naročito nakon ukidanja zlatne osnove] imao mogućnost ponovnog pokretanja sistema. Soros ukazuje na samo naizgled iznenađujuću činjenicu da je Reagan, predsjednik-neoliberal, višestruko povećao i državni proračun i deficit. [*ibid.*, str.97] Međutim, sada je situacija drugačija: prvo, deficit SAD, dobrim dijelom nastao kao posljedica ranijih antikriznih mjera, sada je toliki da ima vrlo ograničene kapacitete štampanja dolara. Drugo, svjetske ekonomske sile postaju sumnjičave prema zdravosti američke ekonomije i usljed toga nesklone da svoje rezerve vezuju za dolar. To pokazuje da su mogućnosti FED-a da efikasno interveniše čak i u krizi hipoteka ograničene. Za djelovanje prema *super-boom*-u one su više nego nedovoljne. [*ibid.*, str.123]

62 *Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets*, str.40.

63 *Izazov novca*, str.24.

64 *ibid.*, str.32.

65 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.xvii.

66 *Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets*, str.38.



*Super-boom* je *perfect storm* ili "oluja svih oluja". Mjere koje su bile adekvatne za lokalne nepogode, ne mogu efikasno odgovoriti na izazov koji se postavlja totalno. Efikasnosni aspekt teorije savršene konkurencije glasi: interesno djelovanje pojedinaca dovodi do najefikasnije alokacije sredstava.<sup>67</sup> Pojava periodičnih kriza ne mora biti po automatizmu sporna, i "teorija ciklusa" koja krize tumači kao poželjna *periodična čišćenja sistema* od negativnih elemenata, u ovom slučaju prerizičnih praćenja trendova, funkcionirše kao validno teorijsko objašnjenje. Međutim, Soros smatra da pojava planetarne ekonomije dovodi u pitanje ovu teorijsku konstrukciju: ona je bezbjedan mehanizam samo na nivou lokalnih, nacionalnih ekonomija. Sada je kapacitet destrukcije u *bust* fazi toliki da može da ugrozi čitav sistem kao cjelinu. Tu upravo dolazi do izražaja njegov akcent na suštinski novoj situaciji koju proizvodi pojava svjetske ekonomije.

Kao i svaki *boom-bust* obrazac i supermjehur je sačinjen od preovlađujućeg trenda i preovlađujuće zablude. Preovlađujući trend je razvoj kompleksnih i sve sofisticiranijih kreditnih mehanizama. Superbum kombinuje tri glavna trenda: dugoročni trend sve veće kreditne ekspanzije i ubrzan ritam finansijskih inovacija; globalizaciju finansijskih tržišta; i progresivno uklanjanje finansijskih regulativa.<sup>68</sup> Preovlađujuća zabluda je neoliberalna ortodoksija. "Prethodne krize služile su kao uspješan test koji je pojačavao i preovlađujući trend i preovlađujuću zabludu dugotrajnog superbuma. Aktuelna kriza ima drugačiju ulogu."<sup>69</sup> Superbum je kriza kapitalističkog sistema kao cjeline. Neuspjeh ekonomske nauke u kontroli i sprječavanju tih nestabilnosti nije naprosto rezultat nesavršenog razumjevanja predmeta, ili nedostatka odgovarajućih podataka, već mnogo dubljih unutrašnjih protivrječnosti.<sup>70</sup> Iz ovoga vidimo da Soros smatra kako se kod *superboom* toka ne radi o istorijskim slučajnostima, već o strukturalnoj krizi [stoga Soros koristi termin "dezintegracija", a ne kriza].

Drugi bitan aspekt u Soroasevoj teoriji kriza je da one nisu jednako devastirajuće u centru i na periferiji. Države centra pozajmljuju novac u vlastitoj valuti, pa u situacijama krize mogu voditi efikasnije anticiklične politike, a, takođe, one kontrolišu institucije međunarodnog finansijskog sistema što im omogućava da u periodu krize isforsiraju politike koje zaštićuju centar a žrtvuju periferiju. Iako su krize po svojoj prirodi krize cjelokupnog sistema, teret dominantno pada na pleća samo jednog dijela sistema. To stvara snažan moralni disbalans i opravdan revolt periferije, te usljed toga moralnu napetost u sistemu koja dodatno pojačava dezintegrativne tendencije.<sup>71</sup> Globalizacija finansijskih tržišta nije dovela do uravnoteženja planetar-

---

67 *Izazov novca*, str. 137.

68 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.93.

69 *ibid.*, str.98.

70 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.51, str.131.

71 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.93.

nog tržišta i harmoničnog društva, kako se to predviđalo u skladu s doktrinom klatna, već do snažnog favorizovanja jednih na račun drugih.

Nažalost, pod uticajem neoliberalne dogme, te protivrječnosti tržišta nisu priznate. Soros smatra da je pogrešno vjerovati da kompleksni sistemi mogu spontano nastati i spontano evoluirati, premda je jedna od njegovih fundamentalnih karakteristika spontana djelatnost aktera. On je kritičan prema političkim implikacijama Hayek-ove teorije spontanog poretka, kao i prema neoliberalnoj mantri o "nevidljivoj ruci", smatrajući da nama danas zapravo nedostaje "prikladna teorija samoorganizovanja složenih sistema".<sup>72</sup> Nasuprot vladajućoj *free market* ortodoksiji Soros uvažava Marx-ovu analizu kapitalističkog sistema koja je "bolja od teorije ravnoteže klasičnih ekonomista", s tim da je "lijeak koji su oni propisali – komunizam – bio gori od same bolesti".<sup>73</sup> Ovdje treba biti jasno da Soros ni u kom momentu ne propagira napuštanje kapitalizma, već njegovo permanentno usavršavanje. Na jednom mjestu on je opisao svoju poziciju parafrazirajući riječi kojima je Winston Churchill opisao demokratiju: "kapitalizam je najgori sistem, osim svih ostalih". Potrebna je dakle, jedna desna ili kapitalistička interpretacija Marx-a i Engels-a. Ona će pokazati da strukturalne nedostatke kapitalističke reprodukcije mora kompenzirati intervencija političke sfere: "Glavni razlog zbog kojeg se njihova mračna predviđanja nisu obistinila bile su upravo političke intervencije u demokratskim zemljama."<sup>74</sup> Kapitalizam je nadživio komunizam samo zato što je imao manje fundamentalistički karakter, i dopuštao je, striktno posmatrano, nekapitalističke intervencije u sistem, kakve su *New Deal*. Nakon Velike Krize preovladalo je mišljenje da tržišta moraju biti regulisana. U komunističkim državama to je dovelo do ekstrema u vidu planske ekonomije i *de facto* ukidanja tržišta, dok se na Zapadu pribjeglo opsežnom državnom intervencionizmu. Neuspjeh komunizma i uspjeh državnog intervencionizma proizveo je utisak da se tržišta ipak mogu samoodržavati. Paradoks se ogleda u tome da je upravo uspjeh državnog nadgledanja tržišta omogućio utisak o autoregulaciji "nevidljivom rukom".<sup>75</sup> Interventne mjere stvorile su osjećaj sigurnosti. To je razlog zbog koga Soros kaže kako su upravo uspješne intervencije finansijskih autoriteta u prethodnim krizama, dovele do toga da kriza naraste do nivoa supermjechura.<sup>76</sup> U pitanju je klasičan primjer kada preovlađujući trend [u ovom slučaju ekonomski rast] pojačava preovlađujuću zabludu [deregulaciju].<sup>77</sup> Soros locira moment u

72 Podrška demokraciji, str.73.

73 Kriza globalnog kapitalizma, str.21, up.str: 15. Vidjeti: A.Savanović, *Anarhokapitalizam* [FPN, Banjaluka 2011, str.117].

74 *ibid.*, str.21. On dalje nedvosmisleno nastavlja: "bez intervencije monetarnih institucija međunarodni finansijski sistem bi se do sada raspao u bar četiri prilike: 1982, 1987, 1994, i 1997 godine." [*ibid.*, str.131; str.144; takođe: *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.189].

75 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.92.

76 *Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets*, str.34.

77 *ibid.*, str.39.

kome se ta sprega počinje javljati u rane 1960-te. On napominje kako je 1950-tih, kada je bio student u Londonu, koncept tržišnog *equilibrium*a bio praktično odbačena hipoteza, koja je 1960-tih postupno obnovljena, da bi 1980-tih doživjela svoj "krešendo". U eri globalizacije ona je otišla u ekstrem. Tržišni fundamentalizam je ekstremna inverzija ekstremne komunističke ideologije: komunizam tvrdi kako su tržišta nesavršena pa ih stoga treba ukinuti i uvesti plansku ekonomiju; a tržišni fundamentalizam tvrdi kako je planiranje nemoguće pa treba ukinuti intervenciju politike u tržište. Soros smatra da je potrebna kombinacija.

Poenta ove ekonomske teorije je da je, s obzirom da se tržište ne može samoodržavati, očigledno potrebno da se proklamuje, kao zajednički cilj, njegovo održavanje političkim sredstvima.<sup>78</sup> Naravno, kako smo već rekli, Soros ovdje ne propagira ukidanje tržišta, već samo redukuje njegovu funkciju. Umjesto da verifikuje alokaciju i obezbjeđuje stabilnost, tržište treba da se ograniči samo na prvu funkciju: da obezbjeđuje efikasan mehanizam za procjenu odluka tržišnih igrača.<sup>79</sup> Funkciju održavanja sistema treba da obezbjedi politička sfera. Podjela rada između tržišta i politike je jasna: tržišta vode društvenu reprodukciju sa ciljem da obezbjede maksimalizaciju profita, kontrolne institucije nadgledaju tržište s ciljem da spriječe isuviše velike oscilacije koje bi mogle ugroziti tržište *kao sistem*. Soros se zalaže za jedan sofisticiran međuodnos između tržišta i kontrole, gdje kontrolori ne bi imali zadatak da regulišu tržište i instaliraju neku vrstu planske ekonomije, već da nadgledaju potencijalne nezdrave tendencije i trude se da spriječe hipertrofirani rast. On precizno opisuje svoju poziciju kada kaže da je za "kontrolu, ali ne i za regulaciju".<sup>80</sup> Tržišta treba razumjeti kao istorijski evolutivni proces u kome periodične krize iznjedre poboljšane regulative, koje nakon izvjesnog vremena ipak ne odgovaraju tržištu koje je evoluiralo, pa ne mogu adekvatno obaviti funkciju – otvara se prostor za novu krizu koja će dovesti do novih kontrolnih mehanizama, itd.<sup>81</sup> Krize obično ne poprimaju kataklizmične razmjere zato što tržišta, premda nisu autokorigujuća, daju potrebne informacije kontrolnim autoritetima, a ovi na osnovu toga ispravljaju postojeće nedostatke tržišnog mehanizma.<sup>82</sup> Tako povratna sprega kontrole i tržišnog mehanizma obezbjeđuje da "zablude ostanu u okviru prihvatljivog" i ne iskoče do obima kada mogu ugroziti sistem kao takav.

Međutim, neophodna sredstva kontrole sada nedostaju i tržišnofundamentalistička struja teži da eliminiše uticaj politike na tržište. Prostor za potrebnu kontrolu ukinut je činjenicom da, premda je globalni kapitalistički sistem transnacionalan, osnovna jedinica političkog života i dalje ostaje

---

78 *The New Paradigm for the Financial Markets*, str.71.

79 Soros George, *Kapitalistička pretnja* [u: *Naša Borba*, 1-2. mart, Beograd 1997], str.12.

80 *Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets*, str.41.

81 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.77-78.

82 *Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets*, str.34.

nacionalna država, što znači da je politička sfera neadekvatna ekonomskoj bazi, u smislu sposobnosti da zadovolji osnovnu funkciju racionalnog upravljanja.<sup>83</sup> Na nivou pojedinih država, naročito onih iz razvijenog finansijskog centra, postoje vrlo snažni i sofisticirani mehanizmi zaštite, poput na primjer *Federal Reserve Board*, koje imaju mandat da u slučaju potrebe upumpaju u privredu novac i tako spriječe svako eventualno klizanje prema kolapsu<sup>84</sup>. Klasičan primjer je spašavanje velikih privrednih giganta koje je preduzeo FED u udarnoj fazi aktuelne ekonomske krize. Problem je što na međunarodnoj sceni ne postoje takvi mehanizmi i u periodu krize vlade se bore samo za sebe, vodeći računa da rušilačka finansijska kugla ne pogodi njihovu državu. Kako se međunarodna ekonomija umrežila, postajući sve međuzavisnija, taj je pristup postao ne samo nemoguć, već i pojačavajući za krizu. Drugo, dominirajuća neoliberalna paradigma ne samo da ne dopušta uspostavljanje zaštitnih mehanizama, već traži redukovanje i onih već postojećih.

---

83 *Izazov novca*, str.26.

84 G.Soros, *Poslednja šansa kapitalizma?*, str.15.



## 2. DOKTRINA „OTVORENO DRUŠTVO“

„Naše razumijevanje svijeta u kojem živimo je inherentno nesavršeno, a savršeno društvo je nešto sasvim nedostižno. Moramo se zadovoljiti onim što nam je dostupno: nesavršenim društvom koje je, međutim, moguće beskonačno poboljšavati.“ [G.Soros, *Kriza globalnog kapitalizma*, str.5]

Odgovor na prethodno opisanu problematičnost planetarne situacije Soros vidi u konceptu koji imenuje *otvoreno društvo*. Taj koncept, kao i sam naziv, preuzet je od Karl Popper-a, kojeg Soros smatra svojim „duhovnim mentorom“<sup>85</sup> i „glavnim izvorom inspiracije“<sup>86</sup>, a za njegovo najpoznatije djelo, *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji*, kaže da ga je „pogodilo snagom otkrovenja“.<sup>87</sup> On mu se odužio na način što je Popper-u dodijelio prvi laureat „*Open Society Prize*“ koju je utemeljio u okviru *Open Society Institute*. Međutim, Soros proširuje i modifikuje popperovsku definiciju. Kod Popper-a, otvoreno društvo je suprotnost svim formama zatvorenih društava – takvih koja smatraju da su u posjedu konačne istine i svoju idologiju nameću totalno, spremne da u to ime koriste silu.<sup>88</sup> Doktrina otvorenog društva je, naravno, stara priča, i u svojim je ključnim tačkama obrazložena još u Periklovoj slavnoj „nadgrobnoj besjedi“. Ipak, u XX vijeku, ona se prije svega vezuje za Popper-a i njegov pristup koji izjednačava komunizam i fašizam podvođeci ih pod kategoriju *zatvorenih društava*.<sup>89</sup> Soros, koji je imao egzi-

85 *Podrška demokraciji*, str.167.

86 *The New Paradigm for the Financial Markets*, str.9.

87 *ibid.*, str.15.

88 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.5.

89 Prema Popper-u oba sistema su ideologije koje svoje pristalice uvjeravaju u to da je moguće egzaktно saznati istinu o društvu, te da, po pravilu upravo njihove vođe posjeduju to znanje. Popper osporava takvu pretenziju i tvrdi: „*mi to ne možemo da znamo*. Mi smo pogrešiva ljudska bića, sklona da činimo krupne greške. Naše cjelokupno znanje je pogrešivo, čak i naučno znanje ... Ne postoje nadljudi.“ Već tu on iznosi ključnu metodološku postavku: društvene nauke ne mogu imati neprikosnoveni dalekosežna istorijska predviđanja, već se uvijek radi o tome da budućnost u većoj ili manjoj mjeri zavisi od ljudi. Mogućnost da se to razumije javlja se sa osjećajem za razliku između sfere društvenog i sfere prirodnog svijeta. Upravo razvoj te svijesti o razlici između prirodne i društvene sredine Popper vidi kao početak društvene nauke, a kao prvog mislioca začetnika tog razvoja imenuje sofistu Protagoru. Značaj poimanja razlike prirode i društva leži u tome da se oni moraju na različit način naučno tretirati. Dok su u prirodnim naukama mogući univerzalni opštevažeći zakoni, tipa zakona gravitacije i sl., u društvenim naukama uvijek se radi o

stencijalno iskustvo življenja pod oba represivna sistema, prihvatio je tu dijagnozu. Kao i Popper, i Soros smatra da je ključni argument činjenica da

istorijski ograničenim važnjima. Poenta diferencije dvije vrste zakona je u tome da su prirodni zakoni van moći čovjeka, koji ih može samo otkrivati i primjenjivati ali ne i mijenjati, dok su društvene norme uvijek *konvencije* i stoga podložene promjeni. To je suštinska primjedba jer znači da je norme stvorio čovjek, te da je stoga za njih i odgovoran, tj. da mora da ih poboljšava koliko god je to moguće. Tendenciju da se u području društvenog formulišu apodiktički zakoni Popper označava kao ostatke primitivnog magijskog i plemenskog tipa "zatvorenog društva", u kome se vjerovalo da su tabui jednake nužnosti kao i zakoni kretanja planeta. Ovaj stav ne treba miješati sa činjenicom da i u sferi društvenosti postoje mnogobrojne činjenice koje su nepromjenjive: na primjer, činjenica da se ne može zahtijevati "više raditi a manje jesti" preko određene fiziološke mjere koju organizam može podnijeti. Ta mjera je prirodna činjenica, međutim, naša odluka da li ćemo dalje insistirati na datom zahtjevu ili odustati od njega je konvencija – koja je u slučaju da se insistira na krajnjem sprovođenju zahtjeva naprosto neizvodiva ili drugim riječima besmislena. Međutim, ona može biti postavljena kao norma. To je posljedica toga da se normativne odluke, bez obzira što se odnose na činjenice, ne mogu i redukovati na činjenice, i takođe, nemoguće ih je *izvesti* iz činjenica. Razlika između činjenica i odluka obezbjeđuje doktrinu o autonomnosti etike, i, time što čuva prostor za ljudsko djelovanje na osnovu slobodne odluke, uošte tek i čini mogućim etiku. Iz kritike metoda društvenih nauka slijedi kritika opšte pozicije *istoricizma*, kao doktrine čije je opšte mjesto stav "da istoriju kontrolišu specifični zakoni istorije ili evolucije čije otkriće nam omogućuje da predskazemo sudbinu čovjeka." Ideja sveopšte promjene je prva premisa istoricizma. Nju, međutim, prati zamisao o opštem nepromjenjivom zakonu Logosu, koji upravlja promjenom. "Ideja zakona je *korelativna* ideji promjene ili toka, pošto jedino zakoni ili pravilnosti unutar toka mogu objasniti očiglednu stabilnost svijeta." Problem je logičke prirode: sam Zakon se pojavljuje kao stvar, tj. nepromjenjivost u sveopštoj promjeni. Prema Popper-u ta logička nedosljednost ima psihološko objašnjenje: kompenzacijsko zadovoljenje potrebe za sigurnošću. Heraklitov Logos kao zakon kod Platona je čak dobio psihološki pandan u vječnom i nepromjenjivom svijetu ideja. Platonova politička filozofija najraniji je primjer kombinovanja ovih pozicija. Popper ju naziva "*utopijski inženjering*". Manje radikalne forme istoricizma kakva je Platonova dopuštaju mogućnost inženjeringa, dok recimo, Marx-ov radikalni istoricizam mora svaku akciju sa ciljem da se bitno izmjeni tok ljudske povijesti posmatrati kao iluziju, s obzirom da snage istorije vidi kao dominantnu silu. Takva kombinacija uopšteno je karakteristična za utopističke sisteme. Svi ti sistemi traže određeni društveni inženjering i projektovanje određenih institucija da bi realizovali postavljene ciljeve. Ali sami ti ciljevi često su proizvod istoricističke filozofske doktrine. Utopijski inženjering podrazumijeva dvije osnovne pretpostavke: (i) da "postoje racionalni metodi koji mogu jednom zauvijek da odrede šta je taj ideal"; (ii) "koja su najbolja sredstva za njegovu realizaciju." S obzirom da (i) nije moguće totalitarni sistemi u odbrani svojih ciljeva moraju napustiti racionalni metod i pribjeći vjeri, mitologiji, psihološkim trikovima ili pukoj sili. Metodi utopijskog inženjeringa je suprotstavljen tzv. "inženjering korak po korak". On se svodi na to da se reformišu ustanove za koje je neposredno iskustvo pokazalo da su manjkave, bez nužno postojeće vizije idealnog stanja. Metoda koju primjenjuje ta vrsta inženjeringa je metoda pokušaja i pogreške. Ovaj pristup promovisao je veliki humanistički i egalitarni pokret u Atini, koji Popper naziva "*Velika Generacija*" [Perikle, Protagera, Demokrit, Likofron, Hipija, Antifon, Antisten, Euripid, Diogen, Herodot, i dr., i najveći od njih - Sokrat] Taj pokret predstavljao jednu od najdubljih revolucija u istoriji čovječanstva – prelazak iz zatvorenog u otvoreno društvo. Ona obuhvata širok spektar međusobno prožimajućih momenata, od razvoja atinskog zanatstva, trgovine i pomorstva, demokratskih političkih tendencija i adekvatnih filozofskih doktrina. Pokret *Velike Generacije* začeo je u zapadnjačkoj civilizaciji onaj prostor koji danas postoji između pozitivnih zakona i tabua, a koji je popunjen širokim spektrom slobodnih moralnih odluka koje podrazumijevaju odgovornost. Međutim, sa time je "*počeo da se osjeća teret zahtijeva koje pred nas postavlja civilizacija.*" On se osjeća i danas. To je neminovna cijena za razum i razumnost. Npr. uzdizanje filozofije "može da se ... tretira kao odgovor na slom zatvorenog društva." Rigidnost običaja plemenskog društva oslobađala je individuu od odgovornosti – pravila ponašanja i odluke bili su propisani jasnim i tradicijom utvrđenim pravilima koja u biti preslikavaju nužnost prirodnih zakona na društveni život. Tu leži i skrivena privlačnost totalitarizma – sigurnost plemena. Popper-ov validni argument je da su impulsi za stapanje u kolektivitet nesvjesne sile koje se uvijek nanovo javljaju kod raspada kolektivističkih matrica.

otvoreno društvo obezbjeđuje kritički način mišljenja<sup>90</sup>, prema tome i progres, i stoga je efikasnosno superiorno zatvorenim društvima. S druge strane, ono ne nudi stabilnost i sigurnost plemena, i stoga je psihološki inferiorno.<sup>91</sup> Soros rekapitulira svoje shvatanje ovog modela tvrdnjom da efikasnosni učinci otvorenosti ne moraju prevagnuti, te da u perspektivi otvoreno društvo ne trijumfuje po zakonu istorijske nužnosti. Ova teza postaje naročito značajna u sintezi sa *boom/bust* modelom.

Naime, nakon što je razvio *boom/bust* model, Soros, pod uticajem tog modela, suštinski modifikuje popperovsku šemu. Soros sam ukazuje na evolutivni moment u razvitku svoje teorije, gdje je prva temeljna postavka – *otvoreno društvo*, razvijena za vrijeme studija kod Poppera, 50-tih godina XX vijeka, dok je druga, *boom/bust* model razvijena kasnije, na osnovu njegovog iskustva na finansijskim tržištima.<sup>92</sup> Kohezivnu sponu između teorije otvorenog društva i *boom/bust* teorije kriza predstavlja teorija refleksivnosti koju ćemo predstaviti nešto kasnije, a koju je Soros razvija u kontinuitetu od vremena svog studija u *London School of Economics* pa sve do danas.<sup>93</sup> Spajanje ovih koncepcija u jedinstvenu teorijsku cjelinu zahtjevalo je modifikovanje polazne dihotomne popperovske šeme otvoreno *versus* zatvoreno društvo, u tripartitni model. Jer, teoretski okvir otvorenog društva u kombinaciji sa *boom/bust* modelom i refleksivnosti ukazuje da se kriza može dogoditi ne samo u formi zatvaranja društva, već i kroz nekontrolisano otvaranje koje vodi u anarhiju.<sup>94</sup>

U kontekstu kako je taj termin upotrijebio Karl Popper *otvoreno društvo* se kristalno jasno razumije na osnovu svog antipoda – zatvorenog društva. Međutim, Soros ukazuje i na drugu krajnost koja je postala vidljiva u anarhiji raspada Sovjetskog lagera, a koja je sada, nakon sloma komunizma, čak aktuelnija i predstavlja veću opasnost – opasnost od krajnosti anarhije nedovoljne ili nikakve kontrole, koju vidi oličenu u *tržišnom fundamentalizmu*. Prema vlastitom priznanju Soros je i sam smatrao da je dihotomni popperovski model adekvatan opis alternativa pred kojom se ljudski rod našao nakon II Svjetskog rata.<sup>95</sup>, ali da je u današnjoj situaciji, kada se zatvoreno društvo Sovjetske imperije raspalo, ova vrsta šeme neadekvatna. Zapravo je tržišno-fundamentalistička vrsta doktrine i veća opasnost za *otvoreno društvo*, jer se krije iza naoko iste doktrine, koristi iste termine i kategorije da se opiše, i zapravo sebe označava kao realizaciju i ozbiljenje te ideje, kako u praktičnom smislu, tako i u teorijskom – apsolutna deregulacija ovdje je postavljena kao veberovski idealni tip otvorenosti. Soros povezuje fundamentalistički pristup

90 *O globalizaciji*, str.104.

91 *Podrška demokraciji*, str.190-191; str.205;str.211; str.215.

92 *ibid*, str.170.

93 *Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity*, str.5.

94 *Podrška demokraciji*, str.229. *Izazov novca*, str.20-21.

95 *ibid*, str.172.



*free market* doktrine sa istorijskim obrascem koji je opisao Hegel u *Filozofiji istorije*, a koji ukazuje da se civilizacije ruše i propadaju zahvaljujući jačanju njihovih vlastitih fundamentalnih načela.<sup>96</sup> Neoliberalizam forsira tržište kao fundamentalni princip otvorenosti do mjere kada se taj princip iskrivljuje do morbidnosti, i time zapravo postaje vlastita negacija.

Upotrebljeni termin "fundamentalizam" svjesno je odabran da bi označio tu imanentnu karkateristiku ove doktrine da zauzme ekstremnu poziciju i shvati se kao dogma. S obzirom da je danas nauka zauzela mjesto boga, tržišni fundamentalizam, kao i prije njega marksizam, tvrdi za sebe da ima naučnu osnovu, i razvija opsežnu kvazinaučnu materiju da se dokaže. Najjači takav kvazinaučni "dokaz" je teorija ravnoteže, koja na tipičan totalitistički način tvrdi nemoguće, - naime da posjeduje konačnu istinu o ljudskoj stvarnosti. Međutim, Soros smatra da tržišni fundamentalizam zapravo predstavlja iskrivljenje ideje otvorenosti, koja je iskrivljena jer nje, kao i svakom drugom fundamentalističkom doktrinom, dominira forma ili/ili stavova<sup>97</sup>, tj. potreba da se ne samo odbace alternativni pogledi na svijet, već potpuno diskredituju i u istinitosnom, i čak moralnom smislu. Osim toga, u tržišnom fundamentalizmu dominira samo jedan aspekt ideje otvorenosti, naime kapitalizam, i redukovanje svih aspekata društvenog odnosa na tržišne vrijednosti. Drugi građivni aspekti, poput demokratije ili vladavine prava, spuštani su na nivo sekundarnih vrijednosti i instrumenata obezbjeđenja tržišta. Ipak, oni su u izvornoj ideji *otvorenog društva* bili njen fundament bar koliko i sami tržišni odnosi:

"predstavnička demokratija i tržišna privreda neophodni su elementi otvorenog društva. Isto tako neophodni su i mehanizmi za regulaciju tržišta, posebno finansijskih tržišta, kao i određeni mehanizmi za očuvanje mira i vladavine reda i zakona na globalnom planu. Iz prvih principa nemoguće je izvesti tačan oblik koji bi ti mehanizmi trebali imati." [*Kriza globalnog kapitalizma* str.109]

Tako je na primjer demokratija fundamentalni uslov jer obezbjeđuje institucionalni okvir za kritičko mišljenje, a ovo opet predstavlja temelj na kome se gradi ekonomska efikasnost otvorenog društva.<sup>98</sup> Premda tržišna ekonomija predstavlja integralni dio *otvorenog društva* ono se ne može redukovati na tržište.<sup>99</sup> Soros smatra da tržište, samo-po-sebi, ne može obezbjeđiti potrebnu društvenu koheziju i stoga neminovno tjera u pravcu dezintegracije. U tom kontekstu njegova kritika globalnog kapitalističkog

---

96 *Kapitalistička pretnja*, op.cit., str.12.

97 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.137-138.

98 *Podrška demokraciji*, str.188-189.

99 O tome govori citat koji će mnoge Soroseve protivnike iznenaditi: „Jedan od najvećih nedostataka globalnog kapitalističkog sistema jeste u tome što je dopustio da tržišni mehanizam i motiv profita prodru u područja ljudskog života u kojima im nije mjesto.” [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.17]

sistema, pored kritike *equilibrium*-a, ima drugi segment: kritiku neekonomskog sektora, tj. erozije moralnih i političkih vrijednosti, o čemu ćemo više reći kasnije. Problem koji se time akcentira može se definisati u smislu da je svijet postao ujedinjen u materijalnom smislu, kao fizička, ekonomska i tehnološka činjenica, ali da je razjedinjen i podjeljen kao duhovna ili psihološka činjenica.

*Otvoreno društvo*, kako ga on vidi, predstavlja jednu srednju opciju između totalitarne krajnosti i anarhije nekontrolisanog kapitalizma, sredinu između krajnosti totalne zatvorenosti i totalne nekontrola. Umjesto dihotomne podjele koju je promovisao Popper, sorosevska šema je tripartitna: zatvoreno društvo ↔ otvoreno društvo ↔ *free market* društvo. Genezu nastanka tripartitne podjele Soros je opisao u knjizi *Podrška demokraciji*, gdje je razvio i sofisticiraniju podjelu, razlikujući na strani zatvorenog društva dva podmodela: tradicionalno i dogmatsko.<sup>100</sup> Njegov generalni zaključak o tripartitnom modelu je: "Oba ekstrema su pogrešna. Ono što je nama danas potrebno je prava ravnoteža između politike i tržišta."<sup>101</sup> Kao istorijski primjer koji eksplicite ilustruje štetnost oba ekstrema Soros navodi Rusiju, koja je iz perioda sovjetskog zatvorenog društva, u periodu tranzicije naglo prošla ka haotičnoj otvorenosti, sa poraznim posljedicama, kako ekonomskim tako i društvenim.<sup>102</sup> U konačnici *Перестройка* revolucija nije rezultirala slobodnim tržištem i slobodnim društvom, već je, preko kratkog perioda anarhije, proizvela oligarhijsko-tajkunski kapitalizam i nacionalizam. Usljed pasivnosti Zapada u Rusiji sve više jačaju ne samo antizapadne emocije, već i pozorenje u ideal otvorenog društva.<sup>103</sup> Iz ove istorijske činjenice sledi vrlo značajan teorijski zaključak: "Naučili smo na svojoj koži da propast zatvorenog društva ne vodi automatski stvaranju otvorenog društva, a država koja ne funkcioniše može ugroziti slobodu i napredak jednako kao i represivna država."<sup>104</sup> To nam govori još jednu bitnu stvar: otvoreno društvo više se ne može definisati i provoditi na osnovu svog antipoda i u kontrastu prema njemu, već ono mora postati pozitivni program koji motiviše sam po sebi. Teza naučena iz sloma sovjetske imperije je da tranziciju treba modelirati spolja. Soros u više navrata sa žalom kuka kako nije uspio pridobiti vlade Zapada za opsežnu akciju pomoći u tranziciji Rusije. Razlog za to je što su one ostale kod dihotomnog modela, i teze o autoregulaciji tržišta i spontanom poretku. Karakteristično je da su najgorljiviji zagovornici slobodnog tržišta, američka i britanska vlada, bile izrazito protiv intervencije Zapada u tranziciju Istočne Evrope.<sup>105</sup>

100 *Podrška demokraciji*, str.174 i dalje. Up: *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.104-110.

101 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.21.

102 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.160-161.

103 *Izazov novca*, str.103.

104 *O globalizaciji*, str.49. *Podrška demokraciji*, str.79.

105 *Podrška demokraciji*, str.84-85.

Jedna od implikacija ovog teorijskog stajališta direktno je vezana za proces tranzicije zemalja komunističkog bloka, a sastoji se u shvatanju da će se nakon sloma planske ekonomije i partijske države proces formiranja slobodnotržišnog poretka biti spontan i da će se razviti sam od sebe, bez potrebe za vanjskim upravljanjem procesom tranzicije. Soros je oštro kritikovao ovakvo stajalište smatrajući ga i istorijski neutemeljenim i teorijski pogrešnim. Kao ključni istorijski argument on u više navrata navodi primjer *Marshall plana*, kojim su SAD modelirale tranziciju postratne Evrope ka slobodnim demokratskim državama. Ovo iskustvo dobija na značaju u istorijskoj situaciji raspada SSSR-a, kada je Soros u više knjiga i tekstova predviđao da će se, bez intervencije Zapada, politički prostor sovjetske imperije rapasti u haosu, te da će, umjesto demokratije i slobodnog tržišta, na njegovim ruševinama iznići nacionalističke i nedemokratske vladavine i ekonomske oligarhije. Soros u više navrata ponavlja da borba između otvorenog i zatvorenog društva nije okončana slomom Sovjetskog Saveza, već je samo poprimila druge forme.<sup>106</sup> Mjesto starog sistema koji je srušen sada prijete da zauzmu mnogi mali ili veliki, više ili manje moćni, lokalni tirani. Pustoš izazvana "pljačkaškim kapitalizmom" plodno je tlo za pojavu harizmatičkih lidera koji će "obećati nacionalni preporod po cijenu građanskih sloboda." Mnogi koji u putinovskoj Rusiji vide nedemokratski režim, složice se da je ovo predviđanje bilo proročko.<sup>107</sup> Suština Sorosevog argumenta je da proces radikalne transformacije jednog društva mora imati dvije integralne faze. Jedna, koja je principijelno posmatrano lakša, i zaista i jeste samorealizujuća kada se s njom jednom krene, je faza razgradnje zatvorenog društva. Ali proces izgradnje otvorenog društva je neuporedivo kompleksniji i zahtjeva upravljanje. Oba faze podrazumijevaju snažne institucije, koje će voditi tranziciju i garantovati postrevolucionarni proces izgradnje otvorenog društva. "Revoluciji su potrebne nove institucije ... koje će održavati ideje koje su je motivirale."<sup>108</sup>

Zametke ovog promašaja on vidi već u interpretaciji II Svjetskog rata, kao i hladnoratovskog nastavka, u smislu da tržišnofundamentalistička struja, premda naravno prihvata da su u pitanju bili sukobi oko ideja i ide-

---

106 *ibid*, str.9; str.15; str.72; str.80; str.213-214.

107 Soros na jednom mjestu kaže kako je to predviđanje dijelila i politička elita Rusije za vrijeme tranzicije, ta da mu je npr. Anatoly Chubais ukazao kako je ključna opasnost ruske tranzicije u usponu „crveno-braon“ koalicije – kombinacije socijalizma i nacionalizma. [*Open Society Reforming Global Capitalism*, str.244]

108 *Podrška demokraciji*, str.131; up: str.57-58 i str.238. U ovom smislu, ključna greška Gorbačova je što birokratske institucije, koje je namjeravo demontirati, nije imao čime adekvatno zamjeniti, između ostalog i zbog nedostatka kvalitetnog kompetentnog kadra. [*ibid.*, str.64-65; str.89] Dodatni problem je što sovjetski slom nije imao tzv. „zlatnu“ etapu [*ibid.*, str.66], u kojoj bi se, prije radikalnih socijalnih rezova, demonstrirale buduće koristi od demokratske i kapitalističke reforme. Soros govori o principijelnom značaju uspjeha Poljske tranzicije, koja može poslužiti kao praktični dokaz blagostanja koje slijedi nakon krize restrukturiranja. Da je Zapad adekvatno djelovao, Poljska je mogla biti snažan refleksivni impuls za čitav sovjetski prostor.

ologija, ipak akcent stavlja na geopolitičke interese. U toj vrsti interpretacije sukob se shvata kao sukob kapitalizma i komunizma. Soros, međutim, smatra da je sukob imao mnogo širu osnovu konflikta između otvorenog i zatvorenog društva. Ta dilema je od suštinskog značaja jer na odlučujući način determiniše cjelokupan period: ukoliko prihvatamo diferenciju kapitalizam *versus* komunizam trijumf znači promovisati kapitalizam do kraja, odnosno do tržišnog fundamentalizma koji sve odnose redukuje na kompetitivnost, a ljudske interakcije na katalaksiju.<sup>109</sup> Ako pak shvatamo da sukobi XX vijeka reflektuju konflikt ideja otvorenosti i zatvorenog društva, onda se trijumf samo u jednom aspektu odnosi na kapitalizam, a u drugom, značajnijem, na demokratiju, slobodu i ideje humaniteta koje su svoj izraz dobile u *The Declaration of Independence*.<sup>110</sup> U XX vijeku ova suštinska nijansa nije toliko padala u oči zato što je SSSR bio protivnik po oba osnova. Ali nakon sloma komunizma, pitanje poprima temeljni značaj. Činjenica da je ova dilema još aktuelna pokazuje da još nije u potpunosti shvaćena niti priroda sukoba, ali ni priroda pobjede i njen uzrok. Naime, nejasno je da li je do kolapsa komunističkog bloka došlo "zbog sprovođenja strateške odbrambene inicijative [tzv. šeme *Rata zvijezda*], superiornosti kapitalizma ili zbog žudnje za slobodom unutar sovjetske imperije?"<sup>111</sup> Da li je pobjeda rezultat superiornosti kapitalističke ekonomike, ili neiskorjenjive privlačnosti ideja otvorenog društva. Bilo koji od ovih odgovora uzet kao primaran podrazumjeva dijametralno različite politike u fazi nakon pobjede. Soros je, naravno, snažno na stajalištu otvorenog društva i, nasuprot tržišnofundamentalističkoj postavci da istorijski podbačaj komunizma po automatizmu dokazuje vriednost slobodnog tržišta, tvrdi da su svi sistemi kao takvi manjkavi. Razlog za takav stav nalazi se u specifičnoj saznanjnoteorijskoj poziciji.

109 On sa žaljenjem konstatuje da je Hayek, kao "apostol slobodnog preduzetništva" i "apostol Čikaške škole" [*Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity*, str.18], mnogo uticajniji od Popper-a, "filozofa otvorenog društva". [*Mjehur američke nadmoći*, str.122] Premda je Hayek nesumljivo odan idealima slobode i otvorenog društva, svojom apološijom *free market* doktrine zapravo je "nehotice ohrabrio razaranje otvorenog društva." [*Izazov novca*, str.28]

110 *Mjehur američke nadmoći*, str.115-116. U jednoj filozofski vrlo relevantnoj fusnoti Soros se osvrće na različitu recepciju Platonove *Države* kod Leo Strauss-a i kod Popper-a. [*ibid.*, str.116; ftn.66]

111 *Mjehur američke nadmoći*, str.118.

## 2.1. Saznajnoteorijske pretpostavke koncepta

Metodološki postulati na kojima Soros gradi svoju koncepciju otvorenog društva su [i] *pogrešivost* [*falliability*], kao stanovište po kome je svaka interpretacija svijeta inherentno nesavršena<sup>112</sup> i takva da u perspektivi mora biti prevladana nekom budućom boljom alternativom; i [ii] *refleksivnost* [*reflexivity*] po kojoj svaka interpretacija stvarnosti, i uopšte svaki stav, utiču na stvarnost u smislu da je mijenjaju u odnosu na to kakava bi ta stvarnost bila da taj stav [interpretacija] nije bio postavljen. Ovi su principi u njegovoj izvedbi međusobno prožeti i kompatibilni, i vjerovatno ih je moguće, premda to Soros ne radi, integrisati u jedno načelo.

Soros kaže kako je razvijao ovaj konceptualni okvir gotovo pedeset godina, te da je usljed toga on evoluirao kako se povećavao fond naučnih znanja iz tog područja. Jedna od prelomnih tačaka je moment kada je postao opšteprihvaćen postulat da su razum i emocije neodvojivi, tj. da predstavljaju integralno jedinstvo.<sup>113</sup> Druga otežavajuća okolnost je specifičan jezik, naročito strateški termini kojim opisuje svoje teorije, koji se teško probijaju u naučnoj zajednici. Njegove aktivnosti u posljednjih desetak godina naročito *Soros Lectures*, koje su objavljene i u video verziji i dostupne na *YouTube*, zaista predstavljaju hvale vrijedan primjer pokušaja da se jedna teorijska koncepcija populariše u široj akademskoj i vanakademskoj zajednici.

Oba principa proizilaze iz specifične interpretacije odnosa mišljenja i stvarnosti, koju Soros smatra kardinalnim problemom savremene filozofije. Pod snažnim platoničarskim uticajem „zapadna intelektualna tradicija“ ostala je na liniji fundamentalne distinkcije između mišljenja i stvarnosti.<sup>114</sup> Međutim, ta razlika je po njegovom mišljenju prevladana: mišljenje je dio stvarnosti. Da bi se ovo razumjelo potrebno je preimenovati problem: u pitanju je odnos između cijeline [stvarnost] i dijelova [mišljenje]. Mišljenje, kojim „razumjevamo“ stvarnost je sastavni dio stvarnosti.<sup>115</sup> Otuda proizilaze dvije fundamentalne propozicije. Prva je da mišljenje, s obzirom da je i samo partikularni dio onoga na šta se odnosi, nikada ne može obuhvatiti objekt mišljenja u cjelini. „Ljudsko razumijevanje je inherentno nesavršeno zato što je dio realnosti a dio ne može u potpunosti obuhvatiti cjelinu.“<sup>116</sup> Upravo zato mi pribjegavamo generalizacijama, definicijama, aproksimacijama i drugim vrstama uopštavanja. Premda nam ove misaone tehnike omogućavaju da se orijentišemo u praksi, one nisu adekvacije stvarnosti i u striktnom smislu ne korespondiraju sa realitetom. U tome se temelji princip pogrešivosti.

---

112 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.29.

113 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.27.

114 *ibid*, str.31.

115 *Podrška demokraciji*, str.150-151.

116 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.26.

Drugo; svako mišljenje transformiše samu stvarnost, jer sam akt mišljenja, čim se dogodi, predstavlja novi, do tada nepostojeći moment u datoj stvarnosti. To znači da je odnos između mišljenja i stvarnosti cirkularan: mišljenje refleksivno modelira stvarnost koje je i samo dio.<sup>117</sup> Kako je pokazala metoda koju je u matematici razvio Kurt Gödel<sup>118</sup>, broj zakona koji opisuju univerzum je beskonačan, jer svaki novi zakon koji opisuje datu stvarnost mijenja istu, usljed čega samim svojim postavljanjem već zahtjeva novi zakon. Situacija je dovedena do ekstrema kada se uvede refleksivnost: (i) stvarnost postoji; ↔ (ii) subjektivne interpretacije su dio stvarnosti; ↔ (iii) događaji su u fizikalnom smislu jedinstveni; ↔ (iv) subjekti reflektuju o događajima; ↔ (v) ali, njihove interpretacije nisu indiferentne prema stvarnosti, već ju modeliraju → (vi) stvarnost se multiplikuje u beskonačnu petlju koju je nemoguće do kraja opisati naučnim zakonom. Suština argumenta je da stvarnost nije forsirana datost, već se stvara u procesu mišljenja zajedno sa samim mišljenjem sudionika.

Princip pogrešivost znači da je konačno saznavanje istine o stvarnosti nemoguće, pa je prema tome svako ljudsko djelovanje *po sebi* nesavršeno. Konačna istina je nedostižna, a sam koncept istine apsurdna, kvazireligijska pretpostavka. Umjesto da između misli i stvarnost insistiramo na odnosu adekvacije, pa i korespondencije, mi zapravo stvarnost interpretiramo – dajemo joj značenje. Između same stvarnosti i našeg razumjevanja stvarnosti uvijek postoji raskorak koji Soros naziva “predrasudom” [*bias*].<sup>119</sup> Ovdje se Soros upušta u klasičnu saznanjoteorijsku polemiku koja je naročito zaoštrjena nakon Kanta i *Kritike čistog uma*, a odnosi se na problem odnosa mišljenja i stvarnosti. Soros polazi od toga da mišljenje ne može biti potpuno adekvacijska izvedba stvarnosti, usljed čega je uvijek u nekom fundamentalnom smislu manjkavo.<sup>120</sup> Mišljenje je kao takvo nesavršeno, pa je

117 Soros evocira kako je prvobitno imao namjeru da ovaj problem prevlada postulirajući razliku između subjektivnog i objektivnog aspekta stvarnosti, pri čemu bi objektivni aspekt predstavljao samu stvarnost kakva je ona po-sebi-i-za-sebe, a subjektivni aspekt interpretacije sudionika. Međutim, uskoro je uvidio da time upada u grešku beskonačne regresije: mišljenje svakog sudionika jeste dio stvarnosti, naprosto svaka subjektivna interpretacija tzv. objektivne stvarnosti je sastavni dio situacije, usljed čega objektivni aspekt nije moguće postulirati odvojeno. [*Podrška demokraciji*, str.152-153]  
Drugi mogući izlaz je u determinističkom shvatanju univerzuma: mišljenje sudionika o stvarnosti apsolutno je determinirano kombinacijom njihove psihe i toka stvarnosti. Soros smatra da je ovo gledište pobijeno *teorijom haosa* koja tretira složene sisteme u kojima se tok događaja ne može opisati naučnim zakonima, jer pojave slijede ireverzibilan put. Primjer takvog fenomena su klimatski fenomeni, kod kojih je nemoguće ponoviti [testirati eksperimentom] prethodnu situaciju, niti predvidjeti buduću. [*ibid.*, str.154-155] Situacija sa ljudskim mišljenjem je dodatno kompleksna usljed činjenice da samo mišljenje dodatno usložnjava stvarnost, pri tome ima i refleksivan efekat.

118 *ibid.*, str.158.

119 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.29, str.68.

120 Soros se ne upušta u polemiku o mogućnosti dokazivanja postojanja materijalnog svijeta, premda je to po mnogima krajnja konsekvencija ove metodološke pozicije. Međutim, za potrebe razumijevanja političkog prostora, što je osnovna Soroševa intencija, to pitanje nije relevantno. Takođe, on ne uzima u obzir fenomenološki pristup, izuzev u nekim ru-

pogrešivost imanentna osobina ljudskog odnosa sa svijetom. Soros u svom izlaganju varira nekoliko klasičnih argumenata nemogućnosti korespondiranja iskaza i stvarnosti, od (i) preuzimanja svijeta u formi *fenomena*; (ii) promjenjivosti svijeta u kontekstu svakog novog tumačenja; (iii) evolutivnog karaktera bivstvujućeg; (iv) subjektivnosti individualne perspektive tumačenja, objedinjujući ih u načelo pogrešivosti. Pri tome on govori o dvije verzije pogrešivosti<sup>121</sup>, od kojih je prva slaba, umjerena, a odnosi se na odsustvo korespondencije mišljenja i stvarnosti, usljed čega djelovanja mogu potencijalno imati nepredviđena dejstva; dok je druga radikalna, i insistira na tome da *svako* ljudsko mišljenje nužno nesavršeno usljed čaga su svjesni uzrok i planirana posljedica *uvijek* u raskoraku.

U političkom smislu, pogrešivost kao metodski postulat podrazumjeva skepticizam u pogledu toga da se može dostići stanje savršenstva, usljed čega je svaka ostvarena matrica društvenog organizovanja principijelno relativna. To znači da je svako pretendovanje na konačnu istinu metoda pogreška, jer usljed rigora pogrešivosti, apsolutna istina je nedostižna. Tolerancija, kao organizacioni princip *otvorenog društva*, proizilazi otuda. Zato će Soros reći: „Razlika između mišljenja i stvarnosti leži u samom srcu otvorenog društva.“<sup>122</sup> On ukazuje na dosljednu činjenicu da Popper nije dao egzaktnu definiciju *otvorenog društva* smatrajući da egzaktna definicija protivrječe načelu pogrešivosti i nesavršenosti našeg saznanja.<sup>123</sup> Jedina kardinalna odredba *otvorenog društva* je demokratija, s obzirom da ona predstavlja socijalni i politički okvir u kome je jedino moguća otvorenost. Demokratija tako, u uslovima nesavršenog saznanja, postaje „epistemološki argument“.<sup>124</sup> Međutim, premda je svaka interpretacija svijeta kao takva nesavršena, ona se može sukcesivno poboljšati, a sve interpretacije nisu jednako vrijedne.<sup>125</sup> To je sama suština ideje *otvorenog društva* kao nesavr-

---

dimentarnim konturama, i nije jasno koliko je uopšte bio upoznat s fenomenologijom. Nama ovdje nije cilj ulaziti u epistemološku korektnost Sorosevog pristupa, pa zato ne možemo otvarati tu vrstu polemike. Naš primarni cilj je da, prije nego pređemo na obradu političkih i društvenih praksi, skiciramo metodu koja stoji iza njih.

121 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.42.

122 *Podrška demokraciji*, str.148.

123 Sam Soros navodi da se opšti principi *otvorenog društva* mogu formulisati u vidu konkretnih propozicija i navodi kao primjer sedam principa koje je predložio Aryeh Neier, predsjednik njegove *Fondacije*: 1. regularni, slobodni i fer izbori; 2. slobodni i pluralistički mediji; 3. vladavina prava podržana nezavisnim sudstvom; 4. ustavna zaštita prava manjina; 5. tržišna ekonomija sa priznavanjem privatnog vlasništva i obezbjeđenje jednakih prilika bez favorizovanja; 6. posvećenost miroljubivom rješavanju konflikata; 7. zakonsko sprječavanje korupcije. [*Open Society Reforming Global Capitalism*, str.133], ali su moguće i drugačije liste.

124 *Soros Lectures – Lecture Three: Open Society*, str.50.

125 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.43. Poboljšavanje je moguće zato što se interpretacija ipak odnosi na stvarnost, mada nesavršeno. Soros je kritičan prema radikalnom skepticizmu, oličenom u metodama vulgarne dekonstrukcije i svodenjima stvarnosti na individualnu impresiju. On smatra da je stvarnost jedinstvena i da se ne može redukovati na skup individualnih doživljaja stvarnosti. „Stvarnost postoji, čak iako ju je nemoguće predvidjeti i objasniti.“ [*ibid*, str.40] Sama finansijska tržišta to najbolje potvrđuju – na primjer, kada



šenog poretka otvorenog za stalno usavršavanje. Metod kojim se vrši usavršavanje postojećih poredaka je metod "pokušaja i pogreške". U tom smislu pogrešivost je fundamentalni misaoni temelj koncepta otvorenosti, u verziji kako ga je razvio Popper. Veza između otvorenosti i pogrešivosti je očigledna, jasna, i direktno vodi u dihotomnu podjelu na bazi diferencije prema konceptu totalitarnog društva zasnovanog na pretpostavci saznatljivosti stvarnosti. Stvar se komplikuje uvođenjem refleksivnosti, jer teorijska konekcija refleksivnosti i *otvorenog društva* nipošto nije tako očigledna<sup>126</sup>, kao ni političke implikacije koje otuda proizilaze.

Premda je pogrešivost fundamentalno načelo, i striktno posmatrano prethodi refleksivnosti<sup>127</sup>, upravo je naglasak na drugom postulatu, refleksivnosti, naročito značajan za soroševsko razumijevanje društvenih tokova, s obzirom da objašnjava mnogo od specifične dinamike društvenih procesa. Sam Soros mu je pridavao najviši značaj, do te mjere da ga je u užoj ili široj formi elaborirao u gotovo svim svojim knjigama. Pri tome, princip refleksivnosti ima dva nivoa značenja. U užem smislu, u kome ga Soros uglavnom koristi, taj princip znači da se *na činjenice utiče samim tvrdnjama koje se na njih odnose*. To je suštinska razlika između prirodnih i društvenih nauka. Mada Heisenberg-ov princip neodređenosti liči na tu ideju, ipak ponašanje kvantnih čestica ostaje isto bez obzira da li neko prihvata princip neodređenosti, i da li je taj princip istinit opis stvarnosti. Čestice se uvijek ponašaju isto. Iako se ponašanje čestica samim *aktom posmatranja* koriguje, to da li mi *prihvatamo princip* neodređenosti ili ne, nema stvarnog uticaja na korigovanje kretanja [uticaj ima samo posmatranje, postojanje *akta posmatranja* a ne formulacija principa neodređenosti].<sup>128</sup> U ovom slučaju posmatranje dovodi do efekta, a sam naučno formulisani princip ne. Međutim, u društvenoj sferi teorije mogu da utiču na predmet samim time što su postavljene, i to čak i ako se uopšte ne primjenjuju u praksi u datom trenutku. Refleksivnost u širem smislu<sup>129</sup>, manifestuje se šire od načela neodređenosti: sama činjenica da li prihvatamo refleksivnost već tim prihvatanjem proizvodi posljedice. U užem smislu, refleksivnost je bliska neodređenosti: iskazi [posmatranja] mijenjaju stvarnost. Mišljenja i interpretacije utiču na stvarnost, a *ta* stvarnost povratno utiče na *ta* mišljenja/interpretacije. Međusobni uti-

---

ne ispunjavaju subjektivna očekivanja špekulanata, dokazujući u bolnosti njihovog bankrota, i realitet spoljnje stvarnosti, i njenu nepredvidivost.

126 *Soros Lectures – Lecture Three: Open Society*, str.49.

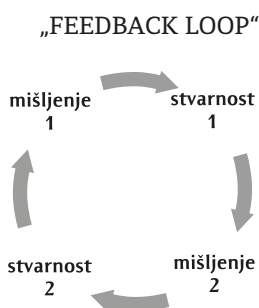
127 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.26.

128 *Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity*, str.19; *The New Paradigm for Financial Markets*, str.31; *Izazov novca*, str.134-135.

129 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.54-55. Soros smatra da savremena fizikalna teorija haosa pruža donekle adekvatan prirodnonaučni pandan refleksivnosti. Naime, ta teorija odbacuje klasično determinističko shvatanje univerzuma, i činjenice posmatra kao evoluirajuće fenomene čiji tok evolucije nije moguće unaprijed predvidjeti i opisati na osnovu univerzalno važećih zakona fizike. [*ibid.*, str.37]



caj je kontinuiran i cirkularan.<sup>130</sup> Klasičan primjer za refleksivnost je da se sudbina neke firme ili zemlje na tržištu i konkretno-stvarno mijenja kada se iznese neki iskaz o njoj. Na primjer, kada najavimo bankrot sama ta najava djeluje u pravcu da se bankrot i desi.<sup>131</sup> „Juriš“ na banke drugi je čest a značajan primjer. Ali kada se takav događaj desi, on povratno djeluje na interpretaciju ojačavajući njenu uvjerljivost. U čistoj logici se pojam refleksivnosti koristi da opiše odnos predmeta prema samom sebi. U tom smislu on je čisto lingvistički fenomen, kako je to dato u tradiciji logičkog pozitivizma. Međutim, Soros ovdje koristi taj termin da opiše *dvosmjernu povratnu* spregu mišljenje-činjenica, i sam kaže kako „refleksivnost može biti opisana kao cirkularnost“ ili *feedback*<sup>132</sup> mehanizam:



*Interpretacija 1* glasi kako su uslovi u stvarnosti takvi da će se desiti „juriš“; → Premda se stvarna situacija kolebala u kom pravcu će se razvijati, postavljeno predviđanje usmjerava stvarnost prema *situaciji 1* koja zaista jeste „juriš“; → ona pak stvara *interpretaciju 2* u kojoj je mišljenje o *interpretaciji 1* takvo da je ona bila istinita [tj. da interpretacija korespondira stvarnosti], tj. ona postaje neka vrsta definicije ili naučnog zakona datog događaja; → što determiniše buduću *situaciju 2*.

Na primjer, ako pretpostavimo da će se u budućnosti desiti devalvacija, to može proizvesti „juriš“ na banke, koji se možda *ne bi* desio da ta pretpostavka nije iznesena. *Mišljenje 1* ne kreira *stvarnost 1* [ona postoji „objektivno“] već je, premda dominantna interpretacija, ipak tek jedna od mnogih. Tek činjenica da se „juriš“ kasnije ipak desio, potvrđuje „istinitost“ predviđanja, koje zatim postaje kriterij mjerenja buduće stvarnosti, itd. U prirodnim naukama, pretpostavka nema tu moć proizvodjenja stvarnosti, koja je indiferentna prema tumačenju. Na ovoj tački Soros markira *differentia specifica* svog vlastitog koncepta spram Popper-a, koji je razvio koncept metodskog jedinstva.<sup>133</sup> Prethodni primjer Soros je kasnije razvio u specifičniji koncept diferenciranja „negativnog“ ili „samokorigujućeg“ i „pozitivnog“ ili „samopojačavajućeg“ *feedback* mehanizma.<sup>134</sup> Samokorigujući mehanizam je onaj kod

130 *Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity*, str.13.

131 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.61. Ili slučaj kada neka kompanija ili industrija izdejstvuje precijenjenost, a onda na osnovu toga može izdavati dionice i prihod koristiti da opravda naduvana očekivanja. [ibid, str.59; str.68].

132 *The New Paradigma for the Financial Markets*, str.10.

133 *ibid*, str.16.

134 *Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity*, str.14-15.

koga se ekstremna pretpostavka u nekoj tački prilagođava realnosti i koriguje prije nego je uspjela usmjeriti stvarnost u pravcu koji sama ta pretpostavka implicira. Situacija se smiruje prema *near-from-equilibrium*-u. Samopojačavajući mehanizam nastaje u slučaju kada ekstremna pretpostavka propusti da se koriguje prema realnosti i istovremeno nađe način da realnost povuče za sobom. S obzirom da ju realnost prati ona se „pojačava“ u smislu da se potvrđuje kao istinita i time još jače povlači stvarnost za sobom prema uslovima *far-from-equilibrium*. Ovo, naravno, ne može trajati do u beskonačnost jer raskorak između onoga što je objektivno moguće i jest, i onoga što je kreirano refleksivnim samopojačavajućim *feedback* mehanizmom, prije ili kasnije postaje očita i nepobitna tako da svi učesnici uviđaju zabludu i odbacuju interpretaciju. Uspón i pad sovjetskog sistema izvanredan je primjer u političkoj oblasti, a neodržive kreditne ekspanzije u ekonomskoj.

Kao što je u kontekstu načela pogrešivosti pogrešno izjednačiti iskaze o činjenicama [stvarnosti] sa samim činjenicama, tako je isto pogrešno i smatrati ih potpuno indiferentnim. Iako mišljenje nije striktna adekvacija činjenica, ono je ipak sa jedne strane pasivni odraz činjenica, tj. činjenice [objektivna stvarnost] su ovdje nezavisna promjenjiva. Ali, s druge strane, ljudsko mišljenje predstavlja *aktivni element* koji oblikuje događaje.<sup>135</sup> Tako društvena stvarnost više nije nezavisna, već zavisna promjenjiva, ili kako Soros kaže, ljudska istorija nije ireverzibilna<sup>136</sup>, - dok je kod fizikalnih događaja [npr. kretanja planeta *Sunčevog sistema*] moguće apstraktno se vratiti u vremenu i zatim rekonstruisati tok, kod društvenih događaja to nije moguće s obzirom da oni sadrže subjektivne misli koje se mijenjaju usljed posmatranja i time uzrokuju različit istorijski tok. Budući događaji ne mogu biti nezavisna promjenjiva na osnovu kojih bi se prosudili sadašnja mišljenja, teorije i interpretacije, upravo s obzirom da budući događaji zavise od sadašnjih mišljenja, teorija i interpretacija. Drugačije interpretacije danas, proizvele bi drugačije događaje sutra. Ako ponovimo isti eksperiment [situaciju], rezultati neće biti isti, zato što su u međuvremenu mišljenja sudionika promijenjena. Ovo stajalište podrazumjeva kardinalni problem istinitosti stavova: prema klasičnoj teoriji istine iz *Organona* istiniti stavovi su oni iskazi koji odgovaraju činjenicama; to opet znači da sami iskazi moraju biti indiferentni prema činjenicama. Klasična teorija istine kao adekvacije i/ili korespondencije primjenjiva je u prirodnim naukama. Ali u društvenim naukama korespondencija u klasičnom smislu nije slučaj. Naime, čak i kada se pokaže da je naše razumijevanje stvarnosti kompatibilno sa činjenicama,

135 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.30. Naravno, ovo se odnosi na društvene događaje, dok su fizikalni događaji neovisni od ljudske interpretacije. Na primjer: sudbina Sunčevog sistema trenutno je potpuno nezavisna od ljudske interpretacije, ali sudbina demokratije ili kapitalizma to nije. Mi možemo korektno predviđati kretanje planeta Sunčevog sistema, ali ne i sudbinu demokratije kao forme donošenja političkih odluka, s obzirom da ona zavisi od naših budućih stavova, koje u datom momentu ne možemo znati.

136 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.53.

to, striktno posmatrano, još ne dokazuje istinitost naših stavova, već može biti svjedočanstvo samo naše sposobnosti da utičemo na situaciju na način koji će ju razvijati u pravcu naših predviđanja!<sup>137</sup> Ilustrativan je primjer<sup>138</sup> razlike između iskaza: (i) *Pada kiša*; (ii) *Ti si moj neprijatelj*; (iii) *Ovo je revolucionarni trenutak*. Prvi iskaz je forma *ili/ili* iskaza koja je ili tačna ili netačna u zavisnosti od objektivne stvarnosti na koju se odnosi. Međutim, drugi i treći iskaz je različitog tipa i on nije određen samo datim „objektivnim“ stanjem stvari [koje je i samo po sebi ovdje ovisno od subjektivne interpretacije i subjekta koji daje iskaz i subjekta na koji se iskaz odnosi], već i usmjerava ponašanje obe strane u datom pravcu. Istinitost (ii) i (iii), s jedne strane zavisi od reakcije obe strane, a s druge strane i usmjerava njihova ponašanja. Soros smatra da cirkularna povratna sprega između mišljenja i stvarnosti, *feedback* mahenizam u refleksivnosti, ne pobija mogućnost istinitosti stavova, naprotiv, spoznaja i priznanje postojanja tog efekta tek omogućava da se sagleda istinitost stavova u društvenim naukama. Ali je cijela situacija krajnje komplikovana.

Definicija refleksivnosti glasi: “Postojanje dvosmjerne konekcije između mišljenja i stvarnosti, koja kada se događa simultano, unosi element nesigurnosti u mišljenja sudionika i element indeterminiranosti u tok događaja. Ta dvosmjerna veza je refleksivnost.”<sup>139</sup> U ljudskom društvu “činjenice se nalaze negdje u budućnosti, a uslovljene su odlukama sudionika donijetim u sadašnjosti.”<sup>140</sup> U tom smislu u društvenom životu vlada dvostruka nekorespondencija: prva, koja je karakteristična za ljudski saznavni aparat uopšte, bez obzira na predmet na koji se primjenjuje [fizikalni svijet ili društvo]; i druga, koja je posljedica toga što se istorija događa kao proces kontingentno ovisan o sadašnjoj interpretaciji. Soros ovdje preuzima čuveni Popperov argument iz spisa *Bijeda istoricizma*, kojim ovaj pobija mogućnost naučnog projektovanja društvene istorije: (i) istorija je pod bitnim uticajem ljudskog znanja; (ii) napredak ljudskog znanja je nepredvidiv; → (iii) istoriju je nemoguće predviđati. Najčešće se konekcija Soros-Popper vezuje uz koncept otvorenog društva, mada je zapravo, kako i sam Soros kaže, na nje-

---

137 Zato Soros smatra da dihotomija istinito/lažno nije primjenjiva na društveni život, i neophodna je treća kategorija – refleksivno. On smatra da je upravo tržišni fundamentalizam odličan primjer istinito/lažno pristupa društvenim fenomenima: planirana ekonomija ne funkcionise → znači; tržište je savršeno. Međutim, očigledno je da poraz regulacije ne dokazuje da su tržišta savršena; već je to refleksivna veza. Isto važi o obrnuto: kriza tržišta ne znači da je regulacija rješenje. [Izazov novca, str.135] Tako svaka značajnija ekonomska kriza, poput ove iz 2008.god. proizvodi tendenciju pomjeranja ka jačim državnim regulativama u ekonomiji; koje opet, kako se pojačavaju sve više zagušuju ekonomiju, što stvara refleksivni okidač ka tendenciji ka *free market*, itd. Soros smatra da su ovakvi zamasi klatna neizbježni, „osnovno je pitanje izmjeriti amplitudu tih oscilacija.“ [ibid., str.145]

138 *The New Paradigm for the Financial Markets*, str.28. *Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity*, str.12.

139 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.51.

140 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.31; *Podrška demokraciji*, str.186-187.

ga više uticala Popper-ova filozofija nauke.<sup>141</sup> Soros rekapitulira samu strukturu egzaktnog naučnog istraživanja kako ju je skicirao Popper, opisujući odnos između različitih dijelova istraživanja.<sup>142</sup> Naime, naučno istraživanje sadrži jednu sadašnju situaciju [inicijalne uslove]; jednu buduću situaciju [finalne uslove]; i hipotezu koja ih povezuje. Povezujuća hipoteza zapravo predstavlja naučni zakon, ili „generalizaciju univerzalne validnosti“. Kada se hipoteza primjenjuje na inicijalne uslove ona je predviđanje, a kada se primjenjuje na finalne uslove ona je objašnjenje. U oba slučaja na nju se primjenjuje testiranje koje ima svrhu da potvrdi ispravnost hipoteze. Ključna stvar je da postoji metoda asimetrija između verifikacije istinitosti hipoteze, i dokazivanja njene neistinitosti, u smislu da se, ma koliki broj slučajeva potvrdio hipotezu, ona nikada ne može tretirati kao apsolutno važeća za svaki buduću slučaj; dok je, s druge strane, samo jedan slučaj nevaženja hipoteze dovoljan da se ona odbaci kao neistinita. Naučni zakoni i naučne teorije se ne mogu verifikovati i po svojoj prirodi su hipotetičke.<sup>143</sup> To znači da je u induktivnoj naučnoj metodi nemoguće tvrditi bezuslovnu istinu. U tome je srž dijagnoze da su doktrine poput marksizma „kvazinauka“- one pretenduju na „naučnost“ koja je nedostižna i metodski pogrešna. S druge strane, to znači da se budućnost ne može tretirati kao determinisana i odrediva. Skepticizam te vrste je fundamentalna propozicija za otvorenost *otvorenog društva*, koje kao takvo implicira nesaznatljivost konačne istine. Hipotetičnost svakog pogleda na svijet, svake slike svijeta, *eo ipso* eliminiše totalitarizam i totalitarni impuls. Poperovska šema eliminiše potrebu za verifikacijom, jer naučne zakone tretira kao hipoteze, i na taj način centralnu ulogu daje testiranju. Otuda je metoda „pokušaja i pogreške“ immanentna otvorenom društvu.

Na ovoj tački Soros na ključni način dinamizira<sup>144</sup> načelo nesaznatljivosti kategorijom refleksivnosti, gdje se buduća istorija nalazi pod snažnim djelovanjem sadašnjosti, premda kompletna deskripcija tog djelovanja nije moguća u sadašnjosti. Radi se o tome da kod društvenih događaja, za razliku od fizikalnih, sprega između početnih/inicijalnih uslova, testiranja i finalnih uslova nije jednosmjerna.<sup>145</sup> To je ključna razlika u odnosu na Popper-a, i mjesto na kome Soros ide dalje od popperovske šeme naučne metode koja je konstitutivna i za sve naknadne diferencije između dvojice

141 *Izazov novca*, str.131.

142 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.52.

143 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.35-37; *Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity*, str.6; *Izazov novca*, str.130-133.

144 Sam Soros priznaje da refleksivnost potiče iz razrade ideje autoreferencijalnosti Karl Poppera, ali da ključna razlika stoji u tome što popperovska autoreferencijalnost predstavlja svojstvo tvrdnji, tj. važi samo u području mišljenja, dok refleksivnost pretenduje da probije granicu između mišljenja i stvarnosti i spada u oba područja. [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.37].

145 *Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity*, str.17.

autora, kako u epistemološkom tako i u političkom planu.<sup>146</sup> Soros prihvata Popper-ovu dijagnozu prema kojoj naučni zakoni ne mogu biti verifikovani. Time je zaključeno pitanje indukcije: ma koliko slučajeva potvrdilo hipotezu ona ne može biti proglašena apsolutnom. Ali kao i u slučaju pobijanja validnosti metafizičkih iskaza od strane logičkih pozitivista to još ne znači besmislenost tih iskaza. Razlog zašto je to tako je što iskaz i stvarnost nisu međusobno indiferentni i u izvjesnom smislu predstavljaju *samoispunjujuća proročanstva*. To dalje znači važnu stvar da, za razliku od prirodnih nauka gdje teorija djeluje u praksi samo ako je ispravna, u društvenim naukama teorija može imati snažno dejstvo čak i ako je pogrešna. Upravo sada je to, po mišljenju Sorosa, slučaj sa ideologijom *tržišnog fundamentalizma*.<sup>147</sup> Porijeklo ideje tržišnog "*equilibrium-a*" seže u nauku XIX vijeka, kada su još dominirale mehanicističke pretpostavke i njutnovska fizika, i kada se snažno vjerovalo da nauka može dati deterministička objašnjenja. Međutim, za razliku od fizike koja operiše sa neživom nesvjesnom materijom, koja se kreće u zavisnosti od djelovanjem spoljnjih akcidenata i vlastite fizičke strukture, ponašanje ljudskih bića se dodatno modifikuje i prema interpretaciji i predviđanju samih subjekata, nezvano od "objektivne" istinitosti ili pogrešnosti predviđanja. Takođe, za razliku od fizikalnih događaja, koji su jednosmjerni, društveni događaji su dvosmjerni u smislu da proizvode povratni efekat mijenjajući naše interpretacije [stavove, teorije itd.]. U fizikalnim događajima lanac kauzaliteta ide od jednog do drugog događaja po nužnom i, prirodnim zakonima, determinisanom slijedu. U društvenim događajima to nije slučaj.<sup>148</sup> U društvenim događajima s jedne strane postoje sudionici koji nastoje shvatiti situaciju u kojoj sudjeluju, stvarajući neku misaonu predstavu koja odgovara stvarnosti. Soros to naziva *kognitivnom* [ili „pasivnom“] *funkcijom*. S druge strane, ti sudionici nastoje uticati na stvarnost, usmjeriti je u pravcu svojih želja. On to naziva *participativnom* [ili „aktivnom“] *funkcijom*. Refleksivna situacija postoji kada su obe funkcije na djelu u isto vrijeme.<sup>149</sup> U takvom slučaju mi nikada ne možemo tretirati buduće događaje kao činjenice, u striktnom smislu, jer su oni kontingentno ovisni o modelu i načinima interpretiranja koji primjenjujemo tu-i-sada. U kognitivnoj funkciji situacija koju razmatramo je nezavisna vrijednost, a mišljenje sudionika zavisna promjenjiva, dok je u participativnoj funkciji obrnuto. Međutim, u refleksivnoj situaciji obe su funkcije zavisne promjenjive jer njihova dvosmjerna interakcija stvara situaciju bez nezavisne promjenjive, bez koje opet nisu moguća deterministička pred-

---

146 Penda Altareas Ivor, *Soroseva interpretacija Popperove znanstveno-političke teorije* [Politička misao, vol. XLIV, god.2007.; br.1.; str. 53-65], str.55.

147 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.56.

148 *The New Paradigm for the Financial Markets*, str.7.

149 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.32.

viđanja. Takva je situacija karakterizovana „odsustvom korespondencije“ između mišljenja i stvarnosti.<sup>150</sup>

Prema Sorosu, ova dvosmjerna veza između prognoza i očekivanja subjekata, i stvarnih događaja [tj.: zavisnost budućih događaja od sadašnjih interpretacija, prognoza i očekivanja], ima odlučujući značaj za razumjevanje ljudskog društva u cjelini, a finansijskih aktivnosti napose. Tako je, na primjer, kardinalna premisa tržišnog fundamentalizma - *equilibrium* - neadekvatna za objašnjenje društvenih procesa. Ona je teorijski u kontradikciji sa Popper-ovim rigorom hipotetičnosti naučnih pretpostavki. Ona je empirijski pogrešna u kontekstu činjenice da brokeri na berzama različito djeluju, jedni prodavajući a drugi kupujući dionice istog preduzeća.<sup>151</sup> Da je egzaktnost prirodnih nauka moguće postići u društvenim, to se ne bi događalo i svaki finansijski stručan čovjek bi bio u stanju obaviti potrebne kalkulacije, kao što je svaki stručan fizičar i inženjer u stanju proračunati put *shuttle*-a na Mjesec. Soros u više navrata naglašava da je on, koji je ostvario fantastične rezultate na berzi, zapravo loš u matematici, te da je još za vrijeme studija ispoljavao tu slabost. Za razliku od dominantne mode na finansijskim tržištima, gdje većina igrača bazira svoje uspjehe na sve savršenijim matematičkim kalkulacijama, Soros je uspjeh zasnivao na psihološkim i instinktivnim odlukama. Međutim, upravo ta slabost u matematici je predstavljala i sretnu okolnost koja ga je navela da se pozabavi pretpostavkama na kojima se matematički modeli u ekonomiji zasnivaju. Ispostavilo se da matematička vrsta egzaktnosti nije orijentir realnih tržišnih igrača, već se čitavo djelovanje na berzi u stvarnom životu sastoji od očekivanja i prognoza. Ali, „očekivanja ne mogu biti kvalifikovana kao znanje.“<sup>152</sup> Te prognoze utiču na buduće događaje i time stvaraju povratni efekat<sup>153</sup> na do-

150 *The New Paradigma for the Financial Markets*, str.5.

151 Oni to rade zato što s jedne strane različito vrednuju date omjere, a s druge strane različito predviđaju njihove razvoje. Međutim, stvarna poenta je da opseg njihovih ekonomskih aktivnosti determiniše budućnost preduzeća! Suština greške *equilibrium*-a je da posmatra potražnju, cijenu i ponudu analitički odvojene: postoji potražnja pod nekom cijenom i ponuda pod nekom cijenom – tržište pravi ravnotežu tako što kreira jedinstvenu cijenu između ponude i tražnje. Ali, šta ako ponuđači ne prihvataju datu cijenu očekujući njen skok u bliskoj budućnosti. Očito da će se usljed nezadovoljene tražnje to poskupljenje i desiti.

152 *The New Paradigma for the Financial Markets*, str.5.

153 U striktno logičkom smislu, refleksivnu dvosmjernost Soros u više svojih spisa ilustruje na poznatom primjeru *paradoksa Epimenida krićanina*, i komentariše rješenje koje je ponudio Bertrand Russell. [*The New Paradigma for the Financial Markets*, str.33-34] U izvjesnom smislu refleksivnost se nastavlja na istraživanja autoreferentnih iskaza koja je sproveo Russell. Russell, naime smatra da postoje dvije vrste iskaza, od kojih se jedni odnose na eksterne činjenice, a druge na same sebi. Samo u slučaju prvih moguće je primijeniti korespondentnu teoriju istine, dok drugi nisu niti istiniti niti lažni, već tautološki. *Logički pozitivizam* je dalje vodio ovu tendenciju ka stavu da činjenice kod kojih se ne može utvrditi istinitost nemaju nikakvo značenje, tj. da su besmislene. Elegantan primjer ove teorijske pozicije je *Tractatus* Ludwiga Wittgenstein-a.

Soros potpuno odbacuje ovakvu poziciju logičkog pozitivizma, tvrdeći da logički apsurdne tvrdnje, tj. oni iskazi koji nisu niti istiniti niti lažni, *nisu* besmisleni, već naprotiv mogu imati još veći značaj i smisao od istinitih, i po pravilu ga i imaju. Zašto? Zato što istinite

gađaje, koji bi bili drugačiji da tih prognoza nije bilo. Dvostruka povratna sprega između činjenica i interpretacija [mišljenja sudionika], koju je nemoguće unaprijed kalkulisati, je ono što je Soros nazvao “element nesigurnosti inherentan društvenim događajima”.<sup>154</sup>

Refleksivni efekat predstavlja ključnu razliku između tzv. “subjektivističke teorija cijena” austrijsko-čikaške ekonomske škole, sa kojom je ova polemika sa Marx-ovom radnom teorijom vrijednosti, i Sorosevog pristupa i tu se nalazi srž njegove polemike s neoliberalnim taborom. *Subjektivistička teorija cijena* polazi od toga da cijena nije određena faktorima proizvodnje, već budućom potražnjom. Da je Marx-ova radna teorija vrijednosti tačna, kalkulacija poput one u fizikalnim događajima bi principijelno bila moguća, i planska ekonomija bi profunkcionisala. Međutim, to nije slučaj, zato što će cijena budućeg proizvoda zavisiti od tadašnje tražnje, a nju nije moguće znati *ex ante*, već tek *ex post*, tj. kada se proizvod iznese na tržište i potrošači odreaguju na njega tražnjom. Unaprijed to nije moguće znati zato što nije moguće unaprijed znati buduće želje ljudi [tražnju], već se one mogu samo prognozirati u smislu vjerovatnoća. Ukoliko su predviđanja preduzetnika o budućoj tražnji tačna oni će ostvariti profit na tržištu, ukoliko nisu oni će poslovati s gubitkom. Soros u prvom koraku prihvata ovu argumentaciju, ali ju suštinski proširuje dinamičkim načelom o refleksivnoj ulozi tih i takvih prognoza. To proširenje je, međutim, takvog obima i značaja da praktički diskredituje i subjektivističku teoriju cijena i ideju *equilibrium*-a, kao tendencije uravnoteženja između tržišne cijene i prognoza<sup>155</sup>, jer su cijene dinamički ovisne o prognozama. Kada cijene interpretira kao refleksiju tržišta savremena ekonomska teorija, po mišljenju Sorosa, preuzima klasičnu teoriju istine kao korespondencije i/ili adekvacije. Teza da je “tržište uvijek u pravu” bazirana je na činjenici da ukoliko cijena nije prilagođena stvarnosti slijedi *ex post* kazna. Međutim, problem

---

tvrdnje predstavljaju znanje, koje ne izaziva polemiku i dostupno je svima. Međutim, upravo iskazi čiju istinitost nije moguće egzaktno utvrditi u datom trenutku istorije, predstavljaju oblikujuće sile i motor budućih događaja. [Križa globalnog kapitalizma, str.36-38; Podrška demokraciji, str.149-150] Klasičan slučaj je savremena sklonost da se filozofija ne tretira kao znanje, već mentalna konstrukcija, sistem „metanaracija“ i kao takva diskredituje. Njene teme su takve da o njima nije moguće postići pozitivno znanje. Soros smatra da ovo nije argument protiv filozofije jer filozofske interpretacije imaju izuzetan, možda čak i odlučujući uticaj na „empirijsku“ realnost. Kao primjer on uzima upravo „filozofsku“ poziciju Zapada da prizna samo „pozitivne“ rezultate nauke, što je saznanje teorijski stav koji snažno determiniše prakse i sudbinu Zapada. [Podrška demokraciji, str.147] Greška logičkog pozitivizma je u tome što ne vidi da postoje situacije koje nije moguće rasčlaniti pozitivnim znanjem, već je o njima neophodno donijeti odluku. Ovakve tvrdnje su smislene „u smislu u kojem znanje nije: one uistinu mijenjaju tok zbivanja“. [ibid, str.150] Značaj filozofije, kao i drugih sistema stavova ili vjerovanja koji daju neku sliku svijeta, je što predstavljaju okvir za djelovanje, a ne istinu. Zanimljivo je da Soros ovu metodu primjenjuje na vlastitu teoriju, tvrdeći da se hipoteze pogrešivosti i refleksivnosti ne mogu tretirati kao naučne hipoteze, s obzirom da ih je nemoguće provjeriti, usljed toga što mi ne znamo kakva bi stvarnost bila da one nisu postavljene. [Izazov novca, str.143; Križa globalnog kapitalizma, str.44]

154 *The New Paradigm for the Financial Markets*, str.7.

155 *Križa globalnog kapitalizma*, str.69.



je u tome što ne samo da su cijene određene potražnjom, već je i potražnja određena cijenama, - cijene igraju aktivnu ulogu u kreiranju preferencija potrošača.<sup>156</sup> Cijene utiču na želje ljudi za određenim proizvodima i zapravo, u određenoj mjeri, proizvode potrebu. *Subjektivistička teorija cijena* polazi od toga da su cijene nama *ex ante* nepoznata vrijednost, - potražnja je unaprijed neodrediva, ali je istovremeno broj mogućih tražnji ograničen i fiksni. Refleksivnost tvrdi da je taj broj neograničen i da se može povećavati/smanjivati modeliranjem ponašanja učesnika na tržištu. Subjektivistička teorija posmatra tržište u modelu logičkog atomizma: broj atoma je ogroman i oni su međusobno nezavisne jedinice, ali istovremeno to su i formirane jedinice. Zato su njihove preferencije, iako nesaznatljive *ex ante* ipak konačne i fiksne.<sup>157</sup> Refleksivnost polazi od toga da ti atomi nisu zatvoreni sistemi, već da se na njih može uticati manipulacijom spolja. Soros ovdje ostavlja određene nedoumice, jer na nekim mjestima tvrdi da refleksivni efekt proizvodi nestabilnost samo na finansijskim tržištima, dok na nekim mjestima ovo smatra kao relevantno samo u uslovima *far-from-equilibrium*. Ipak, nema sumnje da ako refleksivnost prihvatimo kao atribut finansijskog tržišta on mora imati takav efekt i na realni sektor, i uopšte, svaku ljudsku djelatnost. Sam Soros navodi vrlo uvjerljiv primjer ekspanzije komunikacijske i internetske tehnologije, kao primjer kada je početni uspon prihoda po dionicama proizveo impuls za velika ulaganja u tim granama proizvodnje koji je onda ubrzao njihov stvarni razvoj, a koji je opet proizveo enormnu tražnju.<sup>158</sup> Suština argumenta je da proizvođači mogu manipulativnim mehanizmom stvarati vještačku tražnju i odvesti situaciju daleko od ravnoteže. Jedan od takvih metoda koji se široko primjenjuje je marketing.<sup>159</sup> Različite tehnike marketinške proizvodnje tražnje nisu ništa drugo do primjer refleksivnog mehanizma na tržištu.<sup>160</sup> Austrijska škola tretira krivulje ponude i potražnje kao nezavisne, koje se dodiruju u momentu kada kupci *ex post* valorizuju procjene proizvođača. One se čak ne mogu tretirati u okviru iste discipline: potražnja je predmet psihologije, a ponuda inženjerstva/menadžmenta.<sup>161</sup> Iskustvo pobija ovu pretpostavku: odluke "za" ili "protiv" kupovine bitno utiču na cijenu, a same te odluke su zasnovane na očekivanjima budućih cijena. Proizvođači imaju različite načine da utiču na tražnju. U pitanju je *par excellence* primjer *feedback* mehanizma.

156 *Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets*, str.29.

157 Cymbalista Flavia, *How George Soros knows what He knows?* [www.trading-naked.com], str.4-5.

158 *O globalizaciji*, str.72. Jedan od mnoštva primjera koje Soros razmatra je slučaj kada je ekipa koju je vodio Brian Arthur razvila koncept "rastućih povrata" - koji opravdava povećanje proizvodnje preko granice klasične ravnoteže, kladeći se da će tehnološki napredak smanjiti troškove proizvodnje i "time donijeti velike profite usljed ostvarene dominacije na tržištu". [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.61]

159 *Soros Lectures – Lecture Three: Open Society*, str.55.

160 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.58.

161 *The New Paradigma for Financial Markets*, str.54-55.



Objašnjavajući svoj konceptualni okvir za djelovanja na finansijskim tržištima Soros akcentira dva kardinalna principa: prvo, "tržišne cijene uvijek iskrivljuju fundamente"; i, drugo, "finansijska tržišta imaju aktivnu ulogu: ona mogu da utiču na tzv. fundamente".<sup>162</sup> Striktno posmatrano ova dva principa su svodiva na isto načelo, ali Soros ih razdvaja vjerovatno zato što prvo načelo govori o tome da svako postavljanje cijena [tj. interpretacije] utiče na stvarnost, dok drugo ukazuje na mogućnost svjesne manipulacije stvarnošću putem cijena. Ako pri tome imamo u vidu da prognoze djeluju na budućnost čak i ako su pogrešne [lažne], onda imamo sliku jednog jednostavnog ali efektog modela akcije. Gotovo uzgred, Soros napominje da refleksivnost sama po sebi ne proizvodi efekt neodredivosti.<sup>163</sup> To znači da se refleksivnost zapravo može upotrijebiti kao sredstvo predviđanja i modeliranja budućnosti! Indikativno je da je u kasnijim radovima Soros sklon nazvati participativnu funkciju "manipulativnom".<sup>164</sup> Naše prognoze su nesavršene zbog onoga što je opisano načelom pogrešivosti, ali ako smo u mogućnosti manipulirati refleksivnim efektom to nam može obezbjediti usmjeravanje kratkoročnih tokova. Na to smo mislili kada smo rekli da teorija refleksivnosti, kako ju Soros interpretira, ne isključuje istinitost/lažnost stavova. Refleksivne zablude nisu pasivne. Više je svjedočanstava, i tome ćemo se u kasnijim poglavljima detaljnije posvetiti, da je sam Soros, u svom djelovanju na berzi, obilato koristio i pogrešivost<sup>165</sup>, i ono što zove načelo refleksivnosti, često svjesno manipulirajući refleksivni efekat u buduće događaje, konstruišući čak i [vrlo indikativan] termin za to: "*plodne zablude*" [*fertile fallacies*].<sup>166</sup> One su "plodne" zato što daju blagorodne rezultate prije nego što budu otkrivene; one su "zablude" zato što je svako naše znanje nesavršeno. Bez obzira na principijelnu nedokazivost istinitosti hipoteze, na osnovu nje je ipak moguće predviđati i objašnjavati, mada nesavršeno, i što je ključno, djelovati. Soros kaže da bi insistiranje na prihvatanju samo i isključivo utvrdivih istina, koje bi bile nehipotetičke, potpuno onemogućilo naše djelovanje u stvarnom životu. Čisto teorijski posmatrano, refleksivnost bi trebalo da je, ne samo omogućena, već i zaštićena pogrešivošću: interesna primjena refleksivnog mehanizma u datoj situaciji podrazumjevala bi znanje o poželjnom budućem kretanju, koje bi onda trebalo podržati refleksivnim efektom. Međutim, načelo pogrešivosti isključuje mogućnost takvog znanja. Ipak, u praksi stvari stoje drugačije. Soros eksplicitno izjavljuje: "Moje riječi mogu pokrenuti tržišta, iako činim velike napore

---

162 *Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets*, str.28.

163 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.34.

164 *The New paradigm for financial markets*, str.3-4; str.30; *Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity*, str.12.

165 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.44-45; *Podrška demokraciji*, str.224. Vidjeti takođe: Bruck Connie, *The World According to Soros* [*The New Yorker*, Jan. 23, 1995].

166 *The New Paradigma for Financial Markets*, str.34; *Soros Lectures – Lecture Three: Open Society*, str.53; *Kriza globalnog kapitalizma*, str.46.

da ne zloupotrebljavam tu moć.”<sup>167</sup> Čuveni slučaj obaranja *funte sterling*<sup>168</sup>, na kojem je zaradio milijardu dolara, najslavniji je Sorosev primjer predviđanja/projektovanja na osnovu refleksivnosti, premda se Soros ograđuje tvrdnjom da bi se to desilo i bez njegovog uključenja, te da je uticaj koji mu se u tom slučaju pripisuje “pretjeran”.<sup>169</sup> Isto opravdanje dao je i za svoje “dodavanje ulja na vatru” u slučaju internetskog mjehura 1996.<sup>170</sup> Međutim, uprkos tim ogradama on ipak nabacuje da je njegov finansijski uspjeh dokaz superiornosti njegovog teorijskog okvira nad preovlađujućom neoliberalnom paradigmom<sup>171</sup>, a da njegovi taktički udari na tržištu direktno pobijaju neoliberalnu dogmu o ravnoteži. Kada je Soros primjenio teoriju refleksivnosti na tržištu, pokazalo se da posjeduje radikalno drugačiji metod tržišnog poslovanja od tada dominantnih pristupa. U odnosu na pokušaje da se kalkulišu i predvide buduća kretanja cijena, te na bazi tog predviđanja ostvari profit, Soros je stavio front svog dejstva na projektovanje budućih kretanja. Umjesto da pasivno iščekuje buduće vrijednosti, on je išao na to da ih sam izmodelira.<sup>172</sup> Pri ovakvim djelovanjima nesumljivo se polazi od toga da je manje važno da li je početna hipoteza tačna ili netačna, - tu je razlika samo u roku trajanja, s obzirom da netačna hipoteza ima manji interval primjenjivosti, jer će ljudi vrlo brzo postati svjesni njene pogrešnosti. Svaka je hipoteza koju koristimo za refleksivni efekat principijelno pogrešna, jer su *nenamjeravane posljedice* neizostavan gradivni element ove matrice djelovanja. Koncept *nenamjeravnih posljedica* na bitan način dopunjuje koncept plodnih zabluda jer ukazuje na ograničene mogućnosti manipulisanja stvarnošću. Refleksivnost nas uči da stvarnost može biti manipulisana. Ali zašto bi to predstavljalo problem? Zato što iz pogrešivosti slijedi da neiskorjenjivo odsustvo razumijevanja stvarnosti može da stvara posljedice koje odstupaju od efekta koji je manipulator planirao.<sup>173</sup> “*Life is unpredictable*”. Jedan od velikih novijih primjera je Gorbačev-ljev pokušaj transformacije Sovjetskog sistema: “transformacija” se izvršila u nečemu što inicijatori reforme nisu planirali niti predviđali.<sup>174</sup> Soros u tom kontekstu otvara polemiku sa jednim pravcem mišljenja koji on naziva “*postmoderni idiom*”.<sup>175</sup> Kako sam kaže on prvobitno nije posvetio naročitu

167 *Kriza globalnog kapitalizma*, str. 49.

168 Britanska funta je pokazivala znakove strukturalne slabosti i Soros je, osjetivši tu situaciju, napao funtu špekulišući protiv nje sa nekih deset milijardi dolara. S obzirom da su i drugi igrači na tržištu povodeći se slijedili njegov potez, funta se našla pred tipičnim špekulantskim jurišem koji nije mogla izdržati. *Bank of England* je morala devalvirati, i izaći iz *Evropskog monetarnog sistema* [EMS].

169 *Izazov novca*, str.70-73.

170 *Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets*, str.33. Detaljniji opis Soroseve interpretacije internetskog buma u: *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.69-75.

171 *Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity*, str.8.

172 F.Cymbalista, op.cit.str.7.

173 *The New Paradigma for Financial Markets*, str.38.

174 *Podrška demokraciji*, str.57-59.

175 *The New Paradigma for Financial Markets*, str.41.

pažnju postmodernim tehnikama dekonstrukcije, simulakruma i sličnim interpretacijama odnosa mišljenje/stvarnost, smatrajući ih pretjeranom reakcijom na pretjerivanja Prosvetiteljstva. Prosvetiteljska vjera da um može da spozna realnost ovdje se pretvara u neku vrstu perverzije u kojoj se realnost razara na simulakrume koje kreira um. Na izvjestan način stvarnost se posmatra kao beskonačan niz kreiranih "zabluda". Soros upozorava da i ova vrsta mišljenja može imati totalitarne implikacije, na način da nudi teorijsku osnovu za specifičnu vrstu dominacije: centar moći kreira simulakriranu realnost. Ono što se tu događa je da manipulativna funkcija hipertrofira do nivoa kada ukida realnost realnosti. *Postmoderni idiom* kao model mišljenja i djelovanja znači maksimalno udaljavanje od realnosti – situaciju daleko od ravnoteže pretvorenu u akutno stanje. "Manipulacija istinom postaje superiordan pristup."<sup>176</sup> Greška je ovog pristupa u tome što, bez obzira na manipulativni kapacitet refleksivnosti, stvarnost "jest", realnost ipak postoji. Postoji čvrst standard pomoću kojeg zabluda učesnika može biti prosuđena: "aktualni tok događaja".<sup>177</sup> Premda manipulacija može odrediti razvoj stvarnosti [ili "fundamenata" u ekonomiji] ta mogućnost nije beskonačna i neograničena. Hipertrofija manipulativnosti ne uviđa razliku između "objektivnog" i "subjektivnog" aspekta stvarnosti. To se manifestuje u kazni koja dolazi u formi neplaniranih posljedica: one dokazuju da mišljenje, bez obzira na svoju snagu i kapacitete koji mu stoje na raspolaganju, nikada ne kreira stvarnost u apsolutnom smislu, već se izdiže u okvirima onoga što je u datoj stvarnosti moguće, i u zavisnosti od toga, što stvarnost u većoj ili manjoj mjeri prati. Uvijek postoji "čvrsto jezgro stvarnosti" koje ne može biti manipulirano.<sup>178</sup>

Čak i "tačna", neizmanipulisana hipoteza, protokom vremena, usljed evolutivne izmjene okoline postaje neadekvatno objašnjenje i pretvara se u netačnu. Svaka je hipoteza "plodna zabluda" samo u određenom intervalu vremena. Upravo je interval između uočavanja greške i njene opštedruštvene priznatosti ključni moment profitiranja u biznisu. Menadžer *hedge* fonda, koji je uočio grešku u sistemu, ima na raspolaganju ono vrijeme dok zabluda ne postane opštespoznata da svoje saznanje materijalizuje u profit. Ova lična reminiscencija o pogrešivosti je primjer otvorenosti na individualnom planu. Ona očito seže do sokratske mudrosti o ograničenosti individualnog uvida, kao superiornog egzistencijalnog modela i odnosa prema životu i svijetu.<sup>179</sup> Veza

---

176 *ibid*, str.43.

177 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.61.

178 *Soros Lectures – Lecture Three: Open Society*, str.60. Takva jedna činjenica je npr. smrt, koju, bez obzira na različite, manje ili više uspješne, religijske pokušaje ne možemo manipulirati – ona naprosto uvijek na kraju dođe. Soros navodi dramatičan primjer rituala smrti kod Azteka, gdje pobjednik jedne vrste igre s loptom na kraju za „nagradu“ biva žrtvovan. Tim činom se negira faktičnost smrti, ali ne stvarno, već samo fiktivno. [*ibid.*, str.59]

179 U jednom karkaterističnom pasusu u kojem komentariše svoj izlet u Argentinu 1982. god., sa ciljem da iz prve ruke osmotri argentinski dug, Soros se samoopisuje gotovo potpuno prema mitu o Sokratu – kao što je Sokrat obilazio građane Atene pitajući ih o njihovom (ne)znanju, tako i Soros kaže: „Stupio sam u kontakt sa velikim brojem političara koji su služili u ranijim

sa Popper-om ovdje je eksplicitna, imajući u vidu da Popper upravo figuru Sokrata vidi kao najmarkantniji antipodni model zatvorenosti. Međutim, treba još jednom ponoviti, akcentirajući korisnu upotrebljivost zabluda Soros na fundamentalni način dinamizira ovaj model unoseći u njega element krativnosti, pa čak i kreacionizma. Razvitak tehnologije, naročito komunikacijske i medijske sfere, i nauke [naročito grana poput socijalne psihologije], podiže kapacitete refleksivnog oblikovanja stvarnosti do neslučenih mogućnosti. Soros upadljivo i u više navrata naglašava da skeptički stav ne vodi u pasivizirajući odnos prema stvarnosti, već upravo motiviše na djelovanje da se postojeće zablude eliminišu. Jasno je da se ovakvim potenciranjem refleksivnosti radikalno dovodi u pitanje status društvenih nauka, s obzirom da Soros datim pristupom zapravo očigledno izjednačava društvenu nauku i ideologiju! Primjeri marksizma i tržišnog fundamentalizma, na koji se poziva, pokazuje na koji se način kvazinaučnost društvenih nauka može zloupotrijebiti u društvenom životu. On sam, kada objašnjava termin "alhemija" za svoje shvatanje društvenih nauka i naročito ekonomije, kaže da su srednjovjekovni alhemičari griješili zato što su "napjevima" pokušavali pretvoriti obične metale u zlato. Njihova greška nije bila u metodi napjeva, već u tome što su je primjenjivali tamo gdje toj metodi nije mjesto – fizikalnom svijetu. Međutim, na tržištima, "napjevi mogu uticati na odluke ljudi, koje pak utiču na tok događaja."<sup>180</sup> On čak govori o specifičnim mogućnostima koje imaju humanističke i društvene nauke u odnosu na prirodne, naime da primjenjuju magijske i mađioničarske trikove[!], koji ne daju rezultata u operacijama sa fizikalnim svijetom.

Koncept refleksivnosti Soros uklapa u postmodernu kritiku prosvjetiteljstva, odnosno ključne ideje da permanentni saznavni progres, sam po sebi vodi ka postepenoj emancipaciji čovječanstva. U svom kasnom spisu *The New Paradigm for Financial Markets* jedno poglavlje je naslovio sa *The Enlightenment Fallacy*<sup>181</sup> u kojem govori o "Prosvjetiteljskoj zabludi", koja preuzima dualizam mišljenje/stvarnost iz grčke filozofije, i koja je zabluda prije svega zato što ne kalkuliše sa manipulativnim elementom refleksivnosti:

"Filozofi Prosvjetiteljstva stavili su svoju vjeru u razum; oni su vidjeli realnost kao nešto separatno i nezavisno od razuma, i očekivali su da razum obezbjedi punu i tačnu sliku stvarnosti. Pretpostavilo se da razum radi poput reflektora, osvetljujući realnost koja tamo leži, pasivno čekajući otkrivanje. Mogućnost da bi odluka mislećih aktera mogla uticati na situaciju nije uzeta u obzir, jer bi se miješala sa pretpostavkom separacije između misli i njihovih objekata. Drugim riječima, Prosvjetiteljstvo nije uspjelo da prepozna refleksivnost." [*The New Paradigm for Financial Markets*, str.32]

---

vladama i pitao ih kako bi oni postupili u ovoj situaciji. Svi do jednog su rekli da bi primjenili istu politiku koju su slijedili kada su oni bili u vladi! Moram priznati da sam rijetko susreo tako mnogo ljudi koji su tako malo naučili iz iskustva." [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.48]

180 *Izazov novca*, str.138-139.

181 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.23; str.31-34.

Očigledno je da Soros ovdje demonstrira verziju kritike platoničarske tradicije, i naročito čuvene *alegorije pećine*, kojom je Platon zacrtao jednu dominantnu liniju u intelektualnoj sudbini Zapadne civilizacije. Descartes, sa načelom *cogito ergo sum*, predstavlja jednu od tačaka kulminacije te tradicije. Prihvatajući separaciju mišljenja i stvarnosti era Prosvetiteljstva je mogla postulirati da će statička takva-kakva-jest stvarnost biti s vremenom obuhvaćena [„osvjetljena“] spoznajom. U istoj tradiciji je *logički pozitivizam* mogao proglasiti metafizičke iskaze apsurdnim, s obzirom da se oni ne referišu na empirijsku realnost. Ta tradicija potpuno isključuje manipulativnu funkciju, fokusirajući se isključivo na kognitivnu. Ova se linija zapadnjačkog mišljenja odvađa od Aristotelove<sup>182</sup> distinkcije između teorijskih i praktičkih disciplina, fokusirajući se isključivo na teorijski razum. Soros ovdje eksplicitno prihvata da on zapravo varira model koji je u ključnim crtama postavio još Aristotel<sup>183</sup>, pri čemu koristi drugačije strateške termine, imenujući manipulativnom funkcijom segment onoga što je Aristotel nazvao praktičke discipline i topika. Prosvetiteljska zabluda je dva vijeka ostala neotkrivena usljed toga što je proizvela istorijski nezabilježen napredak pozitivnog znanja i kapaciteta čovječanstva, i predstavlja jedan od velikih primjera “plodne zablude”.<sup>184</sup> Premda je činjenica da se euforija Revolucije iz 1789. godine razvila u teror 1794. godine, već tada pružala jasnu naznaku da iluminacija razumom predstavlja samo jednu stranu medalje.<sup>185</sup> Taj primjer odlično ilustruje opasnosti koje idu sa neplaniranim posljedicama, kao i činjenicu da zabluda, bez obzira koliko bila plodna, na kraju neminovno biva prepoznata. U tom smislu su “plodne zablude ekvivalentne mjehurima na finansijskim tržištima”<sup>186</sup> – one mogu dati zamajac rastu, ali je slom proporcionalan mjeri do koje se “balon” naduvava. Nakon iskustva XX vijeka ključni Aristotelov uvid je revitalizovan i ostaje validan do danas: “politički diskurs nije nužno usmjeren ka istini”.<sup>187</sup> Soros je uočio da Popper-ovo utemeljenje *otvorenog društva* na principu pogrešivosti, gdje je demokratija institucionalni okvir koji omogućava da se metodom pokušaja i pogreške stalno usavršava, nosi u sebi „skrivenu pretpostavku“ da je cilj ljudskog mišljenja i djelovanja istina, što, međutim nije nužno tako.<sup>188</sup> U skorijem tekstu Soros će se osvrnuti na “nedavna istraživanja mozga” koja “daju za pravo” tvrdnji David Hume-a da je “razum sluga strasti” i koja dodaju “mnogo novih

---

182 *ibid*, str.3; str.8-9.

183 Tako on, npr., on čisto preuzima Aristotela kada kaže „Znanje je povezano s činjenicama, a ljudske odluke to nisu. One su u odnosu s nečim što će tek doći, i što će, kada se pretvori u činjenicu, obuhvatiti odluke.“ [Izazov novca, str.132].

184 *The New Paradigma for Financial Markets*, str.34.

185 *Soros Lectures – Lecture Three: Open Society*, str.52.

186 *ibid*, str.53.

187 *The New Paradigma for Financial Markets*, str.38.

188 *Soros Lectures – Lecture Three: Open Society*, str.51.

detalja" njegovoj tvrdnji "da je naše znanje nesavršeno".<sup>189</sup> Refleksivnost, u domenu manipulativne funkcije, funkcionise nevezano od težnje za istinitošću – naprotiv, ona svjesno može biti motivisana zabludom, ukoliko ova ima kapacitet da postane opšteprihvaćena tendencija.<sup>190</sup> Razlog zašto težnja za istinom ipak ostaje "eksplicitan zahtjev za otvoreno društvo" je upravo u činjenici da manipulativna funkcija ima ograničenje u neplaniranim posljedicama, i jedini način da se divergencija između realnosti i fikcije održi na minimumu je težnja za istinitošću. Kognitivna funkcija ima precedentan status vođenja manipulativne funkcije, sidrišta koje osigurava situaciju da ne sklizne u "*post-modern fallacy*". Situaciju je potrebno održavati između dvije krajnosti simbolisane dvjema međusobno antipodnim zabludama koje je Soros imenovao "*Postmoderni idiom*" i "*Prosvetiteljska zabluda*".<sup>191</sup>

### 2.1.1. Refleksivna teorija istorije

Soros ne staje samo na otvorenosti kao modelu personalnog odnosa prema svijetu, i čak jedne superiorne epistemološke strategije, već ima ambiciju da ovaj model podigne do nivoa interpretacije istorije čovječanstva<sup>192</sup>, koja nije ništa drugo do sukcesivno smjenjivanje "plodnih zbluda".<sup>193</sup> Zapravo se tu *boom/bust* model, upotrebljen za tumačenje finansijskih tržišta, prenosi na tumačenje toka istorije. Soros upoređuje svoju refleksivnu teoriju istorije sa jednom Marx/Hegel sintezom dijalektičkog materijalizma i dijalektičkog idealizma<sup>194</sup>:

"Uzajamno djelovanje materijalnog svijeta i svijeta ideja je zanimljivo jer oni niti korespondiraju jedan s drugim niti određuju jedan drugog. To nepostojanje korespondentnosti čini predrasude sudionika kauzalnom silom u historiji. Greške, pogrešne interpretacije i pogrešna shvatanja sudionika igraju istu ulogu u historijskim događajima koju genetske mutacije igraju u oblasti biologije: kratko rečeno, one stvaraju historiju." [Kriza globalnog kapitalizma, str.80]<sup>195</sup>

189 Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity, str.11.

190 Tako je i u okviru demokratije: „primarni cilj političara je biti izabran i ostati na položaju“. [Soros Lectures – Lecture Three: Open Society, str.51].

191 Soros Lectures – Lecture Three: Open Society, str.58.

192 Podrška demokraciji, str.162.

193 Kriza globalnog kapitalizma, str.47.

194 Soros je u ranijim spisima pokušao i jednu pomalo nategnutu konekciju sa Darwin-ovom teorijom evolucije [Open Society Reforming Global Capitalism, str.94], od koje je kasnije po svemu sudeći odustao, s obzirom da dramatični karakter *boom/bust* modela očito ostavlja drugačiji utisak od dugotrajnog karaktera evolutivnih mutacija. Premda model "pokušaj/pogreška" može biti shvaćen kao specifična izvedba selektivnog karaktera, revolucionarni karakter *bust*-a teško može dobiti adekvatan biološki pandan.

195 Podrška demokraciji, str.163; Izazov novca, str.128; Open Society Reforming Global Capitalism, str.91-93.

*Otvoreno društvo* je društvena formacija koja sintetiše poziciju dijalektičkog idealizma i materijalizma. To je oblik organizacije društva u kome se priznaju, i čak traže, postulati pogrešivosti i refleksivnosti<sup>196</sup>, i koje je na njima utemeljeno. Stoga ono predstavlja ne samo jednu od alternativa, već i *organizacioni princip* koji je najedakvatniji matrici povijesnog događanja. Time se istovremeno i rješava prethodno napomenuti problem statusa društvenih nauka – one su naučne ukoliko su svjesne vlastite ograničenosti i refleksivnosti njihovih hipoteza.<sup>197</sup> Soros će u jednoj igri riječi reći da njegova teorija refleksivnosti “predstavlja istinitu interpretaciju realnosti”, premda to djeluje kao autokontradiktorno: kako teorija koja tvrdi da mi nikada ne možemo saznati istinu može biti istinita? Njegovo odgovor je jednostavan i već dobro poznat u teoriji saznanja: istinit je *konceptualni okvir* kao takav, ali ne i bilo koja konkretna sadržajna izvedba dobijena na osnovu njega.<sup>198</sup>

Važno je, za političke implikacije doktrine, da Soros smatra kako sam istorijski proces, pod dejstvom pogrešivosti i refleksivnosti, ima *boom/bust* izgled adekvatno takvom modelu tržišta, i efektno to ilustruje na primjeru SSSR-a.<sup>199</sup> Na primjer, Sovjetski režim je imao “*trenutak istine*” kada je Nikita Hruščov na XX kongresu KP održao svoj dramatični govor o Staljinu. Međutim, Soros upozorava da model, naravno, ne treba tretirati krajnje doslovno, s obzirom da ljudsku istoriju nije moguće ukalupiti u bilo kakvu striktnu šemu. Istorija se ne može ukalupiti u veliki grafikon u kome bi se po determinizmu smjenjivala otvorena i zatvorena društva, naprotiv, tok istorije je neodređen i zavisi od odluka ljudi. Ukoliko bi ljudi bili spremni da vječno brane jedan poredak on bi i trajao do u beskonačnost.<sup>200</sup> S obzirom da buduće preferencije ljudi ne možemo znati, ne možemo ni proračunati istoriju. *Boom/bust* šema uvijek ostaje samo “linija najmanjeg” otpora, koja nije nikakvo determinističko predviđanje budućnosti, već opis najvjerovatnijeg razvoja situacije do kojeg će doći ukoliko izostane svjesna reakcija. Pri tome ni sama šema nema i ne mora imati uvijek sve faze. Tako kapitalistički sistem možda i neće imati svoj “*trenutak istine*”, već neku drugu fazu, na primjer nešto poput “lažne zore”.<sup>201</sup> A preovlađujuća tendencija istorije se može uvijek prekinuti rezolutnom akcijom aktera na istorijskoj sceni.

Istorija ljudskog roda događa se kao smjena stanja dinamičke ravnoteže sa nekom od alternativa. Do toga dolazi kada odnos između stvarnosti i predrasude bude narušen do te mjere da preovlađujuća predrasuda formira trend koji vladajuće mišljenje isuviše odvoji od stvarnosti. Preovlađujuća predrasuda i preovlađujući trend međusobno se pojačavaju, tako da trend

---

196 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.6.

197 *ibid*, str.57.

198 *Soros Lectures – Lecture Three: Open Society*, str.61.

199 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.81-83; *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.96-100.

200 *Izazov novca*, str.145.

201 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.179-180.



odlazi dalje nego što bi to bio slučaj da se predrasuda nije pojavila, i obrnuto, predrasuda ne bi mogla postati tako snažna da ju trend nije pratio. Predrasuda sama po sebi nije dovoljna, nju mora da potvrdi kretanje trenda u stvarnom svijetu.<sup>202</sup> Što ovaj proces autostimulacije više traje, raskorak između stvarnosti s jedne, i trenda i predrasude s druge strane postaje veći. Ako imamo u vidu da evolucija misli nije samostalna, već je bitno determinisana stvarnošću, a ova opet često kao svoj osnovni sadržaj ima političku borbu za vlast, onda je jasno da pobjeda nekog političkog interesa koji forsira neku ideju bitno utiče na izbor interpretacije. Uspjeh ideje može zavisi od snage političke stranke, a ne od "istinitosti", i obratno.<sup>203</sup> U svakom slučaju, bilo da u događajima igraju ulogu politička prepucavanja ili ne, raskorak može otići daleko. Prije ili kasnije on mora postati očit svim sudionicima, nakon čega dolazi do krize mišljenja i sloma sistema. Kritične tačke istorije su trenutci kada se pod dejstvom preovlađujuće zablude zaoštri raskorak između interpretacije [mišljenja] i činjenica [stvarnosti], bilo u smislu zatvorenosti, bilo u smislu preekstremne otvorenosti.<sup>204</sup> Tada nastupa kriza i dezintegracija koja eliminiše raskorak, i stvara privremenu situaciju ravnoteže, dok nova plodna predrasuda ne proizvede novi snažan raskorak itd. Konceptualno posmatrano, svaka konkretna istorijska situacija može biti klasifikovana u jednu od tri mogućnosti.<sup>205</sup> U jednoj analogiji Soros poredi ove tri situacije sa tri agregatna stanja vode.<sup>206</sup>

Prva je statička neravnoteža, tj. situacija u kojoj režimi nasilno teže da održe predrasudu u promijenjenoj situaciji u kojoj ona više ne funkcioniše. „Oni silom pokušavaju satjerati stvarnost u svoj pojmovni okvir“. S obzirom da postoji (i) neravnoteža između mišljenja i stvarnosti, a da režim odbija izvršiti korekciju (ii) i može održavati *status quo* određeno vrijeme, to stanje je i neravnotežno i statičko. Očito ova alternativa opisuje zatvoreni, totalitarni sistem sovjetskog tipa. Staljinistički režim je, kombinacijom prinude i indoktrinacije, uspijevao svojim podanicima nametnuti i jedno vrijeme održavati potpuno iskrivljenu sliku svijeta. Ili, kako će Soros jednom prilikom reći: „Staljinov je sistem bio daleko neravnotežna situacija smrznuta u kip.“<sup>207</sup> Umjesto da priznaju

202 *Podrška demokraciji*, str.221.

203 *ibid*, str.210.

204 "Refleksivni proces djeluje u oba ekstremna slučaja, a razlika je samo u vremenskoj skali. U zatvorenom društvu malo se toga događa tokom dugačkog vremenskog perioda; u revoluciji se u kratkom vremenskom periodu događa veoma mnogo stvari. U oba slučaja percepcije su veoma udaljene od stvarnosti." [Križa globalnog kapitalizma, str.83]

205 Četvrta mogućnost, naime statička ravnoteža je nemoguća jer refleksivnost isključuje *equilibrium*: "Mogućnost postojanja statičke ravnoteže isključena je činjenicom da sudionici uvijek temelje svoje odluke na pristrasnoj, predrasudama obojenoj interpretaciji stvarnosti." [Križa globalnog kapitalizma, str.84] Statička ravnoteža bi implicirala odsustvo predrasude što je inkompatibilno sa pretpostavkama pogrešivosti i refleksivnosti. [Podrška demokraciji, str.164]

206 *Izazov novca*, str.139; *Podrška demokraciji*, str.169.

207 *Podrška demokraciji*, str.229.



raskorak između mišljenja i stvarnosti totalitarni sistemi putem dogme i represije negiraju taj raskorak: funkcija dogme je da onemogućiti da stvarnost postane stvarni predmet mišljenja. Ključna dramatika koja se dogodila u SSSR kada je Gorbachev proglasio *glasnost*, je da je tim aktom “razbio formalni sistem mišljenja” – i omogućio mišljenju da se stvarno fokusira na stvarnost.<sup>208</sup>

Druga mogućnost je dinamička neravnoteža, kao revolucionarna situacija u kojoj se događaji odvijaju isuviše brzo i stresno da bi akteri mogli obaviti bilo kakve kalkulacije, interpretacije ili prognoze, već se događaji dešavaju kao *ad hoc* reakcije na izazove trenutka. Stoga nije moguće da mišljenje koriguje stvarnost i ono uvijek kaska za zahtjevima trenutka, a situacija, nesuspregnuta mišljenjem, teži da izmakne kontroli. Opet je dakle, samo u suprotnom smislu, izraziti raskorak između mišljenja i stvarnosti. “Ljudi postaju dezorijentirani a događaji izmiču kontroli”.<sup>209</sup> Očito, ova alternativa opisuje anarhiju. Takve su situacije usljed svoje nestabilnosti po pravilu, premda ne i nužno, kratkotrajne i teže da se stabilizuju. Kratkotrajne primjere dinamičke neravnoteže predstavljaju sve istorijske revolucije, a krunski noviji primjer je raspad SSSR i SFRJ. Oba primjera jako dobro pokazuju do koje mjere događaji nadilaze mogućnost razumijevanja. Mi smo ovdje svjedoci da su još u danima neposredno pred raspad kompetentni ljudi pisali o slomu kapitalizma. Međutim, već nakon mjesec dana od pada *Berlinskog zida*, komunizam je bio stavljen *ad acta*. S druge strane, *free market* društvo je primjer dugotrajne situacije dinamičke neravnoteže.

Treća mogućnost je ono što Soros naziva dinamička ravnoteža ili, preciznije rečeno, stanje blizu ravnoteže. U ovoj vrsti poretka sudionici djeluju pod načelom pogrešivosti i predrasude, ali tu je prisustvo kritičkog mišljenja dovoljno zastupljeno da situaciju zadrži u okvirima ravnoteže. Svrha dijaloga, polemike, demokratskih procedura, parlamenta i slično, je upravo u tome da oni predstavljaju sofisticirane mehanizme koji sprječavaju da predrasuda hipertrofira i trend se otme kontroli. To je situacija u kojoj je sistemu dopušteno da uči i da se transformiše, ali ne stihijski, već jednom kombinacijom ograničenog racionaliteta i kontrole metodom pokušaja i pogreške. To je *otvoreno društvo* modernog Zapada. Ono je “posebna vrsta ideala – ideal koji je svjesno nesavršen.”<sup>210</sup> Društvo bazirano na ispravnom poimanju granica spoznaje: s obzirom da su naši uvidi inherentno pogrešni, svaki dati društveni poredak je nesavršen i moguće ga je *ad infinitum* usavršavati. Istorija Svemira je “prvo-razređan” primjer sistema dinamičke ravnoteže i evolutivne transformacije.

---

208 *Podrška demokraciji*, str.38. Iskustva različitih država su različita. Soros nabacuje vrlo indikativnu insinuaciju kako je u pokušaju otvaranja Kine, s obzirom da tamo nije bilo radikalno raspoloženih reformatora gorbačovljevskega tipa, pokušao okolnim putem: dokazujući, naime, vezu između koncepta refleksivnosti i marksističkog koncepta dijalektike [*ibid.*, str.57], a sve sa ciljem da se otvore zamaskirane pukotine na dogmi.

209 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.89.

210 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.101; *Podrška demokraciji*, str.165.

Očigledan je paralelizam ovih strukturnih modela sa tripartitnom podjelom društva. Soros smatra da je ovaj model moguće smatrati začetkom „koherentne teorije povijesti“.

Misaonu inspiraciju ovog modela Soros nalazi u konceptu „daleko neravnotežnih uslova“ iz teorije evolutivnih sistema nobelovca Ilya Prigogine.<sup>211</sup> Ta teorija bavi se kompleksnim evolutivnim sistemima čiji budući razvoj nije moguće egzaktno proračunati. Zato je u takvim sistemima povećan značaj filozofije, ili drugih sistema stavova koji omogućavaju okvir za djelovanje. Metoda „eksperimenta u realnom vremenu“, koju je Soros sam široko primjenjivao u svom djelovanju, još je jedan od metodoloških postupaka kojim se nepredvidljivosti evolutivnih sistema mogu kontrolisati, naravno, u onoj mjeri u kojoj oni uopšte dopuštaju kalkulaciju.<sup>212</sup> Taj metod analitike sastoji se dokumentovanju procesa odlučivanja, i naknadnoj analizi i odluka i rezultata, ali naročito i samog procesa. U *Alhemija finansija* on je prikazao taj metod na primjeru procesa donošenja svojih odluka na tržištu; u *Kriza globalnog kapitalizma* i *Open Society Reforming Global Capitalism* u političkoj drami krize u Rusiji 1998. godine, a u *The New Paradigma for the Financial Markets* na primjeru krize iz 2008. godine Metoda eksperimenta u realnom vremenu je jedan od pokušaja da se refleksivnost pokrije metodološki, i primjenjiva je „specifično na one situacije u kojima učesnici ne mogu bazirati svoje odluke na znanju.“<sup>213</sup> Iz primjera koje je Soros obradio kao ilustraciju očigledno je da ta metoda naročito efikasno tretira stresne situacije „daleko od *equilibrium-a*“, u kojima se događaji smjenju izuzetnom brzinom, i u kojoj jučerašnje kalkulacije već danas ne važe.

Drugi bitan doprinos, koji Soros pronalazi u teoriji Prigogina, je da ona dokazuje kako sistemi teže *equilibrium-u* samo u situaciji dinamičke ravnoteže, dok u situacijama u kojima su uslovi ekstremno udaljeni od stvarne ravnoteže tendencija ka *equilibrium-u* prestaje biti preovlađujuća. „*Far-from-equilibrium*“ situacija je neravnotežna situacija u *boom-bust* obrascu. Opšti primjer odsustva tendencije ka poravnanju mišljenja i stvarnosti predstavlja religija.<sup>214</sup> To otkriće, da u izvjesnim okolnostima percepcija i stvarnost ne pokazuju tendenciju približavanja, Soros smatra fundamentalnim doprinosom teoriji istorije.

211 *Podrška demokraciji*, str.15, str.167-168.

212 *Izazov novca*, str.138.

213 *The New Paradigma for the Financial Markets*, str.10.

214 U jednoj kratkoj opaski [*Podrška demokraciji*, str.73] on nabacuje da je koncept refleksivnosti bitno manjkav u nekim elementima. Recimo, u okviru refleksivnosti je problematično razviti koherentnu teoriju učenja, s obzirom da učenje (i) nije prosto mehaničko nagomilavanje znanja, već (ii) podrazumjeva organizovanje prikupljenih informacija [znanja], „mentalnih struktura“; koje (iii) imaju refleksivni efekat na subjekta. To dakle, znači da je informacija koja dolazi do subjekta refleksivno prerađena. Ona u krajnjim instancama dovodi u pitanje i sam koncept *otvorenog društva*: ono podrazumjeva autonomne jedinice, ali proces formiranja svake jedinice je kulturološki obrađen i po svom karakteru refleksivan. Problem *otvorenog društva* susreće se sa pitanjem smisla i značenja autonomije ličnosti.

## 2.2. Deficit kontrole u socio-kulturnom sektoru

"Kako se stabilnost može sačuvati kada sudionici na tržištu postanu svjesni refleksivnosti? Odgovor je da oni sami ne mogu sačuvati stabilnost: očuvanje stabilnosti mora postati jednim od ciljeva javne politike." [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.77]

U kontekstu temeljnog problema postblokovskog svijeta, naime ekstremne nestabilnosti uzrokovane dominacijom tržišnog fundamentalizma, Soros primjenjuje prethodni metodski okvir u pokušaju da izgradi rješenje. Kao četiri osnovna područja u kojima su potrebne institucionalne reforme Soros markira:

"1. ograničavanje nestabilnosti finansijskih tržišta; 2. ispravljanje nejednakosti ugrađenih u postojeće međunarodne trgovinske i finansijske institucije: one daju prednost razvijenim zemljama koje ih u velikoj mjeri kontrolišu; 3. dopunjavanje WTO, koja olakšava stvaranje bogatstva, jednako moćnim međunarodnim institucijama koje bi se bavile drugim društvenim zadacima, kakvi su smanjenje siromaštva i pružanje pomoći društvenim dobrima na globalnom nivou; i 4. poboljšanje kvaliteta života u zemljama koje pate od korumpirane, represivne ili nesposobne vlade." [*O globalizaciji*, str.16-17]

Pri tome on smatra da razvija svoju kritiku globalnog kapitalizma u dvije dimenzije: vantržišnom sektoru, koji se odnosi na probleme politike i morala [tačke 2, 3 i 4 prethodnog programa]; i tržišnom sektoru [tačka 1], koji se odnosi na *boom/bust* nestabilnost ekonomije. Očit zaključak je da su potrebni kako neki opšti planetarni kulturni obrasci, tako i neki opšti kontrolni mehanizmi. Dato u ovoj formi rješenje sadrži određene hermeneutičke problematičnosti, s obzirom da Soros politički aspekt problema u jednoj značajnoj mjeri smješta u vantržišni sektor, dok istovremeno, problem ekonomskog sektora planira rješavati snažnijim političkim institucijama. Stoga ovu klasifikaciju treba uzeti sasvim uslovno. Ipak, immanentna veza između političkih mjera i neophodnih ekonomskih reformi, te novih socio-kulturnih normi, u njegovom je program sasvim jasna i ogleda se u tome što reforma ekonomike traži snažne političke intervencije, a njih nije moguće ostvariti bez široke podrške javnosti, koja opet ne može doći ako se ljudstvo demokratskih država ne objedini na idejama otvorenosti.

U ovom kontekstu Soros definiše tržišni fundamentalizam "kao pretjeranu ekstenziju tržišnih vrijednosti u druge sfere društvenog života, naročito politike."<sup>215</sup> Polazi se od pretpostavke da će pojedinci najbolje služiti opštim

---

215 *Soros Lectures – Lecture Four: Capitalism Versus Open Society* [Open Society Foundations, New York 2012], str.75.

interesima tako što će slijediti svoj vlastiti lični interes. U socio-kulturnoj sferi problem se manifestuje u tome što su transakcijski odnosi u potpunosti zagospodarili društvenim životom, tako da su odnosi ljudi prestali biti građeni na osnovu toga kakva je ko ličnost, već šta nudi [u širem smislu riječi] u zamjenu za ono što mi imamo i koliko nam može koristiti.<sup>216</sup> To se kao opasnost manifestuje u tome što uklanja klasične moralne vrijednosti koje su opet, uz pravne barijere, jedina efikasna kontrola potencijalnih destruktivnih *bust*-ova.<sup>217</sup> S obzirom da mi ne možemo imati tako nesumljiva znanja da možemo bez greške kalkulisati tržišne tokove, potrebna nam je kao putokaz jedna grupa moralnih načela. Kako se taj putokaz od vrijednosti konkretno manifestuje? Time što prihvatanje fundamentalnih normi sprječava "povodljivo kolektivno ponašanje praćenja trendova"<sup>218</sup> i tako redukuje efekte refleksivnosti u njenoj *bust* fazi. Naime, Soros anticipira neka zaista iznenađujuća aracionalna ponašanja vrlo kompetentnih tržišnih igrača, koja su naročito upala u oči u prvoj fazi finansijske krize 2008.god., poput veterana *Wall Street*-a Bernard Madoff-a, ili Jérôm Kerviel, brokera *Societe Generale*, koji je napravio gubitak od nevjerovatnih 5 milijardi €. "Kult uspjeha, današnjeg vrhunskog kriterija vrijednosti, postao je izvor nestabilnosti"<sup>219</sup>, zato što on uništava mogućnost da pravimo razliku između istinitog i lažnog, između dobra i zla. Ako neki menadžer fonda počne praviti gubitke, on se ne upozorava na opreznost, već upravo suprotno od toga – ohrabruje na veće rizike kako bi pokrio minus.<sup>220</sup>

216 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.91. Soros navodi upečatljiv primjer odnosa društvenih i tržišnih vrijednosti kada govori o tome kako je, počinjući svoju karijeru u londonskom City-u 50-tih godina XX vijeka, bilo nemoguće sklopiti poslove bez prethodnog poznanstva. Nije bilo važno šta znate [tržišna vrijednost robe], već koga znate [društvena vrijednost]. Sada je stanje obrnuto. Radikalna posljedica toga je da se čak i vrijednosti kakva je *progres* jedne zemlje mjeri u GDP, pa se pojava tipa AIDS-a mora tumačiti kao *progresivna* jer borba koju društvo vodi sa bolestima dovodi do povećanja GDP. [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.211; *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.139] Manje radikalno, ali po posljedicama i dalekosežnije, je prodiranje tržišnih vrijednosti u profesionalni sektor, posebno oblasti prava, medicine, umjetnosti i sl., gdje se vrijednost jednog ljekara i umjetnika mjeri njegovom tržišnom, a ne profesionalnom vrijednošću. Klasičan primjer je problem intelektualne svojine, zaoštren uvođenjem instituta patenata. Ranije, naučnici su za svoje izume tražili prije svega intelektualno priznanje. Međutim, patenti su omogućili da se intelektualne vrijednosti i naučni pronalasci svedu na tržišnu vrijednost, čime su podređeni motive profita. "Teško je zamisliti kako bi kultura mogla da se širi, a da se intelektualna svojina potpuno zaštiti". [*O globalizaciji*, str.38]

217 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.99.

218 *ibid*, str.96; up.str.118. Tipičan primjer potencijalno opasnog refleksivnog praćenja trendova je sadašnja moda sve većeg povećanja udijela špekulativnog kapitala (dionica) u kućnom budžetu štednje u odnosu na novac i nekretnine. To znači da svaki veći pad vrijednosti dionica znači osiromašnje porodica koje ako (kada) pređe određenu stopu može izazvati socijalne i političke turbulencije. [*ibid.*, str.140-141] Zapravo, baš to je razlog zbog koga se ranije respektovani tzv. *azijski* model kapitalizma, tzv. "porodični kapitalizam", raspao. [*ibid.*, str.142]

219 *Izazov novca*, str.28.

220 *ibid*, str.164-165.

Klasičan primjer kojim Soros ilustruje iracionalnost praćenja trenda je “manija tulipana” koja se dogodila u Holandiji 1634-37. godine.<sup>221</sup> Kockanje na očekivani trend rasta cijene posljedica je ponašanja koje je potpuno fokusirano na špekulaciju i gubi iz vida realnu vrijednost robe. Kada trend rasta izbaci percepciju isuviše daleko od realne vrijednosti, raskorak između špekulativne cijene i realne vrijednosti postaje očit i dolazi do sloma, a ulagači koji su se kladili na daljnji rast trpe gubitke. Ovakvi pojedinci su pod zakonima tržišta bili forsirani u pravcu iracionalnih ponašanja<sup>222</sup>, a odsustvo odgovarajućih moralnih i kulturnih normativnih sistema koji bi blokirali takva ponašanja, omogućili su nevjerovatne [auto]destruktivne aktivnosti. Na savremenim finansijskim tržištima čak su razvijeni čitavi instituti i instrumentariji koji ostvaruju profit na osnovu nestabilnosti i kolebljivosti tržišta, tako što prodaju osiguranja protiv tih rizika. To što mnogi učesnici finansijskih tržišta ostvaruju profit na nestabilnosti znači da mnogima od tih učesnika i odgovara dato stanje stvari. Istovremeno, što je veći rizik, to su i veće premije na osiguranje rizika, pa su motivi za potenciranje nesigurnosti gotovo strukturalno ugrađeni u ovaj sistem.<sup>223</sup> No sami osiguravajući mehanizmi kao takvi pojačavaju nesigurnost, jer oni koji kupe portfeljna osiguranja dobijaju sigurnost da više investiraju nego što bi to inače uradili. Kada i ako dođe do pada oni će aktivirati svoja osiguranja, i ako je obim prodaje tih zaštita dovoljno velik, stvorice krizu i pojačati *bust* krivu.<sup>224</sup> Da bi se to spriječilo, kao i u slučaju klasičnog “juriša na banke”, uvedeni su tzv. “prekidači”, odnosno privremeno *suspendovanje* tržišta. Takva mjera sama po sebi govori o validnosti teze o ravnoteži. Jedini način da tržišta ostanu stabilna je da se učesnici ne odvoje isuviše daleko od relanih vrijednosti. Međutim, to nije moguće ostvariti pod neoliberalnom etikom, jer ona naprosto mami na prerizična kockanja.

Uopšte, krajnje je zanimljivo da je Soros, jedan od majstora finansijskih špekulacija, izuzetno kritičan prema tzv. deriviranim instrumentima<sup>225</sup>, te da ih označava kao sistemski faktor koji snažno pojačava nesigurnost s jedne strane omogućavaju bankama da prenesu dio rizika na klijente, i time omogućući sebi manje oprezno ponašanje; i s druge strane, jer proizvode povodljivi-

---

221 *Podrška demokraciji*, str.220.

222 Soros ukazuje da se problem ovdje krije u samoj strukturi sistema, u jednoj na prvi pogled trivijalnoj činjenici, naime da se upravljači fondova ocjenjuju na osnovu komparacije sa drugim upravljačima fondova, a ne prema objektivnim rezultatima njihovog upravljanja, kakav bi recimo bilo *in concreto* poslovanje kompanija u koje fond ulaže. Ova situacija prisiljava upravljače fondova da slijede trend, i time potenciraju eventualnu krizu. [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.141; up.str.151]

223 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.192-193. Pri tome je karakteristično da mnogi od osiguravajućih mehanizama djeluju pojačavajuće na krizu. Soros navodi primjer *stop loss order* naloga, kojim se prisiljava na prodaju instrumenta kada cijena padne do određenog nivoa. Ideja je da se spriječe daljnji gubitci, do kojih bi dovelo daljenje kockanje na promjenu trenda. Premda djeluje kao zaštita, ovaj mehanizam dovodi do pojačavanja trenda koji je izazvao gubitak, jer čim se aktivira, daje signal ostalim učesnicima tržišta da slijede primjer.

224 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.193.

225 *Izazov novca*, str.89; 138-139; *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.296-300.

va praćenja trenda. Kao takvi, derivirani instrumenti su relikv vremena bezgraničnog povjerenja u autoregulaciju tržišta. Kombinacija, s jedne strane ideologije tržišnog fundamentalizma, s druge strane koncentracije nakvalitetnijih kadrova na finansijskim tržištima, te novih moćnih računarskih tehnologija, dovela je do prave eksplozije inovativnih finansijskih mehanizama, te adekvatno tome i područja moguće nestabilnosti, koja se ignoriše na osnovu pretpostavke autoregulacije tržišta. Tako je, recimo, ideja da se uvede sistem dozvola za derivirane i sintetičke instrumente, odbačena sa tipične tržišnofundamentalističke etičke pozicije - naime da se time kreativni inovatori stavljaju pod ograničenja neinventivnih birokrata<sup>226</sup>, i hipoteze ravnoteže, koja implicira da će samo tržište eliminisati štetne instrumente. Ista filozofija podržava i ideju da se menadžeri oslobode učešća u portfelju. Nasuprot tome Soros je u svom *Quantum Fondu*, od samog početka insistirao s jedne strane na politici apsolutne vrijednosti, a s druge strane i učešću samog menadžementa u aktivni fond<sup>227</sup>, kao mjere za povećanje sigurnosti i odgovornosti. Već 2000.godine on je zatvorio svoj fond za vanjske ulagače, a od 2011. vratio je novac svim ulagačima koji nisu članovi porodice, a koji su uložili u njegov fond.

Soros zapravo ovdje predlaže jedan kontrolni mehanizam protiv vlastite taktike refleksivnosti! Naime, ako sudionici na tržištu počnu primjenjivati refleksivnost, oni će očito težiti napuhavanju finansijskih balona u nadi da će refleksivni efekat kasnije opravdati takve avanturizme. Međutim, to očito može proizvoditi značajan faktor nestabilnosti i voditi u krize i "šokove" masovnih razmjera - u zavisnosti od broja učesnika koji se kockaju na refleksivnost.<sup>228</sup> Poenta Sorosevog argument protiv autokorigujuće prirode tržišta je upravo zasnovana na refleksivnosti: kada sudionici počnu primjenjivati taktiku refleksivnosti oni će napumpati prognoze daleko ih odvajajući od realnosti [raskorak između mišljenja i stvarnosti postaje ekstrem] i povratak je nemoguć bez nekog vantržišnog mehanizma.<sup>229</sup> Recimo, situacija sa hipotekarnim kreditima u SAD za vrijeme krize 2008.god., tipična je za Sorosevu teoriju. Za razliku od novca kredit je izrazito refleksivan mehanizam<sup>230</sup>, s obzirom da ne zavisi od fiksnih kriterija, poput ponuda/potražnja odnosa u privredi ili količine novca u opticaju, već od subjektivne procjene kreditora. Ta procjena ima snažan refleksivni efekat koji često završava u situacijama pretjeranog kreditiranja, koje favorizuje ljude da se kockaju, a banke da prihvate ekstremne izloženosti. Milioni Amerikanaca koji su založili svoje domove i nekretnine prateći dominantan trend ["plodnu zabludu"] ne bi podlegli za-

226 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.194.

227 *George Soros: Global Speculator* [u: John Train, *The New Money Masters of Our Time*, Harper Collins Publisher, New York 1990, str.191-210.], str.194.

228 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.70-72.

229 *ibid*, str.78.

230 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.185-187.

vodljivom dejstvu masovnog privida da su ostali vjerni radno-moralnim načelima svojih očeva i djedova. Ovi primjeri jako dobro ilustruju kako se amoralnost tržišta do te mjere uvukla u sve pore života da je nama danas sve teže odrediti šta je dobro a šta zlo. Soros u jednoj prilično ličnoj reminiscenciji, priznaje koliko je teškoće imao da intuiciju o neophodnosti stabilnog vrijednosnog sistema, poveže sa tržišnom ekonomijom, i koliko mu je povezivanje problema vrijednosti sa problemom stabilnosti sistema, riješilo "sve teškoće".<sup>231</sup> On sam sada definiše svoju poziciju na sljedeći način: "Kao menadžer *hedge* fonda ja igram po pravilima, nastojeći da maksimalizujem svoj profit. Kao građanin ja se trudim da poboljšam pravila, čak i ako reforme idu protiv mog ličnog interesa."<sup>232</sup> Tu vrstu pogleda na svijet on naziva "politička filantropija". Naravno, ovdje nije u pitanju nekakvo puritansko moraliziranje, već jedna gotovo hegelovska interpretacija običajnosne i moralne tradicije kao nataložene nesvjesne mudrosti generacija, koja je bitan korektiv i sa pozicije individualističko-egoističke interesne paradigme. Soros ne kritikuje amoralnost tržišta sa "moralne" pozicije, već efikasnosne [interesne]: amoralnost tržišta eliminiše prijeko potrebne vantržišne korektive.

Poenta prethodnog izlaganja je da se društveni odnosi ne mogu redukovati na tržišne odnose, kako to propagira neoliberalna doktrina. Ukoliko se društveni odnosi redukuju samo na tržište, kapitalizam prestaje biti aspekt *otvorenog društva* već njegov protivnik. Jedno od *Soros Lectures* nosi provokativan naslov: *Capitalism versus Open Society* u kome objašnjava "konflikt između kapitalizma i otvorenog društva", kao konflikt između tržišnih i društvenih vrijednosti.<sup>233</sup> U tržišnom društvu ljudi su vođeni jedino kriterijem efikasnosti i korisnosti, koji snažno pogoduju iracionalnim manifestacijama refleksivnosti. Soros navodi tipičan primjer sa porezima: kada smanjenje poreza povećava u prvom koraku individualno bogatstvo, ali ako se pojačavajuće refleksivno dejstvo ne koriguje na vrijeme, ono dovodi do toga da neke javne društvene funkcije bivaju ugrožene i nestaju, i tako i u smislu korisnosti proizvode negativne efekte.<sup>234</sup> Ili, slučaj kada pritisak konkurencije prisiljava kompanije da se maksimalno konsoliduju stavljajući sve društvene ciljeve u sekundaran plan, što povlači različite negativne posljedice poput povećanja nezaposlenosti i sl.<sup>235</sup> Generalni primjer ovoga je poznati paradoks "dilema zatvorenika" i problem "slobodnog jahača".<sup>236</sup> Ovakve se situacije značajno koriguju u atmosferi zdravog kritičkog mišljenja, koja postoji u *otvorenom*

---

231 *Podrška demokraciji*, str.239.

232 *Soros Lectures – Lecture Four: Capitalism Versus Open Society*, str.80. Na primjer, on zagovara regulaciju *hedge* fondova od strane finansijskih institucija, premda bi mu očito više odgovaralo da ima odriješene ruke.

233 *Soros Lectures – Lecture Four: Capitalism Versus Open Society*, str.71.

234 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.95.

235 *ibid*, str.127.

236 *Soros Lectures – Lecture Four: Capitalism Versus Open Society*, str.79.



*društvu*, a koja sprječava da raskorak između predrasude i stvarnosti postane destruktivno velik. S obzirom da ljudi razumom obrađuju [premda nesavršeno] stvarnost, i da se njihove recepcije ipak odnose na stvarnost, kardinalni problem je kako spriječiti da nezasićena potreba za plodnim zabudama ne hipertrofira i izgubi svaku kontrolu. Prema Sorosu upravo to i jeste ono što znači "stanje ravnoteže". Ono se postiže u situacijama i društvima u kojima su "ljudi dovoljno čvrsto ukotvljeni u skup fundamentalnih vrijednosti, tako da njihove predrasude ne mogu postati suviše udaljene od stvarnih zbivanja."<sup>237</sup> Moralne vrijednosti postaju ona "sidrišna tačka"<sup>238</sup> koja omogućava da raskorak ostane u granicama podnošljivog. Očito je da se ovdje nazire jedna fundamentalna funkcija običaja, tradicija i ustanovljenih norativnih i moralnih matrica, kao korektivnih faktora moćnog, ali ipak pogrešivog racionaliteta čovjeka. Tako Soros, premda sam, na nivou idealnih tipova, distancira otvoreno i zatvoreno društvo na kategorijama slobode i sigurnosti, ovim inkorporira ključni element privlačnosti zatvorenih društava – sigurnost plemena, u *otvoreno društvo*, ali u mjeri koja ne narušava njegov organizacioni princip. Upravo to znači da je *otvoreno društvo* "sredina" između totalitarizma i anarhije. Značaj vantržišnih, "moralni" kontrola jeste upravo u tome da očuvaju tržište! On nedvosmisleno kaže: "Ja sam na strani natjecateljstva", ali produžava i dalje i kaže: "Ja sam isto tako na strani održavanja sistema koji dopušta natjecateljstvo".<sup>239</sup> Ovo postaje jasno u diferenciji između regulacije i nadgledanja. Soros je protivnik regulacije ali zagovara nadgledanje.<sup>240</sup> Čak šta više, čvrst moralni sistem omogućava da se regulisanje tržišta maksimalno prebaci na samoregulaciju, time što bi učesnici imali "sidrišnu tačku" koja ne bi bila data u formi političke regulative, već konvencija, normi ponašanja, vrijednosti itd, koje su se iskristalisale kao pozitivne prakse na samom tržištu i, naravno, šire u društvu. Nepisane konvencije i formalne regulative zapravo su obrnuto srazmjerne. U tom smislu Soros se osvrće na značaj koji su imale konvencije koje postoje u najstarijoj tržišnoj ekonomiji, kakve su recimo *gentleman* figura, ili članstva u zatvorenim muškim klubovima i slično, imale za funkcionisanje tržišta UK.<sup>241</sup> Danas je situacija bitno različita. On uzima sebe kao primjer, navodeći da mu ni njegove filantropske aktivnosti, niti filozofske ideje nisu donijele slavu – postao je primjećen kada je zgurnuo novac.

Međutim, ova mogućnost da se pritisak ka iracionalnim kockanjima, koji je imanentan nekontrolisanom tržištu, donekle amortizuje ukotvljavanjem u "sidrišne tačke" vrijednosti, samo je jedan aspekt propagiranja kredibilnih

237 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.84. "Kako spremnost da se prihvate neke fundamentalne vrijednosti sprječava destabilizirajući boom/bust proces da izmakne kontroli? ... Odgovor glasi: sprečavanjem povodljivog kolektivnog ponašanja praćenja trendova". [*ibid.*, str.96]

238 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.90.

239 *Izazov novca*, str.30.

240 *ibid*, str.166.

241 *ibid*, str.29.



vrijednosnih sistema koji bi bili široko prihvaćeni. Prava poenta njegovog zalaganja je da tek takav konsenzus omogućava da se legitimira i legalizuje *politička intervencija* u, sa jedne strane tržišnu utakmicu; a s druge strane i u suverene države. Time se objašnjava zašto je Soros na meti i neoliberala [koji ga optužuju za nazadno promovisanje kontrole ekonomije od strane politike] i konzervativnih zagovornika statizma i nacionalne države [koji ga optužuju za pokušaj okupacije nacionalnih resursa od strane najmoćnijih tržišnih igrača]. On, čini se ispravno, uočava da ove kritike nije moguće prevladati bez opšteg pomaka javnosti ka idealima *otvorenog društva*, na bazi kojih bi se obezbjedila podrška javnosti za potrebne političko/ekonomske mjere. Ovo je, u mnogo aspekata, vrlo indikativno mjesto u Sorosevoj doktrini, s obzirom da on ovdje, čini se, sasvim eksplicite tvrdi da su vrijednosti *otvorenog društva* funkcionalno razumljene - dakle ne kao vrijednosti po-sebi-i-za-sebe, već kao sredstvo da se sistem tržišta očuva. Naime, Soros načelno prihvata tržišnofundamentalističku tezu da tržište najefikasnije obezbjeđuje alokaciju *u ekonomskom smislu*, ali ne i u cjelini, jer produkuje ekstremne nejednakosti i time motiviše antitržišni impuls i bunt. Stoga je potrebno amortizovati pritisak ka socijalnom raslojavanju koji nužno prati slobodno tržište, jer takve nejednakosti u ekonomskom sektoru pogoduju otklonu javnosti ka antitržišnim doktrinama. Humanizam za koji se ovdje zalaže je *humanizam iz interesa*. To znači: određeno uravnoteženje socijalnog položaja, ili kako to Soros kaže pravednija preraspodjela, nije cilj po sebi, već sredstvo da se očuva tržišni poredak. On sam nije sklon da se njegovim filantropskim aktivnostima pripisuje atribut dobročinstva. Vrijednosti nisu vrijednosti kao takve, već kao antirevolucionarne funkcije. Te i takve zadatke moguće je obaviti samo političkim sredstvima.<sup>242</sup> Tržišni fundamentalisti, insistirajući na politikama deregulacije i isključenja politike, tjeraju zapravo vodu na mlin antiglobalističkih pokreta sa lijevice [i obrnuto].<sup>243</sup> Taj set argumenata Soros je primjenio kada je, kao jedan od rijetkih velikih igrača *Wall Street*-a, snažno podržao kandidaturu Barack Obama-e, upravo zbog njegovog insistiranja da se implementira tzv. "Warren Buffet porez" - poreske politike koja teret krize prebacuje na 1% superbogatih, a olakšava situaciju srednje klase. Zbog takvog pristupa Soros je čak u jednom intervjuu nazvao sebe „izdajnikom svoje klase“<sup>244</sup>. Naravno, radi se o ironiji: u pitanju je „humanizam iz interesa“ - svijest da oni koji najviše profitiraju u datom sistemu

---

242 O *globalizaciji*, str.15.

243 O *globalizaciji*, str.18. Jedan od argumenata upućen tržišnim fundamentalistima glasi: „Globalizacija nije igra u kojoj je krajnji zbir nula. Koristi su veće od troškova, što znači da se sve veće bogatstvo koje prizvodi globalizacija može upotrijebiti za ublažavanje nepravednosti i drugih nedostataka globalizacije, a ipak će preostati višak bogatstva.“ [str.17] Dakle, bogati mogu dobiti i profit i očuvanje sistema koji omogućuje profit.

244 Freeland Christia, *Brake-Time Looms for Tax -Breaks* [New York Times, 26. Jan., 2012].

imaju najviše interesa da ga održe, a da razlike, ukoliko svakodnevica dovoljno velikog broja ljudi postane nepodnošljiva, mogu rezultirati pobunom.<sup>245</sup>

Obrazlažući ovu problematiku Soros ukazuje da su eventualno mogući instrumenti kontrole koji se sada propagiraju takvi da i sami funkcioniraju po principu tržišta. Tako se u području politike politička borba svela, ne na borbu ideja-vizija svijeta, već na bukvalno tržišni mehanizam u kome se uspjeh i vrijednost jedne partije mjeri isključivo brojem glasova koje ostvaruje. Sva-ka je ideologija dobra samo ako zadovoljava osnovnu svrhu povećavanja broja glasova, tj. "cijenu" partije na političkom tržištu.<sup>246</sup> Refleksivni element djeluje i u politici: političari govore biračima ono što ovi žele da čuju, a ne stvarno stanje stvari; i ono što bi u trebalo učiniti rukovodeći se stvarnošću; a birači time gube uvid u stvarnost i dalje nastavljaju da podržavaju fikciju. Reprezentativna teorija bi podrazumjevala da političari koncipiraju programe koji prema njihovom mišljenju rješavaju aktuelne probleme, a birači da selektuju onaj za koji procjenjuju da je najviše u skladu sa stvarnim stanjem stvari.<sup>247</sup> Kritični problem je da, uprkos uvriježenom mišljenju i istorijskom iskustvu, kapitalizam ne povlači za sobom nužno demokratiju, što nesumljivo dokazuje činjenica da u okviru država koje pripadaju globalnom kapitalističkom sistemu postoji velik broj različitih političkih režima.<sup>248</sup> U slučaju tržišnog fundamentalizma stvar je čak potencirana na refleksivan način: tržišni fundamentalizam smanjuje ulogu demokratskog mehanizma, a neefikasnost demokratskih politika pojačava otklon ka tržišnom fundamentalizmu.<sup>249</sup> Ne radi se o tome da postoji opasnost da bilo koja od država centra napusti demokratsku politiku i parlamentarizam, već o samom diskreditovanju povjerenja u moć demokratije, koje je, na primjer, očigledno u masovnoj pojavi apstinancije birača. Na temeljnom nivou ovo je krajnje opasan fenomen, jer upravo demokratska kontrola i sud javnosti čini onaj element koji sprječava kapitalizam da sklizne u autodestruktivne razvojne.

Slabljenje kredibiliteta političke demokratije nije slučajnost već proizilazi iz činjenice da su društveni odnosi, i na lokalnom i na planetarnom nivou,

245 Soros napominje istraživanje centra Pew, prema kome je 66% odraslih Amerikanaca izrazilo uvjerenje da između američke elite i osiromašenih postoji "veoma snažan" ili "snažan" konflikt. [Newsweek, 25.jan.2012.]

246 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.204-205.

247 *Izazov novca*, str.27; 141.

248 To znači da se sama demokratija u sistemu kapitalizma ne može braniti *po sebi*, već se sa pozicije korisnosti može tražiti i drugo. Npr. "Ekonomski razvoj zahtijeva akumulaciju kapitala, što podrazumijeva niske plate i visoke stope štednje. Takve uvijete je daleko lakše ostvariti pod autokratskom vladom koja je u stanju nametnuti svoju volju građanima, nego pod demokratskom vladom koja uzima u obzir želje izbornog tijela." [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.122] Zahtjevati demokratske institucije kao neupitne nemoguće je iz okvira *tržišnog fundamentalizma*, već samo ako postoji društveni konsenzus da se demokratija kao vrijednost brani. "Unutar globalnog kapitalističkog sistema ne postoje snage koje bi mogle gurnuti pojedinačne zemlje u smjeru demokratije. Međunarodne banke i multinacionalne korporacije često se bolje osjećaju kada posluju unutar jakog, pa makar i autokratskog režima." [*ibid*, str.123; up. str.127].

249 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.203.

interpretirani kao tržišni odnosi. Mehanizam tržišta sa svoje strane onemogućava kolektivnu političku akciju i kolektivne norme<sup>250</sup> naprosto po sebi, jer sve čega se dotakne svodi na međusobni odnos suprotstavljenosti. Model tržišta je model striktnog individualizma, u kome pojedinci slijede vlastite interese. Zato tržište nikada ne može biti *zajednica*. Tako se globalni politički prostor sada interpretira kao svijet država od kojih svaka slijedi svoj egoistični interes koji je po pravilu suprotan interesima mnogih drugih država, baš kako to izlaže sada dominirajuća geopolitička doktrina *realpolitike*.<sup>251</sup> Principijelno posmatrano, ovaj pristup je kompatibilan sa *laissez faire* doktrinom, samo što umjesto pojedinca kao referentnu tačku uzima državu. Geopolitički realizam ne promoviše svjetski poredak, već očekuje da svjetski poredak sam iskrasne iz međusobne konkurencije država od kojih svaka slijedi vlastiti interes. Sa druge strane, društvo se svodi na upojedinjene jedinice koje su u međusobno kompetitivnom odnosu i stoga, čak i kada bi ta kompetitivnost bila nekakva prestabilirana harmonija, nesposobne za moralne norme koje se uvijek zasnivaju i grade na pripadnosti kolektivitetu.<sup>252</sup> Tržište destimulativno djeluje na koncipiranje opštih normi, jer sve odnose redukuje na bilateralne ugovorne veze i transakcije. Time ono pospješuje naginjanje društva ka stanju dinamičke neravnoteže. U ekstremnim varijantama tržišnog fundamentalizma zahtjeva se apsolutno razdvajanje javne i private sfere, te redukovanje odnosa između ljudi na neprisilne bilateralne ugovore, koje bi vanjski arbitar samo nadgledao i to kada jedna od strana smatra da je oštećena. Sva moralna načela, svi estetski i etički sudovi tretiraju se kao potpuno irelevantni za javni prostor, tj. za interakcije između ljudi. Interakcije su svedene na transakcije, pa Soros tržišno društvo naziva i "transakcijskim društvom".<sup>253</sup> To je društvo koje je "nedostatak društvenih vrijednosti proizvelo u moralni princip".<sup>254</sup> Međutim redukcija društvenih odnosa na lični interes, kao i međunarodnih odnosa na realpolitički državni interes, je apsurdna ako se ima u vidu da se tržišta ne mogu autonomno održavati, već da održanje tržišta mora biti proklamovani politički cilj koji je iznad ličnog interesa bilo kog pojedinog učesnika.<sup>255</sup>

Rješenje koje Soros ima u vidu podrazumjeva ustanovljenje određenih normi koje će biti vantržišne po svojoj suštini. Osnovni problem u ustanovljenju takvih odluka jeste što nema političkog zahtjeva za njima. Naime, "ne postoje

---

250 Takve vrijednosti nije moguće usvojiti u svijetu *tržišnog fundamentalizma* jer će tu svako ko bi poštovao zadate moralne norme, biti manje efikasan i doživjeti poraz. Stoga je potrebno redukovati područje upliva tržišta na mjesta gdje mu i nije mjesto – socio-kulturnu sferu.

251 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.215-216.

252 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.106 "Tržišna ekonomija ne predstavlja zajednicu ... ako ste zaposleni u nekoj korporaciji, to nije isto kao da pripadate zajednici."

253 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.113.

254 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.99.

255 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.100. *Podrška demokraciji*, str.202-203.

birači koji bi zahtijevali takve mjere.”<sup>256</sup> Međutim, one su, prema Sorosu, bezuslovno nužne jer “otvoreno društvo zahtijeva postojanje nekog osnovnog sporazuma o tome šta je ispravno a šta neispravno”. Soros čak govori o “socijalnom preduzetništvu”<sup>257</sup>, insinuirajući da nedostajuće norme treba napraviti. Ali istovremeno, *otvoreno društvo* ne ipostazira bilo koje postojeće vrijednosti u nedodirljive dogme, zatvarajući se za korekcije principa, korekcije koje nameće istorijsko iskustvo. Ono je sredina između krajnosti i po pitanju vrijednosti.

Kako bi konkretno mogle izgledati te vrijednosti? Soros ispravno ukazuje da su utemeljenja fundamentalnih vrijednosti uvijek bila transcendentna, što danas nije moguće ostvariti. Međutim, minimum temelja od kojeg se može početi zidati zgrada vrijednosti *otvorenog društva* su, s jedne strane pogrešivost, kao univerzalni princip humaniteta; refleksivnost kao model akcije; i izbjegavanje kriza [političkih i/ili ekonomskih], s obzirom da Soros smatra krizne nestabilnosti kao nepoželjnu situaciju. Metoda kojom otvoreno društvo postoji je metoda pokušaja i pogreške u poperovskom smislu: ne propisuju se konkretne zapovijedi, već se na osnovu iskustva one destilišu.

## 2.3. Deficit kontrole u političko-ekonomskom sektoru: *Novi svjetski poredak*

“Mora se priznati da naše međunarodne finansijske i trgovinske institucije imaju nedostataka; sve institucije ih imaju. Ali to nije razlog da ih uništimo, nego je razlog da ih poboljšamo.” [O *globalizaciji*, str.7]

Pored prethodnog akcentiranja važnosti opštih neformalnih normativnih sistema za nesmetano funkcionisanje i globalnog kapitalizma i *otvorenog društva*, Soroseva argumentacija na temu kako spriječiti kolaps, daje recept koji sadrži i ustanovljenje nadnacionalnih institucija sa odgovarajućim mehanizmima kontrole – “neka vrsta međunarodne centralne banke”<sup>258</sup> i ojačanih UN. Iako se slaže sa kritičarima postojećih međunarodnih institucija, on, u skladu sa metodologijom postepene evolucije putem “pokušaja i pogreške”, koja je imanentna *otvorenom društvu*, predlaže njihovo postepeno usavršavanje, a ne ukidanje, kako to recimo traže tržišni fundamentalisti ili

---

256 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.193; *Izazov novca*, str.89.

257 *O globalizaciji*, str.49.

258 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.188.

antiglobalizacijski pokreti sa ljevice. U kontekstu nove svjetske arhitekture Soros govori o dva nivoa, - "Nova globalna finansijska arhitektura"<sup>259</sup> i "Nova globalna politička arhitektura"<sup>260</sup>, koje integrisane čine ono što je postalo poznato kao *Novi svjetski poredak*.

U aspektu *Nove finansijske arhitekture* Soros kritikuje postojeće finansijske institucije i govori o potrebi "novog Bretton Woods-a". Na osnovu iskustava dosadašnjih kriza, Soros smatra kako se mogu markirati dva ključna nedostatka, ili dvije ključne "asimetrije" u postojećoj globalnoj finansijskoj arhitekturi: prva se odnosi na disparitet između potrebe za prevencijom kriza i pravilima koja dopuštaju intervenciju tek nakon izbijanja krize; druga se odnosi na disparitet u tretmanu između kreditora i primalaca kredita.<sup>261</sup>

Soroseva kritika ne podrazumijeva, naravno, propovijed ukinuća tržišne privrede i institucija koje ju prate, već samo svijest o njihovoj relativnosti i granicama, koja upućuje na nekakvu vrstu opreza i kontrole.<sup>262</sup> Naprotiv, on u svojoj argumentaciji preuzima standardnu šemu centar-periferija, gdje planetarni finansijski sistem omogućava da se kapital usisava u centar, a zatim plasira u periferiju, bilo direktno [kreditu ili portfelj investicije], bilo indirektno [multinacionalne korporacije]. Tako vraćeni kapital donosi sa sobom različite prednosti, od povećanja proizvodnih kapaciteta do novih tehnologija i zato je ova vrsta cirkulatornog sistema, po njegovom mišljenju, principijelno povoljna za sve. Pri tome ne treba zanemariti ni političke benefite slobodnog tržišta, važne za zemlje u razvoju: državna kontrola nad kretanjem kapitala otvara prostor za zloupotrebe i korupciju. „Zatvorena privreda je prijetnja slobodi“.<sup>263</sup> Očigledna je ubrzavajuća uloga kredita u ovom procesu: krediti omogućavaju da se investicione aktivnosti održavaju dok god je anticipirana stopa povrata veća od kamatne stope. Suština je kako težnju za profitom koja povlači tražnju za kreditima održati u granicama objektivno mogućeg. Jer istorija nas uči da dostignuta sloboda nije nepovratno dostignuće, te da se usljed snažnih potresa može reverzibilno okrenuti, kako se to, na primjer, desilo usljed *Velike krize* 1929.godine.<sup>264</sup>

Tako opet postaje jasno da Soros zapravo hoće da očuva produktivni globalni kapitalistički sistem, time što bi se detektovale i priznale njegove manjkavosti. Svijest o granicama znači svijest o tome šta se u određenim okvirima

---

259 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.265-300.

260 *ibid.*, str.301-329.

261 *ibid.*, str.268.

262 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.208-209. On ukazuje da će kriza početi kao ekonomska, ali da će kulminirati u političkoj krizi, gdje će se pojaviti "lokalni politički pokreti koji će željeti izvršiti eksproprijaciju multinacionalnih kompanija i povratiti 'nacionalno' bogatstvo. Neki od njih mogu uspjeti na način na koji je uspio *Boksterski ustanak* ili *Zapatistička revolucija*. Uspjeh tih pokreta može poljuljati samopouzdanje finansijskih tržišta, rađajući samopojačavajući proces kretanja prema dole." [*ibid.*, str.144]

263 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.196.

264 *O globalizaciji*, str.14.

može ostvariti, a za šta su potrebni neki drugi okviri. Potrebno je biti dovoljno otvoren da se oni ne odbace usljed slijepe opčinjenost jednom dogmom. Britka hajekovska rečenica: "Treba nam vladavina prava upravo zato što nismo sigurni šta je ispravno"<sup>265</sup> argumentuje i u pravcu prethodno prezentovane potrebe kontrole i vođenja. S obzirom da ekonomski odnosi postaju planetarni, to i pravna regulacija tržišta mora biti planetarna. Soros, vlasnik jednog od najpoznatijih *hedge* fondova, smatra da se upravo na primjeru te vrste finansijskih djelatnosti može vidjeti potreba internacionalne koordinacije: on smatra da i *hedge* fondovi moraju biti podvrgnuti kontroli, ali, s obzirom da mnogi od njih djeluju *offshore* očito je da nacionalna kontrola nije optimalna.<sup>266</sup> To je jedan karakterističan primjer zašto su nadnacionalne kontrolne institucije jedino optimalno rješenje, dok nacionalne države ne mogu efikasno obaviti tu ulogu - jedna od fundamentalnih posljedica raskoraka u tempu ekonomske i političke globalizacije ogleda se u tome što su nacionalne granice u kretanju kapitala redukovane neuporedivo brže nego ograničenja u kretanju ljudi. Države su praktički ucjenjene tom mobilnošću finansijskog kapitala, koji, prijetnom da će otići u drugu sredinu, koja mu nudi povoljnije uslove, može maksimalno prisiliti državu na popuštanje.<sup>267</sup>

Finansijska kriza po pravilu nastaje kao posljedica neodržive kreditne ekspanzije pod uticajem refleksivne zablude. Refleksivna priroda kredita naročito je izražena u međunarodnim finansijama, jer su, za razliku od nacionalnih finansijskih tržišta, tu zaštite prije svega koncentrisane na kreditore, dok se za zajmodavca smatra da mora na neki način otplatiti posuđeno. To otvara prostor za "moralni hazard", naprosto zato što rizici nisu dovoljni da destimulišu preekspanzivnu kreditnu politiku.<sup>268</sup> Osim toga, za razliku od privatnih zajmodavaca, države imaju dodatni problem u samokontroli usljed činjenice da, po pravilu, zaduženja sadašnjih vlada dopijevaju na naplatu budućim vladama, pa su samoograničavajući impulsi bitno oslabljeni. Problem je pojačan time što potreba za privlačenjem kapitala otvara širok prostor za korupciju lokalnih vlada od strane multinacionalnih korporacija.<sup>269</sup>

Istovremeno, usljed mobilnosti finansijskog kapitala u odnosu na druge činioce proizvodnje, tu su turbulencije neuporedivo brže i neuhvatljivije. Za

265 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.110. "Treba nam institucije koje priznaju vlastitu pogrešivost i istovremeno nude mehanizam za ispravljanje vlastitih pogrešaka."

266 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.196. *Mjehur američke nadmoći*, str.68-69.

267 *O globalizaciji*, str.14.

268 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.132-133; up.: str.185. U ovom kontekstu Soros razmatra vrlo zanimljivo pitanje: "Šta se događa kada neka zemlja ne ispunji obavezu otplate svog duga? Odgovor je prekriven velovima tajni jer se formalno neispunjenje obaveza obično uspije izbjeći. Postoji opći utisak da će takva zemlja pretrpjeti nepopravljive štete." Međutim, ta je implicitna vjera poljuljana kada je Rusija u avgustu 1998.god. odbila priznati svoj unutrašnji dug, proglasila moratorij te zabranila svojim bankama da ispoštuju svoje inozemne obaveze. [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.171] U kasnijim izlaganjima, u kontekstu krize u Argenitini, on je pozdravio ideju regulisanja "međunarodne stečajne procedure". [*O globalizaciji*, str.90-91]

269 *O globalizaciji*, str.39-40.

razliku od realnog sektora, finansijski sektor može da prebacuje svoju aktivu pritiskom na dugme.<sup>270</sup> Sve ove osobine čine da su međunarodna finansijska tržišta mnogo pogodnija za nezdrave kreditne ekspanzije, od nacionalnih tržišta i od realne ekonomije, pa je jasno da je pitanje finansijske kontrole na međunarodnom nivou krucijalno pitanje stabilnosti.

Soroseva analiza dakle tvrdi da "je globalna kriza uzrokovana patološkim elementima sadržanim u samom globalnom finansijskom sistemu."<sup>271</sup> Međutim, krize ekonomskog sektora sa kraja 90-tih, posebno azijska<sup>272</sup> i ruska<sup>273</sup>, pokazale su očiglednu nemoć međunarodnih institucija [poput IMF, WB i G7] da sistem drže pod kontrolom. U ovim slučajevima do izražaja je došao očigledan raskorak između kapitalističke ekonomske baze, koja je po svom opsegu globalna, i političke nadgradnje koja je "još uvijek zasnovana na državama i nacionalna po opsegu."<sup>274</sup> Situacija je do kraja zaoštrena jer je i preovlađujuća antikrizna politika izgrađena na premisama tržišnofundamentalističke doktrine. Kada se nakon kriza u Aziji i Rusiji pristupilo analizi u svrhu registrovanja uzroka problema, ostalo se sasvim u okvirima neoliberalne doktrine, a akcenat djelovanja stavljen je na: 1. tržišnu disciplinu; 2. nadzor banaka; i 3. osiguranje adekvatnih podataka o svakoj zemlji, tj. transparentnost informacija. Tipičan primjer je oštra polemika oko pitanja da li IMF treba objavljivati svoje ocjene pojedinih država [usljed refleksivnog efekta takve ocjene], koja je zasjenila principijelna strukturalna pitanja.<sup>275</sup> Koncept *tržišnog fundamentalizma* i dalje je temeljni teorijski okvir: "Pretpostavlja se da, uz uslov da raspolažu savršenim informacijama, tržišta mogu voditi računa sama o sebi i da je stoga glavni zadatak učiniti potrebne informacije dostupnim, i izbjegavati svako miješanje u djelovanje tržišnog mehanizma."<sup>276</sup> Opšta klima je da antikrizni recept treba da sadrži potpuno otvaranje granica za kretanje kapitala, i da čitav sistem treba integrisati u globalno tržište oslobođeno regulacije. Tako je jedan od korifeja neoliberalizma, Milton Friedman, komentarišući za *Forbes* kakvu bi ulogu trebao imati IMF u krizi 1998.godine, poručio – "Nikakvu! Ukinite IMF!"<sup>277</sup> Soros, upra-

---

270 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.115, str.118-119. Akcenat na finansijskom kapitalu prouzrokovao je objektivnim okolnostima: prirodni i ljudski resursi, kao i materijalna sredstva proizvodnje [tvornice] neuporedivo su manje mobilni od finansijskog kapitala, pa se za pravo gro teze o planetarizaciji ekonomije odnosi na finansijski kapital i poduzetništvo.

271 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.147.

272 Opširna analiza data je u: *Kriza globalnog kapitalizma*, str.145-160; i: *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.208-225.

273 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.160-180.

274 *ibid*, str.12.

275 *O globalizaciji*, str.89.

276 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.181. "Umesto da smisle odgovarajući komplet prutova i šargarepa, monetarne vlasti su se oslonile na tržišnu disciplinu više nego što je trebalo. Njihov pristup bio bi opravdan kad bi tržišta zaista težila ravnoteži ... Tržišna disciplina stara se za prutove, ali šargarepe nedostaju." [*O globalizaciji*, str.86]

277 <http://www.forbes.com/forbes/1998/1102/6210052a.html>.



vo ukazuje da je dominacija neoliberalne paradigme naročito došla do izražaja u specifičnosti antikriznih politika primjenjenih nakon krize 1997-1999.godine. Za razliku od dotadašnjih kriza, koje su bez izuzetka proizvele obimniju i jaču regulativu, ova je kriza zapravo okarakterisana smanjenjem međunarodne kontrole.<sup>278</sup> On kritikuje ovu preovlađujuću dogmu:

“Vrijeme je da se shvati kako su finansijska tržišta po svojoj prirodi nestabilna. Nametanje tržišne discipline znači nametanje nestabilnosti; a društvo ne može podnijeti preveliku dozu nestabilnosti. Zato tržišnu disciplinu treba zamijeniti jednom drugom vrstom discipline koja bi se provodila na državnom nivou, tako da održavanje stabilnosti na finansijskim tržištima postane eksplicitni cilj javne politike. Jednostavnije rečeno, suočeni smo s izborom ili da reguliramo globalna finansijska tržišta internacionalno ili da svakoj pojedinačnoj državi ostavimo da štiti svoje interese kako najbolje može i umije. Ovaj drugi izbor sigurno će voditi do sloma gigantskog cirkulatornog sistema koji nazivamo globalnim kapitalizmom.” [Krizi globalnog kapitalizma, str.181]

Suština sadašnje krize je u tome da potreba za kontrolom i stabilizacijom nestabilne globalne ekonomije traži “neki globalni sistem odlučivanja”<sup>279</sup>, kojeg trenutno nema. Naime, Soros ovdje primjenjuje *boom/bust* obrazac na globalni kapitalistički sistem i daje sljedeću dijagnozu<sup>280</sup>: (i) preovlađujući trend je internacionalno takmičenje za privlačenje kapitala [kredita]; (ii) preovlađujuća predrasuda je tržišni fundamentalizam; (iii) u period *boom*-a oni su uzajamno pojačavajući; (iv) *bust* će nastati usljed raskoraka između globalnog karaktera današnjeg finansijskog sistema i nacionalnog karaktera politike. Centar, u stalnoj potražnji za profitabilnim investicijama, i periferija uvijek žedna novca za razvoj, u vrlo su sofisticiranom odnosu koji je potrebno kontrolisati efikasnim instrumentima. Pojednostavljeno, stvar djeluje tako da investicioni fondovi u centru traže priliku da investiraju. Istovremeno, oni priželjkuju kratkoročnije prinose i, takođe, ponašaju se kao stado – prateći jedni druge. Ova dva efekta mogu da proizvedu preforsiran dotok kapitala u pojedinu državu ili granu, usljed čega će ona izbaciti veće količine proizvoda nego što tržište može apsorbovati. Kako je pokazala teorija *kriza hiperprodukcije*, tržište ne može više obezbjediti pretvaranje robnog u novčani kapital, veliki dio proizvoda ostaje neprodat, firma više ne može vraćati kredite, investitori su suočeni sa nemogućnošću povrata, pa onda panično bježe [opet u čoporu] s periferije, itd., jednom riječju nastaje totalni haos.<sup>281</sup> S obzirom da su ove nestabilnosti izražene u periferiji, to su i kamatne stope za preduzeća država u razvoju skuplje, a

278 O globalizaciji, str.74.

279 Kriza globalnog kapitalizma, str.23.

280 *ibid*, str.137.

281 Kriza globalnog kapitalizma, str.187.



prinosi manji, pa su one i u konkurentskom pogledu diskreditovane, a olakšano njihovo preuzimanje od strane multinacionala iz centra.<sup>282</sup> S druge strane centar je pretrpan kapitalom, s obzirom da kapital teži da pobjegne u sigurnu luku, koja je pri tom i luka sa većim prinosom. Borba IMF da spriječi kreditnu ekspanziju proizvodi suprotan problem: nedovoljno kretanje kapitala ka periferiji.<sup>283</sup> Ovdje imamo refleksivno dejstvo u čistoj formi. Ono je opasno jer u periferiji proizvodi političke animozitete prema centru i sklonost periferije da izađe iz sistema.

Situacija je dodatno iracionalna zato što sami IMF-programi spašavanja dugoročno posmatrano nisu adekvatni, zato što su prije svega koncentrisani na zaštitu kreditora, tj. na obezbjeđivanje osiguranja povrata, što, kako je već rečeno, stimuliše neodgovorno kockanje i nezdrave investicijske *boom*-ove. IMF se u prvom redu bori da održi na životu državu-dužnika do mjere da ona može servisirati svoje obaveze. S druge strane, investitori koji se odlučuju na visokorizične ulaske bivaju amnestirani za vlastiti promašaj u procjeni. Soros će reći kako IMF zapravo daje "kauciju"<sup>284</sup> za internacionalne kreditore podstičući ih time na buduće neodgovorno ponašanje. Ta asimetrija u tretmanu je jedan od ključnih destabilizirajućih faktora globalnog finansijskog sistema, koji naročito bode oči jer teret dominantno pada samo na jednu stranu - dužnike.<sup>285</sup> "Perverzna uloga" IMF da spasva gubitake da bi mogli servisirati dugove jedan je od ključnih elementa u sistemu koji pojačavajuće djeluju na kriznu tendenciju. Činjenica da svi znaju kako će IMF jednog dana doći da održi u životu neplatiše podstiče raskalašeno ponašanje na svjetskom tržištu.

Suština ovog problema je da IMF nema dovoljno vlastitih sredstava da obezbjedi konsolidaciju države pogođene krizom, usljed čega mora djelovati zajedno sa komercijalnim bankama. One se, međutim, neće angažovati ako su rizici preveliki, pa je smisao akcije IMF-a da ponovo uspostavi povjerenje tržišta. To se opet očigledno može učiniti samo ako se investitori osjećaju sigurnijim. Drugo, IMF kontrolišu moćne države iz vrha ekonomske piramide, pa bi bilo "protivno nacionalnim interesima" da ovaj kažnjava kreditore, tj. da države koje kontrolišu IMF forsiraju politike koje su represivne prema njihovim vlastitim bankama i dioničarima.<sup>286</sup> Međunarodni finansijski sistem je pod kontrolom "konzorcijuma finansijskih autoriteta" koji reprezentuje interese razvijenih država.<sup>287</sup> Oni selektivno upravljaju sredstvima IMF-a i kreditima WB, odobravajući kredite državama samo ako

---

282 O globalizaciji, str.80.

283 *ibid*, str.83.

284 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.266.

285 O globalizaciji, str.76.

286 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.186.

287 *The New Paradigma for Financial Markets*, str.96.

je to u njihovu korist.<sup>288</sup> Oni nameću strogu finansijsku disciplinu slabijim državama, što često proizvodi dramatičan pad standarda i patnju stanovništva, ali sami bez predumišljaja krše pravila kada im urgentnost situacije to nalaže. Kako Soros voli reći: "iza nevidljive ruke tržišta stoji vidljiva ruka politike koja uspostavlja pravila i uslove u kojima tržišni mehanizam djeluje."<sup>289</sup> Ovdje se ipak ne radi samo o tome da IMF štiti interese jačih, već je u pitanju strukturalni problem. Naime, ključna stvar je pogurati kapital od centra prema periferiji, na način da finansijski krvotok bude stabilan. Međutim, kada neka zemlja dođe u situaciju da ne može servisirati dug i istovremeno nesmetano funkcionisanje privrede, IMF je pred protivrječnom situacijom – ako bi IMF podržao politiku "raščišćavanja palube" otpisom dugova, to bi kreditore dovelo u situaciju da su im pare propale, i dugoročno potpuno blokiralo dotok kapitala u te zemlje, s obzirom da bi budući investitori bili prepadnuti nenadoknađenim gubitcima svojih prethodnika.<sup>290</sup>

Nedostatci u djelovanju IMF tjeraju vodu na mlin tržišnofundamentalističkoj kritici finansijskih institucija, s obzirom da kao krivca odgovornog za krizu tačno vide moralni hazard ulagača, prouzrokovan postojanjem IMF.<sup>291</sup> Međutim, ti se nedostatci mogu ispraviti kada su već uočeni, i po mišljenju Sorosa, IMF je to demonstrirao već svojom politikom prema Ukrajini, koja je, za razliku od nekih ranijih kriza poput Meksičke 1994-95., bila nemilosrdna prema špekulantima i prerizičnim bankama-kreditorima.<sup>292</sup> Najefikasniji, premda i prema priznanju samog Sorosa radikalno, tehnički metod je da se u IMF-u formira šema *kreditnih garancija*. Inicijalno je Soros predložio ovaj mehanizam u jednom tekstu za *Financial Times* iz 1997.godine.<sup>293</sup> Time bi se IMF oslobodio obe prethodne podređenosti zajmodavcima, a istovremeno omogućio dotok kapitala na periferiju, tj krvotok u sistemu.<sup>294</sup> Suština te nove funkcije u IMF-u je da garantuje kredite do određenih limita koji bi bili određeni u odnosu na cjelokupne ekonomske uslove u svjetskom sistemu s jedne strane, i na osnovu makroekonomske politike i eko-

288 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.282.

289 *Soros Lectures—Lectures Five: The Way Ahead*, str. 83; *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.168-169.

290 *Poslednja šansa kapitalizma?*, op.cit.,str.15.

291 *O globalizaciji*, str.79.

292 *O globalizaciji*, str.79-80; *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.269-270; *Kriza globalnog kapitalizma*, str.186. Strani investitori koji su ulagali u meksičke *tesbonose* [visokorizične blagajničke zapise denominirane u dolare] izbjegli su gubitke jer je vlada SAD-a u saradnji sa IMF-om, pomogla Meksiku da isplati investitore. Međutim, u Ukrajini, IMF je forsiranjem reprogramiranja ukrajinskih blagajničkih zapisa u dugoročne instrumente sa manjim prinosom nanio velike gubitke špekulantima. Kratkoročni kockarski zapisi sa visokim prinosom pretvoraju se u dugoročne obveznice vlade. Ako se takva politika institucionalizuje u okviru IMF-a, time bi se destimulisala špekulativna kockanja koja proizvode vještačke investicione *boom*-ove. .

293 Soros George, *Avoiding a Breakdown: Asia's Crisis Demand a Rethink of International Regulation* [*Financial Times*, London December 31, 1997].

294 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.187.

nomske strukture svake pojedine države, s druge strane. Do tako određenih limita datoj državi je zagaranatovan pristup međunarodnom kapitalu, dok je sve preko rizik i kockanje. Takva vrsta dijagnoze, pored toga što preventivno djeluje u institucionalnom smislu, samim svojim postojanjem bi djelovala umirujuće na sistem, i značila jednu fundamentalnu informaciju kako za kreditore, tako i za države-zajmodavce, s obzirom da one koji su spremni ići preko mogu odmah da detektuju kao špekulante.

Kao najznačajnija konkretna mjera u provedbi ovog modela svakako je neophodno jedno znatno efikasnije međunarodno kontrolno i nadzorno tijelo, s obzirom da efikasan uvid u stvarno stanje neke države nije moguć sa postojećim ovlastima IMF-a. Stoga je prethodni prijedlog kreditnih garancija nadopunjen i drugim radikalnim prijedlogom: međunarodnom centralnom bankom.<sup>295</sup> Centralne banke na nivou država iz različitih razloga<sup>296</sup> nisu se pokazale dovoljno pouzdanim za obavljanje te funkcije. Suština problema je da IMF, prema sadašnjem stanju stvari, može da se upliće u unutrašnje stvari neke države tek *nakon* izbijanja krize, odnosno kada mu se vlada date države obrati za pomoć. "Njegova misija je upravljanje kriznom situacijom a ne prevencija krize."<sup>297</sup> Međutim, prijedlog Sorosa, očito podrazumjeva profilaktičko djelovanje i stoga širi obim ovlasti: "ta nova institucija bi, u stvari, funkcionisala kao neka vrsta međunarodne centralne banke."<sup>298</sup> Prema njegovom mišljenju IMF je već preuzeo neke transformacije u tom pravcu tako što je uveo posebne, tzv "kontingentne" kreditne linije [CCL]<sup>299</sup>, za one zemlje koje "slijede zdravu politiku", tako što im daje pristup kreditima prije nego kriza otpočne.<sup>300</sup> Kako je procjena "zdrave" politike heteronomna u odnosu na države, jasno je da to već znači upliv u suverenitet nacionalne države, čak i prije krize, odnosno ako se kriza nikada i ne dogodi! Disciplin-ski štap bio bi nadopunjen šargarepom. Naime, usljed činjenice da su međunarodna tržišta nestabilna, te da to može proizvesti veće nestabilnosti nego što država koja je postala ovisna o stranom kapitalu može izdržati, jasno je da se mora uraditi jedna od dvije solucije: ili kontrolisati dotok kapitala u države, ili učiniti međunarodna finansijska tržišta stabilijim. Predložena šema kreditnih garancija, praćena jednim centralnim regulatornim tijelom, prema mišljenju Sorosa, može ispuniti taj cilj.<sup>301</sup>

---

295 Soros George, *To Avert the Next Crisis* [Financial Times, London, January 4, 1999.]

296 Soros analizira ilustrativne primjere Koreje i Indonezije. [Krizna globalnog kapitalizma, str.184-185]

297 *Krizna globalnog kapitalizma*, str.185.

298 *Krizna globalnog kapitalizma*, str.188 Potrebu upliva u unutrašnje stvari zemlje i prije krize Soros, između ostalog, opravdava činjenicom da je potrebna striktna kontrola raspodjele kreditnih garancija koje je jedna država dobila, među njenim unutrašnjim zajmoprimcima. Bez takve kontrole nemoguće je izbjeći zloupotrebe i korupciju.

299 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.277-278.

300 *O globalizaciji*, str.86-87.

301 *ibid*, str.88.

### 2.3.1. Preventivna akcija i suverenitet država

“Suverenitet je anahron pojam.”  
[O *globalizaciji*, str.104]

Uopštavajući prethodno izlaganje vidimo da Soros dakle, smatra da je potrebno promovisati težnju kako za globalnim društvom, tako i za globalnim finansijskim i političkim poretком, koji bi bili kompatibilni globalnom kapitalističkom sistemu:

“Aranžmani koji upravljaju odnosima među državama daleko su od zadovoljavajućih, ali nedostaci su još veći u pogledu uslova unutar država. Bilo kakva međunarodna intervencija u tim uvjetima predstavlja vanjsko uplitanje u suverenitet države. Kako sprječavanje kriza zahtjeva određeni stupanj vanjskog miješanja, sadašnji međunarodni ustroj stoji na putu efikasnoj prevenciji kriza. U isto vrijeme, internacionalni kapital se slobodno kreće naokolo i države su mu praktično ostavljene na milost i nemilost. To stvara neravnotežu između političke i ekonomske sfere i u velikoj mjeri stavlja internacionalni kapital u položaj izvan bilo kakve političke i društvene kontrole. Zbog toga globalni kapitalistički sistem smatram iskrivljenim oblikom otvorenog društva.” [Krizi *globalnog kapitalizma* str.222]

Disparitet između postojećeg i potrebnog stepena kontrole dolazi, na primjer, do izražaja u nemoći međunarodnih institucija da koncipiraju i sprovedu efikasnu strategiju za rješavanje planetarnih ekoloških problema. Uzrok je ovdje isti kao i u ekonomskom sektoru: zagađenje je postalo globalno, a modeli odgovora bilo lokalni, što će reći neadekvatni veličini problema, bilo međunarodni ali sa nedovoljno moćnim instrumentima. Argument je izuzetno važan za razumjevanje cjelokupne Soroševе teorijske pozicije i analogan onom za intervenciju vantržišnog sektora u tržište: proizvodnja nikada nije sistem hermetički odvojenih cjelina, proizvodni faktori su uvijek u međudnosu. Principijelno gledano, vlasništvo nikada nije isključivo privatno. Međutim, tržišnofundamentalistički pristup postulira takvu vrstu apstraktnog prava vlasništva, koja potpuno oslobađa imaoca *prava* vlasništva, od *dužnosti* koje iz toga proizilaze. Tako nešto moguće je samo na osnovu modela savršene konkurencije. U stvarnom svijetu, ljudi su izloženi djelovanju drugih, i niko nema pravo zloupotrijebiti svoje pravo vlasništva oštećujući druge. Zato pravo vlasništva podrazumjeva i jednu specifičnu vrstu odgovornosti – odgovornost prema cjelini.<sup>302</sup> Ovi problemi postaju sve naglašeniji kako se svjetska privreda globalizuje. Nije jasno kako se u okvirima čistog tržišta i faktora profita, a ni u okviru nacionalne države, ovi problem mogu rješavati. Međunarodne institucije nemaju gotovo nikakve mogućnosti nametanja

---

302 *Podrška demokraciji*, str.198.

ekoloških standarda suverenim zagađivačima, a, kako su pokazale teškoće Kyoto protokola, u situaciji kada države prije svega brinu o vlastitim interesima, dogovor je nemoguće postići. Prema Sorosu, eksplicitno je da bi zemlje koje su pogođene nebrigom za okolinu koju praktikuje neka druga država morale imati pravo da reaguju kontramjerama, čak i sa pozicije interesne paradigme. Suverenitet se ne može tumačiti kao pravo da se živi na račun drugog. Ali on čak postavlja i širi zahtjev, i smatra da pravo na sankcije protiv zagađivača mora postojati čak i kada druge države nisu direktno pogođene. Legitimacija za takav zahtjev bazirana je na činjenici da je briga za prirodnu sredinu univerzalna vrijednost koja mora biti proklamovana kao cilj javnih politika koji je kao takav iznad i suverenosti i ekonomskih interesa.<sup>303</sup> Na ekološkoj problematici imamo jasan primjer potrebe za postojanjem i nadnacionalnih instrumenata kontrole i konsenzusa oko nekih univerzalnih vrijednosti koje transcendiraju i pojedinačni interes i suverenitet države.

Ključna stvar u ovoj dijagnozi je da ona podrazumjeva dvije radikalne teze na međunarodnopolitičkom nivou. Jedna se odnosi na *pravo preventivnog djelovanja* u državama, a druga na relativizovanje *principa suvereniteta*. Preventivno djelovanje opravdava se time što Soros smatra kako troškovi intervencije rastu kako se akcija odlaže, i demonstrira to na primjeru "eksperimenta u realnom vremenu" sa krizom u Rusiji 1997-1998<sup>304</sup>, a vrlo često u tom kontekstu navodi primjer disolucije SFRJ.<sup>305</sup> Naročito je iskustvo sa sovjetskom tranzicijom učvrstilo Sorosa u uvjerenju da je u određenim situacijama neophodno intervenisati unaprijed i preko granica suverenosti država. Tranzicija kao takva je unutrašnje pitanje jedne države – prelazak za jednog političkog sistema na drugi, i nije jasno kakvu bi korist i kakvo opravdanje mogle da imaju druge države da se miješaju u unutrašnje stvari. Kritikujući ovaj pristup Soros polazi od toga da je najjednostavniji i najefikasniji vid preventivnog djelovanja širenje kulture otvorenosti, ali da u ekstremnim slučajevima stvarnost nalaže i intervenciju silom. Drugo, na bazi činjenice da je obim krize širi od čisto ekonomskog područja, već da uključuje i političke i sociokulturne aspekte, jasno je da anti-krizne mjere podrazumjevaju pravo intervencije u politički, pa čak i sociokulturni prostor suverenih država. Dakle, preventivni antikrizni mehanizmi ne mogu ostati na nivou finansijske arhitekture IMF i WB, već podrazumjevaju promjene u okviru planetarne političke arhitekture. S obzirom da je suverenitet nacionalne države ključna prepreka preventivnog djelovanja, jasno je da nova politička arhitektura prije svega znači novi koncept nacionalnog suvereniteta, tj. njegovu redukciju. Legitimacija ovoga zasnovana je na standardnom diferenciranju države i društva, gdje država, čak i u idealnom slučaju, ne može

---

303 O globalizaciji, str.36.

304 Vrlo plastična analiza Shatalin plana ilustruje tu tezu. [Podrška demokraciji, str.105-120]

305 Open Society Reforming Global Capitalism, str.310-320; Kriza globalnog kapitalizma, str.220; Mjehur američke nadmoći, str.84-85.

artikulisati sve društvene potrebe, a često je, ili čak po pravilu, koruptivno instrumentalizovana u svrhu dominacije jedne društvene grupe nad ostatkom društva.<sup>306</sup> Zato međunarodni odnosi ne mogu biti redukovani na odnose između država.<sup>307</sup> Tako, na primjer, kao jedan od proklamovanih ciljeva *otvorenog društva* on vidi borbu protiv siromaštva, "povećanje kvaliteta života" siromašnih i društava u razvoju, a ti su problemi "obično povezani s lošom vladavinom"<sup>308</sup>, usljed čega je, ako želimo ispuniti svoju humanu misiju pomoći, potrebno intervenirati preko suvereniteta. Uz geografski položaj države, "loša vlada je glavni uzrok siromaštva". Dok se po pitanju geografije malo može učiniti, po pitanju loše vladavine može se učiniti mnogo toga. Pokušaj da se tim društvima pomogne preko vlade, naime tako što bi se pomoć distribuirala državnim institucijama, kontradiktoran je iz perspektive korumpiranosti ili/i nesposobnosti vlada. Kako su međunarodne institucije za pomoć u razvoju ograničene na djelovanje preko vlada, ne čudi da su njihovi programi pomoći dali porazne efekte. To proizvodi refleksivan opšti otklon od politika pomoći, pojačan tržišnofundamentalističkom etikom prema kojoj svako treba sam da se snalazi djelujući u svom interesu kako najbolje zna i umije.<sup>309</sup> Opšte uvjerenje da je pomoć po pravilu neefikasna, i čak kontraproduktivna, ostavlja loše režime same, tj. omogućava im egzistenciju. Zato Soros smatra da pravi put nije u odustajanju od politika pomoći i razvoja, već otklanjanje anomalija u sistemu – prije svega granica suverenosti. Na primjer, ova anomalija posljedica je ograničenog mandata u samom osnivačkom aktu WB, koja je i formirana u svrhu obezbjeđivanja novca nerazvijenim državama, tako što bi im se obezbjedila kreditna podrška razvijenih država, iz tzv. skupine AAA kreditora. Međutim, s obzirom da je tada osnovna jedinica svjetskog sistema bila nacionalna država, nije uočena potreba da se finansiranje učini dostupnim i NGO-sektoru,

306 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.303.

307 *Kriza globalnog kapitalizma* str.224. Soros ukazuje da u *Preambuli* povelje UN stoji "Mi, narod", ali je sama povelja zasnovana na suverenitetu država članica. [*Mjehur američke nadmoći*, str.88] Međutim, "interesi suverenih država ne moraju se podudarati sa interesima naroda koji ih nastanjuju." [*O globalizaciji*, str.19] Obrazlažući anomalije globalizacije Soros kao jednu od ključnih [pored dispariteta između finasijskog i političkog sektora; te centra i periferije] navodi problem što pojedine države imaju loše upravljačke strukture, što ih tjera na dole. Ekonomski progres se posmatra kao funkcija cjeline, ali u okviru globalnog kapitalističkog sistema "postoje pobjednici i gubitnici" a razlika između njih se povećava. Krize proizvode represivne režime, a oni su opet nekompetentni i nesposobni da vode ekonomski efikasno zemlju, što pojačava impulse ka "zatvaranju", itd. "Okretanje ove spirale, čiji je pravac kretanja usmjeren na dolje, predstavlja najveći izazov savremenog svijeta." Međutim, "princip suvereniteta predstavlja branu za miješanje" [*Mjehur američke nadmoći*, str.76-77]

308 *O globalizaciji*, str.44. Prvobitno se ova činjenica predviđela usljed tržišnofundamentalističke pretpostavke da će injekcija kapitala u neku državu proizvesti unutrašnju tražnju, koja će predstavljati impuls za pokretanje proizvodnje i preduzetništva. Međutim, usljed korupcije, režimi su često prisvojili ta sredstva bez ikakvog efekta za narod ili na državu: od pukog iznošenja novca na račune u inostranim bankama, pa do pokrivanja tražnje uvozom, što omogućava bogaćenje uvoznim lobijima, ali ne pokreće domaću privredu.

309 Zaokret od takve politike vidljiv je po učešću inostrane pomoći u BDP Sjedinjenih država. Dok su za vrijeme *Marshall plana* SAD izdvajale oko 3% BDP na vanjsku pomoć, 2001 taj iznos je pao na 0,1%.

već može ići samo preko vlada.<sup>310</sup> Zaključak: "Postoji preka potreba da se djeluje mimo vladinih kanala."<sup>311</sup> Kao pozitivan korak u tom pravcu on navodi *Račun za milenijumske izazove*, koji ima "veliku prednost" u odnosu na dosadašnje projekte pod okriljem UN, jer "pridaje više značaja" kreiranju unutrašnjih politika u državama primaocima, time što uvodi kriterije aplikacije poput demokratskog upravljanja, odsustva korupcije i ekonomske slobode. Politički kriteriji jasno su razlikovani od ekonomskih i čak naglašeni u odnosu na njih.<sup>312</sup>

Međutim, efekti ovih i ovakvih aktivnosti, ograničenih na pomoć i promociju otvorenosti, prije svaga su ograničeni i daju rezultate u državama koje imaju kakav-takav demokratski potencijal. U državama koje su razdirane unutrašnjim konfliktom ili koje su pod dominacijom represivnih režima potrebna je snažnija, pa čak i vojna akcija, a tek nakon obaranja režima može se pristupiti rekonstrukciji demokratije i otvorenog društva. Tako program koji Soros predlaže, svojom ambicijom očito transcendirira suverenitet država, jer vanjskim inženjeringom želi da promijeni izabrane predstavnike. Soros tvrdi da tu nema ništa sporno jer je u principu jasno kada međunarodna intervencija ima pravo da djeluje preko granica suverene države – to naime proizilazi iz samog pojma suvereniteta. U modernim demokratskim državama suverenitet pripada narodu, koji ga delegira izabranim predstavnicima i, radi ekonomičnosti odluka, prenosi na vladu. Moguća je situacija u kojoj demokratski izabrana vlada ne djeluje u interesu građana, već uzurpira moć, a građani nisu u mogućnosti da je svrgnu. Tada je opravdano miješanje sa strane<sup>313</sup>, i ono nije kršenje principa suverenosti naroda, već naprotiv, njegova odbrana.

Jedna oblast u kojoj princip suvereniteta naroda „ima značajne implikacije“ su prihodi od eksploatacije prirodnih bogatstava. Soros formulise poseban naziv za ovaj problem: „*resource course*“.<sup>314</sup> Sume „o kojima se ovdje radi“ su ogromne; a ta činjenica „čini ovo pitanje vrlo zanimljivim“.<sup>315</sup> Njegov nedavni razvoj po mišljenju Sorosa „mnogo obećava“. Pri tome, on ne vidi ništa blasfemično u izjavi da se „komentari koji slijede odnose na zemlje u razvoju, a ne na zemlje kao što su SAD u kojima je institut privatne svojine u cjelini razvijen.“<sup>316</sup> Njegov argument počinje obradom prethodne teze: „prirodna bogatstva zemlje treba da pripadaju narodu, ali vladari ih često eksploatišu u sopstvenu korist. Ovim se krši princip suvereniteta naroda i to je potka za spoljnje miješanje.“<sup>317</sup> Problem se sastoji u tome što usljed nedostatka teh-

---

310 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.282.

311 *O globalizaciji*, str.48.

312 *Mjehur američke nadmoći*, str.95-97, str.103.

313 *Mjehur američke nadmoći*, str.80-81. U kontekstu ovog argumenta Soros navodi *Varšavsku deklaraciju*, koja daje "validne osnove za miješanje u unutrašnje poslove suverenih država" [str.87]

314 *Soros Lectures – Lecture Four: Capitalism Versus Open Society*, str.72.

315 *Mjehur američke nadmoći*, str.107.

316 *ibid*, ftn. 59. str.107.

317 *ibid*, str.107.



ničkih i finansijskih resursa u zemljama u razvoju, eksploataciju vrše strane multinacionalne kompanije. Da bi dobile koncesije one sarađuju s vladama a ne sa narodom.<sup>318</sup> Njima odgovaraju čvrste, pa čak i represivne vlade i otuđa ne čudi da mnoge zemlje, koje imaju značajna prirodna bogatstva, žive pod represivnim režimima.<sup>319</sup> Ovaj fenomen Soros naziva „*assimetric agency problem*“<sup>320</sup> koji predstavlja rascjep između naroda, kao stvarnog vlasnika resursa, i benefita od njihovog korištenja, a koji stvara sprega interesa velikih kompanija i Vlada. Soros navodi nekoliko praktičnih primjera kako se to može pokušati eliminisati. Moguće je da WB i IMF uslove svoje programe podrške rigorom transparentnosti, i to ne samo u smislu da vlade moraju objaviti šta i od koga primaju, već i kako troše svoja sredstva.<sup>321</sup>

Druga vrsta legitimacije intervencije koja ide preko granice suvereniteta nacionalne države bazira se na globalizacijskoj paradigmi, gdje problemi produkovani u jednoj državi, mogu da imaju snažne reprekusije na mnoge druge države. Sama ta činjenica opravdava miješanje u unutrašnje stvari suverene države. Soros ovu činjenicu koristi da pobije i tržišnofundamentalistički zahtjev za nemiješanjem politike u tržišni proces, ali i konzervativni zahtjev za nemiješanjem u unutrašnje stvari suverene nacionalne države. On navodi napad 11/9<sup>322</sup> kao izrazit primjer hiperpovezanosti svijeta, u kome tržišta stvaraju enormne razlike u standardu, koje po prirodi stvari proizvode animozitete. Ti animoziteti su pojačani nepostojanjem planetarnog kulturnog obrsca, već krajnje različite kulture, antinomne po vrijednostima koje baštine, egzistiraju sasvim "blizu" jedne drugih. Animositeti više ne ostaju u okviru matične države, već su opasno blizu bogatih i moćnih. Zato, ne samo redistribucija jednog dijela bogatstva siromašnim, već i promovisanje demokratskih vrijednosti, vrijednosti otvorenog društva, postaje krucijalni zadatak i iz perspektive bogatih. Problemi više ne mogu biti getoizirani, bogati se više ne mogu hirurški odvojiti na ostrva bogatstva okružena okeanima bijede, već, ako žele opstati, moraju problem zahvatiti u cjelini i

318 „Vladari svoju moć zasnivaju na prirodnom bogatstvu koje kontrolišu, a ne na narodu kojim vladaju.“ [Mjehur američke nadmoći, str.107].

319 *ibid*, str.108.

320 *Soros Lectures – Lecture Four: Capitalism Versus Open Society*, str.73. *Assimetric agency problem* u ovom je slučaju specifična neplanirana posljedica globalizacije, ali postoji i u drugim modelima društvnog organizovanja. Tako Soros smatra da se komunizam raspao zbog toga što komunističke vođe nisu predstavljale stvarne interese radnog naroda i građana, već različitih elita; a isto tako i demokratski proces pati od slične anomalije što je posljedica činjenice da politički lideri slijede prije svega svoj interes, a interes birača samo u onoj mjeri u kojoj je to potrebno za reizbor.

321 Primjer kome Soros pridaje velik značaj je akcija NVO *Globalni svjedok*, pod naslovom „Objavi šta plaćaš“, zajedno s *Extractive Industries Transparency Institute* [EITI] čiji je cilj bio da primoraju naftne i rudarske kompanije da objave uplate koje imaju prema zemljama u razvoju. Na nivou G8 predlađač i nosilac ovog programa je britanska vlada u mandatu Tony Blair-a i kompanija *British Petroleum*, a nekoliko vlada zemalja u razvoju, poput Gane i Mozambika, dobrovoljno su se prijavile da učestvuju u pilot-projektu u okviru kojeg će se i vlade i kompanije obavezati na transparentnost.

322 *O globalizaciji*, str.21.



globalno. Zato, niti nerazvijeni trebaju ostati zatvoreni u svojoj suverenosti, niti najrazvijeniji mogu autistično gledati samo sebe.

Dodatni argument Soros crpi iz svoje teorije sistema, prema kojoj transformacija zatvorenog u otvoreni sistem nije moguća niti kao revolucionarni preobražaj niti kao spontana tranzicija, već mora biti vođena eksterno. Pod uticajem neoliberalne dogme zapadnjački intelektualni krugovi i javnost su zauzeli poziciju kako je tranziciju najbolje ostaviti ljudima koji su neposredno uključeni u proces, s obzirom da oni imaju najbolje uvide u stanje stvari. Nasuprot tome, njegov argument je da ljudima u zatvorenim društvima nedostaje kompetencija za izgradnju tako kompleksnog i sofisticiranog društvenog sistema kakav je *otvoreno društvo*, te da im je potrebna pomoć spolja.<sup>323</sup> To je naprosto logički nužno: zatvoreni sistem je pod dominacijom dogme, i kao takav ne može proizvesti kadrove sposobne da izgrade institucije neophodne da otvoreni sistem profunkcioniše. Pored toga, pojedini režimi, poput onog koji je u Rumuniji izgradio Ceausescu, napravili su takvu "kulturnu pustinju" u kojoj se razvitak demokratske kulture otvorenog društva ne može očekivati u generaciji koja nosi revoluciju.

Prethodno navedeni razlozi predstavljaju dovoljan osnov Sorosu da tvrdi kako je suverenitet nacionalne države, premda jeste odigrao dominantnu ulogu u modernim međunarodnim odnosima, i premda ga nesumljivo nije moguće ukinuti preko noći, sada već istorijski prevladana kategorija. To otvara pitanje nove forme suverenosti koja se pojavljuje.

### 2.3.2. Nacrt institucija *Novog svjetskog poretka*

"Sadašnja situacija je takva da ne može biti opisana kao 'režim'. Ne postoji politički sistem koji bi korespondirao globalnom finansijskom sistemu; čak šta više, ne postoji konsenzus da je globalni politički sistem uopšte poželjan." [*Open Society Reforming Global Capitalism*, str.305]

Iz prethodne elaboracije, i dijagnoze da „globalna tržišta traže globalnu regulaciju“ slijedi zaključak da nama nisu dovoljne postojeće institucije kontrole i regulacije već „mi trebamo kreirati regulatorni mehanizam koji nije nikada

---

323 *Podrška demokraciji*, str.74. Pored toga, sami ljudi koji su živjeli pod represivnim zatvorenim sistemom imaju snažnu averziju prema prenosu moći na institucije, i sami će teško podržati takav korak. On je ipak neophodan, jer je *otvoreno društvo* takođe zasnovano na sofisticiranoj mreži institucija. [*ibid.*, str.79]

postojao". Poenta je da „regulacija mora biti internacionalna po obimu“<sup>324</sup>, jer „mi ne možemo imati globalnu ekonomiju bez globalnog društva“.<sup>325</sup> Naprosto, s obzirom da planetarno tržište do globalizacije nije nikada postojalo u pravom smislu riječi, to su na njega neprimjenjive metode kontrole rizika koje su se upotrebljavale ranije. Soros u tom kontekstu upotrebljava termin Novi svjetski poredak. Mnogi u tom nacrtu vide direktan zahtjev za formiranjem svjetske vlade, kao što u sorosevskom multikulturalizmu vide ideju planetarnog društva. Međutim, Soros u prvi mah nedvosmisleno odbacuje obe ideje:

“Globalizirano društvo, naime, nikada ne može postati zajednica. Ono je suviše veliko i šaroliko, sa suviše velikim brojem različitih kultura i tradicija ... Globalno društvo mora uvijek ostati nešto apstraktno – univerzalna ideja ... a univerzalne ideje mogu postati opasne ako se ode predaleko u pokušaju njihove realizacije. Da budem konkretniji, stvaranje globalne države značilo bi da se pretjeralo s ostvarivanjem ideje globalnog društva.” [*Kriza globalnog kapitalizma* str.107-108]

U ranijim fazama svog bavljenja ovom problematikom Soros je smatrao da svjetski odnosi, iako se ne mogu redukovati na tržišne odnose, ipak ne mogu ni pretendovati na ostvarenje planetarne zajednice i svjetske države. Stoga on s podozrenjem gleda u koncept Svjetske Države ili na mogući uspjeh Evropske Unije. Ideja koja je kompatibilna *otvorenom društvu* je da se konstituišu globalna “pravila i institucije neophodno potrebne za koegzistenciju mnoštva zajednica koje sačinjavaju globalno društvo”.<sup>326</sup> Međutim, da bi se ovaj stav testirao u svom pravom značenju potrebno je preciznije razložiti njegov nacrt međunarodnih institucija. Dodatno je neophodno to učiniti imajući u vidu da je njegovo mišljenje po ovom pitanju tokom godina značajno evoluiralo.

Soros predočava tri modela<sup>327</sup> na osnovu kojih je moguće govoriti o planetarnom političkom poretku. Jedan od njih je onaj koji smo iskusili u period hladnog rata: sistem ravnoteže između sila koje su svaka dovoljno jake da unište drugu u slučaju otvorenog sukoba. Planetarni poredak održava se na osnovu latentne prijetnje destrukcije koja prisilno ograničava sukobe na lokalni nivo, i metode “meke” moći. Drugi model podrazumjeva hegemoniju jedne dominantne supersile, koja bi predstavljala vrh planetarne piramide moći, kako je to bilo u slučaju velikih imperija poput *Imperium Romanum*. Treća alternativa je sofisticirani sistem planetarne kooperacije koji bi uključivao jednu međunarodnu organizaciju za potrebe arbitraže. U ranijim fazama Soros se izričito zalaže za treću opciju, a kritičan je prema prve dvije. Međutim, kasnije se sve više pomjera ka opciji dva. Kritika hladnoratovske

---

324 *Soros Lectures – Lectures Five: The Way Ahead*, str.87.

325 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.308.

326 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.108.

327 *ibid*, str.217.

bipolarizacije, čiju reinkarnaciju sada mnogi vide u usponu Kine kao pandana SAD-u, jasna je na osnovu kritike ravnoteže kao takve – ona nije stvarno stanje stvari, i, što je u ovom slučaju možda još značajnije, ignoriše ne-namjeravane posljedice. Kritika hegemonije jedne supersile takođe je jasna iz perspektive “otvorenog društva”, ali joj je potrebno posvetiti više pažnje zbog njenog principijelnog značaja za razumijevanje pozicije Sorosa, i posvetićemo joj se u narednom odjeljku. Sada je važno konstatovati da Soros smatra kako pravi okvir za djelovanje u geopolitičkom području predstavljaju *Ujedinjene Nacije*, adekvatno IMF i *Svjetskoj banci* u području tržišta.

Međutim, to nisu *Ujedinjene Nacije* u svojoj sadašnjoj formi, s obzirom da predstavljaju udruženje suverenih država od koji svaka slijedi svoje realpolitičke interese i ciljeve, usljed čega je nemoguće ostvarivanje bilo kakvih kolektivnih izvršnih funkcija.<sup>328</sup> On podržava *Savjet bezbjednosti*, kao instituciju koja [teorijski] ima moć da prevlada suverenitet država, ali je kritičan prema njegovoj neefikasnosti koja je posljedica teškoća postizanja konsenzusa između stalnih članica sa pravom veta. Istovremeno, on predlaže da se *Generalna skupština*, “koja je sada mjesto za prazna naklapanja” i puka “pričaonica” transformiše u “neku vrstu zakonodavnog tijela zaduženog za donošenje zakona za naše globalno društvo.”<sup>329</sup> Kritičari koji ih smatraju za neefikasne, glomazne i skupe u velikoj mjeri imaju pravo. Zato se Soros залаže za transformaciju u pravcu u kome bi UN mogle “djelovati više kao parlament”, sa nadom da bi u njemu većinu činile demokratske države odane idealima otvorenog društva.<sup>330</sup> “Zajednica demokratija” koja bi predstavljala koaliciju otvorenog društva.<sup>331</sup> Čvrsta *Open Society Alliance* je upravo na primjeru jugoslavenske krize postala očigledna nužnost: intervencija međunarodne zajednice nije zakasnila zbog proceduralnih razloga i formalnih ograničenja, već upravo usljed činjenice da je svaka od država koje bi sve trebalo da kao prvi prioritet imaju ideale otvorenosti, u praksi slijedila svoje nacionalne interese.<sup>332</sup> Transformacija u pravcu parlamenta omogućila bi da UN povećaju efikasnost donošenja odluka, a istovremeno sačuvaju demokratsku formu. Vrlo je indikativno da Soros, gotovo uzgred, nabacuje da propozicija prema kojoj se odluke donose isključivo pod načelom jednoglasnosti čini ove organe nedjelotvornim!<sup>333</sup> Što izgleda da znači da ideali koalicije demokratija mogu biti forsirani i nestandardnim mehanizmima, poput su-

---

328 *ibid*, str.231.

329 *ibid*, str.231. “Zakoni koje izglasa bili bi važeći samo u zemljama koje bi ih ratificirale, ali članice koalicije otvorenog društva bi se obavezale da ih automatski ratificiraju pod uvjetom da ih je dobrovoljno ratificirala potrebna većina.” Ovo je još jedan od stavova koji je kod Sorosa doživio značajnu evoluciju: još u 1995. on eksplicitno kaže kako bi u “slučaju UN bilo utopijski zamišljati neki svjetski parlament.” [*Izazov novca*, str.121]

330 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.230.

331 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.344-348.

332 *ibid*, str.318.

333 *O globalizaciji*, str.19.

premacionog prava glasa kakav čini veto, a otvoreno govori o nadmoćnoj frakciji demokratija u UN koja bi nadglasavala nedemokratske države. Time bi se omogućilo da se regularnim procedurama djeluje preko suvereniteta represivnih i nesposobnih vlada i takve države stave pod protektorat UN.<sup>334</sup> On čak smatra da ni pravo veta stalnih članica nije nedodirljivo i ne libi se da postavi pitanje: "Zašto bi Francuska imala isto pravo veta kao i SAD?"<sup>335</sup> Očigledno je da projekt reformisanja UN mora postaviti takva pitanja, jer je to jedini način da se ova institucija učini djelotvornom.

Represivni aparat koji bi podržavo njihovo djelovanje mogao bi biti NATO ili neka druga buduća verzija međunarodnih snaga. NATO bi se "trebao pretvoriti u instrument namijenjen tome da štiti vrijednosti i principe otvorenog društva, ne samo unutar svojih granica nego i izvan njih."<sup>336</sup> Ovo ne bi trebalo shvatiti kao obavezu da se svaki put kada se principi otvorenosti prekrše na međunarodnoj sceni NATO po automatizmu reaguje, već samo-i-kada dobije mandate država članica. Legitimitet za takvu intervenciju je što su "principi otvorenog društva univerzalni" i ne mogu se ograničiti nacionalnim interesom/suverenitetom.

A i *Međunarodni sud pravde* "predstavlja korak u pravom smjeru".<sup>337</sup> Šema institucija koju on ovdje opisuje je upravo ono što je u literaturi 1990-tih postalo poznato kao *Novi Svjetski Poredak*. Kompletiranje njegove hijerarhijske strukture kao završni korak uvodi ideju *međunarodne poreske organizacije*, koju Soros u jednom komentaru pozdravlja, premda je smatra preambicioznim zahtjevom u sadašnjoj atmosferi neskloj formiranju novih institucija. Ipak, to je odlučujuće pitanje jer predstavlja prvi korak u pravcu jedinstvene svjetske valute. Ključni razlog njegovog skepticizma je uvjerenje da je "dugoročno gledano, nemoguće imati zajedničku valutu bez zajedničke fiskalne politike koja uključuje i neku vrstu centralizirane naplate poreza ili centralizirane redistribucije poreza"<sup>338</sup>, a upitno je koliko je to moguće, bar u sadašnjem stanju stvari. Međutim, s obzirom da on smatra kako su sudari tektonskih valutnih ploča, naročito tri glavne, jedan od ključnih uzroka nestabilnosti<sup>339</sup>, neophodno je da stabilizirajuće rješenje na neki način tretira ovaj problem. Rješenje kome je Soros sklon mora, kako je to vidljivo iz prethodnog metodskog okvira, biti negdje između slobodnofluktuirajućih tečajeva i jedinstvene valute. Kao mogući primjer on navodi ideju sir Michael Butler-a, o jednoj "košari valuta" koja je kao cjelina čvrsta, bez obzira na mogućnost da neka od njenih sastavnih komponenti devalviraju. Ukoliko se to desi, država koja je devalvirala svoju valutu, morala bi da nadoknadi manjak koji je izazvala, tako da bi valutna jedi-

334 *Mjehur američke nadmoći*, str.91.

335 *ibid*, str.89.

336 *Izazov novca*, str.123.

337 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.231.

338 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.189, str.226.

339 *ibid*, str.190-191.

nica koju predstavlja "košara" ostala fiksna. Ipak, on "košaru" smatra za privremeno rješenje i principijelno je pobornik stvaranja kako zajedničke valute, tako i prateće zajedničke politike.<sup>340</sup> Razlog za to je jednostavan – "košara" je po prirodi stvari nestabilan mehanizam, i jedini način da se dugoročno očuva zajedničko tržište jeste uvođenje jedinstvene valute.<sup>341</sup>

Ovaj problem Soros smješta u kontekst problema nedostatka sredstava, od čega pate mnoge ključne međunarodne institucije. Kao ključni korak on podržava ideju o oporezivanju finansijskih transakcija, poput kupovine velikih kompanija i sl. Očigledno je da takva vrsta poreza predstavlja kvalitativno novi iskorak u poreskom sistemu, s obzirom da ju je očigledno nemoguće sprovesti na državnom nivou, već mora imati neku formu svjetskog poreskog sistema. Bez obzira na značajne tehničke probleme i snažne ideološke otpore koji prate takav projekat, ideja o globalnom oporezivanju nesumljivo ima njegovu podršku, i on je čak smatra pravednom mjerom kojom se ispravlja jedan od diskriminirajućih odnosa na svjetskom tržištu, naime favorizovan položaj finansijskog kapitala. Takvim porezom bi se, s jedne strane, uspostavila ravnoteža između finansijskog kapitala i ostalih faktora planetarne ekonomije<sup>342</sup>; a, s druge strane, obezbjedila neophodna sredstva za snažnije djelovanje budućih međunarodnih institucija. U krajnjim instancama to vodi formiranju *Globalne centralne banke*. U kontradikciji prema ranije iznijetom stavu, nestabilnost se mora rješavati snažnijim instrumentima od valutne „košare“, a takav jedan instrument je *Globalna centralna banka*, zato što IMF „ne sprovodi kontrolu nad domaćim bankarskim sistemom“. <sup>343</sup> Rani argument za *Globalnu centralnu banku* Soros je izložio u formi potrebe da se „regulišu regulatori“, tako što bi postojalo tijelo koje bi sve finansijske institucije prisililo da djeluju u okviru tržišnih parametara.<sup>344</sup>

Kada prethodni nacrt političkih institucija dopunimo ovim maglovito predstavljenim modelom finansijskog jedinstva, mora se priznati da nije jasno gdje on može biti razgraničen sa idejom svjetske države, bez obzira na prethodno Soroševo eksplicitno distanciranje od te ideje. Iako je njegov

---

340 O *globalizaciji*, str.41. Zanimljivo je da Soros napominje da se klima skepticizma prema zajedničkoj moneti mijenja usljed prijetnje terorizma. Nakon 11/9 postalo je jasno da je potrebna međunarodna kontrola nad poreskim oazama, kao sredstvima finansiranja terorističkih organizacija. Ovdje se otvara prostor za propagiranje jedinstvene planetarne valute, po ugledu na evro. Ključno je da Soros smatra kako bi obe mjere neminovno povukle i jedinstvenu fiskalnu politiku.

341 *Izazov novca*, str.73.

342 O *globalizaciji*, str.50-51. To je tzv. „Tobinov porez“, ekonomiste nobelovca James Tobin-a, koji Soros vidi kao eventualni mehanizam ujednačenja faktora globalnog tržišta, s obzirom da je globalizacija ekonomije dala „nepravednu prednost“ finansijskom kapitalu.

343 O *globalizaciji*, str.84. Zapravo, na tom pitanju imamo jedan tipičan primjer njegovih kontradiktornih izjava, gdje on na jednom mjestu kaže kako je optimalno rješenje valutna „košara“ [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.189, str.226], a na drugom tvrdi da je „košara“ neodrživa, te da bi jedinstvena planetarna valuta „bila jedino trajno rješenje“, ali da „svijet za to još nije spreman“. [O *globalizaciji*, str.84]

344 *Podrška demokraciji*, str.222.

stav očigledno značajno evoluirao od 1995.god. do 2010.god., i to u pravcu jačanja ingerencija institucija *Novog svjetskog poretka*, nema sumnje da bi transformacija koju on predlaže poprimila sve obrise države: od parlamenta i zakonodavnog djelovanja, izvršnih organa, pa do monopola legitimne sile i na kraju i nekog obima fiskalne unije. Izgleda da on razliku vidi isključivo u tome što bi kroz ove institucije dominirala ideja otvorenosti.

#### PIRAMIDA NOVOG SVJETSKOG PORETKA



Na osnovu Sorosevog izlaganja može se rekonstruisati hijerarhijsko ustrojstvo *Novog svjetskog poretka*. Neku vrstu planetarne Vlade predstavljalo bi ono što on naziva "koalicija slobodnih" država. Zakonodavna vlast bi se locirala u *Generalnoj skupštini* UN; Sudska vlast bi pripala *Međunarodnom sudu* pod okriljem UN; Uloga kontrole i garanta poretka pripala bi, s jedne strane međunarodnim finansijskim institucijama, [IMF, WB, WTO] i sl, koje bi imale funkciju kontrole finansijske i ekonomske discipline; te NATO koji bi predstavljao jedinu legitimnu silu – "svjetskog policajca".

Konkretnijem predstavljanju institucija koje smatra adekvatnim sadašnjem stanju stvari Soros se posvetio u spisu *O globalizaciji* iz 2002.godine. Jedna od institucija koja ima njegovu bezrezervnu podršku je *Svjetska trgovinska organizacija* [WTO], koju vidi kao "najnapredniju i najrazvijeniju međunarodnu instituciju", i koja je tako dobra da "kad ne bi postojala, trebalo bi ju izmisliti."<sup>345</sup> Suština problema koji rješava WTO je da onemogućava da neki od učesnika svjetskog tržišta pokuša uzurpirati sistem, i izvući nelegitimne koristi. WTO to čini tako što uspostavlja opšta pravila koja važe za sve učesnike. Međutim, pored toga što ima tu vrstu zakonodavne funkcije, WTO ima i sudsku funkciju,

345 *O globalizaciji*, str.29.

kao i mehanizme nametanja svojih odluka.<sup>346</sup> U tom smislu normative WTO su jače od domaćih regulativa, ali Soros naglašava da je to tako samo *ako* se aktivnosti neke države mogu protumačiti kao diskriminacija proizvoda drugih država. Time se ističe da je akcija WTO takođe tek intervencija nakon što se anomalija dogodi, a ne prevencija. U takvim okolnostima, ukupna ocjena je da svoj zadatak WTO "sjajno" izvršava.<sup>347</sup> Ipak, Soros je svjestan i opravdanosti pojedinih kritika upućenih na račun WTO i naglašava dvije. Prvo, on ukazuje da su mehanizmi odlučivanja WTO takvi da favorizuju bogate i visokorazvijene države, što je na primjer očigledno u različitom tretmanu pojedinih roba – liberalizacija u trgovini složenijih industrijskih proizvoda, koje proizvode razvijene države, odvija se znatno brže nego liberalizacija tekstilne, poljoprivredne ili prehrambene industrije, u kojima srednjerazvijeni mogu parirati. Drugo, favorizovanje se odvija i u području odnosa rad/kapital, gdje su korporacijski interesi znatno bolje zaštićeni od radnih prava.<sup>348</sup> Oba ova nedostatka posljedica su ograničenja ingerencija WTO – kao i u slučaju IMF-a, prvi zbog nedodirljivosti kategorije suverenosti države, drugi zbog predominacije tržišnofundamentalističke paradigme. Pored toga, na efikasnost WTO utiče mali budžet i nedovoljan broj zaposlenih, što je opet posljedica neoliberalne averzije prema institucijama.<sup>349</sup> Jasno je da mjera povećanja efikasnosti WTO-a ide preko tih tehničkih pitanja pa do promjene svijesti o institucijama.

Sa sličnim problemima unutardržavnog djelovanja susreće se i Svjetska banka [WB]. Prema *Povelji* WB, njene kredite garantuju vlade država primalaca kredita, što je "zajmove Svjetske banke odjenulo u međuvladinu luđačku košulju"<sup>350</sup>, s obzirom da tako kredite kontrolišu često korumpirani, nekompetentni ili čak represivni režimi. Vlade najmoćnijih igrača u odlukama WB često nisu dovoljno pouzdan filter za blokiranje kredita takvim režimima, s obzirom da one često slijede svoje interese usljed čega mogu imati korist od odobravanja kredita nepouzdanim vladama; ili obnuto, imati korist od stopiranja kredita reformski nastrojenim vladama, na primjer, kada ove pokušavaju razviti industriju koja može predstavljati realnu konkurenciju njihovoj industriji. Nakon obrazlaganja specifičnih tehničkih pojedinosti, zaključak je u pogledu prvog dijela problema identičan: "Svjetska banka morala bi više voditi računa o

---

346 S obzirom da se kršenja prije svega odnose na nelegitimno subvencionisanje izvoza i postavljanje carinskih barijera, WTO jednostavno dopušta državi, koja je pogođena takvim mjerama nekog od igrača, da uzvraća „sve dok ne dobije naknadu ili dok takva praksa ne prestane.“ [O *globalizaciji*, str.29] Time WTO očuvava svjetski kapitalistički sistem i istovremeno podržava njegovu liberalizaciju.

347 O *globalizaciji*, str.30.

348 *ibid.*, str.30-31. Taj problem nije sasvim u kontroli WTO s obzirom da je imanentna karakteristika tržišta, koja opet proizilazi iz činjenice veće mobilnosti kapitala u odnosu na radnu snagu, na osnovu čega je moguća ucjena rada.

349 O *globalizaciji*, str.41-42.

350 *ibid.*, str.66.



unutrašnjim političkim uslovima u zemljama primaocima zajma<sup>351</sup>, naročito preko konsultacija sa civilnim društvom i nevladinim sektorom. Što se tiče drugog problema, Soros smatra da djelovanje WB treba "zaštititi" i od interesa države donatora.<sup>352</sup> Zaključak je dakle isti – redukcija nacionalne države!

Jedan od tehničkih modela, promovisanju kojeg je Soros posvetio enormnu energiju, je povezivanje *Specijalnih prava vučenja* [*Special Drawing Rights*]<sup>353</sup>, sa konceptom modeliranja unutrašnjih aktivnosti pojedinih država. Prijedlog je od principijelnog značaja zato što predstavlja model po kome se vrijednosti otvorenog društva mogu forsirati unutar granica suverenih država bez neposrednog pritiska od strane međunarode zajednice. Pojednostavljeno rečeno, Soros predlaže da se SDR, alociraju zemljama primaocima na način da one kandiduju programe iz naznačenih prioritetnih područja<sup>354</sup>, a državama davocima ponudi meni sa kojeg bi one uzimale programe za čije promovisanje su najzainteresovanije.<sup>355</sup> Time se postižu dvije važne stvari: tržište pro-

351 *ibid.*, str.69. On pozdravlja zakonski propis SAD-a koji nalaže predstavnicima SAD u finansijskim institucijama da blokiraju kredite vladama koje krše ljudska prava i provode represivne politike. [*ibid.*, ftn.58]

352 *O globalizaciji*, str.70.

353 IMF je ovlašten za izdavanje posebnog tipa novčane emisije tzv. *Specijalnih prava vučenja*. To je umjetni novac zasnovan na prosjeku pet najjačih svjetskih valuta, koji se kao zajam odobrava članicama ravnopravno s ostalim valutama. Vrijednost tih prava iznosi oko 3% svih rezervi Fonda. SDR je međunarodna rezervna aktiva, koju je stvorio IMF i koja se dodjeljuje njegovim članicama kao dopuna postojeće rezervne aktive. Nastala je 1970. godine. Nakon reforme međunarodnog monetarnog sistema 1973. godine, kojom je ukinuta konvertibilnost dolara u zlato predviđeno je da se proširi prvobitna uloga SDR-a, i da ona postane glavna rezervna aktiva u svjetskom monetarnom sistemu uz istovremeno smanjenje uloge zlata i rezervnih valuta: američkog dolara, njemačke marke, francuskog franka, japanskog jena i funte sterlinga. Članovi koji trebaju uravnotežiti bilanse plaćanja mogu koristiti SDR da bi dobili stranu valutu u transakciji s privremenim imenovanjem, odnosno transakciji u kojoj drugi član kojeg je postavio IMF, pribavlja slobodno iskoristivu valutu u razmjenu za SDR. SDR se može koristiti i u raznim dobrovoljnim cesijama. Tu su uključene transakcije prema sporazumu i radnjama među samim članovima i s propisanim dioničarima. Svrha je uvođenja SDR-a povećanje finansijskog potencijala IMF-a. Naime, zbog povećanog obima svjetske trgovine, izražene nelikvidnosti većeg broja zemalja i nedostatka zlata u monetarnim rezervama prijetila je opasnost zastoja u razvoju međunarodnih robnih i finansijskih transakcija. Zato je IMF, 28. jula 1969. godine kreirao SDR po uzoru na Keynes-ov obračunski novac *bancor*. Pravilima IMF-a su utvrđena prava vučenja svake zemlje članice, odnosno visina kvote do koje se svaka zemlja može koristiti tim pravom. IMF emitira SDR i raspoređuje ga zemljama članicama, odnosno utvrđuje prava vučenja svake pojedine zemlje, a zbir svih prava jednak je cjelokupnoj emisiji prava, tj. fiktivnog novca. Država koja želi iskoristiti pravo vučenja, čini to automatski, i bez posebnog postupka odobravanja. Obrača se IMF-u koji joj u zamjenu za njezina prava vučenja odobrava traženu valutu druge zemlje. Soros se izrazio pozitivno odredio prema ideji predsjednika Clinton-a, koja je imala za cilj da preko SDR obezbjedi zemljama periferije, koje imaju zdravu ekonomsku politiku, da održe pristup međunarodnom tržištu kapitala. Iako ova mjera naoko djeluje kao recept kojim se uravnotežuje globalni ekonomski sistem, njen najvažniji cilj je da oslabi impulse za izlaskom iz sistema, koji su uočeni u pojedinim državama periferije [poput Malezije], usljed prenatrpanosti bijega kapitala iz periferije ka centru. [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.182-183]

354 Za prvu fazu Soros predlaže da to budu javna zdravstvena služba, obrazovanje, informatika, i reforma sudstva. [*O globalizaciji*, str.56]

355 Time bi se efikasnost tržišnog modela prenijela u filantropsko područje, i Soros čak govori o „Globalnoj berzi za socijalna ulaganja“ na kojoj bi kupovali „korporativni donatori, fondacije i filantropski raspoloženi pojedinci“. [*ibid.*, str.57-58] Zato je to „radikalno drugačija“ institucija [*ibid.*, str.62], i kao takva mogla bi pridobiti i blok tržišnih fundamentalista.



jekata bi i donatorima i primaocima redukovalo prostor za neodgovornost i nekompetenciju, tj. prisilio bi ih da se maksimalno efikasno ponašaju. Zato plan na strani IMF podrazumjeva osnivanje "savjetodavnog odbora", koji bi bio sastavljen od uglednih ličnosti i priznatih stručnjaka, koji bi bio nezavisan i od IMF i od vlada država iz kojih potiču.<sup>356</sup> Odbor bi imao zadatak da klasifikuje programe i preporuči prioritete, ali ne bi imao pravo da ih nameće donatorima. Osim toga, time bi se definitivno eskivirao monopol vlada na filtriranje i kontrolu donatorskih sredstava, s obzirom da programe može kandidovati i nevladin sektor.<sup>357</sup> Tako ovo specifično tehničko rješenje postaje mnogo više od toga – model nagrizanja suverenosti suverenih država.

## 2.4. Kritika politike Georg W. Bush-a

"Sjedinjene Države suočene su s krizom identiteta: da li biti jedina supersila ili vođa slobodnog svijeta?" [G.Soros, *Kriza globalnog kapitalizma*, str.23]

Tumačenje događaja napada na *Kule bliznakinje*, Soros je počeo u završnom poglavlju spisa *O globalizaciji*, a zatim ga je razvio u zasebnom djelu *Mjehur američke nadmoći*. Soros pridaje epohalni značaj tom događaju, naročito za autopercepciju SAD: "Građani Sjedinjenih Država bili su primorani da shvate da ih drugi mogu vidjeti drugačije nego što oni vide sami sebe. Postali su svjesni da ih se događaji u inostranstvu mogu neprestani ticati."<sup>358</sup> 11/9 predstavlja *trenutak istine* u *boom/bust* putanji za SAD. Postalo je jasno da izolacionizam više nije moguća opcija, kao ni grubi imperijalizam. SAD su došle u situaciju da moraju naći harmoniju između pozicije pobjedničke hladnoratovske supersile i vođe slobodnog svijeta. One to moraju jer su nesumljivo i dominantan faktor u svjetskoj ekonomiji i istovremeno, što je demonstrirano odgovorom na 11/9, i superiorna vojna sila. „Kada spoje svoju ekonomsku i vojnu moć, Sjedinjene Države su bez sumnje hegemon u današnjem svetu.”<sup>359</sup> Međutim, umjesto da iskoriste tu poziciju da promo-

---

356 *O globalizaciji*, str.111.

357 *ibid*, str.63.

358 *ibid*, str.94.

359 *O globalizaciji*, str.94. Pozicija hegemonu daje SAD-u ogromnu prednost, ali istovremeno i povijesnu odgovornost. „Iako nijedna država ne može da dovede u pitanje američku nadmoć, bićemo ugroženi ako ne uspijemo da ostanemo na visini odgovornosti koje proizilaze iz našeg vodećeg položaja. To je pravo značenje 11. septembra.” [*O globalizaciji*, str.100.]

višu međunarodnu saradnju, SAD su zapravo „glavna prepreka“, i nisu spremne da svoj nacionalni suverenitet podrede međunarodnim institucijama čak ni na pitanjima poput *Međunarodnog suda pravde* ili *Kyoto Protokola*.<sup>360</sup> Suština ovog problema je u tome da je status supersile bio smislen samo u situaciji hladnoratovske prijetnje. Tada je on zaista bio u funkciji očuvanja slobodnog svijeta. Sada ta prijetnja više ne postoji i insistirati na statusu supersile sada može značiti samo jedno: instrumentalizovati vojnu silu u svrhu pritiska ili čak pljačke drugih. Psihološki, takav status se legitimira idealom vođe slobodnog svijeta. Upravo privlačna slika koju amerikanci imaju o sebi kao svjetskoj supersili koja je stražar slobode, stoji na putu stvaranja *Novog svjetskog poretka*, u kome bi i SAD prihvatile „međunarodnu vlast koja ne bi bila pod njihovom kontrolom.“<sup>361</sup>

Vrlo je značajna teza kojom Soros tvrdi da su SAD „razapete između geopolitičkog realizma, s jedne strane, i univerzalnih principa izraženih u *Deklaraciji nezavisnosti*, s druge.“<sup>362</sup> Ova dvostrukost identiteta manifestuje se i u dvije „alternativne vizije uloge SAD-a u svijetu“, koje Soros naziva *geopolitički realizam* i *idealizam otvorenog društva*.<sup>363</sup> Geopolitički realizam forsira interese države, on je doktrina inspirisana nasljeđem Henry Kissinger-a, i kardinala Richelieu-a, prema kojoj „države nemaju principe, već samo interese“.<sup>364</sup> Idealizam otvorenog društva inspirisan je opštim vrijednostima humaniteta. Prva strana ovog identiteta tjera SAD ka volji za preuzimanjem globalne dominacije. Međutim, istinska snaga SAD je u ovoj drugoj strani identiteta koja legitimira ulogu „vođe slobodnog svijeta“. Soros, naime smatra, ni manje ni više, kako su „Evropske sile sa svojom dugom kolonijalnom istorijom mnogo manje zabrinute za patnje drugih naroda“?<sup>365</sup> A njihovi nedavni kolonijalni vazali gledaju na Evropu sa „velikom sumnjičavošću“.<sup>366</sup> S druge strane, *Deklaracija nezavisnosti* je „rječit izraz opštih načela“ onoga što on naziva otvoreno društvo.<sup>367</sup> Za razliku od drugih istorijskih sila, SAD su „izuzetak po svojoj posvećenosti univerzalnim principima“<sup>368</sup>, i uza sve otklone, nesumljivo imaju značajnu dozu idealizma u svojoj vanjskoj politici, što je snažno došlo do izražaja angažmanom u II sv. ratu i hladnoratovskom periodu. Za razliku od evropskih sila, SAD su se samo izuzetno približile situaciji koja bi se mogla opisati kao kolonijalno osvajanje, iako su, naročito u zadnjih stotinjak godina, imale za to neopho-

360 *ibid*, str.102.

361 *Podrška demokraciji*, str.95.

362 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.221.

363 *O globalizaciji*, str.95.

364 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.304.

365 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.221.

366 *Mjehur američke nadmoći*, str.92.

367 *O globalizaciji*, str.96.

368 *Mjehur američke nadmoći*, str.114.

dnu vojnu moć. Istorijska misija SAD-a je sinteza moći supersile i ideala slobode. Na kraju, ta sinteza treba da stvori svijet u kome supersile više nisu neophodne, pa makar i kao branioци slobode.

Pogrešno bi na osnovu ovoga bilo zaključiti da Soros vidi potrebu za američkim liderstvom samo na osnovu velikih ideja. Naprotiv, liderstvo je zasnovano na vojnoj i tehnološkoj supremaciji, i nedvosmislen je u kom smislu se angažman sastoji: preuzimanje uloge svjetskog policajca, jer „svijetu ... policajac doista treba.“<sup>369</sup> On čak kuka nad tradicionalnom američkom sklonošću ka izolacionizmu, te „averziji“ američke javnosti prema žrtvama koju vojne intervencije podrazumijevaju. Eksplicitno tvrdi da se njegova doktrina ne razlikuje od politike Bush-ove administracije u smislu prava SAD da se miješaju u unutrašnje poslove drugih država, već u tome što polazi od toga da je nužan uslov takve intervencije konsenzus sa demokratskim državama o njenom legitimitetu.<sup>370</sup> Istovremeno, on indicira da je sve izraženija sklonost SAD-a za zaobilazanjem UN-a prouzrokovana inertnošću i komplikovanim procedurama koje postoje u UN.<sup>371</sup> Premda daje prednost promociji vrijednostima, Soros nema iluzija oko dometa takve metode: „Podsticanje otvorenih društava ne može zamijeniti vojnu moć, ali može smanjiti izgleda da njena upotreba postane neophodna.“<sup>372</sup> U tom smislu Soros rekapitulira interesantno pitanje - šta bi bilo ako bi Amerika prestala da igra ulogu svjetskog policajca.<sup>373</sup> On smatra da je realno za očekivati kako bi buknuли mnogi lokalni sukobi koji bi potencijalno mogli izmaći kontroli. To dokazuje da je hladnoratovski mehanizam mira „uzajamnom prijetnjom“ potrebno zamijeniti jednim novim modelom – izgradnjom *Novog svjetskog poretka*.

Soros se zalaže za jedan program permanentne intervencije koji bi prije svega bio baziran na metodama „meke moći“. On kaže da je, u situaciji globalizacijske hiperpovezanosti planete, pravi zadatak i primarni interes razvijenih zemalja, ne da silom nametnu svoju dominaciju, već da ispromovišu vrijednosti otvorenog društva. Prema njegovom mišljenju, napad od 11/9 je pokazao koliko je ideja nametanja represivne hegemonije apsurdna u svijetu koji je u potpunosti komunikacijski umrežen.<sup>374</sup> Asimetrične prijetnje ne mogu se savladati represivnim aparatom, već samo širenjem kulture onih vrijednosti koje stoje u temelju slobodnog svijeta. Kao primjer takvog djelovanja on navodi *Marshall plan*, koji je pomogao Evropi da se izbori sa totalitarnom alternativom. To je izvanredan primjer modela djelovanja gdje je

---

369 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.228; *Mjehur američke nadmoći*, str.121.

370 *Mjehur američke nadmoći*, str.123.

371 *O globalizaciji*, str.20.

372 *O globalizaciji*, str.23. Te napominje da je ipak bolje biti spreman da „pobijedimo u vojnom sukobu ako do njega dođe.“ Njegov pristup ne treba shvatiti kao utopističko propagiranje mira u svijetu, te napominje da je i sam bio otvoreni pobornik intervencija u Bosni i na Kosovu. [*ibid.*, str.107]

373 *Podrška demokraciji*, str.95.

374 *O globalizaciji*, str.21.

prevencija neuporedivo efektivnija od intervencije nakon izbijanja krize<sup>375</sup>, i gdje je stvarni angažman na rješavanju suštinskih pitanja postigao da se demokratski režimi zacementiraju u Zapadnoj Evropi. Kada se dogodio pad *Berlinskog zida* i kolaps SSSR-a Soros je predlagao neku vrstu takvog plana za države bivšeg komunističkog bloka, ali, kako sam kaže, njegov je prijedlog ismijan<sup>376</sup>, jer su vlade Zapada ostale "zaglibljene u brazdama Hladnog rata", neshvatajući važnost revolucionarnog trenutka. Da je reakcija bila drugačija, ne samo da bi bio izbjegnuta haotičan raspad SSSR-a, već bi i Rusija imala drugačiji put i budući karakter. Vlade Zapada ostale su u okvirima dihotomne podjele otvoreno *versus* zatvoreno društvo, koja implicira da obaranje zatvorenog sistema po automatizmu stvara otvoreni sistem. Zato su u trenutku sloma komunizma, i procesu tranzicije, nastavile "kaskati za događajima".

Ispravno shvaćena uloga SAD treba da ima formu širenja *otvorenog društva* na države koje ga nisu još pouunutrinele, a ne u nametanju pozicije moći SAD. Finansijska i vojna moć SAD i NATO saveza ne smije biti instrumentalizovana u svrhu dominacije jednih nad drugim, već u svrhu pridobijanja opšteg međunarodnog konsenzusa o potrebi jedne sveopšte podrške budućim globalnim institucijama *Novog svjetskog poretka*. Objašnjenje je vrlo jednostavno: u uslovima globalizovanog svijeta i asimetričnog rata, SAD represivnim ponašanjem prema drugima samo pravi od sebe metu i istovremeno diskredituje ideje ljudskih prava, demokratije, slobode itd., u ime kojih se poteže sila.<sup>377</sup> Potrebni su suptilniji mehanizmi. Ovdje na tipičan način dolazi do izražaja Sorosevo favorizovanje "meke" moći, koje proizilazi iz njegove vjere u snagu refleksivnog mehanizma. Umjesto da silom nameće vrijednosti ljudskih prava, demokratije, slobode itd., te bi vrijednosti trebalo promovisati koristeći mekše metode "šargarepe".<sup>378</sup> Neefikasnost grubih metoda na

375 *O globalizaciji*, str.22-23. *Podrška demokratiji*, str.86.

376 *O globalizaciji*, str.46-47; *Mjehur američke nadmoći*, str.95, str.118-119; *Podrška demokratiji*, str.42; *Izazov novca*, str.99.

377 „Invazija na Irak predstavlja prvu praktičnu primjenu Bušove doktrine i ona je izazvala alergijsku reakciju širom svijeta – ne zbog toga što je neko imao da kaže nešto lijepo o Sadamu Huseinu, već zbog toga što smo mi unilateralno insistirali na invaziji na Irak, a da pri tome nismo imali jasan dokaz da je on na bilo koji način bio u vezi s događajima od 11. septembra.“ (*Mjehur američke nadmoći*, str.7). Soros posvećuje značajnu pažnju posljedicama koje ovakve unilaterane nasilne akcije proizvode i ukazuje na tipičan mehanizam „žrtve koja postaje počinilac“ (*ibid.*, str.26-28), - naime, te akcije ne vode ka učvršćivanju vrijednosti *otvorenog društva* u sredinama u kojima se sprovode, već naprotiv, povećavaju broj onih koji osjete revolt protiv nasilnika i olakšavaju regrutovanje terorista. Demokratija u postsadomovom Iraku sporo ili nikako napreduje. Začarani krug nasilja u izraelsko-palestinskom sukobu ekstremno je istorijsko svjedočanstvo neefikasnosti i apsurdnosti represivnih metoda. Pogrešnim odgovorom na napade SAD su nakon 11/9 upale u ovu spiralu zla, kada su se od žrtve pretvorile u nasilnika (*ibid.*, str.29), koji opet proizvodi žrtve i samim tim buduće agresore na sebe: „Rat protiv terorizma će najvjerovatnije stvoriti permanentno stanje rata.“ (*ibid.*, str.31)

378 Soros navodi primjer dječijeg rada i predlaže da se umjesto isključenja države koja toleriše takve prakse iz međunarodnih institucija, naprosto formira fond za opšte osnovno obrazovanje i aplikacije za taj fond uslove ukidanjem prakse dječijeg rada. (*O globalizaciji*, str.32) Ili da se u pogledu ekološke problematike, umjesto nametanja ekoloških standarda prijetnjom sankcija, što očigledno diskriminiše zemlje u razvoju koje ne mogu sebi priuštiti

tipičan način dolazi do izražaja u metodi ekonomskih sankcija, koje su, naročito u "okorjelim" slučajevima poput Jugoslavije, kontraproduktivne, jer po pravilu pogađaju narod a ne režim, naprotiv, režim najčešće profitira na švercerskim kanalima kršenja embarga.<sup>379</sup> Tako se sankcijama ne samo da ne postiže željeni cilj, već i pojačava revolt protiv SAD. Ovdje imamo jednu baš tipičnu refleksivnu spregu.

Kritika Bush-a i politike njegove administracije usmjerena je na to što je ta politika otvoreno "unilateralistička i hegemonistička".<sup>380</sup> Ona slijedi matricu tržišnog fundamentalizma u ekonomiji i geopolitičkog realizma u međunarodnim odnosima, koje su bile adekvatne situaciji u kojoj su se SAD borile za ostvarenje dominantnog položaja. Tada je bila potrebna metodologija cilj-opravdava-sredstvo. Obe doktrine su izvedbe onog što Soros vidi kao "sirovi socijalni darvinizam"<sup>381</sup> koji redukuje kompleksne odnose između entiteta na голу borbu za opstanak i suprematiju. Međutim, te su doktrine neadekvatne ulozi hegemonu. Ona mora da uključuje *politički etos*, a obe doktrine su kao takve vanmoralne.<sup>382</sup> Nakon što su pobijedile u hladnom ratu SAD treba da afirmišu vrijednosti za koje su se borile tako da te vrijednosti postanu planetarne. Vrijednosti se, međutim, ne mogu nametnuti silom, već radom na njihovom promovisanju. "Asimetrične prijetnje s kojima se suočavamo proističu iz asimetrije koju smo uočili u globalizaciji: imamo globalna tržišta ali nemamo globalno društvo."<sup>383</sup> Dijagnoza prema kojoj američka hegemonija ne može da se ustabili u uslovima odsustva planetarnog društva, svodi se na kratku ali fundamentalnu propoziciju: hegemonija ne znači samo puko dominiranje u materijalnim i/ili vojnim stvarima, već i privlačnost ideja u ime kojih se ta dominacija događa. Tek kada se ostvari planetarno društvo može se govoriti o istinskoj hegemoniji, dok sve dotad različita društva igraju u različitim kulturnim matricama, gdje dominacija u svojoj matrici ne znači i dominaciju na opštem nivou, čak i kada je domaća matrica planetarno vodeća. Odnos Zapada i islama najbolji je primjer toga.

---

takve mjere, formira fonda za podsticaje, i apliciranje uslovi poštovanjem standarda, i sl. [*ibid.*, str.36] Up.: *Mjehur američke nadmoći*, str.122.

379 O *globalizaciji*, str.44. Ako već treba pribjeći sankcijama Soros propagira tzv. „pametne“ sankcije, koje su usmjerene striktno na pripadnike režima: poput blokade računa, zabrane kretanja itd.

380 O *globalizaciji*, str.98.

381 *Mjehur američke nadmoći*, str.16.

382 O *globalizaciji*, str.101.

383 O *globalizaciji*, str.102. „Geopolitički realizam nije u poziciji da se nosi sa asimetričnim prijetnjama zato što je zasnovan na odnosu između država, a ne na onome što se događa unutar njih.“ [*ibid.* str.103] Ali u asimetričnom terorističkom napadu, vlada države iz koje dolaze napadači može biti u prijateljskim odnosima sa SAD. Zato u svrhu sigurnosti više nije dovoljno pridobiti vlade država, već se mora pridobiti društvo, a to je moguće samo preko vrijednosti. Ovdje postaje jasan smisao Sorosevog afirmisanja globalnih vrijednosti, tj. razloga zbog koga smatra da adekvatna politika uključuje i sociokulturni segment. Karkaterističan je primjer okupacija Iraka, gdje se nakon uspjeha vojne operacije, definisane kao donošenje slobode i demokratije iračkom narodu, Amerika susrela sa gerilskim otporom velikog broja Iračana stranom „*okupatoru*“.

Da bi se ostvario takav konsenzus oko seta najfundamentalnijih vrijednosti potrebno je da im se i sam hegemon povinuje. Međutim, SAD pod Bush-om nisu demonstrirale spremnost da redukuju svoj nacionalni suverenitet<sup>384</sup>, dok istovremeno krše suverenitet drugih država. One žele da "budu nepokretni pokretač". U takvoj ulozi one ne mogu biti predvodnik planetarnog otvorenog društva. Da bi SAD predvodile svijet u pravcu *Novog svjetskog poretka*, u kome će biti redukovani suvereniteti nacionalnih država u ime ovlasti međunarodnih institucija, potrebno je da i same provedu redukciju vlastitog suvereniteta. Kao predvodnik one bi to čak trebale prve da urade. Opet bi takvo djelovanje proizvelo refleksivan impuls koji bi vrlo lako mogao zadobiti razmjere domino-efekta.

SAD to nisu u stanju da urade zato što ih Bush-ova administracija vodi po paradigmi koja je vladala u hladnoratovskom periodu, kada su uloge supersile i vođe slobodnog svijeta bile ujedinjene. Bush-ova administracija fokusirala se na jačanje statusa supersile. Po mišljenju Sorosa "ta politika počiva na prevaziđenom pogledu na svijet"<sup>385</sup>, i sada je potrebno akcent staviti na drugu ulogu. To treba uraditi tako što bi se organizovala koalicija zemalja odanih idealima slobodnog društva, "koja bi sponzorirala međunarodne aranžmane i podsticala interna poboljšanja u pojedinačnim zemljama. Ona bi nudila podstreke tamo gdje je to moguće, ali se ne bi libila od nametanja tamo gdje je to nužno."<sup>386</sup> Impuls za takvu koaliciju mora poteći od SAD-a, ali da bi do njega došlo potrebna je radikalna promjena politike, pa čak i percepcije javnosti o mjestu i ulozi Amerike.

Koncept *preventivnog napada*, promovisan od strane Bush-administracije, direktno je suprotan toj viziji. On je otvoreno nasilnički i agresorski pristup međunarodnim odnosima. Strateški posmatrano takav pristup je potpuno suprotan interesima SAD, ne samo imajući u vidu potencijal i resurse asimetričnog rata, već i time što pomjera Ameriku od uloge predvodnika slobodnog svijeta, kojeg svojevoljno slijede slobodni narodi koji dijele američku viziju svijeta i čovjeka, ka planetarnom tiraninu kojem se drugi pokoravaju zato što moraju. Ali, tiranin se ne može dugo održavati samo represivnim aparatom. Bush, svojim nesofisticiranim nasilničkim pristupom "s nama ili protiv nas", rizikuje da okrene protiv SAD ne samo islamske države i narode trećeg svijeta, već i slobodne narode Evrope. Već je zapravo moguće govoriti o fenomenu "globalnog antiamerikanizma".<sup>387</sup> Na kraju, njegova će politika suprotstaviti samu američku javnost državi, jer neminovno stvara

384 Pristalice doktrine američke suprematije razvile su ideološki animozitet prema UN i *Savjetu bezbjednosti*, zato što stalne članice, pravom veta, imaju jednaku moć kao i SAD. [Mjehur američke nadmoći, str.89]

385 *O globalizaciji*, str.108. „Doimamo se pomalo smiješno – usljed ljeta odjeveni za hladni rat.“ [Podrška demokratiji, str.92]

386 *O globalizaciji*, str.108.

387 Mjehur američke nadmoći, str.29, str.123.

odnos antagonizma između naroda i vlasti, kako to nedvosmisleno dokazuju rezanja individualnih sloboda građana u *Patriot Act*-u. Redukcija individualnih sloboda podržana je delegitimacijom kritike, koja je fundamentalna za slobodno društvo, a koja se u uslovima rata protiv terorizma označava nepatriotskim ponašanjem. U kasnijem djelu Soros poredi bušovske mjere, uvedene kao odgovor na terorističke napade, sa totalitarnim tehnikama iz Orwell-ove 1984, i pita se kako one mogu biti uspješne u savremenoj Americi. On ukazuje na orvelijanske propagandne tehnike i metode indoktrinacije, koje razotkrivaju tamnu stranu tehnike refleksivnosti.<sup>388</sup> Istovremeno, politika Bush-ove administracije stvara savezništvo između političke klase [države], vojnog sektora i krupnog kapitala, koji centrira moć i resurse u rukama jedne uske elite. Prije ili kasnije ovo mora proizvesti revolt javnosti.<sup>389</sup> On opet reafirmiše pristup "humanizma iz interesa" kao jedinu racionalnu opciju. Teško pogođen američki finansijski sistem proizvešće još jače raslojavanje, a ovo opet još jači impuls za buntom, "pa i ulične nered" i zahtjeve ne samo za ekonomskim, već i za društvenim promjenama. Imajući u vidu događaje u periodu reakcije na ekonomsku krizu 2008.godine, poput *Occupy Wall Street*, i parole na kojima se pokret definiše, može se reći da je ovo Sorosevo upozorenje bilo vizionarsko. U krajnjim instancama nemiri neminovno vode ka još jačoj represivnoj politici vlade. Bush administracija primjenjuje ne samo drakonske mjere u legislativi, već i metode postmodernog idioma idući do te mjere da neskriveno govori o Orwell-ovoj 1984 kao uzor-modelu manipulisanja javnošću.<sup>390</sup> Soros u *The New Paradigma for Financial Markets*<sup>391</sup> navodi kao eksplicitan dokaz intervju Ron Suskind-a iz oktobra 2004., za *New York Times Magazine*.<sup>392</sup> Prema tom svjedočanstvu stav administracije je da su SAD imperija i kada djeluju one se više ne zadovoljavaju time da ostvaruju dominaciju u okviru realnosti, već kreiraju vlastitu realnost. *Rat protiv terorizma* je odličan primjer postmodernog idioma i njegovih ograničenja: manipulacija američkom javnošću zarad dobijanja podrške za ciljeve protiv kojih bi ta javnost bila da ima uvid u stvarno stanje stvari. Sama floskula "rat protiv terorizma" govori o manipulativnoj namjeri: ona apeluje na emotivnu i iracionalnu stranu, povređen ponos, paniku, revolt, i čak cilja

---

388 *The New Paradigma for Financial Markets*, str.22.

389 *Mjehur američke nadmoći*, str.24. U jednoj ranijoj analizi Soros je rekapitulirao odnos između vojne industrije i javnosti. On naime ističe kako je status supersile i u posthladnoratovskom periodu plaćen gubljenjem primata u ekonomiji. Biti supersila košta, a javnost to nije osjetila jer se finansiranje obavljalo „linijom najmanjeg otpora“ – putem državnog duga. S druge strane, prikrićvanje prave cijene održavanja statusa supersile proizvodilo je daljnje ekonomske rupe, koje prije ili kasnije moraju stići na naplatu. Situacija je dodatno napeta činjenicom da vojska koja smatra da je najjača žudi da svoju snagu demonstrira. Time ona proizvodi i legitimitet [lažni] i poslove [apsurdne]. Rezultat je da je vojno-industrijski kompleks potpuno zagospodario političkim životom.

390 *Soros Lectures – Lecture Three: Open Society*, str.55.

391 *The New Paradigma for Financial Markets*, str.42.

392 Suskin Ron, *The Price of Loyalty: George W. Bush, the White House, and the Education of Paul O'Neill* [*New York Times Magazine*, October 17, 2004, str.51]



na najjaču emociju – strah od smrti.<sup>393</sup> Cilj manipulacije je demonstrirati su-premaciju SAD. Međutim, nenamjeravane posljedice dovele su do zaglibljivanja u Iraku, stvarajući kontraefekat. Administracija se suočila sa spoznajom da “realnost postoji čak i kada može biti izmanipulisana.” Zaokret koji znači Obama nije zaokret samo na nivou konkretnih problema tipa nivoa poreza ili zdravstvene zaštite, već je po mišljenju Sorosa mnogo dublja i značajnija: odbacivanje metoda manipulacije u odnosu vlade i javnosti.<sup>394</sup>

Kritična greška Bush-ove administracije je strateška: ona usklađuje unutrašnju politiku prema potrebama vanjske politike. U tom smislu ona je apsurdna. Na primjeru starijeg Bush-a, koji je slijedio istu konzervativnu matricu, Soros provokativno ističe superiornost Gorbachev-ljevog pogleda na svijet. Prema Sorosu, Gorbachev se vodio potrebom integracije sovjetskog prostora u međunarodnu zajednicu, ali nije taj cilj posmatrao kao svrhu samom sebi, pogotovo ne kao način očuvanja vlastitog položaja, već kao sredstvo da se zatvoreno društvo Sovjetskog Saveza preobradi i transformiše.<sup>395</sup> Gorbachev je imao u vidu veliki savez dvije vojne supersile koje bi štitele planetarni mir *Novog svjetskog poretka*, a koji bi se u prvoj fazi iskoristio da se sovjetsko društvo otvori. Međutim, Zapad je svojim pasivizmom protačio tu povjesnu priliku, i odveo svijet u pravcu tržišni fundamentalizam + geostrateški realizam + socijaldarvinizam. To je ona tiha revolucija, o kojoj Soros govori<sup>396</sup> a koja se u međunarodnim odnosima događala istovremeno sa rušenjem Sovjetske imperije. Ona je bila manje glasna i prošla je neprimijećeno, ali je njen uticaj na svjetsku sudbinu strateški posmatrano čak i veći od revolucije u SSSR.

Gorbachev je težio otvaranju sovjetskog društva da bi ga učinio boljim i produktivnijim, pa samim time i konkurentnijim na planetarnom nivou; dok su oba Bush-a smjerala da održe unutrašnji standard hegemonijom prema spolja – čak i otvorenom oružanom pljačkom.<sup>397</sup> Za to im je, međutim, bilo neophodno skrenuti ka totalitarnim politikama ka unutra. Ta redukcija slobode destruktivno će se odraziti kako na samu konkurentnost [dakle: zapravo moć] SAD-a, tako, u krajnjem, i na opstanak režima. Vidimo da

393 *The New Paradigm for Financial Markets*, str.46.

394 Na primjer, Soros to pokazuje na primjeru poreske politike: održavanje niske stope poreza na profit očigledno je u neposrednom interesu manje od 1% građana SAD-a. Kako je moguće da takva politika ima tako široku podršku? On smatra da je to rezultat manipulacije širokog obima, počev od medija, obrazovnih institucija, pa naročito ekonomskih katedri, koje su sve promovisale tržišnofundamentalistički pogled na tu stvar. Politika Obame je prema tome više od promjene poreske politike: to je pokušaj da se stane u kraj jednoj manipulaciji bez presedana. [*Soros Lectures – Lecture Four: Capitalism Versus Open Society*, str.79].

395 *Podrška demokraciji*, str.60; str.100-101; *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.306-308.

396 *Izazov novca*, str.112-113.

397 To će Soros podrugljivo prokomentarisati sljedećim riječima: „Dok se Gorbačov upustio u duboka ‘razmišljanja na nov način’ napose u sferi međunarodnih odnosa, mi jedva da smo se upustili u ikakva.” [*Podrška demokraciji*, str.93]



“idealizam Otvorenog društva” zapravo i nije tako idealistički: zatvoreni ekonomski sistem SSSR-a nije mogao održati korak sa dinamičkim otvorenim društvom Zapada i vrlo je brzo poklekao. Bush, redukcijom otvorenosti zarad potreba hegomonije, pravi istu grešku.

Premda su mnogi republikanci prigovarali Sorosu da zahtjeva povlačenje SAD sa vodeće uloge u svijetu, vidimo da to nije tačna primjedba: radi se o kritici metode i ciljeva SAD-a pod Bush-ovom administracijom, a ne zahtjevu za prepuštanjem vodećeg položaja i izolacionizmu. Sam Soros nedvosmislen je po tom pitanju: “Amerika može izgubiti svoju dominantnu poziciju samo zbog sopstvenih grešaka. U ovom trenutku naša zemlja upravo čini takve greške jer se nalazi u rukama grupe ekstremista”.<sup>398</sup> Snaga demokratske javnosti je onaj faktor koji uobičajno sprječava da neka ekstremistička doktrina pomjeri političku stvarnost daleko od ravnoteže. Rat protiv terorizma je blokirao javnu kritiku i proizveo situaciju (4) *pojačanog uspinjućeg toka*, koja je ratom u Iraku došla do stanja daleko od ravnoteže.<sup>399</sup> *Boom/bust* šema ovdje ima svoj čist primjer: Nakon raspada SSSR-a, SAD su ostale jedina svjetska supersila. Na bazi takve realnosti postavljena je pogrešna zabluda doktrine o američkoj supremaciji. “Lažna zora” pojavila se Sadamovim napadom na Kuvajt, koji je omogućio da SAD još jednom istinski zaigraju spojenu ulogu supersile i vođe slobodnog svijeta. Ipak, to je bio labuđi pjev sinteze, ona se naprosto u postblokovskom svijetu nije mogla održavati. Do napada 11/9 mehanizam demokratske i javne kontrole održavao je situaciju u približnoj ravnoteži, uprkos ekstremističkim ideologijama i latentnim tendencijama stalno prisutnim u administraciji. Međutim, napad je izbacio sistem iz ravnoteže, a ratom protiv terorizma administracija je krenula u “napumpavanje” balona. Samopojačavajuća faza odvijala se kako prema unutra – redukcijom građanskih sloboda, tako i prema spolja – davanjem prava na unilateralne činove agresije. Ovi su procesi međusobno samopojačavajući: redukcija sloboda blokira uvid u stvarnost i onemogućava da se ponašanja prilagode stvarnosti, i obrnuto, unilateralne akcije povećavaju neprijateljstvo protiv SAD samim tim pogodujući daljnjem zahtjevu za mobilizacijom. Tako jedna privlačna ali nemoguća ideja o američkoj supremaciji, istovremeno podržana trenutnim realnim stanjem nadmoći SAD, proizvodi stanje kretanja ka ekstremu. Invazija na Irak predstavlja maksimum *boom* krive, a “zaglibljivanje” u močvari okupacije, predstavlja “trenutak istine” za administraciju, u kome će balon da pukne priznavanjem apsurdnosti ideje o supremaciji. Bolno otrežnjenje će vratiti stanje svijesti u okvire normale – one vrste i intenziteta nadmoći SAD koji je u skladu sa realnošću.

---

398 *Mjehur američke nadmoći*, str.7.

399 *ibid*, str.10; str.23.

Bolnost otrežnjenja direktno je proporcionalna mjeri do koje je balon prenaduvan. Što prije pukne, manja je šteta. Zato je Soros smatrao da su predsjednički izbori 2004.god., "tačka istine" u kojoj će američka javnost odlučiti da li dalje naduvava mjehur iluzija ili ga raspršuje sa minimalizacijom štete.<sup>400</sup> Soros eksplicitno kaže da je kao vlastitu misiju postavio cilj da ubijedi američku javnost da ne dopusti reizbor Bush-a, jer bi time ne samo podržala daljnje kretanje ka vanravnotežnom stanju u međunarodnim odnosima, već i odaslala signal svijetu da stoji iza bušovske agresorske politike, tj. dala bi joj unutrašnji legitimitet – to više ne bi bila doktrina jedne administracije koja je uzurpirala svoju poziciju, već politika američkog naroda.<sup>401</sup> Pokazalo bi se da problem nije "u američkoj vladi već u američkom narodu". Imali smo priliku vidjeti da Soroseva agitacija nije uspjela - Bush se 2004. godine uspješno kandidovao za reizbor protiv demokratskog senatora John F. Kerry-a, i tek je nakon potpuno neadekvatne reakcije na uragan Katrina [dakle jedan unutrašnji problem] izgubio podršku američke javnosti.

Zato je od principijelnog značaja Soroseva rekapitulacija politike koju je forsirao Bush. On konstatuje da je 11/9 uistinu epohalan događaj koji je promijenio svjetsku istoriju, ali ne sam po sebi, već usljed reakcije američke vlade. Naime, vlada je proglasila neku vrstu vanrednog stanja, objavljujući da je Amerika u ratu. Sama terminologija "rat" neadekvatan je opis, jer se terorizam teško može suzbijati vojnom silom, već efikasnom obavještajno/polijskom akcijom. Zato je Soros insistirao da se 11/9 tretira kao "zločin protiv čovječnosti" i "kriminal", a ne "rat".<sup>402</sup> Objavljivanje "rata" protiv terorizma zapravo je omogućilo Bush-u da "sprovođi radikalnu spoljnopoličku agendu" čiji se osnovni principi mogu sumirati na sljedeći način:

"međunarodni odnosi su odnosi sile, a ne prava; sila ima prednost nad pravom koje samo daje legitimitet onome što ima prednost ... Sjedinjene države su dominantna sila u posthladnoratovskom periodu; zato su one u poziciji da svetu nameću svoja gledišta, interese i vrijednosti. Prihvatanjem američkih vrijednosti svijet će da ostvari korist, jer je američki model pokazao svoju suprematiju. SAD pod prethodnom administracijom nisu iskoristile priliku da u punoj mjeri realizuju svoju moć." [Mjehur američke nadmoći, str.15-16]<sup>403</sup>

400 *Mjehur američke nadmoći*, str.126-132.

401 *ibid*, str.8. up. str.126.

402 *Mjehur američke nadmoći*, str.25. Teza o terorizmu kao „kriminalu“ je odmah nakon što je iznesena izazvala snažan revolt republikanaca, koji su Sorosa čak optuživali za izdaju nacionalnih interesa. Up: Horowitz David, Poe Richard; *The Shadow Party – How George Soros, Hillary Clinton and sixties Radicals seized control of Democratic Party* [Nelson Current, Nashville 2006], str.10-12 i dalje.

403 Kao ključni dokument kojim se formuliše ova pozicija Soros navodi *Project for the New America Century* [<http://www.newamericancentury.org/>] iz juna 1997.god., i smatra ga dovoljno značajnim da ga u potpunosti navede, kao i imena autora. [Mjehur američke nadmoći, str.16-18]. Ovaj dokument dokazuje da su njegovi autori, mnogi od njih kasnije uključeni u Bush-ovu administraciju, znali šta rade, te da se njihovi potezi, za razliku od rekacija američke javnosti, ne mogu svesti na psihološke refleksne reakcije na napad. [*ibid.*, str.30-31]

U praktičnopolitičkom smislu doktrina se svodi na dvije osnovne politike: očuvanje i utvrđivanje američke vojne dominacije; i uvođenje prava preventivne akcije, i uzete kao cjelina one znače uvođenje „dvije vrste suvereniteta“ u međunarodne odnose – jedan koji važi za SAD, i koji je nadređen kako drugim državama tako i međunarodnim ugovorima i međunarodnom pravnom poretku<sup>404</sup>; i drugi, koji se odnosi na sve druge države, koji je ograničen i podređen SAD-u.<sup>405</sup> Doktrina je ekstremno unilateralistička: s obzirom da su međunarodni odnosi shvaćeni kao odnosi moći a ne prava, svaki multilateralni aranžman je sa pozicije dominiona kontradiktoran, jer podrazumjeva da se veća moć podredi manjoj.<sup>406</sup> 11/9 je promijenio tok istorije u smislu da je javnost najmoćnije države svijeta, u histeriji poluvanrednog stanja rata protiv terorizma, prihvatila ovu agendu, agendu koju u normalnim uslovima ne bi podržala.<sup>407</sup> Time se dotiče i unutrašnjepolitički aspekt ovog plana: uvođenje „ratnog“ stanja znači suspendovanje normalnog stanja i standardnog pravnog okvira, i omogućava represivna djelovanja ne samo prema drugim državama i narodima, već i prema vlastitim građanima. U tom smislu Bush-ova administracija teži da tretira prijetnju terorizma kao zamjenu za sablast komunizma.<sup>408</sup> Terorizam je postao toliko traženi neprijatelj koji je omogućavao da se ostane na hladnoratovskom diskursu geopolitičkog realizma.

Soros smatra da je ova doktrina pogrešna iz dva fundamentalna razloga. Prvi je vezan za dugoročnu neefikasnost i autougrožavajuće efekte koje će proizvesti. U uslovima globalizovanog svijeta bezbjednost svake države, pa i one najmoćnije, sve više je stvar *kolektivne bezbjednosti*.<sup>409</sup> S obzirom da ne samo bezbjednost, već i politika u uslovima globalizovanog svijeta, sve manje postaje pitanje rješivo na nacionalnom planu, potrebno je znatno više se fokusirati na zajedničke politike i multinacionalne institucije. Unilateralizam je kao reakcija na asimetričnu prijetnju apsurdan i kontraproduktivan. Drugi je metodološkog karaktera i odnosi se na pretpostavku da jedna pozicija ima karakter apsolutne istine. Otuda je mesijanski i fundamentalistički govor, poput čuvene formulacije o „osovini zla“, tako karakterističan za Bush-a.<sup>410</sup>

---

404 Soros otvoreno insinuira da je napad na Irak motivisan osvajanjem iračke nafte, jer je „zavisnost od inostrane nafte jedina važna prepreka koja Americi stoji na putu da u cjelini kontroliše svoju sudbinu.“ [Mjehur američke nadmoći, str.49].

405 *ibid*, str.21.

406 *ibid*, str.67.

407 „Smatram da je Bušova administracija namjerno upotrijebila 11. septembar kako bi mogla da počne da sprovodi politike koje u drugim uslovima američko javno mnjenje ne bi tolerisalo. Bušov san o američkoj supremaciji nedostizan je i u suprotnosti je sa principima koje Amerika tradicionalno zagovara. Ona ugrožava naše vrijednosti i našu bezbjednost. Ona ugrožava i svijet jer je Amerika moćna“ [Mjehur američke nadmoći, str.7]. „Predsjednik Buš vodi SAD i svijet u vrlo opasnom pravcu.“ [*ibid.*, str.20].

408 *ibid*, str.33.

409 Mjehur američke nadmoći, str.124.

410 „Predsjednik Buš izjednačava slobodu sa američkim vrijednostima. On ima sasvim pojednostavljeno shvatanje dobra i zla. Mi smo u pravu, oni griješe. Ovo je u suprotnosti sa

Kao takva ova doktrina je suprotstavljena *otvorenom društvu* i duhom i ciljem koji želi da ostvari, a i u pogledu mogućnosti da se *otvoreno društvo* realizuje i planetarno proširi. Njena krajnja apsurdnost ogleda se u tome što je kontraproduktivna i sa aspekta pogrešnih ciljeva koje želi da ostvari.

Da bi se u potpunosti razumjela doktrina *otvorenog društva* bitno je konstatovati da Soros kritikuje pristup američke administracije ne samo s pozicije moralne paradigme koju implicira vizija „vođe globalnog svijeta“, već i zato što je protivan američkim interesima. Naime, SAD, kao dominantan igrač u globalnom kapitalističkom sistemu, imaju najviše interesa da se taj sistem održi. One treba da promoviju jednu pozitivnu viziju koja će usmjeriti države svijeta da se priključe sistemu, a ne smiju pribjegavati ponašanjima koja će motivisati druge da se isključe. Čak i sa pozicija sirovog socijaldarvinizma i geopolitičkog realizma, dugoročno posmatrano to je temeljni interes SAD. Bush potpuno promašuje jer interes shvata kratkoročno i krajnje usko, u kategorijama kolonijalne i imperijalne epohe. SAD kao centar centra svjetskog kapitalističkog sistema treba da promoviju politiku koja bi maksimalno privukla zemlje periferije u sistem, jer centar time, u ogromnom cirkulatornom sistemu globalnog kapitalizma, u kome dobijaju svi, ipak dobija najviše. Promocija demokratske kulture preko zahtjeva za transparentnošću i odgovornošću je pozitivna i konstruktivna alternativa vojnom osvajanju Iraka. Soros naglasava da ovo nije nekakav naivni altruizam i idealizam, već jedan koncept zasnovan na „prosvetčenom“ shvatanju „sopstvenog interesa“. Naime, industriji SAD od životne važnosti su inostrana tržišta, pa je racionalno promišljen spoljnopolički cilj održati ta tržišta otvorenim.<sup>411</sup> To je jedna od motivacija za *Marshall plan*: spriječiti da Evropa potpadne pod kaput SSSR nije bilo samo pitanje ideologije, već očuvanja tržišta.<sup>412</sup> Isto tako, upravo zbog fundamentalne ovisnosti SAD-a od bliskosti nafta, njima je u najvišem interesu da tamošnje države imaju „čiste i demokratske vlade“.<sup>413</sup> Kada Soros kaže kako se „razlika između supersile i vođe slobodnog svijeta svodi na to da se prva povodi za vlastitim interesi-

---

samim pojmom otvorenog društva koje priznaje da i *mi* možemo da griješimo.“ [Mjehur američke nadmoći, str.22] Soros dalje krajnje neprikriveno kaže da 11/9 nije samo dao potrebnog neprijatelja u smislu pogrešne, ali racionalno motivisane spoljne politike, već je Bush-u na ličnom psihološkom planu omogućio da se konstituiše: „on se pretvorio u čovjeka sa zadatom misijom. Ona je odgovarala njegovoj ličnosti. Budući da je on osoba koja zloupotrebljava suštinu i da je novorođeni hrišćanin, on je imao lični susret sa đavolom. Đavo je uzeo oblik bombaša samoubice...“ [Mjehur američke nadmoći, str.37]

411 Mjehur američke nadmoći, str.114-115.

412 Postojao je i dodatni vrlo jak interesni motiv u pozadini: rekonstrukcija Evrope predvođena SAD-om promovisala je dolar kao planetarno najmoćniju valutu. To je s jedne strane dovelo do „dezintegracije sterling područja“ i *Commonwealth*-a kao ekonomskog entiteta. Premda je međunarodni finansijski sistem ostao još pod zlatnim standardom, s obzirom da se cijena zlata fiksirala za dolar, SAD su i prije Nixon-ovog odvajanja dolara od zlatne podloge imale superioran položaj na svjetskom finansijskom tržištu. Pogotovo je to došlo do izražaja u situaciji rastuće tražnje za dolarom, koju je podstakla američka rekonstrukcija ratom opustošenih područja. [The New Paradigma for Financial Markets, str.108]

413 Mjehur američke nadmoći, str.113.

ma ... a potonji za interesima sistema kao cjeline“<sup>414</sup> on zapravo ima u vidu tu vrstu logike. Kako je pokazalo iskustvo Rimskog carstva, ključna se korist od statusa imperijalnog hegemonu ubire u trgovini a ne u haračkim porezima. Međutim, ukoliko ekonomija SAD ostane pod pritiskom vojno-industrijskog kompleksa, a društvene slobode nastave da se redukuju, SAD će nastaviti gubiti konkurentnost i neće moći održati ekonomsku superiornost koja bi im omogućila da valorizuju svoj status hegemonu. Istovremeno će njihova ekonomija, u jednoj tipično refleksivnoj sprezi, postajati sve ovisnijom od njihove vojne moći. Na kraju će taj položaj postati neodrživ. U međuvremenu će i vojno i ekonomsko liderstvo preći u druge ruke.<sup>415</sup>

Poenta Soroseve argumentacije o vrijednostima je da se nakon raspada Sovjetskog bloka, *otvoreno društvo* Zapada našlo u situaciji da gubi svoju kohezivnu snagu. Ono je bilo integrisano upravo animozitetom prema svojoj suprotnosti. Međutim, sada je ono prepušteno nekim svojim unutrašnjim tendencijama koje, dugoročno posmatrano, neminovno vode ka samouništenju. Ključna takva tendencija je vjera u slobodnu konkurenciju. Opisujući svoj fijasko po pitanju propagiranja neke vrste *Marshall plana* za SSSR, Soros kaže kako nije shvatio da su se vrijednosti Zapada u međuvremenu suštinski promijenile. Zapad je 1945.godine bio odan vrijednostima *otvorenog društva*, i narodi slobodnog svijeta bili su spremni na svjetski rat u odbranu tih principa. Međutim, 1989.godine, Zapadom su već ovladale drugačije vrijednosti, vrijednosti bezrezervne borbe, izrasle iz ideologija tržišnog fundamentalizma i vulgarnog socijaldarvinizma.<sup>416</sup> Ove doktrine iznutra nagrízaju koheziju Zapada, jer, naročito u odsustvu vanjskog neprijatelja, neminovno pretvaraju gradivne elemente sistema u antagonizovane monade i proizvode centrifugalni učinak na sistem. One naglašavaju takmičenje unutar sistema, a sistem kao cjelinu uzimaju zdravo za gotovo.<sup>417</sup> Da bi se sistem očuvao, potrebno je upravo to očuvanje proglasiti za vrijednost i cilj, tj. *otvoreno društvo* proklamovati kao najvišu vrijednost.

Reprekusije pogrešnog kursa SAD-a su negativne za cjelokupnu planetu. Jer, u blokovskoj podjeli svijeta SAD su svojim dominantnim položajem omogućavale relativnu bezbjednosnu sigurnost na bazi NATO alijanse, i finansijsku stabilnost na osnovu dominantnog položaja dolara što je omogućavalo FED-u da u kritičnim trenucima preduzme potrebne antikrizne mjere. Period nakon 1945. je ne samo na Zapadu, već i planetarno, bio neka vrsta *Pax Americana*. Oba resursa – i NATO i dolar – koja su to omogućavala sada su nedovoljna da bi efikasno obezbjedile svjetski poredak.<sup>418</sup> Politički avangurizam Bush-a nepovratno je kompromitovao američki dominantan poli-

---

414 *Podrška demokraciji*, str.100.

415 *ibid.*, str.101-102.

416 *Izazov novca*, str.22.

417 *Izazov novca*, str.116.

418 *The New Paradigma for Financial Markets*, str.155.

tički položaj, a ekonomska kriza ide ka tome da skine dolar sa predominantne pozicije. Soros prognozira da planeta nakon krize 2008. prijeti da sklizne u period političke i finansijske nestabilnosti. Pri tome on skreće pažnju na zlokovnu kombinaciju tendencije jedine globalne sile da gubi političku i ekonomsku moć, ali istovremeno zadržava nadmoćnu vojnu silu, što je "potencijalno paklen koktel". Situacija je "opasni miks" i potencijalno izrazito rizična. Model kojim se taj nestabilni svijet može ustabiliti je *Novi svjetski poredak*. SAD, kao igrač koji najviše profitira iz stabilnosti sistema, najpozvaniji je da najviše učini za uspostavu takvog poretka. Situacija je dodatno kritična usljed činjenice da najozbiljnija alternative SAD-u, naime Kina, nije društvo odano idealima otvorenog društva. Koliko god je Kina pozitivna sila u svijetu ekonomije, toliko je njen rast ostvaren pod socijalnim okvirom koji ima malo toga zajedničkog sa idealima Zapada.<sup>419</sup> Neuspjeh SAD-a prijeti da postane trenutak kada ideali otvorenog društva mogu nestati sa planetarne političke scene.<sup>420</sup> Imajući u vidu da je neurotično ponašanje Bush-ove administracije proćerdalo superioran položaj koji su SAD naslijedile iz hladnog rata, projekat dominacije "koalicije slobodnih" više nije u stanju da se nametne i Zapad će, prije svega SAD, morati prihvatiti uspinjuće države BRIK-a, naročito Kinu, kao ravnopravne partnere. Ono što se sada može uraditi je pokušati povezati integraciju tih država u ključne svjetske institucije sa transformacijom njihovih društava u pravcu otvorenosti. Soros sa optimizmom gleda na međunarodnu politiku Obame koja daje prednost internacionalnoj saradnji nasuprot "Bush-Cheney ideji '*might is right*'".<sup>421</sup> Ideja je da se Kini predoče koristi koje ona, kao zemlja koja trenutno izrazito profitira u sistemu globalne ekonomije, [zahvaljujući ekspanzivnom izvozu], ima od prihvatanja normativnog sistema otvorenog društva. Kina treba da postane otvorenije društvo "da bi bila prihvaćena od ostatka svijeta". Dodatni argument je manje idealistički: Soros gotovo uzgred napominje izrazito inferioran vojni položaj Kine u odnosu na NATO.<sup>422</sup>

419 *Soros Lectures – Lecture Five: The Way Ahead*, str.91.

420 *Soros Lectures – Lecture Three: Open Society*, str.65. Soros kao ilustrativan primjer navodi ceremoniju otvaranja *Olimpijskih igara* u Pekingu, koja je predstavljala tipičan slet sovjetskog tipa, gdje „svako radi tačno ono što treba u tačno propisanom trenutku“, gdje se individue posmatraju kao amorfna masa oblikovana i vođena nekom višom rukom. To je bila jasna demonstracija jednog shvatanja društva koje je potpuno opozitno idealima otvorenog društva i njegovog individualizma.

421 *Soros Lectures – Lecture Five: The Way Ahead*, str.99.

422 *ibid.*, str.99.

## 2.5. Evropska Unija

“Prvobitno *Evropska unija* je bila ono što psiholozi nazivaju ‘predmetom želje’, daleki cilj koji raspaljuje maštu. Otelotvorenje *otvorenog društva* i udruženje naroda koji su se odrekli dela svog suvereniteta zbog opšteg dobra i oformili zajednicu kojom ne dominira nijedna država ili nacionalnost. Kriza evra pretvorila je *Evropsku uniju* u nešto radikalno drugačije.” [G.Soros]

Opšti metodski okvir koji je prethodno obrazložen Soros primjenjuje i na kontekst *Evropske Unije* obrazlažući svoje politike pozivanjem na koncepte otvorenosti, *boom/bust* modelu, refleksivnosti itd. Ideja *Evropske Unije* ima načelnu podršku Sorosa, jer s jedne strane predstavlja istorijsko ishodište otvorenosti, a i paradigmu otvorenosti pretvorenu u političku i društvenu stvarnost. Sadašnja Evropa jeste tu-i-sada materijalizovana zamisao društva slobode, demokratije, tržišne zajednice i drugih fundamentalnih propozicija jednog *otvorenog društva*. Drugo, i čini nam se ne manje važno, *Unija* predstavlja uzor-model mogućeg budućeg nadnacionalnog institucionalnog okvira u kontekstu arhitekture koja bi mogla biti nacrt multinacionalnog *Novog svjetskog poretka*. Institucije koje se naziru, poput *Evropskog parlamenta*, potencijalnog *Ustava Unije*, i sl., jesu „gigantski eksperiment u onome što je Karl Popper nazvao ‘korak po korak društveni inženjering’.”<sup>423</sup> EU je ključni test ideje nadnacionalnog jedinstva uopšte, jer „ako evropske države ne mogu da se dogovore međusobno, kako će moći ostatak svijeta?”<sup>424</sup> U vrijeme kada je grčka kriza temeljno uzdrmala EU, u intervjuu za *CNN* Soros je izrazio svoju iskrenu fascinaciju „idejom evropske zajednice”.<sup>425</sup> Ipak, on je izrazio i ozbiljne rezerve prema praktičnom razvitku ideje „Sjedinjenih Država Evrope”. Kritika koju je Soros uputio razlikuje se u različitim fazama razvitka evropskog projekta, ali dvije teme su lajtmotiv. Jedna je vezana za tendenciju zatvaranja Evrope u ono što Soros naziva koncept „Evropske tvrđave”, a druga je vezana za sporost i neodlučnost u integraciji, koja nikako ne dobija potreban zamah.

Prva je tendencija dominantno vezana za period raspada SSSR-a, i manifestovala se kao klaustrofobični impuls za zatvaranjem pred novooslobođenim nacijama Istoka. U cjelom ovom slučaju razotkriva se i širi teorijski *background* kritike tromosti Zapada u period nakon 1989.godine. Soros, naime, pripisuje ni manje ni više nego Gorbachev-u pripadnost „Ideji Evrope”,

---

423 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.337.

424 *Soros Lectures – Lecture Five: The Way Ahead*, str.88.

425 Zakaria Fareed, *GPS- interview with G.Soros* [<http://www.youtube.com/watch?v=Du2bxPjUMrw>].



Evropi kao *ideal*. Ta i takva Evropa, u suprotnosti je sa kolonijalnim naslijeđem Evrope, koje Evropu vidi kao klaustrofobičnu „tvrđavu“, u kojoj je ključno pitanje – pitanje istočne granice. „Istočno pitanje“ Gorbachev je učinio apsurdnim, samim time što Evropu nije shvatao kao geografsku činjenicu, već kao ideju – „ideal zapadne civilizacije, čovječanski ideal otvorenog društva.“<sup>426</sup> Kako je kasnije rekao predsjednik Bill Clinton u jednom nadahnutom govoru: „još ima onih koji Evropu vide na uži način. Njihova Evropa bi mogla da se zaustavi na nekom planinskom lancu, vođenoj površini ili, što je još gore, ondje gdje ljudi počinju da se mole bogu na drugačiji način. Ipak, postoji rastući konsenzus prema kome je Evropa ideja, isto koliko i mjesto.“<sup>427</sup>

Soros navodi vrlo interesantan dodatni argument: s obzirom da Evropa pati od anemije, nedostaje joj vrijednosti koje su u stanju da probude mase, njoj je potrebna Istočna Evropa kao izvor novih duhovnih i moralnih sadržaja.<sup>428</sup> Evropi je potrebna jedna nadahnuta ideja, jer je sami ugovori ne mogu ujediniti. Ta energija može doći sa istoka

Premda je ova prva tendencija „utvrđivanja“ Evrope još uvijek prisutna, i različiti je konkretni događaji s vremena na vrijeme ojačavaju, poput terorističke prijetnje ili ekonomske krize, trenutno je ideja *Unije* dominantno ugrožena gubljenjem akceleracije unutar same *Unije*. EU je zapela u birokratizaciji jedne ideje koja je prvobitno imala veliku emocionalnu vrijednost za građane Evrope. Kada nije iskorišten taj prvobitni zamah, došlo je do obrnutog procesa, prvo rezignacije i sve veće nezainteresovanosti građana Evrope za projekt *Unije*, a kasnije i sve veće rezerve prema mogućem uspjehu. Ova tendencija doživjela je svoju kulminaciju u periodu ekonomske krize koja je počela 2008.godine i još traje. Kriza je pokazala da evropski narodi i države nemaju čvrsti širi konsenzus oko garantovanja zajedničkog finansijskog sistema, i svaka nacija se borila da što bolje zaštiti svoje nacionalne interese. To je postavilo evro u specifično stanje nekompletne valute.<sup>429</sup> Premda postoji zajednička centralna banka, nema i zajedničke monetarne politike. Soštinski problem krize je da je *Maastricht ugovor* stvorio političku uniju bez monetarne unije – postoji zajednička centralna banka ali ne i zajednička kasa.<sup>430</sup>

U odgovoru na ove probleme Soros se strasno zalaže i za politiku daljnjeg proširenja i za politiku snažnije integracije *Unije* po svim osnovama. Tako

426 *Izazov novca*, str.61; str.237.

427 <http://www.vdare.com/articles/foreign-affairs>

428 *Izazov novca*, str.117; str.150.

429 *Soros Lectures – Lecture Five: The Way Ahead*, str.89.

430 G.Soros, *Germany must reflect on the unthinkable* [Financial Times, 24. June 2010.]. Soros smatra da je ključna razlika koja je dovela do toga da se SAD efikasnije od EU bore sa krizom ta što SAD imaju i centralnu banku i trezor. EU imaju samo „monetarni autoritet“ ECB, ali ne i „fiskalni autoritet“. Stoga su i mjere koje ECB-u stoje na raspolaganju znatno uže.



je njegova kritika aktuelnih politika EU i naročito njemačke kancelarke Angele Merkel, u pogledu sadašnje ekonomske krize, sažeta u jednostavnom stavu: nemoguće je imati fiskalnu stabilnost *Unije* bez jedinstvenog monetarnog prostora; a jedinstvena valuta traži jedinstvenu fiskalnu politiku, a ova opet jedinstven politički entitet. Jednostavno rečeno, evro traži da se EU pretvori u državu. Kao što je svojevremeno bio glasni zagovornik uvođenja jedinstvene evropske valute, sada je jednako glasan u propagiranju povećanja ingerencija Brisela naspram nacionalnih parlamenata. Još početkom 90-tih godina XX vijeka, dakle prije uvođenja evra, on je propagirao Evropu kao državu, proročki dokazujući da bi nezavisne fiskalne politike država članica neminovno ugrozile monetarnu uniju.<sup>431</sup> U kontekstu krize 2008. on će obnoviti tu argumentaciju.

Detaljnu razradu uzroka i suštine krize Soros je izložio u knjizi *Financial Turmoil in Europe and the United States*. Glavnu liniju argumentacije iz te knjige on je propagirao spektakularnim nastupom na godišnjem samitu u Davosu<sup>432</sup>, 2012. godine, polemišući sa politikom kancelarke Angele Merkel. Prema glavnoj liniji te argumentacije sadašnja politika Njemačke je pogrešna jer u krajnjim instancama tjera vodu na mlin secesionističkim i separatističkim anti-EU tendencijama, naročito u pogođenim državama. Merkel insistira da zemlje sa dužničkom krizom moraju nastaviti da režu troškove, smanjuju deficite i dugove, jer su odgovorne da se kriza ne proširi i zarazi i "zdrave" ekonomije *Unije*. To sasvim jasno znači da će stanovništvo tih država biti izloženo patnji i značajnom padu standarda. Zato Soros tvrdi da ako Njemačka nastavi da forsira politiku stroge finansijske discipline svih članica, ona rizikuje da stvori tendencije koje će na kraju pocijepati *Uniju*. Umjesto toga on smatra da bi ispravna politika bila da sve članice *Unije* na neki način raspodjele teret krize. To ne znači da Njemačka treba da igra ulogu "kasice prasice", već bi i sama imala srednjeročne i dugoročne koristi od takve politike. Konkretno bi to pogodno djelovalo na stimulaciju potrošnje na tržištu *Unije*, a to bi predstavljalo akceleratívni impuls za privredni rast i moćne proizvodne kapacitete *Unije*, samim time i Njemačke kao najjače industrije.<sup>433</sup> S druge strane, sadašnji njemački pristup imaće u krajnjem suprotne posljedice: nametnuta štednja će oboriti plate i kupovnu moć, to će proizvesti još jači pritisak na stopu nezaposlenosti, a to opet još više pojačati smanjenje tražnje, pad standarda i pad proizvodnje. Mere državne štednje koje Njemačka hoće da nametne mogu gurnuti Evropu u deflatornu spiralu.<sup>434</sup> Smanjivanje budžetskog deficita potisnuće i zarade i profite, pa prema tome i dovesti do pada poreskih prihoda. Dužničko opterećenje [odnos akumuliranog

---

431 *Izazov novca*, str.74-76.

432 *New York Times*, Jan. 27, 2012.

433 G.Soros, *EU Needs Euro Bonds* [*Wall Street Journal*, 25. Apr.2012]

434 G.Soros, *How to save European Union* [*The Guardian*, Apr. 9. 2013.]; G.Soros, *Germany Risks Pushing Europe Into Deflationary Debt Spiral* [*Wall Street Journal*, 25. Apr.2012].

duga prema BDP-u] zapravo će porasti, a to će zahtijevati dodatne rezove u budžetu, i tako pokrenuti začarani krug.<sup>435</sup> Zato Soros smatra da je „politika koja se sada nameće evrozoni u direktnoj kontradikciji lekcija naučenih iz *Velike depresije* 1930-tih.“<sup>436</sup> Političke posljedice još više zabrinjavaju. Dramatičan pad standarda neće biti jednako raspoređen i ekstremno će udariti u državama pogođenim dugovima i prinuđenim na radikalno rezanje budžeta. Naročito će izražene biti razlike u stopi nezaposlenosti, koja bi u periferiji mogla dostići alarmantne razmjere.<sup>437</sup> Ključna je opasnost u tome što će dugotrajni karakter aktuelne finansijske krize u različitim fazama pogađati države EU različitim intenzitetom.<sup>438</sup> To će neminovno proizvesti tenzije i secesionističke impulse u državi koja je trenutno pod naletom krize. Rascjep unutar *Unije* je već sada očigledan. Zahtjevi Katalonije u Španiji, i naročito argumentacija koja ih prati, tipičan su primjer. Upravo u tom pogledu sudbina EU ima kritičan uticaj na sudbinu planete.

“Krizna evra je već preobrtila Evropsku uniju od jednog dobrovoljnog udruženja u odnos zajmodavca i dužnika, iz koga nema lakog izlaza. Zajmodavcima prete veliki gubici ako bi neka od država-članica napustila Uniju, dok su dužnici podvrgavani merama koje samo još produbljuju njihovu depresiju, otežavaju im dužničko opterećenje i produžavaju položaj potčinjenosti. Kao posledica toga, ova kriza sada preta da uništi Evropsku uniju. To bi bila tragedija istorijskih proporcija.” [G.Soros, *How to save European Union*; u: *The Guardian*, Apr. 9. 2013.]

Dijagnoza koju Soros ovdje iznosi kompatibilna je njegovim prognozama mogućih posljedica neuspjeha integracije postsovjetskog prostora u zapadnjačku civilizaciju, koju je svojevremeno dao – povratak nacionalističkih i konzervativnih snaga, i čak potencijalnog rata, a u najboljem slučaju dodatnoj nestabilnosti sistema. Mjere koje forsira Njemačka predstavljaju kontraproduktivnu politiku koja stvara nezdrav ekonomski smjer i iz toga vrlo opasnu političku dinamiku. Umesto da zbližava države članice, ovo će ih naterati da se međusobno optužuju. Slike Angele Merkel sa naci “svastikama”, i Njemačke kao “četvrtog Reich-a”, koje se u prethodne dvije godine mogu vidjeti na ulicama Atine, logična su posljedica. Pojedine prezadužene zemlje EU doživjele su da ih se, njemačkim insistiranjem na fiskalnoj strogoći, tretira krajnje ponižavajuće, kao zemlje trećeg svijeta. Pogođene zemlje,

435 To je jednostavan razlog zašto stroge mjere štednje nemaju efekta: “Ne možeš smanjiti teret dugova time što smanjuješ budžetski deficit. Teret dugova je količnik između nagomilanih dugova i BDP-a, s tim da se oba izražavaju u nominalnim iznosima. U uslovima nedovoljne potražnje, kresanja budžeta dovode do nesrazmerno velikog opadanja BDP-a. Tehničko-terminološki rečeno, takozvani fiskalni umnožak je veći od 1,0. To znači da za svaki milion evra smanjenja budžetskog deficita, BDP te države opada za znatno više od jednog miliona evra, a to dovodi do porasta u odnosu dugovanja prema BDP-u.” [G.Soros, *Germany must back eurobonds to save EU*]

436 *Germany must reflect on the unthinkable.*

437 G. Soros, *On the Coming Class War in the USA* [Newsweek magazine, 23 january 2012].

438 *Soros Lectures – Lecture Five: The Way Ahead*, str.90.

poput Grčke i Italije, *de facto* su izgubile svoj suverenitet, u smislu da njihove odluke ne zavise više od njihovih političkih predstavnika izabраних od građana, već su diktirane voljom drugih. Odnos između Italije i Njemačke nije više odnos dvije suverene države posvećene zajedničkoj ideji-misiji ujedinjene Evrope, već odnos dužnika i povjerioca.<sup>439</sup> Poniženje potčinjenih u kombinaciji sa siromaštvom je politički opasan koktel. Napetost između zajedničke valute i zajedničke vizije tako postaje sve izraženija i *Unija* je trenutno u *far-from-equilibrium* uslovima. Tako kriza evra, koji je samo valuta, jedno od sredstava za realizaciju ideje Evrope, može da ugrozi *Uniju* kao političku izvedbu te ideje.

Usljed pojačavajućeg efekta refleksivnosti, ovo je potencijalno smrtonosna dinamika. Dok je EU bila u fazi procvata, ona je predstavljala "predmet želje"<sup>440</sup> svih onih koji nisu bili unutra. Međutim, u fazi stagnacije, anti-EU impulsi su tipično samopojačavajući. Soros primjenjuje *boom-bust* obrazac na istorijsku sekvencu EU od početka – *Zajednice za ugalj i čelik*, pa do danas. Uspinjaća faza imala je klimaks 1992. godine, *Mastrihtskim ugovorom*, i ostala je u fazi procvata do uvođenja evra 2002. Zatim je nastupio period stagnacije koji se pretvorio u proces dezintegracije nakon kraha 2008. On je sada u fazi samopojačavanja, kada se antievropske snage pozivaju na ksenofobne i nacionalističke argumente. Transformacija njegove rodne Mađarske je karakterističan primjer<sup>441</sup>: *JOBBLIK* – stranka ekstremne desnice koja zahtjeva da Mađarska istupi iz EU, osvojila je 17% glasova na parlamentarnim izborima. Kriza je otvorila pandorinu kutiju i fantomi koju su u ne tako davnoj prošlosti bacili Evropu u krvave ratove ponovo izlaze. Transformacija Evrope od ideje solidarne zajednice naroda koji grade zajedničku budućnost, ka ksenofobnom udruženju u kome jedni optužuju druge je tragedija savremene Evrope.<sup>442</sup>

Nakon prevladavanja prvog udara finansijske krize EU pokazuje znake političkog oporavka i Soros je u skorijim izjavama izrazio optimističko uvjerenje da će stvari ipak ići u dobrom smjeru – prema jačoj integraciji.

---

439 *The Resistible Fall of European Union: Interview with George Soros* [Project Syndicate].

440 G. Soros, *A Europe of Solidarity, Not Only Discipline* [<http://www.georgesoros.com/articles-essays/entry/>].

441 *Soros Promotes Crisis Plan for Europe* [New York Times, 25. Jan., 2012].

442 Soros je, s ciljem da se ponovo oživi ideja solidarnosti kao osnova *Unije*, osnovao *Inicijativu otvorenog društva za Evropu* [OSIFE]. Fokusirao je svoju pažnju na problem azilantata u Grčkoj, s obzirom da je procjenio da je tu situacija najurgentnija. Naime, veliki broj Grka, pogođen krizom, usmjerio je svoj bijes na azilante. U Grčkoj se nalazi oko 60 000 izbeglica koje žele da se registruju, i oni su smješteni u kampove u kojima vladaju neljudski uslovi. Migrante koji izbegavaju registraciju i žive na ulici napadaju pripadnici *Zlatne zore*. *Zlatna zora* dobija na popularnosti pružajući socijalne usluge Grcima, dok istovremeno napada migrante. Rješenje koje je 2012. predložio Soros sastoji se od tzv. "sigurnih kuća" koje bi bile finansirane od njegovog fonda i nekih država EU [Norveška, Švedska i Holandija su već podržale projekt], i u kojima bi utočište našli i Grci i azilanti. Prema Sorosu to bi bila praktična demonstracija ideje evropske solidarnosti: bogatijih članica EU prema Grcima, Grka prema azilantima.

Ipak, potrebne su konkretne mjere. Prvo, potrebno je jasno uočiti uzroke i vrstu krize: raskorak između stepena razvijenosti valute i stepena razvijenosti političkog entiteta. Drugo, potrebne su strukturalne reforme i evra i *Unije*. Da bi sprovođenje strateških reformi bilo moguće, Soros smatra da je ključno izaći iz sadašnjeg stanja nestabilnosti i/ili prividne stabilnosti.

Kao ispravnu kratkoročnu reakciju on je iznio tzv. "*Padoa-Schioppa*" plan. Ideja je da se iskoristi *Evropski fond za finansijsku stabilnost* [EFFS], i *Evropski mehanizam za stabilnost* [EMS], kako bi se *Evropska centralna banka* osigurala od rizika solventnosti svih novoizdatih italijanskih ili španskih državnih obveznica koje bi oni mogli da kupe od komercijalnih banaka.<sup>443</sup> Osnivanje jedinstvenog sistema garancija za depozite bi sprječilo povlačenje sredstava iz banka i smanjilo cene refinansiranja za problematične zemlje. Ključna mjera su *evroobveznice*. Odnosno omogućavanje državama-dužnicima da svoje državne dugove pretvore u evroobveznice. Time bi se izbjegla prijetnja bankrotstva, budžeti ugroženih država relaksirali, a kreditni rejtingi, cijena novca potrebnog za pokretanje ekonomije, poboljšali.<sup>444</sup> Njemačka se boji obveznica jer ne želi da dođe u situaciju da plaća tuđe dugove i kancelarka Merkel je stavila veto na tu ideju. Soros ne dovodi u pitanje da je to, razumije se, suvereno pravo Njemačke, premda po njegovom mišljenju strateški pogrešna politika sa aspekta ekonomskih interesa Njemačke. Ali on takođe smatra da Njemačka nema pravo da sprječava pogođene države da "izađu iz svoje bijede" tako što će same izdavati evroobveznice. To, dakle, ne znači da te države treba da izađu iz evrozone, već da Njemačka treba da bude poštena i izađe iz €-zone!<sup>445</sup> On detaljno analizira zašto bi devalvacija evra, koja bi neminovno uslijedila u tom scenariju, pogodovala dužnički opterećenim državama, naročito kratkoročno, jer bi smanjila njihov dug. Alternativa je, dakle, kako je Soros vidi, pred Njemačkom: ili prihvatiti evroobveznice ili izaći iz €-zone. Međutim, Njemačka se odlučila za treću alternativu: spašavati evro ali ne preuzimajući rizik, i time zadržavajući pogođene države u njihovom glibu. To je po mišljenju Sorosa licemjerna pozicija, i on optužuje

443 Banke bi onda mogle da drže te hartije kao ekvivalent gotovine, što bi omogućilo Italiji i Španiji da refinansiraju svoje dugove sa oko jedan posto. Za Italiju bi, na primer, troškovi zaduživanja bili smanjeni, umesto da porastu sa sadašnjih 4,3 posto. Tako bi se njen dug doveo na održivi kurs i ona bi bila zaštićena od prijetnje predstojećeg grčkog bankrotstva.

444 Soros smatra da bi tim mjerama Italija, na primjer, uštedela do 4% svog BDP-a. Njen budžet bi se pomjerio u suficit i fiskalna stimulacija bi zamijenila rigoroznu štednju. Ekonomija bi joj bila u porastu i opao bi joj dužnički koeficijent. Većina njenih naizgled nerješivih problema bi jednostavno isparila.

445 Soros [*How to save European Union*] navodi i čisto ekonomske argumente za to da upravo Njemačka, a ne neka od prezaduženih članica treba da izađe iz evrozone. Ako bi Njemačka izašla, evro bi depresirao. Države-dužnici [koje su ga kao svoju valutu zadržale] bi poboljšale svoju konkurentnost. Njihov dug bi se realno smanjivao, a ako bi izdavale evroobveznice, nestala bi opasnost od bankrota. Njihov dug bi odjednom postao održiv. Nasuprot tome, kada bi Italija izašla iz evra, njen dug u evrima bi joj postao nepodnošljiv i morao bi biti restrukturisan. To bi bacilo u kolaps svetski finansijski sistem, a to bi moglo i prevazići moć vlasti da kontroliše situaciju.

Merkel da je motiv za takav kurs potpuno neekonomski i nevizionarski: činjenica da kancelarki predstoje izbori. Njen kasniji uspjeh na izborima on je nazvao "pirovom pobjedom"<sup>446</sup>, jer trenutni *status que* u evrozoni nije niti podnošljiv niti stabilan, to je neka vrsta "lošeg" [inferior] *equilibrium*-a. To je takođe i nepoštena pozicija jer produžava situaciju u kojoj se, Italija, na primjer, mora zaduživati po znatno većim kamatama nego Njemačka. Novac za države „sjeverno od Alpa“ je značajno jeftiniji nego novac za države „južno od Alpa“ što ovima, Njemačkoj prije svega, daje dodatnu komparativnu prednost<sup>447</sup>, a oporavak Mediterana čini još težim i bolnijim. Upravo zato su evroobveznice, uz nivelaciju cijene posuđivanja novca, koju bi sprovela ECB, rješenje koje bi bilo ne samo efikasno s ekonomskog stanovišta, već i pravedno. Soros akcentira da bi politički dobitak mogao po svom značaju biti i veći od ekonomskog: solidarnost u krizi i prihvatanje dijeljenja zajedničke sudbine dalo bi Njemačkoj moralni kredibilitet da forsira značajnije ujedinjenje u smislu snaženja političkih institucija *Unije*, i time iskorak iz sadašnje EU-apatije prema otvorenoj zajednici koja se stalno usavršava, što je i bila vizija koja je nadahnula njene tvorce. U jednom provokativnom nastupu on poziva Njemačku da prihvati lidersku ulogu i povede *Uniju* ka novoj fazi sinteze, ili da istupi.<sup>448</sup> Pri tome je ekonomska logika sekundarna: ukoliko Njemačka nastavi da insistira na ortodoksnoj ekonomskoj politici i strogosti, ekonomija *Unije* neće moći održati korak sa dinamičnim ekonomijama Istoka. To će imati fundamentalnu filozofskopolitičku posljedicu: mjesto nastanka i realizacije *otvorenog društva* više neće biti planetarni lider, "fantastični objekt" i "predmet želje", što bi moglo, a neminovno i hoće, relativizovati i ideje otvorenosti, kojih je *Unija* materijalizacija.

U jednom fatalističkom nastupu<sup>449</sup> Soros je skicirao tri moguća mračna scenarija dezintegracije *Unije*. Prvi scenario događa se kao postepeni kontrolisani raspad €-zone. To je možda i najmanje sablasan scenario jer omogućava da se sačuva *Unija*, pa i zajedničko tržište, a da se odustane samo od zajedničke valute. Drugi scenario je haotičan i nekontrolisan raspad koji bi uništio ne samo zajedničku valutu već i zajedničko tržište i *Schengen sporazum*. To bi značilo kraj EU. Treći scenario je naročito značajan za valorizovanje sadašnjih odluka. Scenario ide u pravcu toga da Njemačka, kao najsnažnija članica €-zone i povjerilac periferije, preraste u *Reich* kojem će zadužene države biti potčinjene a njihovo stanovništvo ekonomsko roblje. Moguća transformacija Evrope u novu Imperiju sa centrom u Berlinu je izdaja ideala otvorene zajednice, koju su željeli evropski lideri stvarajući *Uniju*, ali i izdaja ideala humaniteta oličenih u filozofiji *otvorenog društva*. U

---

446 G.Soros, *Angela Merkel's 'Pyrrhic Victory'* [Project Syndicate, Oct.8, 2013].

447 G.Soros, *The Resistible Fall of European Union*.

448 G.Soros, *A Europe of Solidarity, Not Only Discipline*.

449 G.Soros, *European Union Could Become a „German Empire“* [The Huffington Post, Apr. 6., 2012.].

jednom govoru on je, ako ga ispravno razumijemo, postavio i pitanje iskrenosti Njemačke u politici integracije od 80-tih godina XX vijeka do danas. On naime, kaže da je Njemačka nesumljivo bila motor evropskih integracija jer je razumjela da samo u okviru integrisane Evrope i ona može da se ujedini nakon pada *Berlinskog zida*.<sup>450</sup> Ali ako sadašnja politika nastavi da se provodi, da li to znači da se Njemačka odlučila da postane gazda Evrope? Sadašnja politika nesumljivo stvara Evropu u kojoj bi Njemačka bila bogati i stabilni centar imperije a mediteranske zemlje siromašna pariferija.<sup>451</sup> Prema njegovom mišljenju Njemačka ima samo dva načina da to demantuje i demonstrira da je privržena idealu Evrope: ili da preuzme ulogu "dobrotvornog gazde" i preuzme dio dužničke odgovornosti, ili da izađe iz €-zone. Soros sugerije da bi Njemačkoj bilo lakše da se odluči za prvu opciju ako bi se sjetila da je i sama Njemačka, čak tri puta u novijoj istoriji, imala enormnu pomoć drugih kod reprograma svojih dugova: *The Dawes Plan* iz 1924., *The Young Plan* iz 1929., i *Marshall Plan* nakon II svjetskog rata.<sup>452</sup>

---

450 G.Soros, *The Crisis of Euro leads EU to a long-term depression* [The Wall Street Journal, Oct. 16., 2012.].

451 G.Soros, *Germany's reticence to agree threatens European Stability* [Financial Times, June 24, 2012].

452 *Angela Merkel's 'Pyrrhic Victory'*.



### 3. FONDACIJA – POLITIČKA PRAKSA „OTVORENOSTI“

“Relacija između mišljenja i akcije je refleksivna.” [*Open Society Reforming Global Capitalism*, str.4]

Nakon izlaganja opštih filozofskih, političkih i ekonomskih pogleda, odnosno teorijskog fundamenta sorosevske interpretacije doktrine *otvorenog društva*, potrebno se osvrnuti na političku praksu koja se događala i događa pod tom doktrinom i metode koje je koristila. Ona je neraskidivo vezana za Sorosevu *Fondaciju*, ali nije svodiva isključivo na njeno djelovanje. Prema vlastitom svjedočenju, Soros u *Fondaciji* ulaže polovinu svog imetka i 80% svog vremena. U jednoj interesantnoj introspekciji, on podiže ovu odluku do pitanja egzistencijalnog smisla, tvrdeći, naime, da mu tek borba za *otvoreno društvo* omogućava da se nastavi baviti finansijskim aktivnostima – jer one bi, s obzirom na njegovo bogatstvo, postale besmislene sa pozicije lične koristi i personalnih potreba. Međutim, sada mora nastaviti proizvoditi novac, jer mu novac omogućava da nastavi sa borbom za širenje otvorenosti.<sup>453</sup> Sam za sebe kaže da je isuviše tašt da bi se zadovoljio time da bude “samo” bogat. Ovaj berzanski superstar je čak preimenovao svoj *hedge fund* u zadužbinarski [*endowment*] fond, čime je označio zaokret u primarnoj misiji i svrsi fonda: on više nema zadatak da zarađuje novac, već da pruži materijalnu podršku njegovim fonadacija-aktivnostima.<sup>454</sup> Istovremeno, *Fondacija* je način da on postane “aktivan mislilac”, tj, napravi sintezu vlastitih teorijskih nazora sa praktičnim djelovanjem na promjeni svijeta. Ova je veza dublja nego se čini na prvi pogled: refleksivnost je, kako smo vidjeli, aktivistički element u [kvazi?]naučnoj interpretaciji stvarnosti, koji ne dopušta biti odvojen u hladnoću institutskog karaktera modernih nauka. Refleksivnost se, ako želi biti konsistentno mišljena, ne može odvojiti od akcije. Njen zagovornik je svjestan te činjenice. Na tragu Lenjina, Che-a, i drugih tog tipa, Soros je novi “mislilac na pozornici”, u onom smislu u kome je tu formulu upotrijebio Sloterdijk da opiše Nietzsche-ov način filozofije. Sam Soros započinje svoju knjigu *Open Society Reforming Global Capitalism* nedvosmislenim riječima: “Ovo je knjiga praktične filozofije: ona nudi konceptualni okvir koji služi kao vodič za akciju.” Inače, Soros je vrlo produktivan

453 *Izazov novca*, str.7; str.18-19; str.31.

454 *The New Paradigma for Financial Markets*, str.120.



pisac i iza sebe je ostavio dvanaest knjiga<sup>455</sup>, više stotina autorskih tekstova u različitim eminentnim novinama i časopisima, kao i na hiljade intervju, kratkih kolumna i novinskih napisa. Tako ospežna literarna djelatnost svjedočanstvo je njegovog izrazitog aktivizma, a neke od njegovih knjiga nastale su kao direktna reakcija na konkretan politički ili društveni događaj. Na primjer, poznati spis *The Bubble of American Supremacy* je direktan odgovor na "rat protiv terorizma" sa očiglednom namjerom da knjiga podrži anti-Bush stav na izborima 2004. Karakteristično je da većina njegovih knjiga ima identičnu strukturu od dva dijela. U jednom se izlaže konceptualni okvir, naime teorija refleksivnosti, pogrešivosti, *boom/bust* model i *otvoreno društvo*, i taj dio je praktički identičan u svim njegovim spisima; a drugi po pravilu predstavlja primjenu tog konceptualnog okvira na stvarnu situaciju, kakva je ona u momentu pisanja knjige. Takođe, karakterističan način govora u prvom licu, koji Soros upotrebljava čak i kada se radi o izrazito teorijskim opservacijama, karakterističan je za figuru "mislioca na pozornici". Njegov aktivizam ogleda se i u činjenici da ne samo da je osnovao *Fondaciju*, kao do sada neviđen individualni projekt, neumorni Soros je član i velikog broja drugih organizacija, od kojih je mnoge i osnovao.<sup>456</sup> Imajući u vidu njegovo bogatstvo, jasno je kakva finansijska moć stoji iza ovog aktivizma. Prema posljednjoj listi magazina *Forbes* za 2013. godinu, Soros je, sa bogatstvom procenjenim na 19,2 milijarde dolara, bez sumnje jedan od najbogatijih i najmoćnijih ljudi na planeti. S takvim zaledem i *Fondacija* je projekt bez presedana – izvanredna impresivna sinteza finansijske moći i impulsa aktivizma jednog "mislioca na pozornici".

Spektakularnim rušenjem funte u kombinaciji sa gotovo mesijanskim angažmanom za opsežan program pomoći Istočnoj Evropi plasiranim preko *Fondacije*, Soros je gotovo preko noći izašao iz anonimnosti *Wall Street*-a i postao prava pravicata medijska zvijezda. Tako zadobijenu popularnost on je iskoristio, i koristi i dalje, s jedne strane da populariše svoja filozofskote-

---

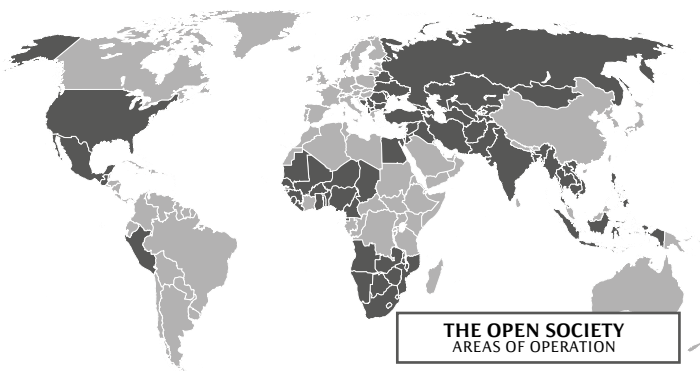
455 *The Alchemy of Finance* (1988); *Opening the Soviet System* (1990); *Underwriting Democracy: Encouraging Free Enterprise and Democratic Reform Among the Soviets and in Eastern Europe* (1991); *Soros on Soros: Staying Ahead of the Curve* (1995); *The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered* (1998); *Open Society: Reforming Global Capitalism* (2001); *George Soros on Globalization* (2002); *The Bubble of American Supremacy: Correcting the Misuse of American Power* (2003); *The Age of Fallibility: Consequences of the War on Terror* (2006); *The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 and What it Means* (2008); *The Soros Lectures at the Central European University* (2010); *Financial Turmoil in Europe and the United States* (2012).

456 Neke od njih su: CEU [počasni Predsjednik], INET [osnivač], *Stefan Batory Foundation* [osnivač], *Council on Foreign Relations* [direktor], *International Crisis Group* [izvršni Komitet], *Institute for International Economics* [direktor], *Drug Policy Alliance* [direktor], *Refugees International* [direktor-Emeritus], *Andrei Sakharov Foundation* [savjetodavni odbor], *International Executive Service Corps* [savjetodavno vijeće], *Carlyle Group* [investitor], *Human Rights Watch* [član američkog savjetodavnog komiteta], *Democracy Alliance* [član], *European Council on Foreign Relations* [član osnivačkog vijeća], *Center for War/Peace Studies* [odbor sponzora], *Earth Institute* [savjetodavni odbor – spoljni član], *World Sustainable Development Forum* [pokrovitelj].

orijska stajališta, a s druge strane da angažuje ljude i institucije na projektima koje promoviše. Premda ga mnogi još uvijek uvažavaju prije svega kao finansijskog genija, “uzimaju ozbiljno njegov novac – ali ne i njega”, sve više je i onih koji u njemu vide vodeću figuru u promovisanju zaštite ljudskih prava, te u tom smislu smatraju da se *Fondacija* ne može uporediti ni sa čim sličnim u historiji, kako je to, na primjer, rekao baron Mark Malloch Brown, jedan od Sorosevih dugogodišnjih saradnika.

U kontekstu prethodno naznačenog aktivizma, *Fondacija* je izraz istog temeljnog ubjeđenja da je teorija oruđe za rad. Težeći ozbiljenju svoje filozofske vizije Soros je 1979. godine u New York-u osnovao *Fond otvoreno društvo* definišući njegove ciljeve<sup>457</sup> kao trofaznu strategiju: faza 1: “Pomoć u otvaranju zatvorenih društava”; faza 2: “Pomaganje otvorenim društvima da se održe”; faza 3: “Podsticanje kritičkog načina razmišljanja”.

U svrhu “otvaranja zatvorenih društava” prvu *Fondaciju* na području Istočne Evrope osnovao je 1984.god. u svojoj rodnoj Mađarskoj, a kasnije su uslijedile i mnoge druge.<sup>458</sup> Filijala za SFRJ zvanično je počela s radom 7. juna 1991.god. Ukupni budžet *Fondacije* iznosi oko 450 miliona \$ godišnje, a prema vlastitom svjedočenju Soros je u periodu 1979-2010.godina utrošio više od 8 milijardi dolara na aktivnosti *Fondacije*. *Open Society Foundations* je zapravo kompleks, ili kako Soros kaže “familija” sa više od 30 *Fondacija* aktivnih u više od 70 država širom svijeta.



Autor karte: Chris Jadasz. Preuzeto iz: Bernstein Leandra, *George Soros: The Forced-Open Society* [u: *Your Enemy*, George Soros, LaRouche, Virginia 2008], str.10.

457 Kriza globalnog kapitalizma, str.6; up.str.87. *Soros Lectures – Lecture Three: Open Society*, str.50.

458 Genezu mađarske filijale *Fondacije* Soros je vrlo plastično opisao u *Podrška demokratiji* [str.21-25].

*Fondacije* u pojedinim državama imaju samostalne programe i otvorene mogućnosti saradnje sa akterima na lokalnoj sceni, ali postoje i programi na krovnom nivou, zajednički za sve lokalne *Fondacije*.

Sam George Soros, nedvosmisleno potvrđuje da je preko vlastite fondacije bio "duboko involviran" u političke procese, naročito u Istočnoj Evropi i u raspadu sovjetskog sistema.<sup>459</sup> Njegova uloga, kao i uloga Fondacije, nesumljivo se mogu detektovati u događajima tipa "Plišane revolucije" u Čehoslovačkoj<sup>460</sup>, "Ružičaste revolucije" i pokreta "Kmara!" u Gruziji, "Naranđaste revolucije" u Ukrajini, revoluciji "lala" u Kirgistanu, petooktobarskog prevrata u Srbiji, kao i nekim drugima tog tipa. Soros je sa tri miliona dolara pomogao poljsku „*Solidarnost*“, kao i „*Karter 77*“ Vaclava Havela u Češkoj, i opoziciju oko Andreja Sakarova u SSSR-u. Sam Soros kaže: "Moje fondacije su doprinele smjenama unutrašnjih režima u Slovačkoj 1998., Hrvatskoj 1999., i Jugoslaviji 2000. godine, tako što su mobilisale javno mnjenje da se riješi Vladimira Mečijara, Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića."<sup>461</sup> Hrvatski magazin *Globus* je svoj tekst o Sorosu naslovio "Čovjek koji je rušio Tuđmana".<sup>462</sup> Takvo djelovanje čini *Fondaciju* kontraverznom u očima mnogih. Aprila 1991. rusku filijalu *Fondacije* oštro su napale novine Sovjetskaja Rusija, sa optužbom za "subverzivno djelovanje".<sup>463</sup> Ali ono je, prema samodefiniciji *Fondacije*, eksplicitno: pomaganje zatvorenim društvima da se otvore. Uočljivo je da takvu samoodredbu *Fondacije* potvrđuje i praksa, s obzirom da se rad *Fondacije* znatno minimizira, pa čak i gasi, kako se društvo u kome djeluje više otvara. Tako se Soros 2006. godine povukao iz Hrvatske obrazlažući to činjenicom da je u hrvatskom društvu demokratija učvršćena i stabilna, te da *Fondacija* tamo više nema šta da radi.<sup>464</sup> Kompatibilno smanjenje obima aktivnosti *Fondacije* dogodilo se i u BiH, nakon 2000-te.<sup>465</sup> Istovremeno, on je intenzivirao djelovanje *Fondacije* u SAD-u, s obzirom da je procjenio kako nakon kolapsa SSSR-a, i postepene manje-više uspješne tranzicije istočnoevropskih društava ka demokratiji, akcent

---

459 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.6 i dalje. Up: *Podrška demokraciji*, str.11; str.31-43; i naročito str.47-71.

460 *Podrška demokraciji*, str.40-41.

461 *Mjehur američke nadmoći*, str.98; up.: str.105.

462 *Globus*, 24.jun, 2011.

463 *Podrška demokraciji*, str.135.

464 Odluku o povlačenju *Fondacije* iz Hrvatske godinama je prolongirana, iz razloga što je velikom broju zaposlenika trebalo dati dovoljno vremena da nađu nove poslove. Soros je istovremeno podsticao transformaciju nekih dijelova *Fondacije* u samostalne nevladine organizacije koje su s vremenom i zbog kvalitete svog rada i svojih programa mogle i same naći druge donatore. Tako su se iz hrvatskog ogranka *Fondacije* iznjedrile samostalne organizacije poput *Hrvatskog pravnog centra*, *Foruma za slobodu odgoja*, *Multimedijalnog instituta*, i nekih drugih, manjih NGO. Razlog za njegov povratak leži u činjenici da je svjetska finansijska kriza značajno smanjila donacije NGO sektoru, što je dovelo do toga da se mnoge kvalitetne organizacije nađu pred gašenjem. [*Otvoreno društvo opet u Hrvatskoj*, *Nacional*, br.75, 21sept. 2010.]

465 Vidjeti: *Bosna je premala da bi se samoodržala* [G.Soros, intervju za: *Dani* br.135, Sarajevo, 31. dec. 1999.]

može biti stavljen na drugi programski cilj ["pomaganje otvorenim društvima da se održe"] i treći ["poticanje kritičkog načina razmišljanja"]. Oni su i u tranzicijskim zemljama kritična faza s obzirom da je Soros duboko uvjeren kako je alternativa istočnoevropskih država data u formi "ili-ili" dileme: ili integracija u EU ili povratak u mračni nacionalizam prošlosti. Danas, nakon što je tranzicija Istočne Evrope ka otvorenosti manje-više završena, taj cilj može biti definisan kao "preispitivanje mana globalnog kapitalizma".<sup>466</sup> U SAD-u glavne teme su promocija pitanja iz treće faze: promovisanje kulture "kritičkog načina mišljenja", te borba protiv retrogradnih politika karakterističnih za zatvorenu kulturu.<sup>467</sup> Na primjer, u periodu avgust-decembar 2013.godine, Fondacija je u New York-u promovisala, među ostalima, sljedeće akcije:

Kampanja za progresivno oporezivanje bogatih: David Hillman propagirao je "Robin Hood Tax Campaign" objašnjavajući kako "mali korak za bogate može predstavljati veliki korak za svijet"

Kampanja protiv stereotipa o crncima: „*This is Your Brain on Racism*” [Decembar]; Prikaz neefikasnih praksi represivnih policijskih metoda u prikazu pod naslovom „*This is not what I become a cop for*”; Kritika rasno-represivnih praksi NY policije „*Watch: Stopped and Frisked Because of His Skin Color*”. Priča se zasniva na iskustvu mladića pod imenom Kasiem, koji je prvi put zaustavljen i pretresen kada je imao trinaest godina, jer su policajci posumnjali na njega samo zato što je crnac.

Kampanja: „*Zdravlje kao prirodno pravo*”, koja ima za cilj da promoviše koncept javnog elementarnog zdravstvenog osiguranja. Kampanja polemiše s farmaceutskim kompanijama, koje, na bazi neoliberalne filozofije, tvrde da pravo na život ne uključuje obavezu drugih ljudi da vam pomognu u održanju života, već samo pravo da učinite sve što je u skladu s prihvaćenim pravnim okvirom [društvenim ugovorom] da bi sačuvali vlastiti život. Očigledno, u ovoj kampanji radi se o ideološkoj podršci za *Obamacare*.

Akcija u kontekstu legalizacije prostitucije. Preko *email* mreže distribuirana su ciljana pitanja na temu „*Ko su 'sex workers'?*”, „*Žašto 'sex work' ne bi trebalo tretirati kao kriminal?*”, „*Razlika između 'sex work' i 'trafficking'?*” i slično.

Promovisanje holandskog modela borbe s drogama. Legalizacija lakih droga pokazala se efikasnom i Holandija ima najnižu stopu narko kriminala. Kam-

466 O globalizaciji, str.8.

467 Kriza globalnog kapitalizma, str.232. Program Fondacije u SAD on dijeli na tri oblasti izvedene iz prethodno prezentovanog teorijskog okvira: (i) borba protiv prodiranja tržišnofundamentalističkih vrijednosti u područja gdje im nije mjesto; (ii) problem namjeravanih posljedica; (iii) problem neravnopravnosti društvenog bogatstva, što je takođe posljedica dominacije tržišnog fundamentalizma u SAD-u. U kontekstu krize hipotekarnih kredita koja je mnoge građane SAD pretvorila u beskućnike, Soros je u New York-u, u kooperaciji sa gradskim vlastima, pokrenuo *Center for New York City Neighborhoods*, s ciljem da se pomogne pogođenim građanima. Adekvatna inicijativa pokrenuta je i od strane Beogradskog ogranka Fondacije, pod nazivom *Urgentni fond – podrška projektima za ublažavanje socijalnih posljedica ekonomske krize* [<http://www.fosserbia.org/programs/>] koji je, u momentu dok pišemo ovu knjigu još uvijek otvoren, kao i od bosanskog ogranka, pod nazivom *Krizni fond*.

panja je razvila ogranak „*Drug Policy Reform: What You need to Know*“ koji prikazuje negativne kolateralne posljedice represivnih metoda „Rata protiv droga“, u smislu širenja HIV-a, naročito među zatvoreniciima. Kritika represivnih migracionih zakona SAD pod nazivom „*Raise your voice. Let's end expensive, inhumane immigrant detention laws.*“ Kampanja tvrdi da imigracione politike koštaju poreske obveznike SAD više od 2 milijarde dolara, a potpuno su neefikasne i antihumane.

Mnoge od aktivnosti Fondacije izazvale su, i izazivaju različite kontroverze jer prelaze granice uobičajene političke prakse i radikalno odstupaju od ustaljenog društvenog ritma.<sup>468</sup>

Za dobijanje adekvatne slike o djelovanju *Fondacije* važno je shvatiti da ona sarađuje i praktično uključuje u svoje aktivnosti mnoge druge organizacije koje formalno nisu, ili su samo jednim dijelom, pod njenim okriljem. Usljed široke mreže i razgranatosti djelovanja *Fondaciju* je kao cjelinu teško pratiti, što je jedan od glavnih izvora njene kontraverznosti. Internet portal *discoverthenetworks.org*, značajan izvor kritičkih informacija o djelovanju *Fondacije*, predložio je, u tekstu *Guide to The George Soros Network*<sup>469</sup> interesantnu klasifikaciju njenih aktivnosti u nekoliko glavnih grupa<sup>470</sup>:

“Organizacije koje optužuju SAD za kršenje ljudskih prava i sloboda”. U ovu grupu spadaju na primjer, *The Arab American Institute*, koji se fokusira na odbacivanje mjera preduzetih nakon 11/9 terorističkog napada, a koje targetiraju amerikance arapskog porijekla. Pored toga, tu je i *The Bill of Rights Defense Committee* koji je ustanovljen s ciljem osporavanja *Patriot Act* zakona, i koji radi u više od 400 američkih gradova.

- “Organizacije koje prikazuju SAD kao naciju koja ispoljava dugotrajni rasizam, i koji mora biti uravnotežen rasnim i etničkim preferencijama u korist nebjelaca”. Kao organizacije koje spadaju u ovu grupu navedene su: *The Mexican American Legal Defense*, *The Lawyers Committee for Civil Rights*, *NCCAP – The National Association for the Advancement of Colored People*, *The National Council of La Raza*. Zajednički imenitelj ovih organizacija je da se fokusiraju na zaštitu i promovisanje prava pojedinih etničkih grupa u SAD-u, kao što su hispanoamerikanci, crnci i dr.

---

468 Izrazito kontroverzne akcije, koje su proizvele značajne otpore, pa i zgražanja javnosti, su kampanje za legalizaciju lakih droga i, naročito, “*Projekta o smrti*”. Oba projekta još traju i *Fondacija* ih aktivno promovise. Prvi projekat je zasnovan na argumentu da represivne mjere protiv širenja narkotika ne djeluju i proizvode više štete nego koristi, te da je očigledno potrebna sofisticiranija i promišljenija politika. On se zalaže za legalizaciju lakih droga, prije svega marihuane. Drugi projekt je ciljao ni manje ni više do na promjenu doživljaja smrti kod Amerikanaca koji su, prema riječima Sorosa, bukvalno opsjednuti strahom od smrti.

469 <http://www.discoverthenetworks.org/viewSubCategory.asp?id=589>. Podaci navedeni u tekstu preuzeti su iz istog izvora.

470 Na istom portalu je između ostalog taksativno naveden spisak svih organizacija u SAD koje finansira Soros direktno ili preko OSI, ili indirektno preko „trećih“ kanala. [<http://www.discoverthenetworks.org/viewSubCategory.asp?id=1237>]

- Organizacije koje prikazuju pravosudni sistem SAD-a kao diskriminatoran i rasistički. Organizacije iz ove grupe su: *The Sentencing Project*, *Critical Resistance*, *The Leadership Conference on Civil and Human Rights*.
- Organizacije koje pozivaju na masivne društvene promjene i koje treniraju i regrutuju kadrove za te promjene. Takve su: *The Center for Community Change* ["posvećen traženju 'progresivnih' zvijezda sutrašnjice i njihovom pripremanju za vođenje"], *The Gamaliel Foundation*, *The Ruckus Society*, *The American Institute for Social Justice*, *The Institute for America's Future*, *People for the American Way*, *Democracy For America* [koja djeluje kao akademija kroz koju je prošlo više od 10 000 aktivista s ciljem da se "povežu i obuču u vještinama i strategijama kako da povratimo našu zemlju"], *The Midwest Academy* [koja "trenira radikalne aktiviste u taktikama direktne akcije, konfrontacije i zastrašivanja"].
- Organizacije koje "omalovažavaju" kapitalizam i promovišu dramatičnu ekspanziju programa "države blagostanja", finansiranih ekspanzijom poreza. Tu spadaju: *The Center for Economic and Policy Research*, *The Center on Budget and Policy Priorities*, *The Economic Policy Institute*, *The Ella Baker Center for Human Rights*, i *The Emma Lazarus Fund* [koji je direktno, 1996 godine, osnovao Soros, s fondom od 50 milona \$, s ciljem da se legalnim imigrantima omogući pristup socijalnim pravima].
- Organizacije koje podržavaju "socijalizaciju" medicine u SAD-u. Ključna takva organizacija je *Health Care for America Now* koja je zapravo velika mreža organizacija s ciljem da se, u idealnom slučaju, promoviše model u kome bi američka vlada finansirala cjelokupan zdravstveni sistem. HCAN je odigrao značajnu ulogu u debati povodom zdravstvene politike koju je predložila Obamina administracija, 2009.god. U avgustu 2009.godine, Soros je obećao 5 milona \$ za HCAN kampanju.
- Organizacije koje nastoje da pomjere američku politiku ulijevo, promovišući "progresivne" političke kadrove. Tu spadaju: *Project Vote*, *Catalist*, *The Brennan Center for Justice*, *The Progressive States Network*, *The Progressive Change Campaign Committee* [kojoj je Soros takođe dodijelio ličnu donaciju]. Ove su organizacije s različitih strana fokusirane na birače, od pravljenja baza glasača, do promovisanja usvajanja zakona koji bi dali glasačko pravo grupa kod kojih postoji veća vjerovatnoća da će glasati za demokrate.
- Organizacije koje promovišu "ljevičarske" ideale i poglede na svijet u medijima i umjetnosti. Takvi su: *The American Prospect magazin*, *Free Press*, *The Independent Media Institute*, online news magazin *AlterNet*, *The Nation Institute*, magazin *Nation*, *Pacifica Foundation*, *Media Matters For America* [koji je Soros godinama indirektno finansirao, a u oktobru 2010.god. direktno je donirao milion \$ za *Matters*] i *Sundance Institute* [osnovao ga glumac Robert Redford, a Soros je u periodu 1996-2008 donirao 5,2 milona \$, a 2009. godine novih 5 milona, za filmove koji promovišu "socijalnu pravdu" i kritički se odnose prema kapitalizmu].



- Organizacije koje žele da ubrizgaju "ljevičarske" vrijednosti u američki pravosudni sistem, poput *The Alliance for Justice*, *The American Constitution Society for Law and Policy*, i *Justice at Stake*. Podržavajući ove aktivnosti Soros je potrošio minimalno 45,4 milona \$.
- Organizacije koje se infiltriraju u crkvene institucije i vjerske zajednice, s ciljem promovisanja "socijalne pravde" i sličnih ideja. Kao tekve navedene su: *Catholics in Alliance for the Common Good*, *Catholics for a Free Choice*, i militantna *People Improving Communities through Organizing*. Think tanks koji promovišu "ljevičarske" politike. Neki od njih su: *The Institute for Policy Studies*, *The New America Foundation*, i *The Urban Institute*, koji npr. promoviše veće stope poreza za bogate.
- Organizacije koje promovišu otvaranje granica, masovnu imigraciju, razvodnjavanje postojećih imigracionih zakona, veća prava i povlastice ilegalnih imigranata. Tu spadaju: *The American Immigration Council*, *Casa de Maryland*, *The Immigrant Legal Resource Center*, *The Migration Policy Institute*, *Latino Justice PRLDF*, *The Immigration Policy Center*, *The National Immigration Forum*, i *The National Immigration Law Center*.
- Organizacije koje osporavaju sve mjere vlade SAD-a poduzete kao reakciju na 11/9 napade. Tu su navedeni: *The Center for Constitutional Rights*, *The National Security Archive Fund*, *The American Civil Liberties Union*, i za nas posebno zanimljiva *Human Rights Watch*. U ovom kontekstu Sorosu se pripisuje da podržava čak i organizacije koje brane optužene teroriste i njihove pomagače. Jedna takva organizacija je *The Lynne Stewart Defense Committee*, koja je optužena za veze sa terorističkim organizacijama, računujući i "slijepog šeiika" Omar Abdel-Rahman-a. *Open Society Institute* [OSI] je 2002. godine javno finansijski i moralno pomogao ovu organizaciju.
- Organizacije koje prikazuju američke vojne akcije kao "nepotrebne i nemorodne", kao što su *Amnesty International* i naročito zanimljiva *Global Exchange*, koja je realizovala za naš kontekst ilustrativan projekt *Iraq Occupation Watch*.
- Organizacije koje se zalažu za jednostrano američko razoružavanje i/ili značajno smanjenje vojnih troškova. Glavni takav igrač je *The American Friends Service Committee*, Soros ga je direktno podržao u tekstu "*Appeal for Responsible Security*" objavljenom 2000.god. u *New York Times*.
- Organizacije koje promovišu "radikalni environmentalizam". Iz ove grupe organizacija Soros je finansijski pomogao *Earthjustice*, *Green For All*, *Natural Resources Defense Council*, *Alliance for Climate Protection*, *Friends of the Earth* i *Earth Island Institute*.
- Organizacije koje se protive smrtnoj kazni pod bilo kojim okolnostima. Soros je donirao milione dolara organizacijama koje se bore protiv smrtno kazne, kao što su *New Yorkers Against the Death Penalty*, *Witness to Innocence*, *Equal Justice USA*, *Death Penalty Information Center*, *People of Faith against the Death Penalty*, *Fair Trial Initiative*, a kopotpisao je i poznato pi-

smo upućeno 2000.god. predsjedniku Clinton-u, u kome se traži njeno uki-  
danje.

- Organizacije koje promovišu feminizam i optužuju Ameriku kao seksističko društvo u kome "nasilje i diskriminacija nad ženama imaju epidemijske proporcije". Tu spadaju: *Feminist Majority Foundation*, *Ms. Foundation for Women*, i *National Partnership for Women and Families*.
- Organizacije koje promovišu pravo na abortus i podržavaju političke kandidate koji se zalažu za to pravo. Soros je donirao sredstva sljedećim organizacijama iz te grupe: *Center for Reproductive Rights*, *NARAL Pro-Choice America*, *National Abortion Federation*, *Planned Parenthood*, i *Choice USA*.
- Organizacije koje promovišu globalnu vladu, koja bi podčinila američku spoljnu politiku *Ujedinjenim nacijama*, ili drugim međunarodnim tijelima. On je donirao sredstva za *United Nations Foundation*, a *Open Society Institute* je glavni finansijer *Coalition for International Criminal Court*, koja nastoji da se formira jedan međunarodni sud kojem bi se podčinili i američki vojnici, oficiri i zvaničnici.
- Organizacije koje podržavaju legalizaciju droga. Sam Soros je osnovao *Drug Policy Alliance*, a 2010.godine dao je milion dolara za kampanju poznatu kao *Proposition 19*, koja je promovisala legalizaciju marihuane u Kaliforniji.
- Organizacije koje podržavaju eutanaziju u slučaju neizlječive bolesti. On sam je pokrenuo *Project on Death in America* za koji je 2000.godine preko OSI obezbjedio 15. miliona \$ za trogodišnji period. Pored toga on je podržao udruženja poput *The Death with Dignity National Center* i *The Compassion in Dying Federation of America*.

Ovaj je kritički prikaz očigledno dat iz američke vizure i unutrašnje-SAD perspektive, sa jasnim konzervativnim i republikanskim naglaskom. Stoga su njegove teme iz druge i treće kategorije programa *Fondacije*, koji se odnose na razvijena otvorena društva. To je posljedica činjenice da je Soros, nakon kolapsa SSSR-a i relativnog učvršćivanja demokratije u Istočnoj Evropi, te naročito nakon pobjede Bush-a u SAD-u, procjenio da je urgentnija situacija u Americi, i usmjerio rad *Fondacije* na SAD. Čitav je prikaz, međutim, vrlo ilustrativan kao načelni opis praksi i naročito matrice djelovanja Sorosa kroz *Fondaciju*. Mnoge od ovih organizacija nisu direktno vezane za ime Sorosa, niti ih on direktno finansira, ali u opštoj slici aktivnosti one sve djeluju kao jedinstveno oružje, vrlo sofisticirano i kompleksno, za realizaciju jedne programske agende. U tom kontekstu, termin "Fondacija" mi ovdje koristimo ne samo kao ime za *Open Society Institute*, već kao oznaku za cjelokupnu djelatnost ovih i drugih "soroševskih" aktera. Riječ "Fondacija" je više opis jedne vrste djelovanja, jedne strategije, nego ime institucije. To djelovanje sastoji se od dva fundamentalna principa: *premežavanja* i *nepreglednosti*. Oba ova metoda akcije nisu usmjereni na frontalno rušenje targetiranih sistema. Strategija se sastoji od masovnog "bottom-up" djelovanja



velikog broja malih, naoko nepretencioznih aktera, koji često, i rekli bismo po pravilu, nisu ni svjesni projekta u kome sudjeluju. Oni ne djeluju direktno na sistem kao cjelinu, već na pojedine elemente sistema. Takođe, oni po pravilu ne udaraju na formalnu i institucionalnu ispravnost sistema, već na promjenu svijesti koja funkcionalno legitimira sistem i tako ga održava. Mnogi su Sorosa opisivali kao čovjeka koji uvijek vidi "veliku sliku", koji sagledava stvari iz perspektive cjeline, a i sam je to smatrao krucijalnim dijelom svog metoda. Upravo je u pokušaju razumijevanja njegovog vlastitog djelovanja, i taktika i strategija *Fondacije*, nužno imati u vidu "veliku sliku" da bi se uopšte stekla naznaka o čemu se radi. Analiza bilo koje pojedinačne akcije, ili grupe akcija, ma kako precizna bila, ne daje naznake o čemu se tu zapravo radi. U pitanju je strategija premrežavanja kompletnog društvenog života – od medija, političkih organizacija, kulturnih institucija, pravnih autoriteta, NGO sektora, umjetničkih kružoka, školstva, zdravstvenih politika, itd, itd. Prema nekim procjenama Soros na različite načine finansira oko 1200 različitih organizacija. To je ipak samo glavna *Mreža* na koju se konektuje i iz koje se grana bezbroj podmreža. Jedan kritički nastrojen autor uporedio je Sorosa sa oktopodom Jules Verne-a, koji širi svoje krakove u sve oblasti života u svim krajevima svijeta, i kao da nema oblasti života u koju on, na ovaj ili onaj način, nije umješao svoje prste. Suština ove "paukove mreže" je da se s jedne strane napravi baza podataka pojedinaca koji su regrutovani, a s druge strane institucionalize kanal za finansiranje njihovog djelovanja kroz NGO organizacije. Iz prirode mreže proizilazi i druga princip djelovanja u strategiji *Fondacije*, naime nepreglednost. On se odnosi na činjenicu da je ovako kompleksnu mrežu gotovo nemoguće sagledati "odozdo", analizom bilo koje grupe pojedinih aktera ili bilo kojih taktika primjenjenih u konkretnoj situaciji. S obzirom da se radi o labavoj, poluformalnoj konekciji vrlo divergentnih aktera, oni se mogu shvatiti kao cjelina samo iz perspektive ideje-vodilje koja ih sintetiše u cjelinu. To je značajno prije svega zbog dvije stvari. Prvo, veliki broj ljudi involviranih u rad *Fondacije* uopšte nije svjestan o čemu se zapravo radi. Drugo, rad svih tih raznorodnih faktora koordiniše se jedinstvenom vizijom njenog utemeljitelja. Što znači da ovdje imamo primjer bez presedana uticaja *jednog* čovjeka širom svijeta. Sam Soros metodologiju koju je patentirao *Fondacijom* sada primjenjuje na različitim drugim aspektima i modalitetima. Već smo pomenuli institut INET koji forsira njegovu antineoliberalnu agendu na nivou ekonomskih eksperata. INET je zatim podržan jednim karakterističnim pojačivačem – *Project Syndicate*<sup>471</sup>, koji služi da tu vrstu ekonomske politike plasira šire. Taj projekt je trenutno najveća *opinion-maker* organizacija koja plasira svoje analize u 500 vodećih novina u 150 zemalja na svetu i dostiže obim od 70 miliona primjeraka. Soros je glavni finansijer. To je najnoviji primjer njegovog aktivizma i shvatanja da

---

471 [www.project-syndicate.org](http://www.project-syndicate.org).

je „teorija oružje za praksu“, a da je praksu moguće refleksivno modelirati. INET i *Project Syndicate* snažno zagovaraju politički intervencionizam u anomalije tržišta i traže novi *Bretton Woods*. Komparativna analiza aktivnosti *Open Society Foundations* i *Project Syndicate*, koju smo za potrebe ove knjige radili za period avgust-decembar 2013., pokazala je apsolutnu podudarnost agendi<sup>472</sup>, s tim da *Syndicate* ima znatno širi spektar tema [zahvaljujući ogromnom portfoliju saradnika], pa s toga pokriva i neke od tema kojima se OSF ne bavi.<sup>473</sup>

Na internet prezentaciji Soroseve *Fondacije* stoji sljedeće uvodno objašnjenje: *otvoreno društvo* predstavlja društvo zasnovano na shvatanju da niko nema monopol nad istinom, da različiti ljudi imaju različite poglede i interese i da postoji potreba za institucijama koje štite prava svih ljudi omogućavajući im da žive zajedno u miru. Uopšteno govoreći, *otvoreno društvo* karakterizira pouzdana vladavina zakona, postojanje demokratski izabrane vlade, raznoliko i dinamično civilno društvo i poštovanje prava manjina. Boreći se protiv jednopartijskih sistema [zatvorenog društva], *Fondacija* je branila i promovisale te vrijednosti i na ideološkom nivou, kao i praktičnim djelovanjem i materijalnom podrškom. Soros osjeti za potrebno da napomene kako su odbori koji upravljaju radom *Fondacije* u svakoj dotičnoj državi sačinjeni od građana te države.<sup>474</sup> Cilj je ne samo da se finansiraju projekti otvorenog društva, već i da se ljudi u matičnim državama osnaže iskustvom i obukom. Na primjer, *Fondacija* je u Mađarskoj podržavala samoupravne studentske koledže, i stipendirala grupe studenata za studijske boravke na *Oxford* univerzitetu. Ti studentski koledži su, prema riječima Sorosa, postali „inkubatori FIDESZ-a“, danas jedne od parlamentarnih stranaka u Mađarskoj, a tada udruženje mladih demokrata i „mostobran demokratskog preobražaja“. A neki od oksfordskih stipendista postali su kasnije vođe FIDESZ-a. *Fondacija* se na sličan način angažovala i u izgradnji postparthejd društva Južne Afrike. U jednom govoru na *University of Cape Town* u Južnoj Africi Soros je rekao sljedeće: „Nadao sam se da ću odigrati malu ulogu u pomoći da se formira crna elita ... jer mislim da je stvaranje elita među progonjenim ljudima najbolji način da se prevaziđu predrasude“. U tu svrhu „formiranja elita“ osnovao je *Central European University* [CEU], sa

472 U tekstovima na *project-syndicate* iz decembra 2013. forsiraju se standardne teme soros-agende: snažnija integracije EU, potreba za jačim međunarodnim institucijama, antineoliberalizam, itd. Tako npr. Joseph E. Stiglitz [*An Agenda to Save the Euro*] kritikuje njemačku politiku strogoće i predlaže za EU bankarsku uniju, sa „zajedničkom supervizijom“, zdravim depozitnim osiguranjima itd. Yannis Papantoniou [*The Re-Division of Europe*] govori o podjeli Evrope „sjever-jug“ kao „tempiranoj bombi“ na kojoj leži EU. Javier Solana [*Globalizing European Security*] propagira zajedničku bezbjednosnu politiku EU. Peter Mendelson [*The Case for Better Government*] kritikuje neoliberalnu doktrinu smanjenja političkog uticaja na globalizovanu ekonomiju, a Tania Singer [*Beyond Homo Economicus*] predlaže umjesto tržišne konkurencije - društvenu kooperaciju.

473 Kina je jedna takva tema.

474 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.220; *O globalizaciji*, str.26; *Podrška demokraciji*, str.25.

sjedištem u Budimpešti i važnim ispostavama u Pragu i Varšavi. Koncept CEU zamišljen je sa ciljem oblikovanja nove generacije istočnoevropskih političkih i ekonomskih lidera, posvećenih vrijednostima otvorenih, demokratskih društava. Cifra o kojoj se tu radi je 800 miliona dolara, koliko je Soros do 2010.godine uložio u CEU, a broj studenata koji je prošao kroz CEU je preko 5000.<sup>475</sup>

Sam Soros djelovanje *Fondacije* i izvedenih ogranaka poput CEU smješta u prazan prostor nastao odsustvom spremnosti građana zapadnih demokracija, odanih principima slobode u svom vlastitom društvu, da se angažuju u onim državama i društvima gdje je sloboda uskraćena. On opet vidi predominaciju tržišnih vrijednosti kao uzrok takvom pasivitetu: nije jasno kakav bi interes[!] građani slobodnih država mogli imati u nametanju slobode i ideala otvorenosti nekim dalekim zemljama. Druga prepreka je, naravno, suverenost država. *Fondacija* eskivira taj problem tako što djeluje preko civilnog sektora, nevladinih organizacija i zamišljena je tako da na različite načine podrži borbu disidentskih krugova u zatvorenim društvima, koju oni vode za otvaranje. I u tom smislu termin *Fondacija* ovdje se odnosi ne samo na *Fond Otvoreno društvo*, već i na sve srodne i sestrinske organizacije ujedinjene u djelovanju ka zajedničkim ciljevima. Principijelni značaj *Fondacije* u sistemu *Novog Svjetskog Poretka* je da njen rad demonstrira mogući praktični vid zaobilaženja načela nacionalnog suvereniteta. Istovremeno, on je i kontrargument protiv tržišnofundamentalističkog protivljenja davanja pomoći, s obzirom da je ta pomoć neefikasna jer ide u ruke korumpiranih vlada: Soros s ponosom ukazuje da su efekti koje je imao njegov fond u BiH praktično veći od milijardi dolara koje su dale različite vlade i međunarodne organizacije, i to iz prostog razloga što su one išle preko zvaničnih institucija a on preko nevladinog sektora. Djelovanje preko civilnog društva proizilazi iz opšte paradigme diferencije države i društva, te podozrenja Sorosa ka vladinim institucijama, kako smo ih prethodno ocrtali. Ovdje imamo klasičan vid djelovanja na promociji alternativnog modela mišljenja sa ciljem diskreditovanja monopola dogme i time obaranja poretka statičke ravnoteže. Kao jednu od ključnih stvari u reformama i pomoći državama u razvoju i tranziciji on vidi razvoj civilnog društva do mjere kada će njegovi stavovi "nešto značiti" za vladu, i djelovanje *Fondacije* svjesno je usmjereno u tom pravcu. Vidjeli smo da Soros smatra kao ključni uzrok neefikasnosti međunarodnih programa pomoći to što oni, poštujući načelo suvereniteta, idu prako vlada, a ove su opet u društvima u razvoju po pravilu korumpirane ili nekompetentne. Zato je gro pomoći koju distribuirao njegova *Fondacija* distribuirano preko nevladinog sektora, a taj je omjer ovisan od mjere u kojoj je vlada sklona reforma-

---

475 <http://www.ceu.hu/>.

ma.<sup>476</sup> Ovaj naoko benigan argument postaje snažno ideološko oružje jer ga Soros u sljedećem koraku koristi kao mehanizam opravdanja nasilnog miješanja. Naime, on tvrdi da u situaciji kada je vlada neprijateljski raspoložena prema inostranoj pomoći civilnom sektoru to znači da "postoji dokaz *prima facie* da ta vlada krši narodni suverenitet i da se prema njoj treba ponašati na odgovarajući način."<sup>477</sup> Prijetnja sadržana u drugom dijelu rečenice znači: svako suprotstavljanje djelovanju *Fondacije* delegitimira vladu suverene države, i praktički opravdava upotrebu nasilnih mjera. Razumljivo je zašto je ovo mjesto kontraverze i izvorište subverzivnosti *Fondacije*. Ona zapravo zaobilazi institucionalizovan oblik narodnog suvereniteta. Karakteristična činjenica, na koju je skrenuta pažnja u novijim istraživanjima "obojenih" revolucija i nenasilnog otpora, je ta da njihov glavni energetski potencijal ne dolazi iz prirodnog i institucionalnog izvora, - naime opozicionih partija, već nevladinog sektora, podržanog akterima iz "međunarodne zajednice".<sup>478</sup> *Fondacija* je *par excellence* primjer toga. Ona maestralno ispunjava obe glavne funkcije eksternog igrača: i finansijsku podršku i legitimacijsku osnovu. Smilja Avramov<sup>479</sup> u opsežnoj analizi promjena na planetarnom nivou, koje simbolizuju procesi desuverenizacije država, preuzimanja suvereniteta države od strane civilnog sektora i korporativnih centara, ukazuje na ključnu činjenicu da se gubi jasna granica između unutrašnjeg i međunarodnog subjektiviteta države. Granice država su postale propusne ne samo u smislu kretanja kapitala, već i u smislu upliva u suverenitet unutardržavnog poretka od strane vanjskih aktera. Postavlja se pitanje da li će država kao takva uopšte moći da se održi kao iole relevantna politička činjenica ili će biti svedena samo na simbol. Nevladine organizacije, često, ako ne i po pravilu, finansirane od zainteresovanih inostranih faktora, u zadnjih dvadeset godina pokazuju da su u stanju da ospore legitimitet narodom izabrane vlasti, ali i da tu vlast *de facto* obore u specifičnoj vrsti nenasilne „civilne“ akcije protiv režima. U tom kontekstu *Fondacija* je tipičan primjer institucije specijalnog rata.

476 O *globalizaciji*, str.49. Soros definiše demokratsku vladu na način: „Demokratska vlada treba da podstiče upotrebu nevladinih kanala.“

477 *Mjehur američke nadmoći*, str.105.

478 Parezanović Marko, *Obojene revolucije u vrtlogu prekomponovanja međunarodnih političkih odnosa* [<http://www.nspm.rs/savremeni-svet>].

479 Avramov Smilja, *Civilno društvo i nevladne organizacije – alternativni modeli svjetske zajednice* [Nova Evropa, Beograd 2006].

### 3.1. Tranzicija iz zatvorenih u otvorena društva –“Obojene revolucije”

“U revolucionarnim vremenima stvari koje su inače nezamislive postaju moguće”.  
[G.Soros]

Prethodno opisane aktivnosti *Fondacije* u razvijenim otvorenim društvima kakvo je SAD, nesumljivo su interesantne, i aktuelne, s obzirom na dati moment razvitka Zapada. Međutim, na našim prostorima, *Fondacija* mnogo više asocira na period tranzicije iz komunizma u demokratiju i tržišnu ekonomiju. Veličina i smjer uticaja koji je *Fondacija* imala u postkomunističkoj tranziciji još se istražuje i trenutno ga nije moguće definitivno procijeniti. Ipak, taj je uticaj nesumljivo ogroman.

Da bi se u potpunosti razumjela uloga *Fondacije* potrebno je razumjeti širi okvir postkomunističke tranzicije. Proces se odvija na dva kolosjeka. Prvi je političko-institucionalni u smislu formalne integracije država bivšeg sovjetskog bloka u zapadni svijet, prije svega EU. Drugi je kulturni i podrazumjeva introjekciju vrijednosti Zapada. Tranzicija je istovremeno proces i institucionalnih i mentalni promjena. Ova dva procesa odvijaju se različitim brzinom – dok je proces političkih integracija relativno spor i mukotrpan, proces kulturnog pozapadnjačenja po pravilu je imao intenzitet šok terapije. Pri tome je važno imati u vidu da su i nosioci ovih procesa bili različiti: dok se proces političkog integrisanja odvija na nivou zvaničnih institucija, pregovaračkih timova država-kandidata i predstavnika EU, dotle se proces vrijednosnog integrisanja odvija u “nevladinim” kanalima: NGO s jedne strane i civilno društvo u državi domaćinu. Zajedno s OSCE, USAID, *Amnesty International*, *National Endowment for Democracy* i mnogim drugima, *Fondacija* je dio tog projekta, i njegov bitan akter, nesumljivo najveći privatno finansiran. Prema nekim relevantnim informacijama mreža *Fondacije* je činila više od jedne trećine (!) svih stranih donacija tranzicionim zemljama tokom devedesetih.<sup>480</sup>

Identična matrica djelovanja *Fondacije* može se vidjeti na primjerima svih tranzicionih društava u kojima je bila aktivna. Tako je u Rusiji *Fondacija* osnovana 1987.god., i imala je vrlo rašireno polje aktivnosti. Soros je osnovao i *Međunarodnu fondaciju za nauku*, sa budžetom od 100 miliona \$, kojoj je jedan od ciljeva bio da spriječi “odliv mozgova” iz Rusije nakon otvaranja granica. Gro tog novca otišao je na podršku istraživačkim projektima i za obezbjeđenje potrebne naučnoistraživačke infrastrukture, zatim na iz-

---

480 Pinter Frances, *The Role of Foundations in the Transformation Process in Central and Eastern Europe* [u: Schluter Andreas, Then Volker, Walkenhorst Peter (ed), *Foundations in Europe*, Directory of Social Change, London 2001., str.295-321].

radu novih nemarksističkih udžbenika, uvođenje interneta i sl., ali je cifra od 20 milona \$, "prva pomoć", direktno uplaćena na račune 40 000 vrhunskih ruskih naučnika. Svako je dobio jednokratnu uplatu od 500\$, što je u to doba bila cifra koja je bila dovoljna za godinu dana života u Rusiji.<sup>481</sup> Cilj je bio da se ti naučnici zadrže u Rusiji do perioda do kada ona ne stane na noge. Strateški posmatrano, ovaj naoko neznatan korak, odigrao je značajnu ulogu u očuvanju svjetske sigurnosti, jer je spriječio proliferaciju sovjetskog nuklearnog znanja i potencijalno vrlo rizičan odliv mozgova u "terorističke zemlje".<sup>482</sup> Takođe su finansirani studijski boravci tržišno orjentisanih ruskih ekonomista na univerzitetima u SAD, kao i njihove konsultacije u IMF-u, s jasnim ciljem da se pripreme nosioci tranzicije Rusije ka tržišnoj ekonomiji. U više navrata Soros sa žalom konstatuje da njegova cjelokupna inicijativa u period raspada SSSR-a nije dobila širu podršku, i praktički ju je iznio on sam, ali da jeste, tok i smjer Rusije bili bi drugačiji od onoga što je sada na sceni.

U praktičnom smislu *Fondacija* je funkcionisala tako što je finansirala različite aktivnosti civilnog društva, od ekoloških projekata, socioloških istraživanja, ljetnih škola, amaterskih pozorišta, slikarskih kolonija, istorijsko-restauratorskih radova, *gender* projekata, škola engleskog jezika, razminiranja, sigurnih kuća, resocijalizacije demobilisanih vojnika, nabavki fotokopir-aparata i računara za različite institucije i organizacije, stipendija u različitim verzijama i namjenama itd, itd. Naoko nepretenciozna akcija opskrbljivanja organizacija civilnog društva u Mađarskoj fotokopir aparatima imala je enorman efekat jer je u praksi onemogućila monopol komunista na informacije. Prema magazinu *Time*, to je bio primjer „nadahnute primjene tehnologije u borbi protiv cenzure“. *Fondacija* je naročito pomagala prekvalifikaciju nastavnog i univerzitetskog kadra sa dogmatskih marksističkih teorijskih paradigmi. Tako je, na primjer, Soros pomagao *Ekonomski fakultet Karl Marx* u Budimpešti kako u smislu finansiranja promjene silabusa, tako i edukacije profesora – u trogodišnjem razdoblju oko šezdeset predavača poslato je na naučne „prekvalifikacije“ u inostranstvo.<sup>483</sup> *Fondacija* je, u Mađarskoj na primjer, podržala mlade pisce koji su se suprotstavili službenom *Društvu književnika*. Sve ove raznorodne aktivnosti nesumljivo su prožete jedinstvenim ciljem: destrukcija zatvorenog društva pomoću izgradnje civilnog sektora u njegovim različitim aspektima. U dvodecenijskom izvještaju *Open Society Time 1979-2010*<sup>484</sup> Aryeh Neier, predsjednik *Open Society Foundation* sumira pet podoblasti u kojima su se ove pojedinačne i nepretenciozne aktivnosti sjedinile u cjelinu koja predstavlja specifične korake ka globalnom širenju otvorenosti. To su: pristup informacijama, ublažavanje posljedica

481 Nav.prema: G.Soros, *Kriza globalnog kapitalizma*, str.162-163; i takođe, *O globalizaciji*, str.47.

482 *Izazov novca*, str.13; str.97.

483 *Podrška demokraciji*, str.39.

484 *Open Society Time* [Public Affairs, New York 2011], str.3-6.

konflikata, pravnu pomoć za siromašne, zaštitu prava manjina i podršku globalnim institucijama. U Srbiji je sredinom devedesetih godina *Fondacija* ulagala u obrazovanje, na primjer kroz kompjuterizaciju škola, uspostavljanje kompjuterskih laboratorija i slično, o čemu se može detaljno informisati na sajtu *Fondacije*. Mi smo se u ovom pregledu fokusirali na aktivnosti za koje se može tvrditi da imaju manje-više eksplicitnu političku pozadinu, ali sama *Fondacija* angažovana je i u mnogim aktivnostima humanitarnog tipa: od pomoći oboljelima od HIV-a, socijalnoj integraciji Roma, podršci u zapošljavanju osoba s invaliditetom i mnogim drugim sličnim projektima. Naročito je izražen angažman na promovisanju marginalizovanih društvenih grupa, - Roma, nacionalnih manjina, LGBT populacije, narkomana, beskućnika itd, zato što Soros ističe da je upravo položaj i percepcija manjinskih grupa jasno mjerilo otvorenosti nekog društva.

Posebna oblast aktivnosti *Fondacije* je podrška „nezavisnim“ medijima. U Rumuniji, *Fondacija* je pomogla TV-mrežu *Romania libera* za koju je obezbjedila studio u svakom većem centru.<sup>485</sup> U Poljskoj podržan je uticajni žurnal *Gazeta Wyborcza*, a u Slovačkoj TV stanica *Markiza*. Takva podrška nije ograničena isključivo na zatvorena društva u tranziciji već postoji i kao razgranata mreža unutar SAD.<sup>486</sup>

Opšta rekapitulacija dvodecenijskog djelovanja *Fondacije* na prostorima bivše SFRJ data je u spisu *Building Open Society in the Western Balkans*.<sup>487</sup> Prema podacima same *Fondacije*, ona je u državama bivše Jugoslavije, u periodu 1994-2009. god. utrošila oko 330 milona dolara na „promociju mira i tolerancije, vladavine prava, nezavisnosti medija, ljudskih prava, i demokratskih vrijednosti.“ U praksi, to je značilo direktno se konfrontirati „zatvorenim“ ideologijama nacionalističkih lidera. U Srbiji za vrijeme raspada SFRJ, Soros se otvoreno suprotstavio režimu Slobodana Miloševića i podržavao je široku kampanju aktivnosti na vanjskom i unutrašnjem planu za njegovo rušenje. U njegovim komentarima Milošević je, kao i Tuđman, opisan kao „musolinijevska“ figura – demagog i nacionalistički populist. Soros je, prema vlastitom svjedočenju, dva puta posjetio Beograd neposredno pred izbijanje sukoba u SFRJ ali se nije sastao s predstavnicima tada dominantnih nacionalnih snaga<sup>488</sup>, - u aprilu 1990.godine, sastao se s premijerom Antom Markovićem, a u junu 1991.god. sa Warren Zimmerman-om. Nakon definitivnog uspjeha Miloševića u osvajanju instrumenata moći u Srbiji, on ga je definisao kao predstavnika zatvorenog društva i neprijatelja na principijelnom nivou. Isto se dešavalo i u Hrvatskoj. Sam Soros je svojevrmeno

---

485 G.Soros, *Rušenje dogmi* [Vreme, 24.06.1991], str.42.

486 Feldman Bob, *George Soros' "Alternative Journalism" donations* [chrispaul@netpci.com].

487 *Building Open Society in the Western Balkans* [Open Society Foundations, New York 2011].

488 Svoj jedini susret s Tuđmanom opisao je sljedećim podrugljivim riječima: „Optužio me je da podržavam izdajnike u njegovoj državi i širim opasnu novu ideologiju nazvanu otvoreno društvo.“ [Open Society Reforming Global Capitalism, str.314].



izazvao pravi skandal u Hrvatskoj kada je u jednom govoru, na međunarodnoj konferenciji u Beču, kao primarni cilj hrvatskog odjela *Fondacije* javno proklamovao rušenje predsjednika Tuđmana.<sup>489</sup> Fondacija je značajno pomogla antiTuđmanovske medije kakvi su, na primjer, *Feral* ili *Zarez*.

Rušenje Miloševića kao jednog od posljednjih velikih vođa zatvorenog društva u zapadnoj hemisferi jedan je od aspekata Soros angažmana u Srbiji. U tom kontekstu radi se o sukobu otvoreno vs zatvoreno društvo i rušenju jednog konkretnog historijskog primjera zatvorenog društva. Borbu protiv nacionalističkih snaga vodio je unutar Srbije preko svoje *Fondacije*, a van Srbije širokom akcijom antimiloševićevske kampanje lobiranja. Rušenje Miloševića postalo mu je otvoreno proklamovan cilj. Indikativno je da je grad Budimpešta, inače mjesto koordinacije i centar Sorosevih aktivnosti u Istočnoj Evropi, postao sinonim za antimiloševićevsku kampanju, što je čak ušlo i u kolokvijalni govor beogradske čaršije. *Fondacija* se, prema vlastitom svjedočenju, 2004. godine jednako angažovala u kampanji protiv Vojislava Koštunice, kada je njegova vlada ocjenjena kao "antireformska".<sup>490</sup> Međutim, slučaj Srbije značajan je i sa aspekta načelnog pitanja suvereniteta države u *Novom svjetskom poretku*. Soros pridaje izuzetan značaj NATO intervenciji za vrijeme krize na Kosovu, smatrajući to "važnim presedanom, u kojem je alijansa demokratskih država intervenisala u interni konflikt unutar suverene države, u ime univerzalnih principa."<sup>491</sup> Iz prethodno ocrtanog teorijskog okvira jasno je zašto ovaj presedan ima epohalni značaj za Sorosa. Međutim, on je kritičan prema dometima i efektima vojne intervencije i kaže da je "spektakl NATO aviona koji ispuštaju bombe sa velikih visina bio duboko uznemirujući, i na mnogo načina kontraproduktivan." On je proizveo snažan nacionalistički impuls kod srpskog naroda, i "privremeno je učutkao domaću opoziciju Slobodanu Miloševiću".<sup>492</sup> Nije čudo da je Milošević uspio da učvrsti svoj položaj. Primjer, po njegovom mišljenju, efektno ilustruje zašto vojni angažman mora biti nadopunjen konstruktivnim elementom izgradnje *otvorenog društva*, tj. zašto se zatvoreno društvo ne može eliminisati prostim obaranjem režima. Vojna intervencija tada nije uspjela jer na terenu nije formirana *Druga Srbija*.

Soros se snažno angažovao u tom pravcu. Paralelno sa aktivnostima usmjerenim na rušenje Miloševića on je vodio projekat podrške izgradnji i obnavljanju civilnog društva u Srbiji. Tako je na Kosovu podržao paralelni

489 Sljedeći predsjednik, Stipe Mesić, je, međutim, odlikovao Sorosa *Ordenom kneza Branimira*, povodom desetogodišnjice rada *Fondacije* u Hrvatskoj. [Od zlotvora do dobrotvora; *Slobodna Dalmacija*, 17.10.2002.]

490 *Building Open Society in the Western Balkans*, str.55.

491 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.310.

492 *ibid.*, str.310. Soros insinuira [*ibid.*, str.318] mogućnost da je Milošević svjesno sabotirao pregovore u Rambouillet-u, da bi u uslovima strane vojne intervencije sproveo etničko čišćenje na Kosovu. On kaže da čak osjeća vrlo snažnu dozu lične odgovornosti, s obzirom da je bio vatreni zagovornik tvrde linije i vojne intervencije. [*ibid.*, str.343].

sistem obrazovanja koji su instalirali Albanci kao reakciju na izbacivanje albanskog jezika sa univerziteta. U samoj Srbiji Fondacija je direktno finansirala "antirežimske" strukture u državi, na različitim nivoima, i u različitim aspektima, od medija poput YUTEL-a, nedeljnika *Vreme*, *Radija B92*, *Monitor* [iz Crne Gore], do plejade "nezavisnih" intelektualaca. Beka Vučo, bivša direktorka *Ateljea 212* i jedan od izvršnih direktora Fondacije, svjedoči kako je Fondacija nabavila tehničku opremu za B92, *Vreme* je između ostalog dobio kombi za distribuciju, kao i rotacioni papir i foto-laboratoriju. Kao primjer, kojim se može ilustrovati generalni način i obim djelovanja može poslužiti pregled finansiranja projekata koje je *Fondacija* donirala u određenoj godini. To je jedan karakterističan primjer strategije premrežavanja i nepreglednosti *Fondacije*. Prema *Godišnjem izvještaju Soros Yougoslavia Foundation* za 1994.god, finansirani su mnogi pojedinci, najčešće za troškove puta i boravka na različitim seminarima i konferencijama [u ukupnom iznosu 148 956 \$]; kao i različite klase programa poput: *Istraživački program* [131,673 \$]<sup>493</sup>, *High Education Support Programme* [208 667 \$]; *Nabavku opreme* za NGO sektor [72 696 \$]; *Human Rights Program* [99 333\$]; *Ethnic Conflict Program* [125 017 \$]; *Children's Program* [1 007 993 \$]; *Open University* u Subotici [20 222 \$]; Radio, TV i novinske agencije [770 000\$]; *Nezavisne TV i printane medije, medijske konferencije, kurseve engleskog za novinare* i druge aspekte programa iz oblasti medija [1 834 762 \$]; *Program izdavaštva* [325 968 \$]; *Umjetničko/kulturni program* [543 464 \$]; *Program medicinske pomoći* [2 623 688 \$]; *Humanitarni program* [1 871 671 \$]; *Program regionalne saradnje* [302 447 \$], i druge programe. Prikazom specifikacija ovog izvještaja dobijamo

493 Projekti koji su finansirani pod tim programom:

1. "Balkan as a European Region - status and Perspectives" [*Institut za evropske studije*] - grant od 9,415.55\$;
2. "Deconstruction of the Yugoslav Societies" [Mladen Lazić] - 10,640.40\$;
3. "The Influence of Crisis and War Circumstances on the Attitudes on Actual Political and Social Problems" [Miklos Biro] - 978,69 \$;
4. "To stay or To Leave" [Miklos Biro] - 920,53 \$;
5. "Typological Analogies in the Literature of central Europe" [Miklos Biro] - 844,32 \$;
6. "Regionalism as a Way Towards the Open Society" [Alpar Losonc] - 17,118.84 \$;
7. "Suppressed Civil Society in Serbia" [ECO Center Beograd] - 37,572.82 \$;
8. "The Pulse of Yugoslavia" [*Open University* Subotica] - 14,754.61\$;
9. "Serbia Between Past and Future" [*The European Movement in Serbia*] - 5,787.61\$;
10. "Etiological, Therapeutic and Preventive Aspects of War Stress" [Miklos Biro] - 5,000 \$;
11. "Character and Social System" [*Institute for Philosophy and Social Theory*] - 1,307.19\$;
12. "Position and Perspectives of Young Experts in Montenegro - the "Brain Train" [Nebojsa Medojevic] - 2,684.56 \$;
13. "University of Montenegro Newsletter" - 1,154.36\$;
14. "Specialized Issue of the International review of Sociology" [Laslo Sekelj] - 926,17\$
15. "Morality and the Social crisis" [*The Institute for Pedagogic Research*] - 2,013.42\$;
16. "Non-Governmental Organizations in FR Yugoslavia" [Zarko Paunovic] - 8,538.19\$;
17. "Establishment of the Women's Law Center" [*Women's Law Center*] - 2,013.42\$;
18. "Belgrade Youth Forum" [*The Belgrade Youth Forum*] - 4,973.50\$;
19. "Experience of the Difference - Religious Dialogue and Tolerance" [Đuro Šušnjić] - 67.11\$;
20. "Economic Cooperation" [*The Institute for International Policy and Economy*] - 2,013.42\$
21. The "Partner" ["Media Maps"] - 574.50\$;
22. Agency for Restructuring the Economy in Montenegro - 2,013.42\$;

presjek iz prve ruke strategije djelovanja *Fondacije* u fazi 1: "otvaranje zatvorenih društava". To je konglomerat naoko nepovezanih projekata i aktivnosti, ali koji su u svojoj cjelini strukturisani tako da potpomažu razvoj *otvorenog društva*.<sup>494</sup>

Pored ovih, da tako kažemo "regularnih" i hvale vrijednih aktivnost *Fondacije*<sup>495</sup>, koji su bez sumnje bili dobrodošli za tadašnje društvo Srbije i Crne Gore, pogođeno krizom, postoje vrlo snažne indicije da je *Fondacija* podržavala određene opozicione stranke, prije svega G-17+ i *Liberalno demokratsku partiju*, ali i neke vaninstitucionalne snage. Tako *Fondacija* stoji iza neuspješnih studentskih demonstracija 1996. godine.<sup>496</sup> Podržala je i "studentsku" organizaciju *Otpor*, kako u finansijskom, tako i u logističkom aspektu, za šta postoje nebrojeni dokazi i svjedočanstva.<sup>497</sup> Na primjer, u knjizi *Igra senki*, posvećenoj padu Miloševića, autor, britanski novinar Tim Marshall, eksplicitno potvrđuje tu konekciju i opisuje neke od ključnih detalja budimpeštanskih priprema *Otpora*.<sup>498</sup> Prema nekim izvorima, Soros je finansirao *Otpor* sa cifrom od nevjerovatnih 40 miliona franaka!<sup>499</sup> Ove aktivnosti dokazuju da antimiloševićevska opozicija, bar u svom elitnom dijelu [vođe petooktobarskog prevrata] i udarnom dijelu [*Otpor*] nije rezultat samo i isključivo spontanog narodnog bunta, već je obučena, koordinisana, finansirana i vođena sa strane. S obzirom da je *Otpor* raspušten 2004. godine, a da ga je "naslijedila" *Demokratska stranka*, efekti revolucije su obezbjeđeni politički, čime je ispunjen sorosovski kriterij da rušenje zatvorenog društva mora biti nadopunjeno sistemskom izgradnjom otvorenog. Naravno, u cijelom projektu značajne uloge imale su organizacije civilnog društva poput *Fonda za humanitarno pravo*, *Helsinškog odbora*, *Centra za antiratnu akciju*, i drugih, koje je *Fondacija* finansijski i stručno pomagala. *Fondacija* je, prema vlastitom izvještaju, finansijski podržavala više od 200 NGO u Srbiji u periodu 1995-2001.<sup>500</sup>

Sumirajući ove aktivnost može se s pravom reći da je Soros odigrao bitnu, ako ne i odlučujuću, ulogu u uspostavi i konsolidaciji onog pokreta koji će kasnije postati poznat kao *Druga Srbija* i petooktobarskom prevratu kojim je srušen Milošević, kao i fiksiranju njegovih rezultata u trajne političke činjenice. Naime, i u postmiloševićemskom periodu *Fondacija* nastavlja kontinuirano da podržava "građansku" opciju u Srbiji. Pored nekih vrlo uticajnih drugosrbijan-

494 Opštu klasifikaciju djelovanja *Fondacije* u Srbiji do pada Miloševića moguće je vidjeti u prigodnom prikazu *Deset godina Fonda za otvoreno društvo 1991-2001*. [<http://www.fosserbia.org/>]

495 Jedna koju svakako treba spomenuti, je Soroseva donacija „vanrednih“ 15 miliona \$ beogradskoj kancelariji *Fondacije*, nakon akcije „Oluja“. Ta donacija bila je prvenstveno namijenjena za socijalizaciju mlade izbjegličke populacije, koja je došla iz Hrvatske.

496 *Building Open Society in the Western Balkans*, str.36.

497 *ibid*, str.30-31.

498 Marshall Tim, *Igra senki – petooktobarska smjena vlasti u Srbiji* [Samizdat B92, Beograd 2002], str.177-179 i dalje.

499 S.Avramov, op.cit., str.285; Jauvet Vincent, *Le Nouvel Observateur*, No 1883, Dec 7, god. 2000; str.62.

500 *Building Open Society in the Western Balkans*, str.36.

ski medija, poput portala *Peščanik*, što posredno, a što direktno uticaj je ostvaren i na zvanične političke aktore, prije svega LDP i *Demokratsku stranku*. Tako je na primjer, Sonja Liht, dugogodišnja predsjednica srbijanskog ogranka Fondacije, obavljala funkciju predsednice *Spoljnopolitičkog saveta Ministarstva spoljnih poslova* i savjetnika bivšeg predsjednika Srbije iz DS-a Borisa Tadića.

### 3.1.1. Bosna i Hercegovina

„Bosna je više učinila za razaranje UN-a od bilo koje druge krize. Boutros-Boutros Ghali išao je toliko daleko da ustvrdi kako je Bosna tek jedna od sedamnaest humanitarnih kriza s kojima se UN suočava. On nije shvatio da Bosna služi kao katalizator osipanju saveza zapadnih zemalja. A bez tog saveza UN ne može preživjeti.“ [*Izazov novca*, str.119]

Adekvatne aktivnosti *Fondacija* je imala i ima i u BiH, gdje je osnovana u novembru 1992.godine. Ovdje je zanimljivo detaljno navesti sve te različite aktivnosti i aktore, a zainteresovani to lako mogu detaljnije pogledati na portalu *Fonda otvoreno društvo BiH* [FODBiH], gdje je dat transparentan i vrlo pregledan tabelarni prikaz donacija u periodu 1995-2012. god., kao i ljudi koji su na različite načine bili konektovani s BiH ogrankom *Fondacije*. To je uvijek interesantno navesti jer ilustruje oba glavna principa djelovanja *Fondacije*: premrežavanje i nepreglednost, ali i ogromne dimenzije onoga šta znači *Fondacija*. Iz pregleda aktivnosti jasno je vidljivo da *Fondacija* praktikuje sve modele djelovanja karakteristične za njenu strategiju u tranzicionim društvima. Prvo, to su humanitarne aktivnosti<sup>501</sup>, kao i mnogi drugi vidovi slične pomoći građanstvu.<sup>502</sup> Zatim to je podrška za različite projekte koji se kreću u rasponu

---

501 Poput doniranja 30 000 BAM *Javnoj kuhinji* u Bijeljini, na osnovu čega je ova povećala broj korisnika s 203 na 300.

502 Naročito je projekat *Fondacije* poznat kao „Pravna klinika“ kod nas u Banjaluci imao pozitivne efekte, prije svega zahvaljujući agilnoj mladoj ekipi s *Pravnog fakulteta* UNBL, koja je bila operativni nosilac projekta. U razdoblju 2005-2010.god. *Fondacija* je donirala 127 200,00 BAM [po godinama: 2005: 23 200,00BAM; 2006: 15 000,00BAM; 2007: 9 000,00BAM; 2008: 30 000,00BAM; 2009: 25 000,00BAM; 2010: 25 000,00BAM]. Oko 80 000 BAM usmjereno je na „Kliniku sa stvarnim klijentima“. U periodu od 2008-2011. realizovana je pravna pomoć za oko 300 klijenata. Radi se o licima koja prema važećem ZPP nisu bila u stanju da finansiraju troškove pravnog postupka. Predmeti su bili iz područja radnopravnih odnosa, imovinskopravnih, porodičnopravnih, upravnopravnih, i odnosili su se na pomoć pri sastavljanju tužbi, žalbi, prigovora i različitih podnesaka, zatim pomoć u sačinjavanju aplikacija, tumačenju pravnih akata, i davanju pravnih mišljenja. Prema svjedočenju jednog od rukovodilaca projekta, vrlo je značajan i pobočni benefit – naime, činjenica da su mnogi od studenata koji su bili angažovani u okviru *Klinike* kasnije vrlo brzo našli zaposlenje u struci, a neki ostvarili i zapažene karijere.

od finansiranja jednokratnih lutkarskih predstava do višegodišnjih naučno-istraživačkih projekata.<sup>503</sup> Takođe, *Fondacija* je aktivno radila na nekim strateškim programskim ciljevima koji su markirani kao obavezan aspekt tranzicije, poput reforme obrazovnog sistema, na primjer kroz četvorogodišnji projekat "*Model za sistemske promjene u srednjoškolskom obrazovanju*".<sup>504</sup> Naravno, *Fondacija* je davala pomoć različitim institucijama, prije svega iz civilnog sektora<sup>505</sup>, od malih organizacija poput „nezavisnih“ centara kakvi su malo *PIR pozorište* iz Laktaša, agencija *Eda* iz Banja Luke<sup>506</sup>, *Don* iz Prijedora i *Milenijum* iz Srpsca<sup>507</sup>, i bezbrojnih drugih, do zvučnih imena poput *Transpa-*

503 Neki od projekata finansiranih FODBiH: "Mjesec BiH kulture u Češkoj Republici" [1995]; *Step-by-step* program za predškolsku djecu; *Uloga žena u društvu*; Program: "*Komputer u učionici*"; *East East* regionalni program; Kursevi engleskog jezika, poput onog koji je 1998 realizovan s školom *Anglia* iz Banjaluke ili radio-kviz za učenje engleskog *Word up* [za jedno s odsjekom za engleski jezik Filozofskog fakulteta u Sarajevu]; Različiti debatni programi; program protiv nasilja u porodici, za zaštitu žena. Naročito su značajni programi razmjene studenata; stipendije za BiH studente na studijima u Hrvatskoj; stipendije za PhD i MA kandidate, od kojih su mnogi zahvaljujući *Fondaciji* imali jedinstvenu priliku da nastave drugi i treći studij na prestižnim univerzitetima poput Oxford ili Cambridge, a takođe i CEU. FODBiH pomogao je finansijski mnogobrojne pojedinačne i grupne naučnoistraživačke projekte. Od malih stvari, poput recimo učešća fizičara sa Univerziteta u Sarajevu na Olimpijadi fizičara, i matematičara na matematičkoj Olimpijadi, 1997 god., odlaska profesora na naučne skupove u inostranstvo, do sistemske reforme *curriculum* i *silabusa*, te štampanja velikog broja knjiga, monografija, prevoda, prospekta itd., najrazličitije tematike – od udžbenika fizike do poezije i turističkih vodiča.

504 *Fond Otvoreno društvo BiH – Izvještaj 2003-2004* [Fond Otvoreno društvo, Sarajevo 2005].

505 Neke od organizacija/institucija koje su podržane od FODBiH su: MIT centar, MEDIA centar, PEN centar, Hrvatsko kulturno društvo *Napredak*; Bošnjački kulturni centar *Preporod*, Srpski kulturno obrazovni centar *Prosvjeta*, Slovenačko kulturno društvo *Cankar*; *Krug 99*, Muzej Istočne Bosne Tuzla; Muzej RS, *Akademija nauka i umjetnosti BiH*, *Filmski arhiv BiH*, BOSNA Film; *Arhiv Republike Srpske*, *Istorijski arhiv Sarajevo*, *Narodno pozorište Sarajevo*, *Sarajevski filharmonijski orkestar*; *Orijentalni institut Sarajevo*; *Udruženje pisaca Sarajevo*, Centar *Andre Marlox*, *Galerija portreta Tuzla*, Literarno društvo *Narcis Sarajevo*; *Pro et Contra* iz Prijedora, *Forum građana Tuzla*, Biblioteka "Skender Kulenović" Bosanski Petrovac, politička akademija *Perpetuum Mobile*, Muslimansko humanitarno društvo FETH, Srpsko pogrebno društvo "Sveti Marko", Fond IKRA, EKOBiH, Veterinarska stanica Sarajevo, Šahovska škola N.Sarajevo, SOS telefon, Univerzitet "Džemal Bijedić" Mostar, kao i gotovo svi javni Univerziteti u BiH, Osnovne i srednje škole, vrtići, AIESEC, *Udruženje žena grada Banjaluke*, *Udruženje veterana II svjetskog rata*, itd., itd. Posebnu stavku čine organizacije iz područja umjetnosti: *Gallerium Artisticum*, FAMA, SAGA, CORRIDOR, *La Benevolencia*, Hor ARION Banjaluka, ZID Sarajevo, Plesni klub *Bolero*, Lutkarska scena HAJ, *Obala Art Centar*, *Međunarodni ljetni festival Kastel 98 i 99* Banjaluka, *Jazzfest Sarajevo*. Ono što je naročito važno istaći je da je u slučaju BiH znatno intenzivnija nego inače saradnja *Fondacije* s zvaničnim institucijama, uključujući i *Vladu RS*, naročito *Ministarstvo nauke i Ministarstvo obrazovanja*.

506 Program koji je *Fondacija* radila s organizacijom *Eda* je karakterističan trogodišnji program interaktivnog centra učenja/znanja za lokalne lidere. Prema objašnjenju, radi se, "o inovativnom načinu zadovoljavanja potrebe za pružanjem aktivne podrške načelnicima i vodećim timovima u BH opštinama u pogledu usavršavanja i inoviranja znanja." [<http://www.edapedia.net>].

507 Koji su, zajedno s 13 NGO iz BiH učestvovali u širem projektu *Monitoring javnih usluga na lokalnom nivou*, koji je *Fondacija* finansirala.

rency International<sup>508</sup> ili Helsinški komitet<sup>509</sup> kao i plejadu drugih koje djeluju i na drugim prostorima balkanskih država.<sup>510</sup> Po standardnoj metodi *Fondacije*, ona uključuje i veliki broj pojedinaca manje ili više involviranih u njen rad.<sup>511</sup> Generalno posmatrano aktivnosti *Fondacije* u BiH govore o izgradnji karakteristične *Mreže* koja, međutim, na prostoru Republike Srpske nikada nije uspjela narasti do dimenzija nečeg što bi predstavljalo „*Drugu Republiku Srpsku*“. Zašto je to tako vrlo je zanimljivo pitanje i vrijedilo bi ga istražiti. Ipak, konture karakterističnog umrežavanja mogu se prepoznati i vrlo su realne.

Naročito su u cijelom ovom nepreglednom konglomeratu aktivnosti zanimljivi mediji. FODBiH osnovao je poseban *Soros media centar* sa zadatkom edukacije novinara, stvaranja biblioteka, informaciono-dokumentacionog centra itd. U Banjaluci je osnovan poseban ogranak *Media Centar Banjaluka*. Što se tiče donacija, tri glavna primaoca u Federaciji BiH za najinteresantniji period postratne konsolidacije 1995-1999. godine su [donacije su izražene u *njemačkim markama* (DM), i treba imati u vidu da su te cifre u

508 <http://ti-bih.org/o-nama/finansije/>. Programi i iznos s kojim je *Fondacija* pomogla rad TI su: *Monitoring provođenja strategije za borbu protiv korpucije i antikorupcionih reformi u BiH u 2011. i 2012. godini* [49 672,00€]; *Transparentnost* [37 836,00 €]; *Zagovaranje, implementacija i evaluacija NIS, sa posebnim osvrtnom na privatizaciju strateških preduzeća* [37 836,00 €]; *Unapređenje sistema društvenog integriteta* [37 882,00 €]; *Transparentnost – Zakon o slobodi pristupa informacijama kao alat za smanjenje korpucije u BiH, 2009. – 2010* [37 856,00 €]; *Studija Sistema nacionalnog integriteta 2006* [25 053,00 €]. Sistem “*Mreže*” i ovdje je jasno vidljiv – TI prima donacije i od više drugih fondacija na ovaj ili onaj način povezanih s OSF.

509 <http://www.hcabl.org/>.

510 d'Aymery Gilles, *The Circle of Deception Mapping the Human Rights Crowd in the Balkans* [July 23, 2001; <http://www.swans.com>]. Autor dokumentuje mrežu *Fondacije* ne Balkanu, a na primjeru *Centra za društvena istraživanja Analitika* [<http://www.analitika.ba/>] ilustruje sličnu podmrežu koju *Fondacija* pravi u BiH.

511 Spisak je više nego zanimljiv, kako s aspekta BiH, tako i iz Banjaluke. Recimo Ivan Barbarlić, ambasador BiH pri UN, je jedan od pitomaca *Fondacije*; Ljiljana Mijović, sudija *Suda u Strazburu* bila je član borda BiH ogranka *Fondacije*, veliki broj univerzitetskih profesora, novinara, umjetnika i drugih javnih ličnosti takođe su formalno uključeni. Neki od pojedinaca koji su direktno učestvovali u radu FODBiH kao članovi različitih komiteta [FOD-BiH je strukturisan u formi različitih departmana-komiteta] su: Jakob Finci [izvršni direktor], Zdravko Grebo, [izvršni direktor], Azra Begić [član Borda], Stjepan Kljuić [član Borda], Zvonko Radeljković [Komitet za visoko obrazovanje], Boris Tihi [Komitet za visoko obrazovanje], Fahrudin Šebić [Komitet za visoko obrazovanje], Ugo Vlasisavljević [Komitet za visoko obrazovanje], Hidajet Repovac [Komitet za visoko obrazovanje], Senad Avdić [Komitet za medije], Senad Pečanin [Komitet za medije], Ademir Kenović [Komitet za umjetnost i kulturu], Mirsad Purivatra [Komitet za umjetnost i kulturu], Marko Vešović [Komitet za umjetnost i kulturu, izvršni direktor FODBiH 1994.god.], Nedžad Kurto [član Borda], Ljubomir Berberović [Komitet za nauku], Edim Muminović [Komitet za visoko obrazovanje], Zlatko Lagumdžija [Komitet za ekonomske reforme], Sanja Vlasisavljević [Program za djecu i omladinu], Enver Kazaz [Izdavački program], Ibrahim Prokić [Program za medije], Senad Hadžifežović [Program za medije], Gajo Sekulić [Civilno društvo], advokat Senka Nožica [Civilno društvo], advokat Žarko Bulić [Civilno društvo], Ivan Štraus [Umjetnost i kultura], Akademik Teodor Romanić [Umjetnost i kultura], Muratović Hasan [Komitet za ekonomske reforme], Duška Jurišić [Medija program], Nermina Kurspahić [Medija program], Lidija Korać [Program javna administracija], Damir Miljević [Komitet za ekonomske reforme], Ranko Risojević [Komitet za izdavaštvo], Vladimir Premec [Komitet za izdavaštvo], Hanifa Kapidžić-Osmanagić [Kulturni žurnal], Gavrilko Grahovac [Kulturni žurnal], Osman Arslanagić [Umjetnost i kultura], akademik Slavica Krneta [Civilno društvo, Pravo], Muhamed Filipović [Pravo], Miodrag Živanović [član Borda], Milena Karapetrović [član Borda], Žarko Papić [član Borda] i mnogi drugi.



to doba predstavljale mnogo veće realne iznose nego što se to može činiti iz današnje perspektive]:

- *Slobodna Bosna*: 292 300 DM [1995.god.], 260 500 DM [1996.god.], 78 983 [1997.god.], 98 600 [1998.god.], 100 000 [1999.god.];
- *Oslobođenje*: 163 000 DM [jednokratna donacija za plate radnika, 1995. god.], 197 500 [1996.god.], 252 137 DM [1997.god.], 100 000 [1998.god.], 44 000 [1998.god.];
- *Dani*: 14 177 DM [1995.god.], 77 728 [1996.god.], 159 100 [1997.god.], 145 000 [1998.god.], 100 000 [1999.god.].
- Pored ova tri glavna primaoca, FODBiH pomagao je i veliki broj drugih medijskih kuća, kao što su agencija ONASA, Radio KAMELEON [Tuzla], TV STUDIO 99, *Svijet*, *Dnevni avaz*, itd.
- Od medija iz Banjaluke uočljivu podršku dobili su mali alternativni mediji poput:
- *Novi prelom*: 25 392 DM [1996.god.], 20 000 [1999.god.]; *Prelom* : 5 000 DM [1998.god.];
- *Banjalučke novine*: 37 000 DM [za nabavku opreme, 1997.god.], 15 000 DM [1998.god.];
- *Revolt*: 15 000 DM [1998.god.], 20 000 DM [1999.god.];
- *BUM*: 12 400 DM [1998.god.]

Neuporedivo značajniju podršku u iznosu od 456 500 DM dobile su *Nezavisne novine*<sup>512</sup>. Ipak, najznačajniji medijski projekt iza koga stoji FODBiH, zajedno s *Helsinškim komitetom*, je magazin *Reporter* koji je 1997.godine dobio donaciju za osnivanje u iznosu 243 000 DM, a zatim 187 480 DM [“za različite troškove” 1998.god.], te 200 021 DM [troškovi produkcije 1999.god.].

Ukupni iznos koji je FODBiH donirao<sup>513</sup> za medije u BiH, u razmatranom periodu, po godinama iznosi: u 1995.godini: 1 152 895 DM<sup>514</sup>; u 1996.godini: 992 187 DM<sup>515</sup>; u 1997.godini: 2 046 594 DM<sup>516</sup>; u 1998.godini: 1 365 527 DM<sup>517</sup>; u 1999.godini: 1 523 639 DM; plus još 459 651 DM za *Media centar*<sup>518</sup>

512 Iznos koji su NN dobile po godinama: 16 500 DM [za štampanje i distribuciju, 1996.god.], 280 000 DM [troškovi štampanja, automobil za distribuciju i foto oprema 1997.god.], 54 000 DM [1998.god.], 106 000 DM [1999.god.].

513 Pomoć raznim pisanim medijima davana je i u nefinansijskom obliku – samo u 1995. godini donirano je 60 tona papira za štampanje i još 100 tona u novčanoj protivvrijednosti namjenski za tu svrhu, te 7 tona visokokvalitetnog papira za *Slobodnu Bosnu*.

514 *Open Society Found B&H – Annual Report 1995* [FODBiH, Sarajevo 1995], str.38-43.

515 *Open Society Found B&H – Annual Report 1996* [FODBiH, Sarajevo 1996], str.32-34.

516 *Open Society Found B&H – Annual Report 1997* [FODBiH, Sarajevo 1997], str.52-56.

517 *Open Society Found B&H – Annual Report 1998* [FODBiH, Sarajevo 1998], str.29-35.

518 *Open Society Found B&H – Annual Report 1998* [FODBiH, Sarajevo 1998], str.59-63. Pored štampanih podržani su i elektronski mediji. Nama su najzanimljivije sljedeće donacije: ATV: 62 866 DM [za opremu, 1997.god.], 42 500 [1998.god.], 186 000 [1999.god.]; NE-ZAVISNA TV Banjaluka: 140 000 DM [za opremu, 1997.god.], 15 800 [1998.god.], 21 000 [1999.god.]; NES radio Banjaluka: 20 000 DM [za opremu, 1997.god.]; *Kontakt radio*: 10



Gledajući ove podatke, ne može se ne odati priznanje *Fondaciji* na epohalnom naporu na vođenoj konsolidaciji civilnog društva u ratom ranjenoj Bosni i Hercegovini. Angažujući veliki dio nenacionalističke intelektualne, umjetničke, naučne, društvene elite, na najraznovrsnijim projektima, te naročito u medijskom prostoru, FODBiH predano je radio na ciljevima koji su javno proklamovani programom *otvorenog društva*.<sup>519</sup> Bez detaljne analize nije moguće biti svjestan niti te premreženosti, niti njene ogromnosti, niti ideološke pozadine u ime koje je razvijena. Letimičan pregled koji smo napravili na prethodnim primjerima služi samo kao ilustracija, i prema našoj procjeni čini ne više od 10% [u sva tri glavna aspekta – institucije, projekti i ljudi] aktivnosti *Fondacije*.

Međutim, mimo ovih standardnih strategija *Fondacije*, u kontekstu BiH od specifičnog interesa su politički stavovi Sorosa o bosanskoj krizi. Naime, ti stavovi su među onim najradikalnijim koje smo mogli čuti na javnoj sceni i izrazito antisrpski po sadržaju. Tako on kao suštinski uzrok raspada SFRJ vidi srpsku hegemoniju. On smatra da je jedan od ključnih strukturalnih problema koji je opterećivao SFRJ, i doveo do raspada, disbalans između činjenice da je više od polovine saveznog budžeta punjeno zahvaljujući Sloveniji, a da je polovina tog budžeta išla na finansiranje JNA, koja je bila "pod srpskom dominacijom".<sup>520</sup> Rat je posljedica težnje Srba da održe tu parazitsku supremaciju, a JNA jasno "srpska vojska". Soros je jedan od prvih igrača na svjetskoj sceni koji je definisao rat u Bosni kao agresiju, i koji je insistirao na „agresorskom“ karakteru rata, te propagirao rezolutnu intervenciju NATO-a protiv srpskih snaga. On je jedan od potpisnika peticije kojom se tražilo bombardovanje položaja bosanskih Srba. Njegovo sažeto viđenje rata u BiH 1992-1995.godine glasi:

„Nije se radilo o građanskom ratu između Srba, Hrvata i bosanskih Muslimana, nego o srpskoj agresiji. Za Srbe je etničko čišćenje predstavljalo sredstvo. Radilo se o sukobu između etničke koncepcije i građanske koncepcije državljanstva. S tom posljedicom da je taj sukob nahuškao srpske seljake protiv građana Sarajeva i drugih gradova Bosne.“ [Izazov novca, str.114.]

Ovaj uvredljivi pasus značajan je kao ideloško svjedočanstvo u kome se rat definiše ne kao etnički sukob „između Srba, Hrvata, Bosanaca i Albanaca“, već prije svega između koncepta otvorenog i zatvorenog društva<sup>521</sup>, pri čemu su klasifikovane strane u sukobu. Prema toj klasifikaciji Srbi su „loši momci“,

---

000 DM [1999.god.]; *Nezavisno udruženje novinara Republike Srpske*: 11 165 DM [za istraživanje javnog mnijenja, 1997.god.], 17 000 [1998.god.].

519 Soros često ističe Bosnu kao primjer-legitimaciju za zaobilazanje institucija suverene države. On često govori o Bosni kao dokaz za superiorne efekte koje postiže strana pomoć koja ne ide preko vladinih kanala. On kaže kako je u Bosni međunarodna zajednica potrošila milijarde, ali bez nekog posebnog efekta, jer su donatori išli preko državnih kanala, na čemu je insistirala vlada BiH, dok je njegova *Fondacija* ostvarila više sa neuporedivo manje sredstava. Stoga je Bosna principijelno značajna i kao svjedočanstvo iracionalnosti kategorije suvereniteta.

520 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.312.

521 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.318.

i Soros očito nema dilema kad kaže: „masakr civila bio je dio srpske strategije“<sup>522</sup>. Premda je ova jednostranost u kasnijim godinama transformisana u nešto što je mnogo bliže realnoj slici događaja, kako kod samog Sorosa<sup>523</sup>, tako i u konkretnom djelovanju *Fondacije* na terenu, nema sumnje da je Soros u početnom periodu svog djelovanja u BiH ekstremno antisrpski. Prva rečenica prvog *Godišnjeg izvještaja* FODBiH glasi: „Godina 1994. biće zapamćena u istoriji Bosne i Hercegovine kao treća godina agresije.“<sup>524</sup> Na osnovu ovakve dijagnoze on je već za vrijeme rata intenzivirao svoje aktivnosti u Bosni i Hercegovini sa jasnim izborom strane na koju se svrstao. Krajem 1992.godine donirao je 50 miliona dolara UNHCR-u, za pomoć građanima Sarajeva. Prema vlastitim riječima, zahvaljujući Fred Cuny-u<sup>525</sup>, sposobnom profesionalcu u distribuciji pomoći, taj je novac imao značajan efekat na opkoljeni grad, i omogućio je različite konkretne rezultate - od alternativnog vodosnabdjevanja, do generatora za bolnicu.<sup>526</sup> Pored toga, on je u ratnom periodu preko *Fondacije* podržao čitav niz drugih aktivnosti, od nezavisnih medija pa do mnogobrojnih kulturnih i obrazovnih projekata. Na taj način obezbjeđeno je, naročito u kritičnim godinama 1994-95, da se očuva javni diskurs, nezavisno kritičko mišljenje i polemika. *Fondacija* je obezbjedila 180 tona papira za novine, magazine i knjige štampane u opkoljenom Sarajevu. Podržala je štampanje 52 udžbenika za osnovnu i srednju školu, stipendije za blizu 500 studenata.<sup>527</sup> Jedan posebno interesantan primjer, a koji je ilustrativan za koncept aktivizma *Fondacije*, je dopremanje sjemena za uzgoj povrća u opkoljeno Sarajevo, te obučavanje ljudi da uzgajaju minibašte na svojim balkonima u saksijama cvijeća. Jednako domišljato bilo je rješenje koje je *Fondacija* i smislila i finansirala, a koje je obezbjedilo grijanje u gradu. Naime, jedino moguće grijanje bilo je na plin. Međutim, tek negdje oko 10% Sarajeva bilo je konektovano na gasovod toplane. Fred Cuny je u jednoj naftnoj kompaniji u Texasu,

522 *Izazov novca*, str.115.

523 On u kasnijim osvrtima, čini se, bitno koriguje prethodni stav. Na primjer: „Dok su borbe trajale i huškale Srbe, Bošnjake i Hrvate jedne protiv drugih, *fondacija* se nikada nije odrekla ideje otvorenog društva u kojem se prema svim građanima postupa na isti način. *Fondacija* sada radi i u Republici Srpskoj, kao i u bosanskim i hrvatskim dijelovima zemlje, a njome upravlja odbor sačinjen od predstavnika svih nacionalnosti.“ [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.221]. *Izazov novca*, iz koga je uzet prethodni navod objavljena je 1995., a *Kriza globalnog kapitalizma* 1998. godine. U uvodnom poglavlju *Istorijskog pregleda*, [*Building Open Society in the Western Balkans*, str.10-13.] 1990-1995. god., rekapitulira se pregled raspada Jugoslavije po standardnoj šemi: Ante Marković je neuspješno pokušao da održi zemlju cjelovitom, ali su nacionalističke snage predvođene Miloševićem i Tuđmanom odnijele prevagu. Nakon toga slijedi poprilično korektan opis dramatičnih istorijskih događaja, premda sa uobičajenim antisrpskim naglaskom [Markale, Srebrenica, „etničko čišćenje“ i sl.]. Međutim, naročito se kroz fotografije u *Izvještaju* provlači eksplicitan antisrpski patos, što je, naravno, tipična strategija te vrste.

524 *Open Society Fund Bosnia and Herzegovina – Annual Report 1994* [FODBiH, Sarajevo 1995], str.3.

525 Koji je pod sumnjivim okolnostima poginuo u jednoj kontraverznoj nesreći u Čečeniji. Neposredno prije toga Rusi su ga otužili da je agent CIA.

526 *Izazov novca*, str.105; *Kriza globalnog kapitalizma*, str.220; *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.313-314; *Building Open Society in the Western Balkans*, str.20.

527 *Building Open Society in the Western Balkans*, str.14.

svom rodnom kraju, izdejstvovao alternativno rješenje koje se sastojalo od mobilne pumpe i plastičnih cijevi. *Fondacija* je finansirala proizvodnju i dostavu ovog sistema u Sarajevo. Na taj način oko 60% stanovnika grada je konektovano na toplotnu mrežu i preživjelo ostru zimu 1994.<sup>528</sup> Organizovanje kompjuterskih kurseva, škola engleskog jezika te uvođenje *e-mail*-a, omogućili su da se probije informatička blokada Sarajeva.<sup>529</sup> Mnogi smatraju da je kompleks takvih nepretencioznih mini akcija omogućio Sarajevu da, uprkos svim prognozama, izdrži opsadu. Za angažman Sorosa u finansiranju humanitarnih aktivnosti u Bosni javno priznanje mu je odao i arhitekta Dayton-skog sporazuma Richard Holbrooke, u svom spisu *Završiti rat*, posvećenom nastanku Dayton-a.<sup>530</sup> Bosna je u tom smislu specifična, jer kako kaže Aryeh Neier, humanitarne aktivnosti nikada nisu bile dominantna agenda u djelovanju *Fondacije*. Ona je zamišljena kao promotivna sila otvorenog društva, a ne humanitarni fond. Međutim, imajući u vidu prethodno navedenu Sorosovu binarnu podjelu strana u ratu u Bosni, humanitarna pomoć bosanskoj strani je, prema njegovom shvatanju predstavljala istovremeno i podršku otvorenosti. Kada iz današnje perspektive rekapituliramo rad *Fondacije* u BiH, u principu je moguće razlikovati dvije etape u radu FODBiH: prva pokriva ratne godine i fokusirana je na pomoć ljudima u bošnjačko/muslimanskom dijelu BiH da izdrže rat, a druga se odnosi na postratni period i projekt izgradnje *otvorenog društva* na teritoriji cijele BiH. Međutim, i ova druga faza je, u svojim političkim dimenzijama, u mnogim konkretnim akcijama u suprotnosti sa stavovima zvaničnih institucija RS.

Na primjer, u periodu nakon rata *Fondacija* je aktivno radila na projektu reforme Ustava BiH. Tako je pokrenut projekt *Ustav BiH – Ka novim rješenjima*. U realizaciji projekta učestvovalo je jedanaest domaćih autora<sup>531</sup>, akademskih i univerzitetskih radnika, nezavisnih intelektualaca, organizacija za zaštitu ljudskih prava i NGO sektora. Autorski prilozi objavljivani su u nezavisnim medijima, odnosno u listovima *Nezavisne novine*, *Start*, *Slobodna Bosna* i *Dani*. Prema procjeni *Fondacije* na taj način je oko 40 000 građana BiH upoznato s potrebom pokretanja promjene *Dejtonskog Ustava*. Sama *Fondacija* posebno naglašava doprinos dnevnog lista *Nezavisne novine*, "koje su u Republici Srpskoj pioniri rasprave o nefunkcionalnosti postojećeg ustavnog sistema."<sup>532</sup> Organizovana je i široka javna debata o neophodnosti reforme Ustava u kojoj su učestvovali predstavnici zakonodavne i izvršne vlasti BiH i

---

528 Neier Aryah, *Humanitarian Assistance: Keeping the Balkans Alive [Building Open Society in the Western Balkans]*, str.19-21].

529 *Open Society Fund Bosnia and Herzegovina – Annual Report 1994*, str.5.

530 Holbrooke Richard, *Završiti rat* [Šahimpašić, Sarajevo 1998], str.341.

531 Prof.dr. Čazim Sadiković, Prof.dr. Miodrag Simović, Prof.dr. Omer Ibrahimagić, Doc.dr. Mile Dmičić, Mr. Anton Šitić, Prof.dr. Adila Kreso, Prof.dr. Mirko Puljić, Mr. Mensur Smajlović, Mr.Fadil Šero, Mr.Milan Mrđa. Rezime je pripremio g. Srdjan Dizdarević. [[http://www.mrezapravde.ba/mpbh/mpbh\\_files/file/ustav\\_bih.pdf](http://www.mrezapravde.ba/mpbh/mpbh_files/file/ustav_bih.pdf)].

532 FODBiH – *Izveštaj 2003-2004*, str.28.

entiteta, *Ustavnog suda*, *Akademije nauka*, NGO i drugih, poput udruženja ACIPS. Argumentacija koja se uzima kao polazna osnova jasno je intonirana u korist određenih političkih interesa u BiH. Na primjer, ključni argumenti za pokretanje rasprave o promjeni *Ustava* su "nefunkcionalnost" države i "prevazilaženje etničkog principa u prilog građanina". U *rezimeu* projekta koji potpisuje Srđan Dizdarević [trenutno predsjednik *Helsinškog komiteta* BiH] ispred FODBiH stoji sljedeće objašnjenje:

"Umjesto da se u prvom planu *Ustava*, kako je to slučaj u savremenim demokratskim ustavima, nađe pojedinac, građanin, pripadnik bosansko – hercegovačkog društva, a zatim i država koja bi bila zadužena da se stara o ostvarivanju ljudskih prava i sloboda i interesa bosanskohercegovačkog naroda, *Ustav* je prihvatio isključivo koncept takozvanih konstitutivnih naroda. Središnji dio *Ustava BiH* čine dispozicije koje izražavaju etničku podjelu BiH nastalu tokom rata i težnju da se ta podjela održi." [www.soros.org.ba/pravo\_ustav\_bih\_02.asp]

Sličan patos lako je isčitati iz publikacija koje su pod kategorijom „*Pravni program*“ objavljene u okviru FODBiH, što je svakako korisno pogledati za sticanje cjelovite slike o ovoj kampanji.<sup>533</sup>

I pored ovog očigledno i izrazito jednostranog pristupa, Soros insistira da je ideja djelovanja *Fondacije* već u ratnim danima bila potpuno odana izvornoj misiji širenja ideja otvorenosti. Naime, antisrpski stav Sorosa iz perioda rata, te u različitim postratnim projektima poput ovog o ustavnoj reformi, nisu takvi sami-po-sebi, već proizilaze iz njegovog načelnog stava protiv etničkih podjela kao relikta zatvorenosti, a s obzirom da su Srbi u BiH insistirali i insistiraju na etničkoj, a Bošnjaci na „građanskoj“ BiH, njegovo svrstavanje na jednu stranu proizilazi iz načelne pozicije otvoreno vs zatvoreno društvo. Naravno, u ovom slučaju, kao u možda nijednom drugom tokom Sorosevih angažmana, dolazi do izražaja rigidnost binarnog pogleda na svijet i matrica Mi/Oni.

Međutim, važno je primjetiti da je Bosna, za razliku od drugih tranzicijskih mjesta, u još jednom bitnom smislu od krucijalnog značaja za Sorosa: ona je mjesto na kome su UN doživjele svoj najveći fijasko i razjedinjenost. Bosanska kriza je radikalno podijelila članice *Savjeta bezbjednosti*, blokirajući pravovremenu akciju. Taj razdor po njegovom mišljenju znači da Bosna igra

533 Kao ilustraciju možemo izdvojiti dva naslova. Knjiga *Darkness at noon*, [Centre for Interdisciplinary Postgraduate Studies Sarajevo, Janja-Beč Neumann (ur), Sarajevo, 2007] opisana je sljedećim riječima: "Knjiga je proizašla iz postdiplomskog kursa 'Ratni zločini, genocid i sećanje', koji je dio *Evropskog regionalnog postdiplomskog studija iz ljudskih prava i demokratije u južnoj Evropi*, gdje je Dr. Beč predavačica. Svrha kursa je bila da uči o genocidu i ratnim zločinima koji su se desili u bivšoj Jugoslaviji u periodu od 1991.-1999." Knjiga Diane F. Orentlicher, *Da neko ko je kriv bude kažnjen: efekti Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju u Bosni i Hercegovini* [FODBiH, Sarajevo, 2011], na čijoj naslovnici su Radovan Karadžić i Ratko Mladić, sažeta je u sljedećem opisu: "Autorica se trudila da u studiji razgraniči pitanja nezadovoljstva žrtava presudama koje ne mogu vratiti ono što su izgubili, i njihovo razočarenje nesavršenim pravnim procesom". [http://www.osfbi.org.ba/index.php/arhiv/publikacije/publikacije-pravni-program.]

ulogu "katalizatora" razjedinjavanja koalicije otvorenog društva. Bosanska kriza je usmjerila tendenciju u suprotnom smjeru od *Novog svjetskog poretka*: ne ka integraciji interesa ključnih igrača na planetarnom nivou i učvršćivanju "koalicije otvoreno društvo", već ka slijeđenju parcijalnog interesa od strane svake države. Tako je Njemačka, rukovodeći se svojim nacionalnim interesom, praktički unilateralno prihvatila nezavisnost otcjepljenih republika.<sup>534</sup> Ta razjedinjenost Zapada sa svoje strane će ostaviti mogućnost da se nacionalistički pokreti u zemljama Istočne Evrope rasplamsaju i učvrste. Po pitanju Bosne Soros u više navrata optužuje zapadne države za neodlučnost ravnu onoj koju su demonstrirale kada je Hitler anektirao Austriju i okupirao Češku. Posljedice su porazne i dalekosežne ne samo za Bosnu, već i za budući smjer cjelokupne Istočne Evrope i svijeta u cjelini. U jednom intervjuu za francuski *Kanal 4*, iz 1992. godine, on kaže: "Srpska pobjeda u Bosni i te kako utiče na takozvani patriotski pokret u Rusiji, a da ne pominjemo koliki uticaj patnje muslimana u Bosni imaju na rasplamsavanje islamskog fundamentalizma u Egiptu, Alžiru, pa i u Francuskoj i Engleskoj." Da bi spriječio da se rezultati rata fiksiraju kao trajne činjenice Soros je zagovarao je formiranje *Međunarodnog suda za ratne zločine* za prostor bivše SFRJ [ICTY], agresivno odbijajući da amnestija bude dio budućeg mirovnog paketa. *Fondacija* je značajno tehnički i finansijski pomogla osnivanje *Suda*<sup>535</sup>, a Soros je dugi niz godina snažno agitovao za hapšenje Radovana Karadžića i Ratka Mladića. ICTY je devedesetih često nazivan „Sorošev sud“.<sup>536</sup> Njegov kadar Louise Arbour, koja je bila sudija ICTY, sada je u bordu *Međunarodne krizne grupe*.

Imajući u vidu ovako jednostrane stavove povodom rata u Bosni, ne čudi da je *Fondacija*, kao i njeni akteri, godinama s podozrenjem doživljavana na teritoriji Republike Srpske. Takođe ne čudi da na internet prezentaciji FODBiH stoji ograda: „Političke aktivnosti George Sorosa u potpunosti su odvojene od *Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina* kao i od *Instituta otvoreno društvo*.”<sup>537</sup> Ova vrsta ograde je, naravno, razumljiva kao politički korektno legitimiranje nezavisnosti akcija *Fondacije* od prethodno iznesenih stavova njenog osnivača, ali je po našem mišljenju nepotrebna, i, u kontekstu prethodno rečenog, nekonzistentna filozofskoteorijskoj poziciji njenog osnivača: *Fondacija* je zamišljena i ozbiljena kao instrument refleksivnog usmjeravanja stvarnosti.

---

534 *Izazov novca*, str.74.

535 *Building Open Society in the Western Balkans*, str.13.

536 Klarin Mirko, *Never Again: Judgments on a Decade of Bestiality [Building Open Society in the Western Balkans]*, str.23-26]. Vidjeti na ovu temu: S. Avramov, op.cit., str.221-223. Autorka elaborira antisrpsku koaliciju pojedinih NGO-a, poput *Helsinki Watch*, te zloglasni izvještaj Ivane Nicić, koji je poslužio kao osnova za antisrpsku kampanju u ICTY. Naročito je za naše kasnije izlaganje interesantna konekcija između NGO koje je formirala Madeleine Albright i politika koje su iste forsirale.

537 <http://www.soros.org.ba/>.

### 3.2. „Soros realizam“

„Fondacije su odgovorile na zadatak tako što su podržale ogroman broj inicijativa, ali nijedna od njih nije bila spektakularna; no, ove inicijative uzete zajedno pomogle su nečemu širem. One su popločale put otvorenom društvu.“ [Mjehur američke nadmoći, str.99]

Primjer kojim se vrlo ilustrativno može prikazati naizgled nepretenciozno djelovanje *Fondacije* na pretencioznom cilju promovisanja otvorenosti može biti njeno sponzorsko djelovanje na području umjetnosti. *Fondacija* je u različitim državama pomagala veliki broj različitih umjetničkih projekata, u svrhu čega je formiran i poseban ogranak djelovanja: *Soros Center for Contemporary Art* [SCCA]. Međutim, pokazalo se da selektovanje umjetnosti koje SCCA podržava nije *ad hoc* odabiranje, već je prožeto jednim smislom, do te mjere da se u teoriji umjetnosti etablirao čitav pravac nazvan „Soros realizam“. Prema samoj *Fondaciji*, ideja osnivanja SCCA je da se umjetnički život usmjeri u pravcu i na način koji je imenovan kao „Soros way“.<sup>538</sup>

Fenomen *Soros realizma* sadrži dva aspekta. Jedan je čisto umjetnički i spada u područje estetike, i o tome ovdje ne možemo raspravljati, s obzirom da nam za to nedostaju odgovarajuće kompetencije, a to i nije interes našeg izlaganja.<sup>539</sup> Drugi je aspekt poruka agitacije sadržana u svakom pojedinom djelu, kao i pravcu u cjelini, što nam je ovdje primarna tema. U ovom drugom kontekstu *Soros realizam* predstavlja jedan vrlo upečatljiv primjer metode refleksivnog modeliranja stvarnosti. Kompleks naizgled nepretencioznih aktivnosti i skromnih poteza može da usmjeri sliku i događaje realnosti u zacrtanom pravcu.

Termin *Soros realizam* prvi put je upotrijebio beogradski teoretičar umjetnosti Miško Šuvaković, u, po mnogo čemu zanimljivom, tekstu *Ideologija izložbe: o ideologijama Manifeste*, iz 2002.godine, pokušavajući da opiše novinu koju u odnosu na postojeće pristupe donosi familija izložbi *Manifesta*.<sup>540</sup>

538 *Open Society Foundation-Annual Report 1996* [FODBiH, Sarajevo 1997.], str.6.

539 No postoje vrlo interesantne teme i konteksti u koje bi bilo zanimljivo locirati *Soros realizam*, ali za koje ovdje nemamo prostora. Jedan takav kontekst je razrada hajdegerijanske teze o „pogonskom“ karakteru umjetnosti, u kojoj se briše razlika između umjetnika i kulturnog radnika. Druga interesantna tema bila bi komparacija *Soros realizma* s onim načinom postojanja umjetnosti koji su mislioci frankfurtske škole imenovali *kulturna industrija* i *industrija svijesti*. Takođe, *Soros relizam* prirodno pokreće pitanje političnosti umjetnosti kao takve – koliko je svaka umjetnost nužno, načinom svog postojanja, politička umjetnost.

540 Vidjeti: <http://manifesta.org/>. Momenat nastanka *Manifeste* konstitutivan je za smislove koje ona nosi. Naime, to je epoha pada Berlinskog zida i „trenutak kada dolazi do preuređenja blokovske (binarne) Evrope u postblokovsku (heterogenu ili pluralnu) Evropu“. Taj momentum diktira tri fundamentalna zahtjeva: 1. Da se uspostavi kanal i mogućnost komunikacije prethodno ideološki i kulturno razdvojenih područja istočne i zapadne



Od tada je ovaj pojam predmet opsežne rasprave i nesumljivo kontrapozan i provokativan pokušaj opisa jedne tendencije u savremenoj umjetnosti, naročito onoj s područja vaninstitucionalne umjetničke scene postsocijalističke Istočne Evrope, u zadnjoj deceniji XX vijeka.

„Termin '*Soros realizam*' je kontrapozan zbog sljedećeg. On se zapravo odnosi na društveno i politički angažovanu umjetnost koja je nastajala na prostorima bivše Jugoslavije, u vreme njenog raspada, devedesetih godina XX veka. Ona je afirmisala pozitivne vrednosti demokratski uređenih društava, kakve su emancipacija, multikulturalizam, ljudska prava i slobode. Na taj način, oštro je kritikovala dominantnu ideologiju lokalnog konteksta odnosno nagli uzlet nacionalizma, koji je nastao kao reakcija na propadanje socijalističko-komunističkog uređenja i vrednosnog sistema koji je on reprezentovao. Zbog svojih političko-estetskih postulatata, umetnost na koju se odnosi termin *Soros realizam* mogla se posmatrati kao suprotnost nacionalističkoj umetnosti, ali i onoj koja je, u komunizmu i socijalizmu, nastajala na podsticaj državnih aparata.” [Grupa Termini, *Soros realizam*]

SCCA su pružali finansijsku, logističku i drugu pomoć umjetnicima, teoretičarima umjetnosti i umjetničkim organizacijama postsocijalističkih društava u periodu tranzicije. Ali ne svim. U skladu sa sorosevskom doktrinom refleksivnog kreiranja stvarnosti, zadatak SCCA je bio promovisanje umjetničkih djela i projekata koja “doprinosu kreiranju socijalnog ambijenta primerenog demokratski uređenom kapitalističkom društvu”<sup>541</sup>, tj. otvorenosti. Definišući ključni aspekt *Soros realizma* autor pojma kaže: “Ideologija izložbe nije ono što je namenjeno prihvatanju od strane *javnog mnjenja* (*doxe*), već je ono što, paradoksalno, formira *doxu* i predstavlja njen izraz (pojedinačni primer) u nekakvoj razmeni ‘društvenih vrednosti’ i ‘društvenih moći’.”<sup>542</sup> Programska usmjerenost djela *Soros realizma* ugrubo se može klasifikovati u dva odjeljka kompatibilna prethodno opisanom faznom djelovanju *Fondacije*: jedan kompleks djela tematizira probleme karakteristične za razvijene demokratije i jaka civilna društva; a drugu grupu čine ona djela koja su nastala kao dio antiautoritarne kampanje u zatvorenim društvima. Tipične teme prve grupe su radovi koji se fokusiraju na probleme tzv. mikrosloboda – kakve su recimo teme beskućnika, urbanističkih na-

---

Evrope; 2. Preobražaj elitističke „visoke” umjetnosti u multikulturalnu umjetnost primjerenu globalizovanom svijetu; 3. „zahtjev o statusu umjetnosti” – narušavanje i ukidanje distinkcije između kulture i umjetnosti. Ovaj treći zahtjev naročito je karakterističan i konkretno se, između ostalog, ispoljava kao formiranje „visoke internacionalne druge lige” stvaralaca, što reflektuje proces „političkog preobražaja internacionalnog hegemonizma u multikulturalizam nastajuće globalizacije”. [prema: M. Šuvaković, *Ideologija izložbe: o ideologijama Manifeste*]. Taj treći zahtjev u cjelini je identičan s Bush-Soros polemikom na političkom terenu.

541 Grupa Termini [Timeshire Campus], *Soros realizam* [<http://www.antijargon.tkh-generator.net/wp-content/uploads/2010/12/soros-realizam.pdf>].

542 Šuvaković Miško, *Ideologija izložbe: o ideologijama Manifeste* [SCCA-Ljubljana 2002; u: Šuvaković M., *Konceptualna umjetnost*, Muzej savremene umjetnosti Vojvodine, Novi Sad 2007, str.808-812], str.810.



petosti u modernim gradovima, potrošačko društvo i konzumerizam, *gender* i *queer* pitanja, problemi osoba s invaliditetom, ekologija itd. Jedno karakteristično djelo tog tipa je instalacija Šejle Kamerić u okviru *Manifeste 3*. To djelo sastoji se od natpisa "*Others*" i "*EU citizens*" postavljenog na Tromostovlju.<sup>543</sup> Prolaznici su tim natpisom, koji je kao takav apsurdan na mostu, provocirani na problem diskriminacije sadržan u uobičajenim praksama na aerodromima država EU. Karakteristične teme djela iz druge grupe su različite tačke kritike zatvorenosti, ksenofobije i tribalizma, te antinacionalističke parole. Kao ekstrem primjer ove vrste *Soros realizma* često se navodi rad "*XY-ungelost*"<sup>544</sup> beogradskog autora Milice Tomić. Rad je dvokanalna DVD instalacija i premijerno je prikazan 1997.godine, u okviru izložbe "*Ubistvo*" koju je u Beogradu organizovao *Centar za savremenu umjetnost*, kao i na značajnoj izložbi *After the Wall* u Berlinu. Djelo govori o 33 ubijena Albanca, sudionika studentskih demonstracija u Prištini 1989.godine. O radu se govori kao o "*Reconstruction of the Crime*" jer, prema svjedočenju autorke, opisuje događaj koji se zbio, ali je u Beogradu i Srbiji bio nedostupan usljed cenzure. Autorka je posredno, preko ljubljanske *Mladine* saznala za događaj i "umjetnički ga rekonstruisala".<sup>545</sup> Vrlo sličan je i rad *Towards the Matheme Genocide* koji obrađuje neizbježnu temu ove vrste umjetnosti – zločin u Srebrenici, koji je autorka potpisala u okviru performansa grupe *Spomenik*.<sup>546</sup> Mi smo vrlo skloni provući tezu da se čak i neke organizacije i udruženja civilnog sektora, kakve su recimo *QueerBeograd* ili *Žene u crnom* mogu podvesti pod ovaj žanr – kao permanentni politički performansi institucionalizovani u nevladinu organizaciju.

Autori iz okvira pravca doživljavaju *Soros realizam* kao neposredan odgovor na situaciju u kojoj politički režim, u nekom zatvorenom društvu, ostvaruje hegemoniju nad cjelokupnim prostorom društvenog života. Dakle, ne samo nad ekonomskim sredstvima, finansijskim tokovima i instumentima represije, već i nad projekcijom slika svijeta i vrijednosnih i estetskih stavova. To je bunt protiv pokušaja režima da zahvati unutrašnje biće čovjeka tako što bi ostvario monopol nad cjelokupnim kulturnim životom.<sup>547</sup> U čistoj formi on poprima obime egzistencijalnog stava koji zapravo transcendirira konkretnu ideološku ili društveno-političku podlogu u kojoj se događa.

543 *Manifesta 3 - European Biennial of Contemporary Art*; Ed. by Igor Zabel, Cankarjev dom, Ljubljana, Slovenia, 2000, str. 98-99.

544 [http://www.zogalleria.it/1/wp-content/uploads/2012/01/Milica\\_Tomic1.pdf](http://www.zogalleria.it/1/wp-content/uploads/2012/01/Milica_Tomic1.pdf).

545 Prelaz sa tema nacionalizma, autoritarizma i sl. na teme civilnih sloboda, jasno se može pratiti i u SCCA Beograd i u SCCA Sarajevo, kako odmiče tranzicija sve više dominiraju ove druge teme.

546 Grupa *Spomenik*, tipičan akter *Soros realizma*, samoodređuje se kao "umetničko-teorijska grupa koja raskrinkava perpetuiranje ideologija koje su odgovorne za ratove, etničko čišćenje, logore i genocid na tlu SFR Jugoslavije, ideologija koje su proklamovale i vlada-u u ime rasne, nacionalne, etničke i klasne nejednakosti i koje upravo danas sprovode i reprodukuju politiku terora nejednakosti."

547 Dragičević-Šešić Milena, *Turning the Power of Art Against Fear and Hatred [Building Open Society in the Western Balkans]*, str.60.



Glumci izvedu performans *Macbetha* na Trgu Republike u Beogradu, januara 1997, kao protest protiv odbijanja Miloševićevog režima i "krivotvorenih" rezultata izbora.

Izvor za foto: *Building Open Society in the Western Balkans* [Open Society Foundations, New York 2011], str. 58.

Ipak, u slučaju koji je nama relevantan, očigledno je da se radi o ciljanoj akciji koja targetira vladajući režim.



Tipičan primjer vrste angažovanosti "*Soros realizma*": na ovom uličnom performansu vidimo prikaz "desne Srbije" - kratko ošišanog *military look* mladića na desnoj strani parole i *fancy* ili *cool* "urbanog" mladića na lijevoj strani koji je karakteristična figura urbanog drugo-srbijanskog predstavnika iz "kruga dvojke". Desnica gleda na drugu stranu s kombinacijom svjesne mržnje i nesvesne žudnje.

Prema svjedočenju *Fondacije*, aktivnosti na tu temu počele su na muzičkim programima B92, a proširile su se na sve vidove savremenog umjetničkog izraza. Jedno od kritičnih djela je performans *This Babylonian Confusion* beogradskog teatra *Dah*.<sup>548</sup> Kulturni centar *Rex* takođe je bio značajno mjesto ovog umjetničkog otpora režimu u Beogradu prve polovine devedesetih, produkujući vrlo širok

---

548 *ibid.*, str.60.

spektar umjetničkih djelovanja, koja su uključivala filmove, rok-opere, koncerte, seminare, komičare i dr. Generalna pozicija je očigledno *underground* i to nije slučajnost već strateški stav – klasični teatar, kao i galerije, muzeji i akademije zapravo su u funkciji održavanja *status que* i regeneracije režima. Ove su kulturne i umjetničke institucije apsorbovane režimom tako da energije otpora ne mogu cirkulisati kroz njih dok god režim kao takav egzistira.<sup>549</sup>

Iz prethodnih primjera očigledno je da u umjetničkim djelima koje stipendira SCCA dominira jasna ideološki nastrojena angažovanost.<sup>550</sup> Zbog takvog pristupa SCCA je od samog početka na meti kritika za politički motivisanu, daleko neestetsku, neumjetničku selekciju radova i kandidata. Radi se o otvorenom vidu politički angažovane umjetničke prakse, čak do nivoa agit-propa. Ne čudi da su mnogi radovi iz ovog žanra označeni kao patetične neumjetničke agitacije i čisti primjeri "najnižeg oblika umjetničkog žanra – političke umjetnosti". Pri tome pojedini primjeri *Soros realizam* stvaralaštva nisu zastali samo kod kritički nastrojenog angažmana, već su bili upotrebljeni čak i kao direktni simboli opozicije i jasno određene političke opcije. Čuvena pesnica, simbol antimi-loševićevske organizacije *Otpor*, karakterističan je primjer *Soros realizma*.



I drugi simboli petooktobarske koreografije, kao što su recimo natpisi "Gotov je!", različiti muzičkoscenski i ulični performansi itd., nesumljivo su u okvirima i parametrima *Soros realizam* žanra. Na ovom slučaju moguće je eksplicitno pratiti pozadinu, metode i svrhu naoko nepovezanih aktivnosti *Fondacije*: finansirajući umjetnost modelira se tranzicija. Umjetnost postaje subverzivna djelatnost proizvodnje značenja koja se nameću javnosti kao *mainstream*. Neposredno postojeći kao sistem pojedinačnih i izolovanih djela, kao cjelina ona se manifestuju kao makrokulturna politika. *Soros realizam* je karakteristična demonstracija zakona akulturacije prema kojem kultura prati [finansijsku]

549 Blažević Dunja, *Reviving Creativity After the War [Building Open Society in the Western Balkans]*, str.64.

550 Vidjeti takođe radove: *Bosnia And Herzegovina Searching For Lost Identity* [<http://scca.ba/bosnia-and-herzegovina-searching-for-lost-identity/>]; "1945-1995-2005" [<http://scca.ba/july-11-srebrenica-memorial-1945-1995-2005/>] – posvećen desetogodišnjici srebreničke tragedije; kao i: "Knife, Wire, Srebrenica" [<http://scca.ba/july-11/>]; i druge.

moć. Na internet prezentaciji sarajevskog ogranka SCCA to je eksplicitno navedeno kao programska strategija.<sup>551</sup> Upravo zato je SCCA i *Soros realizam* tako dobar primjer matrice *Fondacije*: s mikronivoa [“bottom-up”] kreirati “veliku sliku” na bazi finansijske moći koja može refleksivno pokrenuti stvari.

Rekapitulirajući, to zapravo znači sljedeće. Premda *Soros realizam* nije povratak onome što je u periodu hladnog rata bilo poznato i široko rasprostranjeno kao “sorealizam u umjetnosti”, po mnogima se ovdje radi samo o spoljašnjoj formi diferenciranja<sup>552</sup>, dok je suština zapravo ista: stavljanje umjetnosti u službu političkog projekta, kroz dominaciju nad fondovima. Samo što se u ovom slučaju ne radi o grantovima države i politikama ministarstva kulture, već finansijskoj moći *Fondacije*. To opet znači da ovdje možemo prepoznati neku vrstu totalitarnog impulsa koji blokira suprotne pozicije i teži da ekonomskim sredstvima kontroliše, nadgleda i formira umjetničke prakse. *Soros realizam* takođe ima svoje “kulturne apartčike” koji vrše selekciju s ciljem uniformisanja/unificiranja poslatih poruka. Logična posljedica je da se tu pojavljuje “standardizacija diskursa”<sup>553</sup> do mjere kada možemo govoriti o cenzuri i, naročito, [imajući u vidu siromaštvo fondova tranzicionih država] autorskoj autocenzuri. Poenta je da je u *Soros realizmu* umjetnost redukovana na sredstvo agitacije. To znači: njegova umjetnost je uvijek zacrtano arbitrarna. Ona sebe ne opravdava striktno estetskim kriterijima već političkom agendom koja stoji iza djela. Naravno, ovo ne treba shvatati isuviše rigidno, u smislu da bi svako djelo klasifikovano pod *Soros realizam* automatski trebalo etiketirati kao “naručenu propagandu”. Podrazumijeva se da su mnogi autori tim načinom izražavali svoj autentični iskaz, pa i onaj politički. Međutim, time dolazimo na polje jedne druge suštinske karakteristike pravca – on pokazuje tipičnu sposobnost *otvorenih društava* da apsorbuju u sebe najširi spektar različitih djela, i da ih upregnu u vlastite svrhe.<sup>554</sup> I jedno i drugo se naročito jasno ispoljava u tendenciji relativizovanja medija u kome se stvara. *Soros realizam* praktički je indiferentan prema odabiru medija – da li je u pitanju klasična slika ili skulptura, video prezentacija, fotografija, *body-art*, neki od modela *street* ili *cyber* performansa, ili hibrid nekoliko njih; – već je fokusiran na poruku i semantiku djela.<sup>555</sup> Djela nisu djela po-sebi-i-za-sebe,

---

551 “Mobilizacija javnog mnijenja pojavom novog koncepta ne odnosi se samo na promjenu umjetničke paradigme, nego i na promjenu shvatanja funkcije kulture i umjetnosti. Novi model umjetnosti ... utiče na svijet i ponašanje građana. Ovakav koncept potvrdio se kao produktivan, proširio pojam umjetnosti i postao korektiv lokalnog umjetničkog i javnog života.” [<http://scca.ba/about-scca/>]

552 Ona se ogleda, između ostalog, u prostornom obimu djela. Dok je sorealizam karakterisan megalomanskim sletovima i mnogoljudnim projektima [poput *Štafete mladosti*], *Soros realizam* je po pravilu mali performans s tendencijom ka individualnom. To nije slučajna spoljašnja karakteristika, već je stvar načelnog karaktera: ona reflektuje suprotnost individue [individualističkog društva] i kolektivizma.

553 Vujanović Ana, *Političnost umjetnosti: policije i politike, strategije i taktike* [Raškolovano znanje, Herceg Novi 2010].

554 *ibid.*

555 M.Šuvaković, op.cit., str.811.

već "su određena referencom (spoljašnjim odnosom) i referentom (spoljašnjim doslovnim ili fikcionalnim objektom, sadržajem, pričom)."<sup>556</sup> Na taj način simbolički se predočava multikulturno društvo kao „društvo bez etničkog, rasnog, polnog, kulturom izdiferenciranog središta“. Homogenizujućom vizijom univerzalne kulture, u ovom konkretnom slučaju putem relativizacije sredstava, *Soros realizam* nesumljivo reflektuje jednu emancipatorsku karakteristiku sadržanu u globalizaciji, koja svojom krajnjom mogućnošću – stvaranjem planetarne kulture – pretenduje da eliminiše centar/periferija odnose u sferi kulture. Cilja se na očiglednu jednačinu: odbacivanjem hijerarhizacije medija, sredstava, stilova itd. – promovise se multikulturna zajednica i kritikuje matrica dominacije kao takva. Ali, ovo se događa pod dominirajućom ideološkom paradigmom-filterom, naime onom liberalnog otvorenog civilnog društva i njegovih utemeljujućih vrijednosti. Prema tome, zaobilaznim putem ponovo se instalira dominacija. To i ne čudi: uprkos egalitarnoj tendenciji, „zajednice se konstituišu unutar hijerarhijskih strukturisanih prostora, unutar nejednakih polja moći.“<sup>557</sup>

Na ovoj tački postaje sporna upotreba termina "realizam" u pojmu *Soros realizam* – za razliku od klasičnog realizma, kao i socijalističkog realizma u XX vijeku, koji su težili faktografskom prikazivanju vanumjetničkih sadržaja u medijima umjetničkog, ovdje se zapravo događa nacrt pozitivne utopije koja tek može biti, koja je potencijalno sadržana u stvarnosti, ali *još nije*, već ju tek treba realizovati. Ključni specifikum *Soros realizma* nije ojačavanje date slike svijeta, to nije oportun pravac, već je to dinamika promjene, koja treba, putem agitacije, propagande, angažmana, parole, da probudi energije bunta protiv datosti. Refleksivnost ostaje dominantna pozadinska matrica. U ovom slučaju jasan je i izgled konkretne utopije o kojoj se radi: otvoreno civilno društvo. Ne čudi da je *Soros realizam* etiketiran kao neautentična kritika "naručena" od finansijera. Takođe, ne čudi da je nakon petooktobarskog prevrata ona postala gotovo zvanična strategija na umjetničkom prostoru Srbije. Konkretno, vodeći akteri beogradskog SCCA iz devedesetih u 2000-tim su prešli na mjesta kustosa i direktora u *Muzeju savremene umjetnosti*.<sup>558</sup>

556 Šuvaković Miško, *Kritična fenomenologija djela: status, funkcije i efekti umjetničkog djela na Manifesta 3* [SCCA, no2. Ljubljana, decembar 2002].

557 Schöhlhammer Georg, *Art in the Era of Globalization - Some remarks on the Period of Soros-realisms* [The Global 500, Edition Selene 1999].

558 A.Vujanović, op.cit. ftn.6. Autor skreće pažnju na jednu od izložbi naslovljenu „O normalnosti“, koja insinuiira rigidno binarno viđenje para: normano [„Druga Srbija“]- nenormalno [„Prva Srbija“]. Time Muzej daje sebi za pravo da propisuje ono što je normalno, tj. politički korektno i prihvatljivo, ne samo u umjetnosti, već i na širem kulturnom planu.



## 4. KRITIKE

Sam Soros, kao i doktrina i prakse *otvorenog društva*, od samog početka su predmet i meta najrazličitijih kritika. U principu, te se kritike mogu razvrstati u nekoliko magistralnih pravaca: (i) kritika sa ljevice; (ii) kritika sa nacionalističke desnice; (iii) kritika sa ekonomske desnice - neoliberalni odgovor. Ove kritike često imaju zajedničke temeljne argumente. Prvi od njih, i sidrišna tačka svih napada na Sorosa, je da se u sorosevskom plagi-ranju za povećanjem moći međunarodnih finansijskih institucija krije koncept dominacije skriven pod krinkom unificiranja svjetskog ekonomskog i političkog sistema. Ljevica tome daje formu „pljačke planetarnog radništva“, a narodnjačka desnica formu „pljačke nacionalnih bogatstava naroda svijeta“. Drugi primjenjuju istu tvrdnju ali u striktno političkom sektoru: iza plediranja za povećanjem moći i značaja UN i njenih instrumenata, nalazi se zahtjev za uspostavljanjem planetarne hijerarhije sa ključnim zapadnjačkim centrima moći na čelu. I koncept multikulturalizma se ovdje vidi kao tvrdnja na istom fonu, ali u sociokulturnoj oblasti. Ovako širok ideološki spektar anti-Soros kampanja proizilazi iz činjenice da glavna tema njegove agende - *Novi svjetski poredak*, a i mnoge specifične podpolitike koje se iz njega izvode, predstavlja udarno mjesto kritičke polemike mnogih ideoloških grupacija savremene političke misli. Stoga nije čudo da u kritici svojih kritičara Soros u više navrata govori o neobičnim „nenamjeravanim“ koalicijama naoko antipodnih političkih ideologija. Tako je „ortakluk“ između tržišnih fundamentalista, kao krajnje ekonomske desnice, i radikalne anti-globalističke ljevice, kako on kaže, „čudna pojava“, ali objedinjena zajedničkom metom: potkopavanjem i uništavanjem postojećih međunarodnih institucija<sup>559</sup>, onih koje Soros želi da strukturiše u *Novi svjetski poredak*.

Zapravo, mnoge od kritika Soroseve doktrine pokazuju efekat zbunjeno-sti prouzrokovan time što on stoji negdje između nacionalnog suvereniteta i radikalnog neoliberalnog koncepta, usljed čega ga jedni optužuju za jedno, a drugi za drugo. Pa ljevica onda u njemu vrlo često vidi eksponenta radikalnog kapitalizma, a neoliberali ljevičara i socijalistu. A sve to je dodatno pojačano onom dozom „mistike“ koje prati cijelu priču o Sorosu. Da bi se izbjegla konfuzija potrebno je vrlo precizno shvatiti njegove stavove i jasno konstatovati gdje i zašto on propagira deregulaciju, a gdje i zašto suvereni-tet. U našem tekstu mi ćemo kritike razvrstati na način da u ljevici i naro-dnjačkoj desnici koncentrišemo kritike za ideologizacijsku prirodu njegovog političkog angažmana i djelovanja *Fondacije*, a u neoliberalnoj kritici polemiku s filozofskoteorijskim polazištima Soroseve izvedbe *otvorenog društva*.

---

559 O globalizaciji, str.7., str.18.



To je naravno izraziti metodološki redukcionizam, ali nam pomaže da se unese jasnost u cijeli ovaj komplikovani i zapleteni slučaj.

## 4.1. Ljevica: apostol „Nesvetog trojstva“ *Bretton Woods-a*

Argumentaciju protiv Sorosa i koncepta *otvorenog društva*, koja se najčešće pripisuje ljevici, premda se susreće i u drugim ideološkim krugovima, odnosi se na forsiranje gotovo neoliberalnih politika otvaranja na nepripremljene ekonomije Istočne Evrope. Ova je kritika problematična i nije sasvim jasno da se može braniti kao nešto što cilja stvarni integralni dio sorosevske doktrine. Međutim, na nivou političke prakse, to je nešto što ima snažnu potkrepljenost u istorijskim događajima, na primjer u njegovom zalaganju za „šok terapije“ poput plana *Shatalin*.<sup>560</sup>

Generalno posmatrano, politička ljevica ima određene probleme da zaokruži kritiku sorosevskih pozicija jer se na nekim važnim tačkama podudara s njima. Slikovito to potvrđuje činjenica da je od strane republikanaca u SAD Soros etiketiran kao socijalista i ljevičar. Ljevica je, na primjer, uvijek u manjoj ili većoj mjeri internacionala, stoga joj je koncept otvorenosti, naročito u aspektu multikulturalizma i jednakosti nacija programski blizak. Takođe su i mnoge mjere iz kategorije „humanizma iz interesa“ kompatibilne lijevoj agendi, naročito njenoj socijaldemokratskoj verziji. I neke od konkretnih mjera, poput zaštite LGBT prava, legalizacije droga, prava manjina, „mekih“ imigracionih zakona, i sl. vrlo često susrećemo u programima savremene ljevice. To sve govori da je lijeva kritika Sorosa problematičnija nego desna, upravo zato što se na nekim važnim tačkama savremena ljevica potpuno podudara s Sorosevim konkretnim političkim preporukama.

Ipak, ljevica formuliše i drugu koncepciju kritike koja ukazuje na ideološku pozadinu rješenja koje on predlaže kao odgovor na krizu kapitalizma i to je nešto što po našem mišljenju jeste mjesto ozbiljne lijeve polemike. Naime, Sorosev program nije ukidanje kapitalizma, već, naprotiv, njegovo planetarno širenje. Klasifikaciju centar-periferija ljevičarski krugovi doživljavaju kao klasični sukob podignut, kako su to predvidjeli korifeji marksizma, na planetarni nivo. U jednoj od izvedbi ovo se proširuje tvrdnjom da *Novi svjetski poredak* predstavlja hijerarhiju kojom se institucije međunarodnog poretka pokušavaju uzurpirati od strane jedne male grupe najmoćnijih ljudi planete, u svrhu

---

560 *The Shatalin Plan: shock therapy for the Former Soviet Union* [Myers Peter (ed), *Geore Soros as a Rothschild Agent*; 2004].

njihovih klasnih interesa. U pitanju je savremena, visokokompleksna verzija klasnog rata u kojoj elita svjetskih multimilijardera pokušava da zagospodari resursima, a radništvo svijeta pretvori u roblje multinacionala. S obzirom da je u pitanju globalni klasni rat, nije čudo da je u okviru lijevog spektra upravo antiglobalizacijsko krilo ljevice najglasnije protiv Sorosa. Oni ga vidi kao ek-sponenta interesa krupnog kapitala. Argumentacija je jednostavna. Mnoge transnacionalne kompanije svojom ekonomskom moći prevazilaze mnoge sv-jetske države. Prema nekim istraživanjima, oko 85% svjetske ekonomske moći koncentrisano je u 500 najvećih multinacionalnih korporacija. Njima su poli-tička ograničenja koja postoje kao rezultat načela suverenosti država jedina barijera. Stoga je očigledan interes ovih velikih igrača da se ta moć redukuje. Mnogi ljevičari ovo povezuju s Soros agendom otvaranja zatvorenih društava.

U prethodnom izlaganju vidjeli smo da problematičnost sadašnje situa-cije Soros vidi u raskoraku između ekonomske baze, koja je postala global-na, i političke sfere, koja je ostala lokalna. Istovremeno, on smatra da koncept potpune eliminacije političke kontrole ekonomije nije ispravno rješenje, već je bazirano na pogrešnoj pretpostavci ravnoteže. Kao pravi odgovor za po-stojeći raskorak on predlaže transfer suvereniteta na nadnacionalne insti-tucije, prije svega UN, ali i IMF, WB, WTO, G7, itd. koje bi regulisale ponaša-nje između učesnike planetarne ekonomske igre. Soros insistira da to ne podrazumjeva redukcije u kretanju kapitala. Naprotiv, vidjeli smo da on zamišlja ekonomiju budućnosti "kao ogroman cirkulatorni sistem koji usis-ava kapital u finansijska tržišta i institucije u centru a potom ih prebacuje i ubrizgava na periferiju, bilo direktno u obliku kredita i portfolio investici-ja, ili indirektno, kroz multinacionalne korporacije."<sup>561</sup> Vidjeli smo da Soros nedvosmisleno prihvata postulate tržišta kada kaže kako je sistem vrlo po-voljan jer omogućava koncentraciju finansijskog kapitala u centru, i njego-vu distribuciju po najudaljenijim mjestima planete. Suštinski zadatak među-narodnih institucija je da održi stabilnost ove blagorodne cirkulacije kapitala na globalnom nivou. On poredi globalni kapitalistički sistem sa krvotokom u kome je centar pumpa, koja usisava "krv", tj. novac, u sebe a zatim ga pumpa u sve dijelove organizma.<sup>562</sup> Ovo shvatanje je vrlo značajno za razumijevanje cjelokupne pozicije Sorosa i ideologije *otvorenog društva*. Jer Soros zaista vidi institucije *Bretton Woods*-a kao udarnu grupu *Novog svjetskog poretka*, koje međutim, po njegovom mišljenju ne trebaju biti in-terpretirane kao instrumenti izrabljivanja nerazvijenih, već preuzimanje resursa na ekonomski najracionalniji način. Prema temeljnom postulatu *otvorenog društva*, kapital je anacionalan, a koristi od njegove globalizacije su obostrane: finansijska moć centra raste, a države periferija mogu da do-

561 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.7. "Razlika između globalnog kapitalizma i otvorenog društva nije tako velika. To nije alternativa oblika ili/ili, već naprosto pomeranje naglaska". [*O globalizaciji*, str.109]

562 G.Soros, *Poslednja šansa kapitalizma?*, str.14.

bijaju mnogo veće količine kapitala nakon otvaranja, nego što bi to bilo moguće u zatvorenim nacionalnim sistemima. Ova je vrsta cirkulacije kapitala istorijski posmatrano nova pojava, razvijena nakon II sv.rata, prije svega kroz tzv. „Bretton Woods“ institucije, dok je prije rata ekonomija bila gotovo potpuno nacionalna, a investicije van granica matične države praktički na nuli.<sup>563</sup> U prvoj fazi, međunarodni finansijski sistem je, usljed snažnog sjećanja na paniku 1929.god., bio snažno regulisan vrlo striktnim propisima. Međutim, postepeno je jačao pritisak za deregulacijom, proporcionalno jačanju tendencija da se finansijski sistem i ekonomske aktivnosti u cjelini ubrzaju. Sadašnja situacija je da međunarodne finansijske institucije nemaju ni približno potrebne regulatorne ovlasti, i stabilnost globalnog kapitalističkog sistema, prema Sorosu, zavisi od usklađivanja tih ovlasti sa realnim potrebama njihovog obima.

Takav recept je po mišljenju mnogih sa ljevice moguće posmatrati kao ideološku formulu koja teži da posloži planetarnu situaciju na takav način da to favorizuje interese bogatih država i/ili transnacionalnih korporacija koje enormno profitiraju na bazi ovog sistema.<sup>564</sup> Ocjena je bazirana na posljedicama koje su vidljive u mnogim konkretnim detaljima. Prije svega se to ogleda u činjenici da „centar“ ima mogućnost da pozajmljuje novac u vlastitoj valuti, dok „periferija“ mora da se zadužuje u tuđoj valuti što očigledno daje široko polje manipulacije centru i bez sumnje je diskreditujuća situacija za periferiju. Osim toga, i formalno posmatrano, bretonvudske institucije imaju takvu strukturu odlučivanja da je van svake sumnje da one djeluju u interesu moćnih. Racimo u IMF-u odluke se donose na osnovu udjela koji data država ima u njegovom finansiranju. Sistem je koliko para toliko učešća u odluci. S obzirom da SAD imaju više od 17% one praktično imaju pravo veta u svim ključnim oblastima, jer se u njima traži kvalifikovana većina od 85%. U WTO odluke su naizgled pravičnije s obzirom da se donose po modelu „jedna zemlja-jedan glas“. Međutim, na osnovu mehanizma „pozivnica“ za „Zelene sobe“ većina zemalja je izbačena iz procesa donošenja ključnih odluka. Potpuno je jasno da ovakva struktura odlučivanja garantuje da će politike koje se usvajaju u ime „međunarodnih“ finansijskih institucija biti u interesu onih struktura koje u njima imaju domina-

---

563Križa globalnog kapitalizma, str.119-121. Up: O globalizaciji, str.13.; Mjehur američke nadmoći, str.69-71; *The New Paradigm for Financial Markets*, str.106-109.

564 Tipičan mehanizam kojim se to može ilustrovati je nedavni slučaj sa mesnom industrijom *Carnex* iz Vrbasa, koja je bila u tranzicionoj krizi, ali ju je zatim kupio britanski investicioni fond *Ashmor*, nakon čega je izvršio rekonstrukciju preduzeća, potpuno ga oporavio, i prodao *MK grupi*. Soros očigledno ovo promovise kao poželjnu matricu planetarnog kapitalizma, koja je sa jedne strane usporena zbog nacionalno-državnih barijera, a s druge strane nesigurna zbog odsustva jasnih pravila regulacije odnosa, što je posljedica dominacije tržišno-fundamentalističke ortodoksije. Ljevica, međutim, smatra da je sistem takav da isisava kadrove i kapital iz slabijih država, zbog čega ove nemaju mogućnost da same sprovedu takva restrukturiranja. Šema centar-periferija je bazirana na dvije implicitne pretpostavke: periferija sama ne može obezbijediti stručne kadrove, i ne može koncentrisati dovoljno novca za pokretanje.

ciju. Ako pri tome proširimo ovlasti tih institucija na račun nacionalne države, jasno je da će to u praksi značiti samo to da su se proširile moći onih koji vladaju u IMF i WB, a ne da bi se harmonizovala planetarna ekonomija.<sup>565</sup> Vidjeli smo da Soros, premda je svjestan moralnog disbalansa u sistemu odlučivanja u ključnim svjetskim finansijskim institucijama i kritikuje ga<sup>566</sup>, ipak ne interpretira kritike na račun IMF, WB, WTO u smislu redukcije njihovih ingerencija, već upravo obrnuto, povećanja, eliminisanjem ključnih ograničenja, te nadopunjavanjem drugim institucijama koje bi pokrile ona područja u kojima te institucije ne mogu djelovati.<sup>567</sup> Stoga ga lijeva vidi kao ideologa krupnog multinacionalnog kapitala.

Naime, same bretonvudske institucije mnogi na lijevom dijelu političkog spektra posmatraju upravo kao udarnu snagu politika koje su u interesu moćnih i koje favorizuju interese određenih grupa, a nikako planetarne ekonomije u cjelini. Premda su izvorno osnovane da bi putem pozajmica pomogle državama da izbalansiraju deficite [IMF], te omoguće rekonstrukciju nakon II sv.rata [WB], početkom 1980-tih, njihova se funkcija mijenja, i to suštinski: obe institucije bitno izlaze izvan okvira svog prvobitnog mandata i počinju otvoreno da se miješaju u unutrašnju politiku pojedinih država, i ne-ekonomska pitanja. Opravdanje za prekoračenje izvornog mandata dato je kroz logiku koju je u potpunosti opisao Soros, a po kojoj se problemi neekonomske prirode bitno reflektuju na ekonomiju, pa je stoga za uspješnu ekonomsku politiku potrebno djelovati šire. Tako se sa problema devalvacije monete (i), što je još u okviru izvorne misije, prešlo na dirigovanje nacionalnih budžeta (ii), s obzirom da su budžetski deficiti detektovani kao osnovni uzrok devalvacija, preko toga se došlo do zahtijeva za privatizacijom državnih preduzeća (iii), jer je pokrivanje njihovih gubitaka osnovni udio budžetskog deficita, itd.<sup>568</sup> Soros nedvosmisleno podržava ovakve ingerencije IMF-a:

"IMF doživljava kritike zato što postavlja previše uslova i previše se upliće u interne stvari zemalja koje mu se obrate za pomoć. Postavlja se pitanje: kakve to veze ima sa IMF-om ako je režim korumpiran ili ako je bankarski ili industrijski sektor prezadužen? Ono što bi trebalo biti bitno za IMF jeste da li zemlja može ispuniti svoje obaveze. Posao IMF-a je da pomogne u obuzdavanju krize likvidnosti, a rješavanje strukturalnih problema je najbolje prepustiti dotičnoj zemlji. Moje stajalište je suprotno. Krize likvidnosti su nerazmrsivo povezane sa strukturalnim debalansima i ne mogu se razriješiti naprosto time što će se nekoj zemlji posuditi još više novca." [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.156]

565 Vidjeti: Chang Ha-Joo, *Bad Samaritan – The Myth of Free Trade and secret history of capitalism* [Bloomsbury Press 1997].

566 *Soros Lectures – Lectures Five: The Way Ahead*, str.83.

567 O globalizaciji, str.34. up.str.41-42.Tako on smatra da veći stepen zaštite korporacijskih interesa u odnosu na rad u WTO, ne treba rješavati slabljenjem WTO-a, već ojačavanjem Međunarodne organizacije rada.

568 Chang Ha-Joo, op.cit. str. xii-xix.

Njegovi protivnici smatraju da, koristeći takvu logiku WB, IMF i WTO, postaju "nesveto trojstvo" koje u interesu elita moćnih država SAD i EU, nameće diskriminišuće politike [prije svega otvaranje tržišta] slabijima. Premda i sam Soros konstatuje taj problem, rješenje koje predlaže *de facto* samo ojačava takve mogućnosti. Generalno posmatrano mali su ucenjeni povezivanjem subvencija WTO, WB i IMF sa neoliberalnom reformom vlastite ekonomske i političke sfere, tj. otvaranjem sa nametanjem pravila koja izrazito favorizuju bogate.<sup>569</sup> Neformalni centri moći služe se „nesvetim trojstvom“ da bi slabijima nametnuli pravila koja diskredituju njihovu poziciju u korist bogatih.<sup>570</sup> Recimo, krediti koje zemlje u razvoju povlače od IMF-a uslovljeni su prihvatanjem slobodnotržišnih postulata i otvaranjem nacionalnih tržišta.<sup>571</sup> To resurse ovih zemalja stavlja na milost i nemilost velikih kompanija koje su u stanju da sa svoje superiorne pozicije često u bescjenje dobiju dragocjene resurse. Pri tome su vrlo značajne dvije političke činjenice. Prva je da su ove politike podržane golom represivnom silom. Nije naime, jasno, kako bi se ova vrsta poretka, i uopšte bilo kakva vrsta planetarne finansijske discipline, mogla nametnuti i održavati bez potrebne količine sile. Iz sorosevskog nacrtu institucija *Novog svjetskog poretka* jasno je da monopol na represivne mehanizme ima „koalicija slobodnih“, što je ovdje samo drugo ime za koaliciju bogatih država [tj. prema ljevici – njihovih elita]. Drugo, u datom pristupu pravi se suptilan ali suštinski raskorak između demokratske legitimacije i donošenja odluka, s obzirom da su demokratski izabrani politički predstavnici često prinuđeni da se rukovode ne po pravilima koja štite interese birača, već onima koja su dirigivana od strane „nesvetog trojstva“. Pri tome je važno uočiti da su kadrovi koji rukovode tranzicionim ekonomijama, isuviše često bivši namještenici IMF-a i WB. Sam Soros često s odobravanjem govori o tom fenomenu, i svrstava ga u klasu „obuke nosilaca tranzicije“, a njegova *Fondacija* i pobočne institucije poput CEU, važan su rasadnik „nosilaca tranzicije“.

Nije jasno na koji način Soros u ovim uslovima misli očuvati demokratsku legitimaciju, koju, kako smo vidjeli smatra nužnim sastojkom *otvoreneog društva*, a istovremeno dati šire ovlasti međunarodnim finansijskim institucijama u pregovorima sa političkim predstavnicima država. Vrlo je indi-

---

569 A.Savanovic, *Anarhokapitalizam*, str.128, ftn259.

570 WTO diriguje potpunu liberalizaciju, nasuprot ranijeg GATT sporazuma u kome su države članice samostalno određivale koje će oblasti primjeniti a koje ne. Liberalizacija koju zahtjeva WTO znači bitno smanjenje budžetskih prihoda od carina. S obzirom da IMF insistira na održanju makroekonomske stabilnosti zemlje, tj. stabilan budžet, kombinacija ovih zahtjeva znači da će sve zemlje koje potpadnu pod ovu matricu biti primorane na budžetska kresanja u vitalnim oblastima poput obrazovanja, zdravstva, infrastrukturnih projekata isl., koje su od presudnog značaja za dugoročni rast.

571 Dupli standardi manifestuju se u mnogim djelovanjima „nesvetog trojstva“: npr. WTO zahtjeva otvaranje tržišta, ali selektivno, u oblastima u kojima su zemlje koje dominiraju u WTO jače, ali ne i tamo gdje nisu – npr. u tekstilnoj industriji i poljoprivredi. Chang Ha-Joo, op.cit., str.xx.

kativna njegova opaska da su krize u prethodne dvije decenije pokazale kako je odsustvo monetarne regulative urgentan problem prije svega u zemljama periferije. Krize iz 1982.god, 1994.god, 1997.god, nastale su na periferiji i proširile su se periferijom, dok je centar, zahvaljujući svojim monetarnim kontrolnim mehanizmima ostao relativno dobro zaštićen.<sup>572</sup> Premda je ovaj argument formalno dat kao antineoliberalni dokaz da razvijeni koriste snažnu monetarnu regulaciju i kontrolu, dok periferiji savjetuju bezrezervno otvaranje, njegov zaključak je da dejstvo međunarodnih finansijskih institucija mora biti značajno ojačano upravo u periferiji. Imajući u vidu takvu preporuku lako je dati za pravo onim tvrdnjama koje u sorosevoj koncepciji planetarne finansijske discipline vide instrument pljačke upakovan u besprijeorne ideale i privlačne filozofsko-političke koncepcije, kakva je „otvoreno društvo“. Protivnici Sorosa sa ljevice smatraju da on filozofijom maskira jačanje institucija koje su instrument pljačke i klasne dominacije na planetarnom nivou. Soroseva kritika hegemonije SAD-a, nije kritika načela dominacije kao takve, već kritika jedne primitivne nesofisticirane izvedbe dominacije, koja je kao takva osuđena na propast u uslovima savremenog svijeta. I u aspektu ekonomske arhitekture savremenog svijeta vidjeli smo da Soros ne osporava ovu matricu, već je naprotiv, smatra blagorodnom, a nedostatke IMF iz kategorije „nejednake jednakosti“ između moćnih država i zemalja periferije, kritikuje iz razloga što one u tako otvorenoj formi diskredituju autoritet i reputaciju IMF<sup>573</sup>, ne smatrajući tu i takvu ulogu IMF formom neokolonijalnog izrabljivanja. Hegemonija je kritikovana ne zbog koncepta dominacije, već zbog nesposobnosti da se izvede na pravi način. Soros je sasvim otvoreno iznio tu poziciju u kontekstu kritike Bush-ovog unilateralizma: „U našem je interesu da sistem u kome mi dominiramo preživi i da se razvija.“<sup>574</sup> Razlika između njih samo je taktička. Moderni ljevičari izašli su u zadnjih par godina s već čuvenom parolom „Mi smo onih 99%“, a Soros je *eo ipso* pripadnik onih omraženih 1%. Demonstracije koje ljevica organizuje svaki put kada se događaju sastanci G7 ili Davos, namijenjeni su i njemu.

572 O globalizaciji, str.73-74.

573 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.266.

574 *Mjehur američke nadmoći*, str.66. ili: „Imajući u vidu naš dominantan položaj, mi možemo da dobijemo najviše ukoliko doprinesemo da postojeći svjetski poredak funkcioniše na bolji način.“ [ibid., str.67]

#### 4.1.1. Globalizacija *versus* Novi svjetski poredak – Vojnik *Imperije*?

“Imperija znači ekspanziju političkog komandovanja, van teritorije određene zajednice, u cilju akumulacije resursa”. [Justin Rosenberg]

Da bi se rasčistila prethodna kritika potrebno je ponovo precizirati stavove. Umjesto da se planetarno tržište prepusti samostihiji, Soros pledira za povećanje moći jedne sofisticirane i difuzne planetarne kontrole, kroz finansijske institucije poput IMF, WB, WTO, te političke organizacije poput G7, UN, NATO, i sl., koje bi činile *Novi svjetski poredak* i imale ingerencije i zadatak da intervišu kada se za to pojavi potreba. Suština ovog argumenta je da se pojavljuje potpuno nova i radikalno drugačija forma političke organizacije, koja nije uporediva ni sa čime drugim u ljudskoj istoriji. To je jedna planetarna država-imeprijia u kojoj su jedinice svjetske politike – nacionalne države, samo pioni na svjetskoj šahovskoj tabli. Zadatak nacionalnih vlada, koje su praktički sve svedene na ulogu namjesnika “provincija”, je da za imperijalni centar obezbijede ropsku radnu snagu i masovno tržište. Politički okvir za ovu novu ekonomsku strukturu je *Novi svjetski poredak*. Pojedini krugovi s lijevice identifikuju ovaj koncept s idejom *Imperije*, kako su je opisali Michael Hardt i Antonio Negri:

“Pred našim očima materijalizuje se Imperija ... Uporedo sa globalnim tržištem i globalnim ciklusima proizvodnje izrasta globalni poredak, nova logika i struktura uprave – ukratko, novi oblik suvereniteta. Imperija je politički subjekt koji efektno reguliše sve ove globalne razmjene, ona je suverena sila koja upravlja svijetom.” [M.Hardt, A.Negri, *Imeprija*, IGAM, Beograd 2005, str.7]

Ovaj citat upućuje na temeljnu tvrdnju da opadanje suvereniteta nacionalnih država ne povlači za sobom po automatizmu ukinuće suvereniteta kao takvog, već njegovo ozbiljenje u novoj formi. U tom smislu ovdje se pravi značajna teorijska i metodološka distinkcija između termina *Imeprija*, *Globalizacija* i *Novi svjetski poredak* kojima se opisuju tri modela globalizovanja svijeta. Hardt i Negri posmatrali su *Imperiju* kao virtualni, politički nestrukturisan, ili labavo struktuiran entitet, i u tom smislu identifikacija s *Novim svjetskim poretkom*, kao formalno uspostavljenom političkopравnom hijerarhijom je netačna, a autori to i sami naglašavaju.<sup>575</sup> Ipak, fundamentalne konture modela dominacije se mogu vrlo jasno identifikovati. Soros, naime, pribjegava jednoj ekonomističkoj definiciji globalizacije, koristeći taj termin da opiše formiranje globalnog tržišta, sa naročitim fenomenom dominacije ekonomskog nad političkim.<sup>576</sup> U tom kontekstu šema suprotstavlja-

---

575 M.Hardt, A.Negri, op.cit., str.21.

576 O *globalizaciji*, str.7. *Mjehur američke nadmoći*, str.68.



nja *Novi svjetski poredak* nasuprot *Globalizacija* zapravo spada u područje polemike Sorosa protiv neoliberala. Ipak, s obzirom da iz perspektive radništva ima posljedice političke nadgradnje [*Novi svjetski poredak*] nad ekonomskom bazom [kapitalizam/tržište], često se susreće i kao kritika s ljevice.<sup>577</sup> Dok se *Globalizacija* poistovjećuje sa modelom planetarnog slobodnog tržišta koje bi bilo oslobođeno političke kontrole, kako nacionalne države tako i nadnacionalnih institucija, *Novi svjetski poredak* označava sistem nove planetarne hijerarhije, - političkopравни sistem izdignut iznad planetarne ekonomije. Kritičari s ljevice primjenjuju na ovu novu političkopravnu strukturu načelno istu kritiku koju su marksisti primjenili na državu. U *Manifestu komunističke partije*, Marx i Engels označavaju buržoasko pravo kao volju vladajuće klase koja je proglašena za zakon, a marksisti su govorili o državi kao "mašinu za ugnjetavanje jedne klase od strane druge klase". Ove definicije važe, u gore opisanom smislu, i za verziju svjetske države *Novog svjetskog poretka*. Kao što su klasici marksizma tvrdili da je kapitalizam nužno, po-sebi-i-za-sebe eksploatatorski i ekspanzionistički, te da je stoga u političkoj formi nužno imperijalistički, tako je i *Novi svjetski poredak* nužno svjetska hegemonija "koalicije slobodnih", preciznije rečeno njihovih elita. Poenta je da šema piramide *Novog svjetskog poretka* ima tri glavna odjeljka koji čine piramidu. Vrh piramide su najmoćniji svjetski igrači povezani sistemom veza poput G7, *Pariski* i *Londonski klub*, *Wall Street*, *Davos*, itd. On koristi dugi odjeljak kao sredstvo planetarnog plasiranja: IMF, WB, transnacionalne korporacije i na kraju samo svjetsko tržište. Treći odjeljak su stanovnici planete, samo čovječanstvo koji su puki objekt, planetarno radništvo. Šema institucija *Novog svjetskog poretka* koju je predložio Soros, ima za cilj da strukturiše, formalizuje u političkopravni sistem ove "nevidljive" odjeljke. Stoga *Novi svjetski poredak*, prema ovoj radikalnoj kritici slijeva, i nije ništa drugo do "volja vladajuće klase pretvorena u zakon".

Dakle, paralela s *Imperijom* je validna samo u kontekstu entiteta dominacije koji se želi očuvati - virtualnog svjetskog kapitalizma, ali je politička nadgradnja specifična. Soros razvija ideju svjetskog kapitalizma potpuno adekvatno Hard/Negri deskripciji *Imperije*: kao apstraktnog entiteta, koji je nevidljiv, ali zbog toga ne manje determinišući za naše živote, i čak koristi identične termine:

"Kapitalistički sistem se može usporediti sa imperijom koja pokriva veće područje od bilo koje imperije u prošlosti. On upravlja cijelom jednom civilizacijom, i, kao i kod drugih imperija, svi koji su izvan njegovih zidina smatraju se bar-

577 Globalizacija je, usljed superiorne mobilnosti finansijskog kapitala, naročito izražena u segmentu finansija. Temeljna karakteristika tog procesa je slabljenje nacionalnog suvereniteta i širenje deregulacije. Soros to pokazuje vrlo jasno kada smatra da istorijski moment početka globalizacijskih procesa nije ni razvoj *offshore* tržišta 1970-tih, niti dezintegracija SSSR, već neoliberalni zaokret 80-tih, koji je u administracijama Thatcher-Reagan postavio eksplicitan cilj redukciju ingerencija države. [*Mjehur američke nadmoći*, str.72.]

barima. Ali globalni kapitalizam nije teritorijalna imperija, jer mu nedostaje suverenitet ... on je gotovo nevidljiv, jer nema nikakvu formalnu strukturu. Većina njegovih podanika i ne zna da su mu podređeni .. on ima centar i periferiju, gdje centar profitira na račun periferije. Najvažnije od svega je da globalni kapitalistički sistem pokazuje određene imperijalističke tendencije: on ne teži ravnoteži, već bezobzirno stremlje ekspanziji i ne može se smiriti dok postoji ijedno tržište ili ikakvi resursi koji još nisu u njega uključeni." [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.117]<sup>578</sup>

Takav apstraktni entitet neuhvatljiv je klasičnim sistemima vladavine i traži sofisticirane metode upravljanja. Sam Soros je često etiketiran formulom "državnik bez države", koji sam za sebe tvrdi da se ne bavi politikom jer nema domovinu čije bi interese forsirao.<sup>579</sup> Neki pak smatraju da je on jedna od rijetkih osoba, dovoljno moćnih da imaju vlastitu spoljnu politiku. Međutim, mnogi njegovi kritičari osporavaju ovu formulaciju smatrajući da ona promašuje suštinu stvari i da je stvarnost upravo obrnuta, premda se radi o jednoj "nevidljivoj" državi. Ona je zapravo kao takva kompatibilna savremenom kompleksnom i sofisticiranom planetarnom kapitalizmu. Želeći sačuvati taj virtualni entitet Soros razvija koncept *Novog svjetskog poretka* kao političke i pravne nadgradnje, vidljive manifestacije ovog "nevidljivog" entiteta. Analogija imperije je adekvatan opis kapitalističkog sistema. U tom smislu Soros ne samo da ima državu, već je pravi vojnik *Imperije*.

---

578 *Open Society Reforming Global Capitalism*, str.171-172.

579 *Izazov novca*, str.90.

## 4.2. Narodnjačka desnica

“Etnički sukobi koriste se za mobilizaciju nacija i za stvaranje pojedinačnih zatvorenih društava. Milošević pokazuje put. Mnogi ga oponašaju”. [Izazov novca, str.107]

Zbog svog djelovanja Soros je permanentno na meti tvrde nacionalističke linije i to u različitim zemljama u kojima se pojavio, od mađarskih nacionalista, *Vatra Romanesca* pokreta u Rumuniji, već spomenute optužbe od strane novina *Sovjetskaja Rusija*, tvrde HDZ linije i klera u Hrvatskoj<sup>580</sup>, itd. Soros tvrdi kako je već prije angažmana bio svjestan da je otvaranje tog fronta neminovno, i posmatra ga kao “sukob između nacionalizma i slobode”<sup>581</sup>, time automatski diskvalifikujući tu vrstu kritika na svoj račun. Međutim, argument desnice je vjerovatno najrazrađenija i najradikalnija kritika Sorosa i *Fondacije*, i svakako je nešto što zaslužuje ozbiljnu polemiku, i mi smo skloni da je prihvatimo, bar u magistralnoj liniji argumentacije. Da bi ta polemika bila ozbiljna, potrebno je razdvojiti kvaziargumentaciju koju susrećemo u ekstremno desničarskoj literaturi od onoga što mi ovdje imenujemo “narodnjačkom” desnicom. Dok argumentacija ove prve ima formu različitih fobija i teorija zavjere, argumentacija ove druge je i veoma potkrepljena činjenicama i filozofski utemeljena u onoj tradiciji koja se korijeni u *Nomосу zemlje*. Opaska koju Soros primjenjuje intelektualno nepošteno pokušava da ovu snažnu kritiku zdesna podvede pod neozbiljne tribalističke politike zatvaranja koje propagira ekstremna desnica. To, međutim, vidjećemo, nije stvarni stav onih koji ga kritikuju iz narodnjačkog tabora.

Glavni argument narodnjačke desnice je da iza propagande ideala slobode i otvorenosti stoje specifični interesi pojedinih međunarodnih centara moći, kako taktički tako i strateški. Ova vrsta interpretacije djelovanja *Fondacije* bila je i stav zvaničnog Beograda u periodu Miloševića. Eksplicite ga je izrazio Aleksandar Vučić, tadašnji ministar informisanja, kada je 1999. godine, za aktivnosti *Fondacije* rekao sljedeće:

„Dobijao sam policijske izvještaje na sto. Tu su bili svi dokazi. Znali smo da strane obavještajne agencije uče studente u Budimpešti kako da se organizuju. Davali su im i pare; znali smo to jer smo imali ljude u *Otporu*. Ono što vi zovete opozicionim pokretima ja zovem paravan-agencijama koje pripremaju teren za stranu intervenciju. *Otvoreno društvo* je jedna takva paravan-agencija.” [Igra senki, op.cit., str. 173]

---

580 Vidjeti npr: Primorac Pavle, *Dim Sotonin* [Vukman, Zagreb 2004].

581 *Podrška demokraciji*, str.139.

Jednu od prvih polemika tog tipa, na načelnom nivou, protiv mišljenja i djelovanja Sorosa i koncepta *otvorenog društva* na našim prostorima sredi-nom devedesetih godina prošlog vijeka otvorio je spisatelj Dragoš Kalajić, prije svega na stranicama tada kultnog magazina *Duga*. Jednako oštru, ali manje kompetentnu i manje potkrepljenu, te stoga s principijelnog stano-višta i manje značajnu, antiSoros kampanju vodili su i drugi "promiloše-vićevski tabloidi", poput dnevnog lista *Borba*, magazina *Revija 92* i dr. Kam-panja je rezultirala oduzimanjem dozvole za rad, koju je *Soros Fond Jugoslavija* dobio 28. oktobra 1991. god., koja je kasnije ipak vraćena pod pritiskom međunarodne zajednice. Kao što je to često slučaj površna i ne-pripremljena kritika biva kontraproduktivna i diskredituje neke argumente koji zaslužuju da se odvoje od petparačkih priča i ozbiljno razmotre. U ovoj kampanji Soros se posmatra kao manipulator koji ima za cilj razgradnju energija nacionalnog patriotizma, putem različitih taktika indoktrinacije. Karakterističan naslov iz jednog teksta *Duge* posvećenom radu *Fondacije* govori sam za sebe: *Dobrotvorska zavjera*.<sup>582</sup> Osnovna teza je da se iza filan-tropskih aktivnosti *Fondacije* kriju specifični interesi njenog osnivača i gru-pa u ime kojih radi. Recimo, tipičan primjer su dva projekta koje sam Soros s ponosom ističe kao svoje najveće uspjehe: CEU i stvaranje mreže za slanje/ regrutovanje pojedinaca.<sup>583</sup> Dragoš Kalajić smatra da su oba projekta zapra-vo postmoderni neokolonijalni mehanizmi porobljavanja: prvi služi širenju doktrine koja je u službi moćnih krugova krupnog kapitala, a druga selek-ciji kadrova pogodnih za te svrhe. Soros je čak, prema vlastitom svjedočenju, formirao kompjuterizovanu bazu personalnih podataka za kandidate i po-tencijalne kandidate, koja je dostupna zapadnim akterima koji tu mogu naći regrute za svrhe koje treba da realizuju. To su takozvani "agenti uticaja" koji šire proces pozapadnjačenja u vlastitim sredinama.<sup>584</sup> Ono čime se *Fonda-cija* ponosi – aktivnostima finansiranja disidentskih pojedinaca, Kalajić vidi kao sofisticirano sredstvo nove forme agresije. Postmoderna agresija, kako ju je uostalom i sam Soros opisao, nije vulgarni kolonijalizam devetnaesto-vijekovnog tipa, već kulturna hegemonija za čije sprovođenje je neophodno formirati domicilne nosioce. Činjenice idu u prilog ove tvrdnje: *Fondacija* je programski finansirala mnoge pojedince koji su odigrali značajnu ulogu u periodu tranzicije i primjeri ovakvog djelovanja su neograničeni. Recimo, sam Soros između ostalih naglašava<sup>585</sup> ulogu Romana Špeka, ministra eko-nomije u Ukrajini i jednog od glavnih igrača prozapadne tranzicije, koji je

---

582 *Duga*, br.1612, 1-14. april 1995.; str. 20-23.

583 *Podrška demokraciji*, str.131-132. Cilj je slanje kandidata na obuku i usavršavanje na Zapad. "Srce sistema" predstavlja banka podataka koja bi koristila i potencijalnim kandidatima i zapadnim donatorima/organizacijama.

584 Glogoczowski Marek, *George Soros' International School of Youth Corruption* [transkript gov-ora održanog na EU(RO)-skeptik Youth Camp, Ljubljana, Sept. 26-27, 2001.].

585 *Izazov novca*, str.105.

diplomac trgovačke škole koju je osnovao direktor *Soros Fondacije* Bohdan Hawrylyshyn ...<sup>586</sup> Koncept je da se u lokalnim društvima formira jedna nova elita koja bi, potpomognuta finansijski, obrazovno, marketinški i na druge načine, radila na "otvaranju" datog društva. Konceptija djelovanja *Fondacije* u ovom aspektu je vrlo jednostavna, i kako sam Soros kaže, vrlo efikasna: "Prvo pronađemo našeg lokalnog partnera kojem vjerujemo. Zatim mu damo sredstva da izvrši zadatak, uz to kontrolirajući konce na berzi."<sup>587</sup> Smisao je, dakle, obezbjeđiti petokolonašku podršku:

„Da bi nametnuli i održali kolonijalnu okupaciju nameračenog plena, da bi nesmetano pljačkali bogatstva pokorenih naroda, pretvorenih u najjeftiniju radnu snagu i potrošače smeća Zapada – samozvani gospodari 'novog svjetskog poretka' imaju preku potrebu za domaćim kolaboracionistima.“ [D.Kalajić, *Škola za janjičare*, str.35]

Smilja Avramov se slaže s ovim stanovištem i Sorosevu filozofiju piše pod navodnicima, smatrajući da na konceptu *otvorenog društva* između njega i Poppera nema nikakve sličnosti izuzev naziva. Kod Sorosa se radi o jednoj vrsti kulturne indoktrinacije s ciljem proizvodnje domaćih poslušnika. Autorka eksplicitno preuzima Kalajićev termin "intelektualni janjičari" da opiše tu vrstu prakse.<sup>588</sup> Pri čemu kolaboracija može biti zasnovana na ideološkoj uvjerenosti, neznanju ili naprosto korupciji<sup>589</sup>, a često i na sve tri ove osnove zajedno. Prema ovoj vrsti interpretacije, smisao i svrha njegovih „univerziteta“, je da proizvedu potrebne „korisne idiote“, koji će odigrati ulogu pete kolone u projektu „kulturno-političke operacije dekonstrukcije Centralne i Istočne Evrope“.<sup>590</sup> Bili toga svjesni ili ne, ovako proizvedene elite samo su pioni u velikoj partiji *Grandmastera*. Kao dokaz Kalajić navodi činjenicu da se na CEU predaju samo društvene nauke, - da su Soroseve filantropske i humanističke ideje istinite, a njegova namjera da pomogne postkomunističku tranziciju Istočne Evrope istinita, on bi finansirao i školovanje egzaktnih nauka.<sup>591</sup> Uostalom, Soros i sam kaže kako je jedan od njegovih glavnih priorite-

586 Za jednu kalajićevsku interpretaciju ove Soroseve aktivnosti vidjeti: Connie Bruck, *The World According to Soros* [u: *The New Yorker*, Jan.23, 1995.].

587 *Izazov novca*, str.110.

588 S.Avramov, str.185.

589 *Borba* je svojevremeno optužila *Soros Fondaciju* za netransparentno budžetsko trošenje, te da ilegalno prebacuje novac u Jugoslaviju, privatnim kanalima iz Budimpešte. [*Nedeljna Borba*, br.154-155; Beograd, 3-4, jun 1995, str.14].

590 Burdman Mark, *Central European University and the intellectual subversion of Central and Eastern Europe* [wordpress, July 21, 2001].

591 Ovo važi za CEU, ali samo u određenoj mjeri i za grantove koje *Fondacija* dodjeljuje unutar država. 2011.god. bosanski ogranak *Fondacije* sufinansirao je jednogodišnji master program na *Oxford University* za studente sa univerziteta u BiH, ali isključivo u ogranaku za društvene i humanističke nauke. Ipak, *Fondacija* je u više grantova i projekata pomogla prirodne nauke u BiH. Npr., PMF Univerziteta u Banjaluci je 1998.god. dobio donaciju u iznosu 15 000 DM, a iste godine jedan doktorant s ETF dobio je 3 500 DM za izradu PhD, itd.

ta bio reforma nastave društvenih nauka na univerzitetima sa jasnim ciljem proklamovanja ideja otvorenosti.<sup>592</sup> Pored CEU, koji je razvijen u kasnijoj fazi i predstavlja klasičnu instituciju, ovaj projekt proizvodnje i povezivanja "novih janjičara", tj. nove tranzicione "proevropske" ili „modernizacijske“ elite u tranzicionim društvima Istočne Evrope, nosile su različite škole, fondacije, NGO-i, preko mreže seminara i sličnih aktivnosti. Cilj je bio ne samo da se ideološki indoktriniraju potencijalni budući nosioci javnih funkcija, već i da se oni međusobno povežu i umreže u jedan nevidljivi ali zapravo vrlo integrisan sistem. Tvrdnja koju ovdje iznosi Kalajić nesumljivo se može potvrditi analizom aktivnosti *Fondacije* u različitim sektorima. Na primjer, *Mreža za saradnju u obrazovanju u Jugoistočnoj Evropi* [SEE-ECN] predstavlja "regionalnu inicijativu" koja ima za cilj "mobilizaciju kapaciteta i postizanja efikasne saradnje putem virtualnog umrežavanja." *Mreža* se sastoji od regionalnih predstavnika [po jedan predstavnik u svakoj državi regiona] koji su "odgovorni za promociju aktivnosti *Mreže*" u organizaciji aktivnosti za izgradnju ljudskih i tehnoloških kapaciteta, te za kontinuirano ažuriranje *online* biblioteke *Mreže*.<sup>593</sup> Od velikih primjera tog tipa u postmiloševićevskoj Srbiji u tom kontekstu često se spominje *Beogradska otvorena škola*, koju *Fondacija* finansira i dan danas, kao i *Beogradski fond za političku izuzetnost*, koji je osnovala i vodi Sonja Liht, a kroz koji je prodefilovala gotovo kompletna DS elita.<sup>594</sup>

Ponižavajuće je da su ove akcije s aspekta *Fondacije* zapravo vrlo jeftine u odnosu na efekte. Kao i u slučaju drugih istočnoevropskih država pogodnih nevoljama tranzicije i lošim upravljanjem, sa relativno malo uloženog novca *Fondacija* je mogla da ostvari značajan ideološki uspjeh. Devastacija koja se dogodila u Srbiji za vrijeme Miloševića proizvela je situaciju da se 1995.godine, na konkurs za kratkoročne studentske boravke u inostranstvu koji je objavila *Fondacija* prijavilo 1167 mladih, za samo 24 mjesta propisana stipendijom. Vladimir Dimitrijević<sup>595</sup> u tekstu *George Soros – veliki meštar svih hulja*, jednom tipičnom uradku iz ove vrste antisorosevskih pamfleta, opširno izlaže neke od ključnih teza koje analiziramo u ovom odjeljku. Jedna od njih je figura „transformersa“, - bivših gorljivih zastupnika nacionalne, pa i nacionalističke opcije, koji su preko noći postali promoteri „građanske“ Srbije. Među takve preobražaje autor ubraja: istoričara Nikolu Samardžića, Verana Matića, Biljanu Srbljanović, i mnoge druge, poput, na kraju, Čedomira Jovanović, lidera LDP-a koji je svojevremeno bio „svetosavac“ koji nosi ikonu *Trojeručice* na studentskim protestima 1996, da bi se transformisao u

---

592 *Podrška demokraciji*, str.133; *Izazov novca*, str.98.

593 <http://www.seeeducoop.net>.

594 <http://www.bfpe.org>. Pregledom aktivnosti BFPI-a, koji su prezentovani na sajtu, može se steći vrlo plastična slika metode, ciljeva i dometa ove vrste političke i društvene akcije, koji su jedna upravo tipična premrežavanje/nepreglednost ofanziva *Fondacije*.

595 Dimitrijević Vladimir, *George Soros – veliki meštar svih hulja* [Pečat, br.50, 13. jun, 2009].

juršnika antinacionalne Srbije. Razlog je jasan – u razorenim i osiromašenim tranzicionim društvima lako je naći jeftine, ili relativno jeftine janjičare.

Drugi argument je činjenica s kojom se Soros i *Fondacija* zapravo ponose: koncept po kome se stipendisti *Fondacije* obavezuju na povratak u matične sredine nakon usavršavanja. Bojan Nakarada, iz beogradske filijale *Fondacije* kaže: „Mi nismo biro za emigraciju. Mi ne pomažemo mladim ljudima da odu iz Jugoslavije, nego naprotiv, mi hoćemo da pomognemo našim mladim ljudima da dobiju što veće obrazovanje, mogućnost usavršavanja, kako bi to znanje primijenili na ovoj teritoriji ovdje.“<sup>596</sup> Nakon što je BiH ogranak *Fondacije* oformio *Youth Information Agency* [OIA], s javno proklamovanim ciljem formiranja baze podataka o mladim ljudima, u nekoliko navrata suočio se s prigovorom [i to od strane nekih aktera iz međunarodne zajednice] da potpomaže emigriranje najkvalitetnijih kadrova iz BiH. *Fondacija* je odgovorila jednim argumentovanim izvještajem koji je upućen i *Savjetu ministara* i *Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH*, u kojima je pokazano da je svrha akcije upravo suprotna.<sup>597</sup> Više svjedočanstava potvrđuje takav stav i nema sumnje da *Fondacija* insistira na povratku regruta u vlastite države. Kada povežemo ovaj plan s činjenicom da je fokus stavljen na društvene nauke, tj. promociju i afirmaciju jednog pogleda na svijet, onda je jasno da se radi o programu indoktrinacije. Premda se *Fondacija* zaklanja iza uzvišene namjere da spriječi odliv kadrova iz matičnih zemalja, njeni protivnici u tome vide namjeru izgradnje jedne nove kvislinške elite u svakoj odabranoj državi. Cilj povratka kadrova nakon obuke/indoktrinacije je širenje zacrtane ideologije.

Ozbiljnu argumentaciju ovog tipa, sa naglaskom na aspekt kulturne hegemonije, razvio je među ostalima Miša Đurković sa *Instituta za evropske studije* u Beogradu. On optužuje Sorosa da je formirao u Srbiji jednu paradržavnu strukturu koja se „infiltrirala u zvanične strukture i koja danas, preko domena politika identiteta (obrazovanje, kulturna politika, mediji, javni rad, pitanja vere) planski i kontinuirano mijenja sistem vrijednosti u Srbiji.“<sup>598</sup> To se radi specifičnim postupkom redukcije stvarnosti po modelu dihotomne matrice dobro/zlo, u kojoj se pozitivna vrijednost pripisuje snagama „modernizacije“ i nove, druge i drugačije Srbije, koja je „kulturna“, „urbana“ itd., dok se negativna strana označava kao nacionalistička, tradicionalistička, ksenofobna, retrogradna i zaostala. Tako se zapravo uvodi neka vrsta neformalnog verbalnog delikta. Eklatantan primjer toga vidjeli smo prilikom razmatranja *Soros realizma*. Za vrijeme Miloševića promoteri ove drugosrbijanske kulturne figure boravili su *underground*, opstajući zahvaljujući prije svega finansiranju od strane vanjskih donatora, u čemu je *Fondacija* odigrala vjerovatno ključnu ulogu. Nakon petooktobarskog prevrata,

596 Ćosić Vesna, *Nestanak struje u globalnom selu* [u: *Duga*, br.480; Beograd; juli 1992], str.69.

597 *Building open societies*, Soros Foundation Network Report, New York 2002, str.38.

598 Đurković Miša, *Slika, zvuk i moć* [MST Gajić, Beograd 2009], str.80.



ova se struktura infiltrira u zvanične institucije, zadržavajući i stare izvore finansiranja. Time oni dolaze u poziciju praktičkog kulturnog monopola.<sup>599</sup> Dugoročni cilj ovih paradržavnih struktura jeste uspostavljanje hegemonije u gramšijevskom smislu, s obzirom da za ove grupacije primarni cilj predstavlja dominacija u intelektualnoj, medijskoj i kulturnoj sferi, a tek posredno preko toga i političkoj.<sup>600</sup> U različitim fazama ovaj front su činili magazin *Vreme*, koje je pokrenuo nedavno preminuli advokat Srđa Popović; *Republika* koju je vodio Nebojša Popov, *Centar za antiratnu akciju* Vesne Pešić; *Helsinški odbor za ljudska prava* Sonje Biserko; *Fond za humanitarno pravo* Nataše Kandić; *Beogradski centar za ljudska prava* koji je pokrenuo Vojin Dimitrijević. *Alternativna akademska obrazovna mreža*, koju je vodila Srbijanka Turajlić, „zamišljena je kao parauniverzitet“. Naravno, čitav front uključivao je plejadu „nezavisnih“ intelektualaca, poput Latinke Perović<sup>601</sup>, njene istoričarke-sljedbenice Dubravke Stojanović, Radomira Konstantinovića<sup>602</sup>, Biljane Srbljanović, Miljenka Derete, Srđana Šapera, Ivana Vejvode i mnogih drugih. Važno je uočiti da je ovo tipična matrica koja je preslikana i u drugim postsovjetskim državama, koje su sve imale svoju armiju „Soros boys-a“ uobličenu u umreženi „Soros Jugend“.<sup>603</sup> Krajnji cilj uvijek je da se klonira nova generacija „progresivnih“ prozapadnjačkih političkih lidera. Pojedine organizacije iz ove plejade predstavljaju čist vid specijalnog rata, poput ,recimo, *Nezavisnog udruženja novinara*, koje je formirano s ciljem da ostvari kontrolu medijskog prostora, a na kojem je Soros bio redovan gost prilikom svog boravka u Beogradu. Slična institucija je *Centar za istoriju i teoriju kulture*, koja je „uspostavila monopol na alternativnoj ... sceni slikar-

599 *ibid.*, str.58.

600 *ibid.*, str.66-67.

601 Prema Đurkoviću, Latinka Perović je posebno značajna figura ovog pokreta jer je „stvorila čitavu plejadu svojih epigona, tzv. ‘Žensku’ školu nacionalne istorije“, koja je promovisala *modernizacija/antimodernizacija* paradigmu u novijoj srpskoj istoriografiji, koja ima za cilj da pretumači nacionalnu istoriju u pravcu negacije nacionalnih pretnosti i promocije zapadnocentričnosti. [*ibid.*, str.75] Imajući, na primjer, u vidu revizionističku kampanju koju je *Peščanik* pokrenuo u zadnjih par godina na temu Balkanskih ratova, teza Đurkovića se čini poprilično osnovana. Naime, u jubileju stogodišnjice Balkanskih ratova, *Peščanik* je u seriji tekstova promovisao alternativnu interpretaciju. Radi se o tekstovima poput: Vankovska Biljana, *Balkanski ratovi – simfonija ili rekvijem* [*Peščanik*, 23.10.2012.]; Stojanović Dubravka, *U spirali zločina: balkanski ratovi* [*Peščanik*, 07.05.2012.]; Vankovska Biljana, *Sećanje na Balkanske ratove u Makedoniji* [*Peščanik*, 28.10.2012.]; Stojanović Dubravka, *Sto godina fantazije* [*Peščanik*, 15.10.2012.]; Đorđević Mirko, *Kumanovske magle i komentari* [*Peščanik*, 22.07.2012.]; kao i čitav niz drugih tekstova. Osnovna teza ovih tekstova je da Balkanski ratovi, nasuprot dominantnom istoriografskom tumačenju, nisu izraz oslobodilački napora Srpskog naroda, već predstavljaju agresorke ratove imperijalnog tipa u korist srpske buržoazije. Pri tome su ti ratovi praćeni ekstremnim nasiljem i u pravom smislu riječi su zločinački projekti etničkog čišćenja. *Peščanik* je i dan-danas još pod pokroviteljstvom *Fonda za otvoreno društvo Srbija*.

602 Njegovo djelo *Filozofija palanke* kulturni je spis u drugosrbijanskom krugu, i istovremeno tipična matrica redukcije na dihotomiju između „apsolutne otvorenosti svijeta i apsolutne zatvorenosti plemena“ koje na krajnje radikalan način tumači koncept otvorenosti.

603 M.Glogoczowski, *op.cit.*

stva i savremenih vizuelnih umjetnosti“, namećući putem stipendija i nagrada odgovarajuće vrijednosti.



Soros s Natašom Kandić, u Beogradu 1997.godine. Nataša Kandić, i *Fond za humanitarno pravo*, čiji je ona direktor, zloglasni su po svom antisrpskom djelovanju. Ineče *Fond za humanitarno pravo* osnovan je 1992.godine, a i dan danas ga finansira Soros. Lista donatora *Fonda* vrlo je zanimljiva za kontekst našeg izlaganja. [[http://www.hlc-rdc.org/?page\\_id=14397](http://www.hlc-rdc.org/?page_id=14397)]. Gospođa Kandić dobila je 1993.god. nagradu *Human Rights Watch*, za svoj angažman na promicanju ljudskih prava i sloboda, inače organizacije koja je takođe pod finansiranjem Sorosa. [<http://www.hrw.org/partners>].

Foto:<http://www.google.ba/imgres?imgurl=http://www.pecat.co.rs/wp-content/uploads/2010/08/soros-kandic.jpg&imgrefurl>.

Koordinacija svih aktivnosti smještena je u prostoru *Centra za kulturnu dekontaminaciju*, koji je vodila Borka Pavičević. *Fondacija* je bila glavni finansijer ovog drugosrbijanskog antimiloševićevskog NGO fronta i u tom smislu „neka vrsta vlade i ministarstvo finansija za jednu paradržavu koja se postepeno formirala osvajajući prostor u javnoj sferi, najpre u Beogradu.“<sup>604</sup> Premda su naoko, i prema vlastitom tumačenju<sup>605</sup>, djelovale u pravcu uzvišenog cilja uključivanja Srbije i srpskih umjetnika/intelektualaca u svjetske tokove. Ključna stvar je da su ove paradržavne strukture nakon *Petog oktobra* zagospodarile zvaničnim institucijama u području kulture i time praktički preuzele državnu kulturnu politiku. Jedan takav primjer je Sreten Ugričić,

---

604 *ibid.*, str.68-69.

605 Liht Sonja, *Otvaranje Srbije* [Vreme, 09.10.1995], str.18-20.

„tipični intelektualac iz Soroseve škole“ i bivši čelni čovjek *Narodne biblioteke Srbije*, koji je zatim iskoristio kapacitet *Biblioteke* za promociju prozapadne dogme o ratovima u Jugoslaviji.<sup>606</sup> Inače, gospodin Ugričić je u jeku ratnih sukoba na prostoru SFRJ, sredinom 90-tih., bio *programski koordinator* podružnice *Soros fondacije* u Prištini! Prema pisanju desno orjentisane štampe u Srbiji, jedan od Sorosevih „pitomaca“ bio je i Gašo Knežević, DS ministar obrazovanja čuven po skandalu vezanom za prijedlog reforme školstva, koja je uključivala ukidanje predmeta srpskog jezika i književnosti u školama(!!) i njegovu zamjenu predmetom „komunikacija“.<sup>607</sup> Soros je bio spreman da sponzorise tu reformu obrazovanja, a srbijanski ministar ga je, „nakon jedne partije tenisa“, inspirisano nazvao „humanističko-renesansnim genijem“.<sup>608</sup>

Naravno, udarnu grupu ovih aktivnosti činili su mediji i medijska i informativna kampanja. Imajući udjele u moćnim medijskim gigantima, kakva je recimo satelitska TOTAL TV Soros je mogao da pruži enormnu logističku podršku ovim krugovima.



Soros sa Dušanom Mitrovićem, direktorom lista *Danas*, i novinarom Rade-  
tom Radovanovićem koji je uređivao noćni program radija *Slobodna Evropa*,  
u vrijeme NATO napada na SRJ. Program je inače poznat po nezapamćeo  
antisrpskoj kampanji.

Foto:<http://www.google.ba/imgres?imgurl=http://www.pecat.co.rs/wp-content/uploads/2010/08/soros-dusan.mitrovic.jpg&imgrefurl>

---

606 M. Đurković, op.cit., str.71.

607 *NIN*, br.2730, 24.apr.2003.

608 *Pečat*, br.6/50-5. 2009.god.

Dragoš Kalajić smatra da ova kompleksna mreža aktivnosti, računajući tu i Soroseve univerzitete i *Fondaciju*, nisu ništa drugo do regrutne škole za „nove janičare” koji će u targetiranim državama predstavljati „agente uticaja” u službi *Novog svjetskog poretka*.<sup>609</sup> On *Novi svjetski poredak* smatra za „poslednji oblik kolonijalizma atlantskih snaga”. U tom smislu, on čak kritikuje obrazloženje s kojim je Miloševićeva vlast zabranila djelovanje *Fondacije* – naime, agitaciju Sorosa za NATO intervenciju protiv Srba, kao nerazumijevanje njene dijabolične pozadine. *Fondaciji* i Sorosu neophodno se suprotstaviti *kao takvima* – jer su to agresorske sile – pa je to pitanje volje za suprotstavljanje stranoj agresiji i kolaboraciji, te principu sile u međunarodnim odnosima. Djelovanje *Fondacije* Kalajić postavlja u kontinuitet projekta američke kulturne hegemonije u Evropi još od 1945. U tom smislu sama *Fondacija* nije nikakva novost, već je zapravo tipično sredstvo u ratu „niskog intenziteta” koji SAD vode na tlu Evrope. Ključna organizacija tog tipa je bila *Asocijacija za slobodu kulture* koju je, kako je svojevremeno otkrio *New York Times*, osnovala CIA<sup>610</sup>, i koja je mobilisala dijelove kulturne elite evropskih država „oko svojih programa indoktrinacije”. Značajni časopisi koje su uspjeli upregnuti u te ciljeve su *Encaunter* u UK, *Der Monat* u Njemačkoj, *Preuves* u Francuskoj i *Tempo presente* u Italiji. Prema Kalajiću, *Asocijacija* je imala i značajnu ulogu u „napadu na elitne sfere evropske kulture i nadasve evropski visokoškolski sistem”<sup>611</sup>, koji je kulminirao studentskom revolucijom 1968. Smisao ovog projekta kulturne hegemonije je u potrebi da se anuliraju negativne tendencije unutar američke ekonomije, koja je od najvećeg zajmodavca svijeta postala najveći dužnik. Takav pad posljedica je nezdravog zaokreta američke ekonomije od realne proizvodnje ka lihvarstvu na osnovu dolara oslobođenog zlatne osnove i finansijskim špekulacijama, koji su i pokrenuli tipovi poput Sorosa. Razumije se da benefite od ove hegemonije ne ubire radništvo SAD, ona „tiha većina” američkih građana, već finansijska oligarhija sa *Wall Steet*-a. Soros je agent globalne, a ne bilo koje lokalne vlade, pa tako ni američke. Stavljena pod ovakvo svjetlo *Fondacija*, prema Kalajiću, nedvosmisleno raskriva svoju pravu prirodu – „jedna od mnoštva organizacija kolonijalnog mondijalizma”.<sup>612</sup>

Kalajić insinuiira, pozivajući se na dokumentaciju *Centre europeen d'information*, da je sam Soros zapravo marioneta u rukama mnogo moćnijih grupa, za koje obavlja takozvane prljave poslove. Soros zapravo vrši pripremu terena za najmoćnije igrače, tako što modelira političke, pravne, eko-

609 Kalajić Dragoš, *Škola za janičare* [u: *Duga* br.1612, Beograd, april 1995], str.35.

610 Peter Coleman, *The liberal conspiracy. The congress for cultural freedom and the struggle for the mind of postwar Europe*, New York 1989. Prvobitno se radilo o organizaciji *Congress for Cultural Freedom*, a nakon skandaloznog otkrića *New York Times*-a o finansiranju, organizacija je preimenovana u *International Association for Cultural Freedom*.

611 D..Kalajić, *op.cit.*, str.36.

612 *Ibid.*, str.37.

nomske, društvene, kulturne, medijske i informativne sfere tako da one budu prijemčive. Kalajić naziva *Open Society Foundation* „tobožnjom fondacijom“ iza koje stoje drugi, moćniji, finansijski izvori. Stvarni Soros nije nikakav berzanski mag, već neko ko obavlja prljave poslove za moćnije finansijske krugove, privlačeći na sebe gnjev unesrećenih naroda čije su privrede opljačkane špekulacijama mešetara. Za Kalajića nema nikakve sumnje da Soros i njegovi koriste taktiku refleksivnosti na tržištima da bi opljačkali države. Akcije ove grupe špekulanata, poput već spomenutog napada na funtu ili rušenja lire, nisu stvar nikakve vidovitosti, već logistički dobro pripremljene akcije u kojima učestvuju mnogi – od finansijera iz sjene, menadžera *hedge* fondova, brokera, insajdera, pa do medija, a sve sa ciljem špekulativne pljačke onoga što proizvede realni sektor. Jedna od svrha *Fondacije*, i drugih „filantropskih“ aktivnosti ove grupe „političkih špekulanata“, je da donacijama koje dijele različitim kulturnim institucijama, od univerziteta, biblioteka, pozorišta, nezavisnih umjetnika i intelektualaca, amortizuju zgražavanje javnosti nad njihovim besprimjernim pljačkaškim pohodima.<sup>613</sup>

Posebna tema u ovoj kritici je koncept multikulturalizma koji Kalajić pripisuje Sorosu. Sama ideja *otvorenog društva* je opšti okvir u kome se to događa. Kalajićeva osnovna teza je da je projekt multikulturalizma apsurdan i nemoguć, bar prema sadašnjem stanju stvari, gdje se pokazuje da su etniciteti prije u stanju latentnog ili čak otvorenog antagonizma, nego kooperacije implicirane u ideji otvorenosti. Osim toga, sama ideja multikulturalne otvorenosti je kontradiktorna: otvorenost je čisto zapadnjačka ideja i može se proširiti samo nametanjem, bilo „mekom“ bilo „tvrdom“ moći, što je stvar koju smo eksplicitno mogli vidjeti u prikazu Soroseve doktrine. Suština propagiranja multikulturalizma i nadnacionalnih političkih koncepcija opet je viđena kao puka pljačka planetarnih resursa od strane centara moći. Naime, resursi pojedinih nacija, još uvijek su nacionalnom državom, koliko-toliko zaštićeni pred agresijom planetarnih špekulanata i multinacionalnih korporacija. Legitimitet i privlačnost nacionalne države proizilaze iz nacionalizma i patriotskih osjećanja, pa je ideologija multikulturalizma ovdje viđena kao sredstvo razgradnje kohezivnih elemenata nacije na vanpolitičkom i vanekonomskom prostoru, i stoga kao logična dopuna neokolonijalnih projekata na ekonomskom i političkom području. Tvrdnja koju ovdje insinuiramo je da Soroseva doktrina prevencije kriza, time što podrazumjeva ne samo ekonomske i političke mjere, već i opšti konsenzus oko minimalnog nužnog seta vrijednosti, zapravo cilja da oslabi patriotsku spremnost da se brane vlastiti resursi pred najezdom spolja. Nacionalna država, kao garant očuvanja nacionalnih resursa, jeste utemeljena na patriotizmu. Doktrina multikulturalne kaše i planetarne otvorenosti, razgrađuje ovaj patriotski potencijal.

---

613 Soroš, *samozvani Mesija* [u: Duga, br.1619; Beograd, juli 1995.], str.37.

Na istom fonu može se tvrditi da i Soroseve „filantropske“ aktivnosti na rušenju komunizma imaju sasvim materijalističku osnovu. Komunistički sistem predstavljao je, pored svih svojih anomalija, odbrambeni mehanizam za resurse naroda koji su bili pod njim. Rušenje ovog poretka otvara pristup zapadnim kompanijama ka tim enormnim prirodnim bogatstvima. Istovremeno, usljed katastrofalnih ekonomskih posljedica planske privrede, stanovništvo ovih zemalja je ekonomski devastirano i pretvoreno u more sirotinje. Otvaranje sovjetskog bloka tako isporučuje na tacni dva ključna ekonomska faktora: jeftine resurse i jeftinu radnu snagu. Soros je ispravno dijagnostifikovao da ova prilika neće trajati vječno: ukoliko Zapad ne reaguje promptno, države bivšeg komunističkog bloka će se okrenuti ka nacionalističkim vladama koje će ponovo zatvoriti pristup. Da bi preduprijedio tu opciju Soros je, preko *Fondacije* i univerziteta, forsirao široku paletu akcija u svrhu „čišćenja mozgova“. To je prema Kalajiću jedan „program debilizacije“ kojim „mozgovi trebaju biti očišćeni od svih vrlina i vrednosti nacionalne i duhovne tradicije te kulture, kako bi postali propovjednici i izvršioci projekta 'Jednog svijeta.'“<sup>614</sup> Generalno sumiranje ovih aktivnosti je čišćenje prostora nacionalnih država od svih nacionalnih i patriotskih sadržaja. Kultura autonegacije vlastitosti, *Duh samoporicanja*, je izuzetno efikasno sredstvo slamanja otpora.<sup>615</sup> Nekoliko autora, među ostalima Smilja Avramov, skrenulo je u tom kontekstu pažnju na stav Zorana Đinđića o odnosu pojmova „zajednica“ i „civilno društvo“.<sup>616</sup> Naime, Đinđić insistira da nije moguće govoriti o simbiozi zajednice i civilnog društva zato što su u pitanju dva različita modela kolektivnog djelovanja. Dok je civilno društvo neka vrsta „tržišta“ na kome se takmiče različite društvene akcije, stvarajući cjelinu po modelu konkurencije, zajednica je organska cjelina čiji je idealni tip sabornost. Stoga one ne mogu biti integrisane u jedno, već je moguće samo da se zajednica transformiše u civilno društvo i obratno.

---

614 *ibid.*, str.38.

615 Često se u tom kontekstu navodi činjenica da je „Druga Srbija“ izručila Miloševića upravu na Vidovdan – simbolička poruka je jasna. Na tu činjenicu skreće pažnju i sama *Fondacija* u rekapitulaciji svog djelovanja. [*Building Open Society in the Western Balkans*, str.50]

616 Đinđić Zoran, *Jugoslavija kao nedovršena država* [Književna zajednica Novog Sada 1988], str.166.



Soros i Đinđić. Ova po mnogo čemu izuzetna fotografija govori više od bilo kog teksta o odnosu Sorosa i pokreta "Druge" Srbije. Prema izvještaju koji je pod naslovom *The Speculator*, napisao Michael Lewis, Soros mu je 1994.god., nakon sastanka sa predsjednicima Bugarske i Moldavije, rekao: "Vidjeli ste, smazao sam jednog predsjednika za doručak, a drugog za večeru." [*The New Republic*, 10<sup>th</sup> january, 1994.]

Foto:<http://jtf.org/forum/index.php?topic=1964>

Na kraju, Kalajić čak smatra da bi bilo potcjenjivanje pripisati Sorosu istinsku vjeru u multikulturalizam i otvorenost. Dokaz koji upućuje na to je da mu ne pada na pamet da otvori *Fondaciju*, ili na neki drugi način podrži širenje otvorenosti u Izraelu, najkonzervativnijoj, "ultrazatvorenoj i ultranacionalističkoj državi, zasnovanoj na rasnoj i vjerskoj isključivosti." Ne pada mu na pamet zato što su njegovi pravi motivi prozaičniji. Premda se sam Soros distancira od jevrejskog agresivnog nacionalizma, postoje neka svjedočanstva koja to opovrgavaju. Tako na primjer, kako prenosi *Duga*, Entoni Sempson tvrdi da mu je Soros jednom prilikom rekao kako "Želi učiniti sve kako bi Jevreji u ovom svijetu bili sigurni."<sup>617</sup>

---

617 *Komunistički kapitalist* [u: *Duga*, br.526; Beograd, april-maj 1994], str.69.



#### 4.2.1. *Case study: kosovski rudnici*

“Novi poredak koji se stvorio u Moskvi nakon haosa 1990-ih je jako daleko od ‘otvorenog društva’. To je autoritarni režim koji zadržava vanjski privid demokratije, no svoju moć vuče iz kontrole nacionalnih prirodnih resursa. Te resurse koristi kako bi se održao na vlasti, obogatio pojedince ili zadržao utjecaj u svom dvorištu, kako u Europi, tako u i zemljama bivšeg SSSR-a”. [G.Soros]

Pitanje koje se neminovno postavlja u analizi naše teme je može li se tako radikalno odvojiti filantropska aktivnost, rad na propagiranju otvorenosti i finansijska aktivnost. Da li je moguć takav raskorak između finansijera i poduzetnika s jedne strane, i filantropa i filozofa, s druge strane; u jednoj ličnosti? Da li je u jednoj ličnosti moguća sinteza amoralnosti kapitalističkog igrača i dobrotvora odanog idealima humaniteta. Ključni aspekt ovog pitanja je elementaran, ali odlučujući za “slučaj Soros”: da li je doktrina otvorenosti puka ideološka mantra koja služi vrlo “ovozemaljskim”, materijalnim svrhama – naime, pljački nacionalnih resursa. Kritičari ovdje zapravo preokreću Sorosevu tvrdnju da se on sada bavi finansijama samo da bi namakao novac za promovisanje ideja, u suprotnost: privlačnost ideja koristi se da se isforsiraju političke odluke koje potpomažu zgrtanje novca. *Otvorenost*, kao filozofski koncept, samo je jedno od sredstava iz arsenala refleksivnog projektovanja istorije. Tako, na primjer, mnogi u Sorosevom veličanju mjesta i povjesne uloge Gorbachev-a vide samo ideološki trik kojim se prirodni i drugi resursi velike ruske zemlje trebaju učiniti dostupnim svjetskim ekonomskim moćnicima. Dok god je egzistirala snažna sovjetska imperija ti su resursi bili nedostupni i branjeni ideološkom i vojnom silom. *Пеpecmpoйка* „otvaranje” ruskog prostora trebalo je isporučiti ta prirodna bogatstva na milost i nemilost zapadnih korporacija. Između ostalog, za Sorosevu strasnu podršku *Shatalin planu* ovdje se tvrdi da je u jednom svom aspektu, privatizaciji vojne industrije, imala za cilj da sruši vojnu moć Ruskog naroda i time i njegovu sposobnost da brani svoju zemlju. Naravno, sve to se događa pod krinkom bespriječnih ideala civilnog društva, ljudskih prava, slobode, tržišne ekonomije itd., pa sve do šeme „centar-periferija” kao „igre u kojoj principijelno svi dobijaju”.

U kontekstu našeg prostora, ova se interpretacija susreće, na primjer, u intrigantnom dokumentarnom filmu Borisa Malagurskog *Težina lanaca*, uvjerljivoj umjetničkoj elaboraciji kritike koju ovdje razmatramo. Raspad Jugoslavije interpretiran je kao sofisticirani atak međunarodnih moćnika s ciljem da se država razbije na manje republike koje će onda postati lak plijen. Nije manje važno eliminisati ideološku odbranu – kako ideologiju jugo-

slavenstva i komunizam, tako i diskreditovati novoprobudenu nacionalnu svijest. Tu dolazi na vidjelo funkcionalna uloga novih „slika svijeta“ kakva je *otvoreno društvo* i drugosrbijanstvo.

Slične interpretacije ciljaju na popularni mit o Sorosu, kao savremenom „Robin Hood-u kompjuterskog doba“, čovjeku koji zarađuje novac na Zapadu špekulišući protiv valuta moćnih kapitalističkih ekonomija, i zatim ulaže na Istok s ciljem pomaganja razvoja mladih postkomunističkih demokratija. Nasuprot toga, tvrdi se da pod krinkom otvorenosti Soros provodi još beskrupulozniju pljačku ekonomija bivšeg Varšavskog pakta.<sup>618</sup> Vrlo je indikativno da je Soros dobio filantropski impuls naprasno, i to baš u trenutku raspada SSSR-a.

Neke frapantne činjenice zaista govore da se izgleda može markirati upadljiv raskorak između same ideje *otvorenosti društva*, i političkih i ekonomskih praksi koje se pojavljuju kao posljedica prihvatanja i pounutrenja te ideje. Tako je, kao jedan tipičan primjer te dileme, sam Soros bio jedan od zagovornika NATO intervencije protiv SRJ. Direktno je finansirao anti-srpske institucije poput *Human Rights Watch* i *Kriznu grupu za Blakan* [ICG]. Pod teorijskim opravdanjem rušenja zatvorenog društva potpisao je zahtjev „Slobodnih intelektualaca“ da se bombarduje Srbija, a, pod formulom prava naroda na samoopredjeljenje pred agresijom, otvoreno je podržavao i podržava nezavisnost Kosova<sup>619</sup>, da bi, nakon uspjeha NATO intervencije, i povlačenja *Vojske Srbije* sa Kosova, iskazao ambiciju da kupuje kosovske rudnike! Prema natpisima iz srbijanske štampe cijena koja je Sorosu ponuđena za rudarski kompleks *Trepča*, vrijedan milijarde dolara, je tričavih 150 miliona<sup>620</sup> – poklon koji je očigledni izraz zahvalnosti kosovara za političku podršku koju im je konstantno pružao.<sup>621</sup> Prema dostupnim informacijama taj proces se odvijao preko *Southeast Europe Equity Fund*, koji je osnovan 2000.godine.<sup>622</sup> *Avruta minerals*, američka korporacija za istraživanje rudnog bogatstva, proglasila je Kosovo za najproduktivniji evropski region za olovo i cink. Procenjuje se da je ukupna vrijednost rudnog bogatstva na Kosovu oko 1000 milijardi dolara (!), ukoliko se pored lignita uraču-

---

618 Engdahl William, *Secret Financial Network Behind „Wizard“ George Soros* [Investigation Executive Intelligence Review (EIR), Vol.23. No44., Nov. 1, 1996, str.54-61].

619 Soros je objasnio svoju viziju rješenja kosovskog problema sljedećim riječima: „EU treba da počne proces kojim bi se rešio status Kosova. Ovaj proces treba da bude okončan priznavanjem kosovske nezavisnosti pošto prethodno budu uspostavljene čelične garancije za srpsku i druge manjine. UN treba da prenesu vlast na građane Kosova s jasnim ciljem pripremanja Kosova za nezavisnost. Srbija, zauzvrat, treba da bude stavljena na brzi kolosek puta za Evropu“ [Vreme, br.648, 5. jun 2003]

620 Coffin Heather, *George Soros: Imperial Wizard/Double Agent* [<http://www.sianews.com>]. Vidjeti takode: *Soros Fund Launches \$150 Mln U.S.Backed Balkans Investment* [Bloomberg Business News, July 26, 2000.]; Chris Hedges, *Below It All in Kosovo* [New York Times, July 8, 1998.].

621 O Soroševoj konekciji sa albanskim faktorom na Balkanu mnogo se govori i to u različitim aspektima, računajući čak narkotike. Dosta pažnje je u tom kontekstu privukla činjenica da je među zvanicama na ceremoniji za Soroševo treće vjenčanje, u septembru 2013.godine, bio i premijer Albanije, Edi Rama.

622 Kincaid Cliff, *The Hidden Soros Agenda: Drugs, Money, the Media, and Political Power* [Oct. 2004; <http://www.aim.org>].

naju i ostale rude.<sup>623</sup> Ovo nisu priče koje se mogu naći samo na listovima političke žute štampe. Čak je i jedan *Wall Street Journal*<sup>624</sup> objavio vijest da je Soros, u kooperaciji s albanskim milijarderom Sahit Muje, vlasnikom kompanije *Albanian Minerals*, krenuo da eksploatiše kosovski lignit, procijenjen na vrijednost veću od 300 milijardi dolara. Istovremeno, Srbija i dalje otplaćuje tzv. „kosovski dug“. Srbija je u Kosovo uložila 17 milijardi dolara, a i dalje otplaćuje kredit za *Trepču*. *Ministarstvo energetike Republike Srbije* procenilo je 2009. da je vrijednost imovine države Srbije u sektoru elektroprivrede, protivpravno otete na Kosmetu, oko 1,5 milijardi dolara. Novak Bijelić, direktor *Trepče*, eksplicite je objasnio o čemu se radi rekavši: „Rat na Kosovu je rat oko rudnika, ništa drugo...Kosovo je srpski Kuvajt.“<sup>625</sup> Novinari *Glasa Rusije* Vera Žerdeva i Grigorij Sokolov, napisali su potresan tekst o „krvavom uglju“ na Kosovu, ponavljajući tezu da je Soros finansirao petoktobarsku revoluciju da bi mogao da pljačka srpske resurse. Važno je shvatiti da je Kosovo oteto Srbima, ali njegovi resursi ne pripadaju ni kosovskim Albancima. Naprotiv, s obzirom da je Kosovo najsiromašniji region Evrope, to je upravo idealna kombinacija: besplatni resursi plus jeftini rudari. Prema ovoj konstrukciji, Soros je osiguravao finansijsku, političku i drugu podršku OVK ne zbog ideje otvorenosti – u pitanju je najzatvorenije društvo u savremenoj Evropi, već prateći sopstvene interese.

Napad na *Trepču* snažno je logistički podržala ICG<sup>626</sup>, koja je sačinila jedan potpuno nevjerovatan gebelsovski propagandni *Izveštaj*<sup>627</sup> koji bismo svakome preporučili da pročita. U njemu se, između ostalog kaže, kako je kompleks *Trepče* srce budućeg statusa Kosova, koje je snažno oštećeno pretjeranom i nepažljivom eksploatacijom od strane Beograda. *Trepča* je „Berlinski zid za Kosovare“ i „simbol srpske represije“. Naime, u *Izveštaju* se kaže da su 1974. godine, reformom *Ustava SFRJ*, prirodni resursi Kosova dati na upravljanje njegovom narodu, koji je većinski Albanski. Međutim, Milo-

623 Korporativni stručnjaci za rude i minerale krajem 2008. godine procijenili su da u *Trepči* rezerve olova iznose 425 000 tona, cinka 415 000 tona, srebra 800 tona, nikla 185 000 tona i kobalta 6 500 tona, dok su u rudniku *Grebnik*, južno od Gline, dokazane rezerve 1 700 000 tona boksita. *Ministarstvo ekonomskog razvoja Republike Kosovo* objavilo je 2012. god. *Strategiju za rudarstvo za period 2012-2025*, [[http://mzhe.rks-gov.net/repository/docs/Strategija\\_Minerare\\_e\\_R.Kosoves\\_2012-2025\\_srb.pdf](http://mzhe.rks-gov.net/repository/docs/Strategija_Minerare_e_R.Kosoves_2012-2025_srb.pdf)] koja sadrži detaljne procjene stanja resursa i politike iskorištavanja. Naravno, SWOT analiza kao glavni nedostatak markira „nepostojanje domaćeg kapitala neophodnog za ulaganja i modernizaciju proizvodnje“, a kao glavnu mjeru predlaže „privlačenje stranih investitora povoljnim aranzmanima“.

624 George Soros has running looting operations against, Russia, Serbia, England an Italy [*Wall Street Journal*, July 11, 2011]

625 *Politika*, 13.11. 2011.

626 Johnston Diana, *Taking over the Trepca mines: Plans and Propaganda* [www.tenc.net]. Vidjeti takode: Szamuely George, *Soros' World* [New York Press, August 22, 2000.]; Black Chris, Herman Ed, Louise Arbour- *Unindicted War* [<http://emperors-clothes.com/articles/herman/louise.htm>]; Chossudovsky Michel, *State terror and the "free market"* *Opening up Kosovo to foreign capital* [<http://emperors-clothes.com/articles/chuss/opening.htm>].

627 *Trepca: Making Sense of the Labyrinth* [ICG Europe Report N°82; 26 Nov 1999].

ševićev režim ukinuo je autonomiju i time i pravo Kosovarima da sami upravljaju svojim prirodnim bogatstvom. Početkom 1990-tih, Beograd je „svjesno“ radio na „destrukciji proizvodnih kapaciteta *Trepče*“, s ciljem da se, pod izgovorom krize, smanjenja izvoza, sankcija itd., minimizira proizvodnja i otpuste albanski radnici i osoblje. Nakon toga na njihovo mjesto dovedeni su Srbi. Praktički, radi se o otimačini i pljački od strane Beograda. Ova ideologija, prezentovana u skandaloznom *Izveštaju* ICG, upotrebljena je da se ukine suverenitet Srbije nad Kosovom i da se onda, imajući u vidu nemogućnost [a i odsustvo želje] Prištine da pruži bilo kakav otpor, ti resursi naprosto uzmu. U određenim segmentima cijela priča imala je otvoreno pljačkaške forme, nevjerovatne za savremenu Evropu.<sup>628</sup> S obzirom na uticaj Sorosa na ICG, koja se, kako je to vidljivo i iz ovog primjera, može tretirati kao udarni ogranak *Fondacije*, jasno je da on teško može biti aboliran od optužbi za otimačinu Kosovskog bogatstva.<sup>629</sup> S obzirom da je Soroseva veza s ICG eksplicitna, ovaj i slični izvještaji, te medijska kampanja<sup>630</sup> koja ih je pratila, mogu se smatrati kao nepobitan, *prima facie* dokaz za motive njegovog djelovanja u tranzicijskim događajima, bar na prostoru Srbije.

Umješanost Sorosa u ovakve prakse diskredituju ne samo njega i aktore koji ih praktikuju i potpomažu, već i same ideje otvorenosti. Naime, postoji očigledna kontradikcija između Soroseve kritike Bush-ovog unilateralizma demonstriranog na primjeru Iraka, i opravdanja intervencije na Kosovu bez mandata UN-a.<sup>631</sup> Opravdanje koje je on sam dao – naime, da je podrška u slučaju Kosova ipak bila tolika da je obezbjeđivala legitimitet, naročito u svjetlu inertnosti UN-a, na vrlo je klimavim nogama i teško da može biti prihvaćena kao iole „objektivan“ i ozbiljan kriterij. Mnogi s pravom sumnjaju da je objašnjenje prozaičnije. Kako je jasno vidljivo iz skice njegovih tumačenja događaja raspada SFRJ, oni su nesumljivo antisrpski, kako po retoričkoj formi tako i po konkretnim učincima. Jednostavno objašnjenje koje se nameće, u kontekstu koji ovdje razmatramo, je da se radi o činjenici da Srbi predstavljaju najmnogoljudniju naciju na prostoru bivše SFRJ, i da istovremeno kontrolišu najviše resursa, te da njihovim razbijanjem pada glavna

---

628 S opravdanjem ekstremnog povećanja zagađenja životne okoline, snage NATO-a [oko 3.000 vojnika] upale su u *Topionicu olova* u Zvečanu prije pet sati ujutro, 14. avgusta 2000. Zatvorili su fabriku a hiljade zaposlenih oterali na ulice. Kako prenosi *Politika*, Bernard Kouchner, šef UNMIK-a, ovako je pravdao tu akciju banditskog otimanja: „Kao lekar i glavni administrator na Kosovu ne mogu da dozvolim da se opasnost po zdravlje dece i trudnica nastavi za samo jedan dan“. Da bi predstava bila potpuna vojnici NATO nosili su hirurške maske, da se navodno ne otruju „prekomjerno zagađenim vazduhom“.

629 Johnston Diana, *Globalist Thinktank Conceived Excuse for Today's NATO Assault on Mitrovica* [www.tenc.net].

630 Vrlo je ilustrativan primjer i tekst koji je objavila Susanne Blaustein, inače *konsultant* ICG-a: u kome se objašnjava da podjela Kosova ne dolazi u obzir upravo zato što u sjevernom dijelu ostaje značajan dio mineralnog bogatstva potrebnog za Trepču. Vidjeti: S. Blaustein, *Once Again, Milosevic Is Having His Way With Peacekeepers* [Los Angeles Times, Feb.20, 2000.]

631 *Mjehur američke nadmoći*, str.90.

brana „novom kolonijalizmu“. Mantra o „zatvorenim društvima“, i „autoritarnim režimima“ služi samo da se opravda nametanje sankcija, sve do vojne intervencije, od strane institucija *Novog Svjetskog Poretka*. Magazin *Duga* je svojevremeno opisala Sorosa kao „izumitelja visokoprofitnih dobročinstava“. Teza o „ne-profitnom profitiranju“ je vrlo uvjerljiva: organizacije kao što su *Helsinški komitet Srbije*, *Fond za humanitarno pravo*, a i LDP u parlamentarnom prostoru Srbije, kao i pojedinci koji su njihovi glavni eksponenti izrazili su zagovornici priznavanja nelegalne nezavisnosti Kosova. Argumentacija je potpuno identična s onom koju forsira Soros: u zamjenu za Kosovo slijede EU integracije Srbije i izgradnja *otvorenog društva* kao civilizacijske tekovine. Kao prvi nužni korak u tom pravcu vidi se pomjeranje javne debate s Kosova i „opsesije teritorijom“ na pitanja civilizacijskih vrijednosti.<sup>632</sup> Ideološka formula „od teritorije ka vrijednostima“ u praksi političkog djelovanja znači napuštanje vlastitih prirodnih [realnih] resursa zemlje u ime apstraktnih kategorija. Imajući u vidu ulogu NGO sektora u ovoj pljački, pojedini autori nisu se libili da ih nazovu „*The Human Rights Mafia*“.

Naravno, ovo nije vrsta argumentaciji koja se susreće samo na našim prostorima, već prati Soroseve aktivnosti u većini zemalja u kojima se pojavio. Kosovo je epohalni presedan u jednom širem smislu koji prevazilazi značaj samih kosovskih resursa – kao što je već rečeno u pitanju je uspostavljanje prakse NATO-a kao svjetske vojne sile koja ima pravo da unilateravno interveniše. Soros projekat *otvorenog društva* je u stvari teorijski pokušaj diskreditovanja svake zemlje i nacije koja želi da kontroliše vlastite resurse, njenim etiketiranjem kao zatvorenog društva.<sup>633</sup> Skandalozna teza, koja se na internetu pripisuje bivšoj državnoj sekretarki Madeleine Albright, inače bliskom Sorosevom saradniku iz druge polovine devedesetih, prema kojoj „Sibir predstavlja opštečovječansko bogatstvo“, te da je ona navodno izjavila kako „nije pravedno da Rusija sama raspolaže tolikim bogatstvom“ kao da je preslikana s ove ideološke matrice. Soros je za *New Republic* još 1994.godine izjavio nešto slično, i možda još zlokobnije: „Bivša sovjetska imeprija sada se zove Soros imperija.“<sup>634</sup> Usljed neuspjeha doktrine *otvorenog društva* u Rusiji ova se agresorska praksa tamo nije mogla ostvariti i putinizam predstavlja snažan odgovor na tu vrstu kolonizacije. Mnogi insi-

632 Florian Bieber, *Commentary on Sonja Biserko's "The EU and the Serbian Civil Society"* [Europe's World, 24.6.2008; <http://www.europesworld.org>]. Autor je inače jedan tipičan izdanak ove škole mišljenja i predavač na CEU, a njegova konekcija s *Fondacijom* je višestruka.

633 Tako je na primjer akcija „*Globalni svjedok*“ koju su „pokrenuli Soros i liberalni imperijalisti Tony Blair“, a na koju je, kako smo vidjeli Soros ponosan, zapravo samo sredstvo da se nametnu određeni standardi/propisi zemljama bogatim naftom, gasom i strateškim metalima, s idejom da se ovlada tim resursima. Vidjeti: Bernstein Leandra, *George Soros: The Forced-Open Society* [u: *Your Enemy*, George Soros, LaRouche, Virginia 2008], str.10.

634 <http://bsimmons.wordpress.com/2010/06/24/who-is-george-soros/>. Plan zapadne pomoći Rusiji, koji je predložio Soros, prema Dragošu Kalajiću nije ništa drugo do „plan ... pretvaranja Rusije u kolonijalni rezervat za eksploataciju sirovina i ropske radne snage“. [Škola za janičare, str.38]

nuiraju da je nedavno rigorozno ograničenje djelovanja stranih NGO-a u Rusiji, inspirisano upravo subverzivnim aktivnostima *Fondacije*.<sup>635</sup> A rezolutno razračunavanje Putina s pojedinim oligarsima takođe se povezuje s *Fondacijom*. Uhapšeni oligarh Mihail Hodarkovski vodio je *Open Russia Foundation* u Moskvi.<sup>636</sup> Nakon poraza u Rusiji Sorosu je ostalo da smanji svoje apetite i govori o sebi kao „nekrunisanom kralju Istočne Evrope“. Među-tim, na Kosovu, gdje nije bilo moći koja bi se mogla suprotstaviti, ova vrsta specijalnog rata je dala rezultate. *Albright Capital Management* je najvila investiranje u *Poštu* i kosovske telekomunikacije [oko milion pretplatnika u mobilnoj mreži, i oko 100 000 u fiksnoj]. A penzionisani general Wesley Clark, glavnokomandujući NATO snaga prilikom intervencije na Kosovu, sada planira da uloži milijarde dolara u energente na Kosovu i već je, prema pisanju medija, zatražio licencu od prištinskih vlasti za istraživanje uglja.<sup>637</sup> Kosovske vlasti podržale su ove najave [koje su same po sebi skandal bez presedana] sa uobičajenim „centar-periferija“ argumentom privlačenja stranog kapitala.

Naravno, ova aktivnost nije ograničena samo na Kosovo, i Kosovo je tek jedan *case study*. Meta je cijeli svijet. Desničarska štampa prihvatila je Sorosevu samoodredbu o „nekrunisanom kralju Istočne Evrope“, a bivša Jugoslavija je, u interpretaciji koja Sorosa vidi kao igrača Rockefeller-Rothschild grupacije, označena je kao *Terra Rockefelleriana*. Ni Hrvatska nije pošteđena napada. Kompanija *RIT CP* je zajednički projekt Rothschilda i Rockefellerera, i navodno je ušla u Hrvatsku preko firme *Ingra*. *Ingra* je nedavno dobila tajnog stranog investitora, čiji identitet ostaje skriven zbog „naravi projekta koji se izvodi i statusa investitora“. *Ingra* je inače najpoznatija po izgradnji *ZG Arene* u konzorciju s *TriGranitom*, firmom čiji je direktor Nathaniel Rothschild.<sup>638</sup> Predsjednik nadzornog odbora *Ingre* je Stjepan Mesić, glavom i bradom, koji povlači političke veze. *Ingra* je zadužena i za autoput na Kosovu. Aktivnost ove grupacije otvoreno podržava Soros, tako što svojim tipičnim strategijama ulazi u sve pore hrvatskog društva, organizacijama poput *Helsinškog odbora*, *Otvorenog društva* i armije intelektualaca koji su involvirani. Svojevremeno se u hrvatskoj štampi i desno orjentisanim portalima pojavila serija tekstova koja kritički analizira stanje na *Filozofskom fakultetu* u Zagrebu. Prema tim napisima *Filozofski fakultet* je postao

---

635 Vidjeti: Đurković Miša, *Rusija i otkrivanje meke moći* [Nacionalni interes, Institut za političke studije, broj 1-3, Beograd, 2008]. Ciljevi i metode obojenih revolucija postali su predmet izučavanja analitičara u Rusiji relativno kasno, tek oko 2004.god. Uspjeh ovih revolucija je plod „strateške greške Rusije koja se, ... ograničila isključivo na rad sa političkim i ekonomskim elitama“ ranjivih država. Međutim, u potpunosti je zanemaren rad sa javnim sektorom. [M.Parezanović, op.cit.]

636 Popeski Ron, *Soros link to Khodorkovsky's Open Russia Foundation* [The Age, Melburn, Nov.8, 2003].

637 Npr: <http://www.kurir-info.rs/vesli-klark-ulaze-56-milijardi-dolara-na-kosovo-clanak-291373>.

638 Ratko Martinović, *Ovo nam je naša borba dala: Rothschild, Rockefeller i Soros u tajnosti vlada-j u Hrvatskom i Crnom Gorom?* [<http://www.Politika.hr>; 22.06.2012]



mjesto indoktrinacije i širenja "sorosevskih ideologija antihrvatskog sadržaja", poput one o demonizaciji domovinskog rata ili "Regiji" koju bi činile bivše SFRJ republike, kao optimalnom okviru za Hrvatsku državu. Te ideje na fakultetu plasira Žarko Puhovski i grupa mladih profesora oko njega.<sup>639</sup> *Modus operandi* je isti i u drugim republikama. Crna Gora je i bukvalno postala *Terra Rothschildiana*. Slika *Montenegro Port*, elitne jahting luke gradića Tivta, u kojoj pristup nije dozvoljen običnim ljudima i građanima Tivta, simbolički je prikaz patosa koji prožima *Novi svjetski poredak*. Nije potrebno naglasiti da je Soros bio veliki zagovornik raspada državnog saveza Srbije i Crne Gore, i u više navrata je oštro kritikovao politiku EU koja je pokušavala naći šansu za opstanak zajednice.<sup>640</sup>

Najavljene Soroseve ekonomske aktivnosti na Kosovu, kao i činjenica da angažman u Rusiji u periodu tranzicije nije bio isključivo neekonomski, bacaju snažnu sjenku sumnje na motive. Mnogi smatraju da metodologija primjenjena za Kosovo, predstavlja eklatantan primjer refleksivnog modeliranja društvenog života. Mnogi njegovo zalaganje za pomoć Rusiji za vrijeme krize 1997, vide kao pokušaj spašavanja vlastite investicije u *Связьинвест*, upakovan u besprijekorne ideale pomaganja ruskom društvu na putu ka otvorenosti. Tako je Sorosev komentar na situaciju sa ruskim prirodnim resursima u periodu raspada SSSR-a vrlo jasan: „Dionice koje su predstavljale koncesije na prirodne resurse mogle su se kupiti za jedan djelić svoje potencijalne vrijednosti. Sirova nafta prodaje se za dva do tri dolara po barelu u ostatku svijeta, dok ju se u Rusiji moglo kupiti za dva do tri centa. Ta cijena je privukla ulagače ...“<sup>641</sup> Za vrijeme sovjetskog raspada, Marc Rich, jedan od investitora iz *Quantum Fund*-a i bivši agent *Mossad*-a, uložio je 2.5 milijardi \$ u trgovinu „prirodnim resursima“ sa Rusijom.<sup>642</sup> Pri tome je čak protiv njega pokrenuta istraga zbog prevare u poslovima s ruskim aluminijumom.<sup>643</sup> *Duga* je optužila Sorosa u ovom kontekstu i sa pozicije jagme za jeftinim zlatom koje je ostalo na području bivšeg sovjetskog carstva: zemlje u kojima on djeluje su zemlje u kojima su po veoma povoljnim cijenama dostupne velike količine exkomunističkog zlata. Soros je upravo u to vrijeme ušao u ovu granu biznisa, koju je ranije upadljivo izbjegavao.<sup>644</sup>

Identične optužbe mogu se čuti i u kontekstu njegove politike odbrane EU i evra, te kritike njemačkog odbijanja evroobveznica u primjeru koji smo ranije opisali. Poenta njegovog agresivnog istupa protiv kancelarke Merkel

639 <http://amac.hrvati-amac.com>.

640 G. Soros, *Force Cannot Bring About Democracy* [Monitor, 30 May, 2003.]; *EU should not insist on the State Union* [Pobjeda, 28. May, 2003.]; *The Creation of the State Union is a Step Backwards* [Publika, 28. May 2003.]; *EU must not Force Serbia and Montenegro to Stay Together* [Vijesti, 28. May, 2003.].

641 *Izazov novca*, str.93.

642 *The True Story of Soros the Golem* [EIR Special Report, 1997].

643 *Wall Street Journal*, May 13., 1993.

644 *Novi svetac nove sirotinje* [u: *Duga*, br.508; Beograd, avgust 1993.], str.72.



je da se zaštititi dvije milijarde dolara vrijedna investicija, koliko je Soros uložio u kupovinu obveznica evrozona, najviše italijanskih! Ovu otužbu izrekao je na sastanku u Davosu 2012.god. ni manje ni više nego Wolfgang Schäuble, njemački ministar finansija. Međutim, Soros se branio tvrdeći upravo suprotno: on tvrdi da je kupio obveznice da bi pomogao stabilizaciju evra. Skeptici, međutim, tvrde da je razlog mnogo prozaičniji: prinosi na rizične italijanske obveznice su iznosili 6%, što je vrlo primamljiva stopa za mešetare, naročito velike igrače poput njega. Presudni uslov je, naravno, da Italija ne bankrotira, i Sorosev pritisak u tom smislu je elementarno jasan i apsolutno neideološki, premda okičen ideologijom.

U najboljem slučaju ovdje se radi o rezonovanju tipa: „promovišimo prave vrijednosti a usput uzmimo šta se može uzeti, jer ako mi to ne uradimo, uradiće neko drugi.“ Takvu vrstu opravdanja sam Soros je dao i u slučaju Rusije<sup>645</sup> i u kontekstu nekih drugih svojih finansijskih akcija, poput upetljanosti u finansijske turbulencije u Maleziji i Istočnoj Aziji<sup>646</sup>, ili slavnog obaranja britanske funte. Međutim, u ovom drugom slučaju na primjer, evropska javnost i britanski poreski obveznici, častili su ga nadimkom „američki krvopija“. 2002. godine francuski sud je čak pokrenuo postupak protiv Sorosa zbog nezakonitih špekulacija iz 1988., prema kojima je koristio „insajdere“ u francuskom bankarskom sistemu, na osnovu kojih je dobio informacije o mogućem preuzimanju *Société Générale*. Postupak je završio na *Evropskom sudu za ljudska prava* koji je proglasio Sorosa odgovornim po ovoj optužbi i obaveznim na reparaciju u iznos 2 200 000 €. <sup>647</sup> *Futures and Securities Commission* Taiwana je takođe pokrenula istragu protiv njega zbog optužbi za ilegalno trgovanje na SIMEX-u. <sup>648</sup> Zbog njegovih mnogobrojnih sličnih kontraverznih aktivnosti Soros je često opisivao kao jedan običan finansijski hohštapler. Nekoliko autora su čak i njegovo najveće dostignuće - uspjeh protiv funte, objašnjavali, ne njegovim finansijskim genijem, već insajderskim informacijama koje je dobio od konkurentskih *Francuske centralne banke* i *Bundesbanke*. <sup>649</sup> Čak se susreću tvrdnje da njegove humanitarne i dobrotvorne aktivnosti, te ljevičarski karakter nekih njegovih programa, služe da bi se zadobilo povjerenje ljevičarskih političara, da bi se od njih zatim izvukle neke špekulativno upotrebljive informacije.

---

645 Izazov novca, str.96.

646 *Malaysian ex-premier Mahathir and billionaire Soros end feud* [Australian Broadcasting Corporation. Friday, December 15, 2006.]; Farley Maggie, *Malaysian Leader, Soros Trade Barbs* [u: *Los Angeles Times*, September 22, 1997].

647 Vidjeti o ovom slučaju npr: *French Court Convicts Soros of insider trading* [*The Guardian*, Dec. 20. 2002.]; Clark Nicola, *Soros Loses Challenge to Insider Trading Conviction* [*New York Times*, Oct.6.2011.]; Colchester Max, *Setback for Soros in Paris* [*Wall Street Journal*, Oct7., 2011.]; Smith Heather, *Soros Loses Case Against French-Insider Conviction* [*Bloomberg*, Oct. 6, 2011.].

648 Billington Gail G., Cynthia Rush, *Soros's financial warfare is under increasing investigation* [EI Report, vol.24, No.44, October 31, 1997].

649 Rahn Richard W., *You Lose, Soros Wins* [*The Washington Times*, 24. oktobar, 2008.].

Međutim, i pod pretpostavkom da su njegove aktivnosti zakonite, one izazivaju ozbiljnu moralnu dilemu. Nemilosrdnost njegovih akcija donijela mu je masu „laskavih“ nadimaka poput „Golem“ modernog kapitalizma. *Duga* ga je svojevrmeno proglasila „lešinarskim investitorom“, a novinar CBS Steve Kroft ga je navodno nazvao „planetarnim parazitom“. <sup>650</sup> Magazin *Pečat* ga je krstio kao „kralja lopova“. Tajlandski nacionalisti opisali su Sorosa kao „ekonomskog ratnog zločinca“ i „vampira koji siše krv iz ljudi“, optuživši ga da je zbog svojih špekulacija na tajlandsku valutu, *baht*, glavni krivac za azijsku ekonomsku krizu iz 1997. Indonežani su ga prozvali članom „finansijske mafije“. Malezijski premijer Mohatir Bin Mohammed čak je nazvao Sorosa „običnim kriminalcem“ <sup>651</sup>, optuživši ga da je protiv Malezije izveo lihvarsku pljačku odvođeci u siromaštvo i patnje milione ljudi. <sup>652</sup> Soros je odgovorio tako što je podržao opoziciju protiv Mohatir-a, targetirajući ga preko *Human Rights Watch* i *Fondacije* kao „poslednjeg od stare linije azijskih autokrata“, dok je opozicioni lider Anwar Ibrahim proglašen „reformistom“ i borcem za slobodu. Naravno, napad je podržan mehanizmima IMF-a, a intenzivna medijska kampanja protiv Mohatir-a vođena je od strane nekih od najuticajnijih svjetskih listova, poput *Wall Street Journal*. <sup>653</sup> Ne čudi da je gospodin Soros u mnogim državama *persona non grata*, na primjer Kini. Krajem 1980-tih, kineske vlasti su optužile Sorosa kao agenta CIA-e, a kineske saradnike njegove *Fondacije* za domaću zavjeru i kolaboraciju. <sup>654</sup> Još uvijek se mogu susresti tvrdnje da je Soros na neki način bio involviran u demonstracije na trgu *Tiananmen*, pa prema tome i u maskar koji se dogodio. Soros je odgovorio tako što je snažno podržao Dalai Lamu.

Sam Soros se u periodu tranzicije [naročito u Poljskoj] zalagao za politiku stečaja državnih preduzeća sa tipičnom neoliberalnom argumentacijom: time bi radna snaga i drugi resursi zarobljeni u gubitcima postali ponovo raspoloživi, i dostupni zapadnim investitorima, koji bi ih mogli uposliti za snabdjevanje zapadnih tržišta. Istovremeno, ovo je praćeno, za jednog čovjeka kapitalizma, začuđujućim komentarom kako je strategija domaće pri-

650 Radi se o neautorizovanom kontroverznom tekstu „*One Evil Human*“, koji se na *netu* pripisuje Kroftu, ali je po svemu sudeći autor kanadski spisatelj Jim O'Neil.

651 Sa svoje strane Soros je opisao malezijski slučaj kao tipičan primjer samoizolacije jedne države. Prema Sorosu Malezija je upala u probleme zato što je naglo pooštrila kontrolu nad investiranim stranim kapitalom. To je proizvelo prirodnu posljedicu da su investitori pobjegli, a Malezija je prinuđena da se okrene sama sebi, tj. da primjeni strategiju „gledanja unutra“. Ekonomske posljedice direktno se reflektuju na politiku: „Povlačenje jedne zemlje sa svjetskog tržišta dovodi i do političkog uzmicanja i raskidanja veza, i do pojačane unutrašnje tiranije. (I dovelo je, u Maleziji)“. [G. Soros, *Poslednja šansa kapitalizma?*; op.cit., str.15] Mohatir je, međutim, smatrao da je ključni problem ovdje prećutan: zašto je naime Malezija donijela odluku da pojača kontrolu.

652 Perebikovskiy Alexandra, *The Case of Malaysia* [u: *Your Enemy, George Soros*, LaRouche, Virginia 2008, str.12]

653 *ibid.*, str.13.

654 *Podrška demokraciji*, str.26-28.

vatizacije „besplodna“?<sup>655</sup> Rekonstrukcija Istočne Evrope u postsovjetskom periodu tako je postala vrlo ekspanzivna privredna grana, u kojoj su mnoge zapadne kompanije ostvarile enormne profite. U svjetlu takvih dešavanja treba skrenuti pažnju da je Soros svojevremeno oštro kritikovan za svoje aktivnosti u Ukrajini, naročito za vrijeme tranzicije, gdje ga je Connie Bruck, novinarka *The New Yorker*-a, optužila da svjesno izaziva ekonomski kolaps te države da bi na njemu profitirao.<sup>656</sup> Prema ovim tvrdnjama Soros je forsirao politiku *shock therapy* u zemljama Istočnog bloka, za vrijeme tranzicije s ciljem da se devalviraju ekonomski kapaciteti zemlje i onda u bescjenje kupe od strane zapadnih kompanija. Poljska je jedan tipičan slučaj. Soros je angažovao Jeffrey Sachs-a, harvardskog profesora i gorljivog zagovornika *shock therapy*, da savjetuje poljsku tranzicionu vladu u projektu privatizacije. Taj model privatizacije je podrazumjevao da vlada insistira na politici stečaja velikih državnih preduzeća, prethodno im otpisujući dio duga koji su ove firme imale prema državi. Nakon toga, Soros je obećao da će lobirati kod velikih zapadnih investitora da kupuju ta preduzeća i provedu „restrukturiranje“. Stvarna posljedica tog programa je da su veliki kompleksi, vrijedni milijarde dolara, kupljeni za sitniš. Kao primjer takve pljačkaške „tranzicije“ često se navodi *Huta Warszawa* kompleks čeličana čija se vrijednost procjenjuje na između 3 i 4 milijarde dolara, a koji je kompanija *Lucchini* iz Milana kupila za 30 miliona. S obzirom da restrukturiranje podrazumjeva ne samo inflaciju, smanjenje plata i opšte osiromašenje, već i otpuštanje velikog broja radnika, Soros/Sachs su insistirali da se *Solidarnost* uključi u vladu, kako bi preko ovog sindikata amortizovali nezadovoljstvo radnika. Istovremeno je preko *Stefan Batory Fondacije* kooptiran sektor medijskih *opinion-makers* da obezbijedi podršku javnog mnijenja za *shock therapy*, bez obzira na njene očigledno katastrofalne učinke po privredu i stanovništvo Poljske.<sup>657</sup> Ista strategija *shock therapy* pokušana je i u Rusiji za vrijeme vlade koju je vodio Yegor Gaidar. U Bugarskoj je jedna od meta bila *high-tech* kompanija RILA, koju je Soros nakon „restrukturiranja“ uspio staviti pod većinsko vlasništvo.<sup>658</sup>

Specifičan aspekt ovih optužbi, i od načelnog značaja za našu raspravu, je tvrdnja da Soros manipuliše refleksivnim mehanizmom na finansijskim tržištima. Slučaj s funtom je najslavniji ali daleko od toga da je izolovan. Naprotiv, ovdje se pojavljuje teza da se radi o konstantnoj metodologiji u kojoj su svi aspekti djelovanja, od *Fondacije* pa do CEU, INET-a i ostalog, u funkciji proizvodjenja upotrebljivog refleksivnog efekta na tržištu. Jedan ta-

---

655 *ibid.*, str.82.

656 Connie Bruck, *The World According to Soros* [*The New Yorker*, 23. Jan, 1995]; Connie Bruck, *Soros Buys Ukraine* [*The New Yorker*, 23. Jan, 1995].

657 W.Engdahl, op.cit., str.58.

658 Sabeva Galina, *Soros Sofia IT Firm Gets \$9 Million Equity Investment* [Reuters, January 23, 2001.].

kav slučaj koji se često spominje je trgovina s kineskim zlatom iz 1993.god. Naime, Soros je, početkom juna 1993.godine uz veliki publicitet najavio da će Kina krenuti u kupovinu enormnih količina zlata za potrebe svoje rastuće ekonomije. Soros je postavio *trigger* mehanizam tako što je i sam počeo da kupuje zlato, prognozirajući, naravno javno, rast cijene. Nakon toga, kada je cijena napuhana na 20% više od normalne on je, zajedno s nekoliko velikih igrača koji su ga podržali u ovoj akciji, tajno prodao svoje zalihe uz ekstraprofit. Istu tehniku primjenio je i u Meksiku, Tajlandu, Indoneziji i Maleziji, trgujući s njihovim valutama i inicirajući male investitore da ga prate. Zahvaljujući činjenici da finansijska tržišta u tim zemljama nisu imala iskustva s sličnim napadima, tehnika se pokazala uspješnom, premda mu je priskrbila gore navedene optužbe i etikete. A sama njegova tehnika refleksivnog modeliranja tržišta i špekulativnog *blic krieg*a nazvana je nedvosmislenim imenom: „*Hit and run*“.<sup>659</sup>

Vrlo je značajno primjetiti da se Soros suočava s identičnim optužbama i u SAD-u, gdje je u zadnjih nekoliko godina izložen žestokoj kritici iz republikanskog tabora. Glavna optužba je da Soros instalira model *Fondacije* unutar SAD-a, s ciljem transformacije američke politike radikalno ulijevo.<sup>660</sup> Njegova izrazita finansijska, medijska i svaka druga podrška Obami<sup>661</sup>, i politika koju provodi Obama nakon osvajanja mandata, poput *Obamacare*, radikalnog rezanja vojnog budžeta [planirano smanjenje od 485 milijardi dolara u narednoj deceniji], itd., jasno dokazuju vrstu i smjer transformacije SAD. U vrlo interesantnom štivu *Sjenka partija - Kako su George Soros, Hillary Clinton i radikali šezdesetih preuzeli kontrolu nad Demokratskom strankom*<sup>662</sup> autori optužuju Sorosa za populističke metode promovisanja kvaziljevičarstva, s krajnjim ciljem razgradnje američkog društva, i na kraju krajeva i gole prevare. Prema ovim autorima, grupa milionera predvođenih Sorosem, kreirala je „partiju u sjenci“<sup>663</sup> koja djeluje „poput mreže holding kompanije koordinišući različite grane ovog pokreta, unutar i izvan *Demokratske stranke*, s ciljem osvajanja državne vlasti.“<sup>664</sup> Soros je, koristeći sve metode patentirane *Fondacijom*, od medijske pripreme do mreže aktivista, izgradio logistiku za pritisak „odozdo“. Zatim je koordinisao te napore s frakcijom koju predvodi Hillary Clinton, preuzeo kontrolu nad *Demokratskom strankom*, i time dobio oružje za pritisak „odozgo“. Naravno, u skladu s metodologijom *Fondacije*, aktivnosti nisu ograničene samo na

659 W.Engdahl, op.cit. 54-55.

660 Lowell Ponte, *George Soros: Billionaire for the Left* [FrontPageMagazine, Nov. 13, 2003].

661 Vidjeti: Cliff Kincaid, *Obama's Master George Soros* [http://sorosfiles.com, Oct 29., 2011].

662 Horowitz David, Poe Richard; *The Shadow Party – How George Soros, Hillary Clinton and sixties Radicals seized control of Democratic Party* [Nelson Current, Nashville 2006].

663 *Sjenka Partija* „nije politička partija per se, i djeluje izvan uobičajenog izbornog sistema, shodno ciljevima koji nisu javno objelodanjeni.“

664 *ibid*, str.9.

*Demokratsku stranku*, već je i veliki broj značajnih republikanaca, posredno i preko alternativnih institucija, uključen u ovu mrežu. Jedna takva vrlo značajna institucija je *MoveOn.org* mreža. U principu čitava ova *Shadow Party*, posmatrano iz američke perspektive, ima ljevičarsku agendu. Međutim, ideologija je tu samo maska. Pravi cilj je moć. I profit. Kao posebno bestidan primjer, autori navode ponašanje američkih milijardera, računajući i Sorsa, za vrijeme krize 11/9. Očekivalo se, naime, da napad na *Kule bliznakinje* proizvede efekat šoka na *Wall Street*, i oštro obori indekse. Da bi se to spriječilo, patriotski nastrojeni novinari, političari i berzanski agenti, apelovali su na američku javnost da kupuje dionice i spriječi pad. Velike kompanije kao *Pfizer*, *Cisco Systems*, *FleetBoston Financial* i *American International Group* najavile su namjeru da potroše milijarde dolara otkupljujući vlastite akcije, kako bi pomogli podupiranje tržišta. Desetine gigantskih penzionih fondova sa stotinama milijardi dolara u portfoliju, takođe su objavili svoju namjeru da pokrenu tržište kroz masovne kupovine. Na internetskom tržištu pojavila se masovna akcija "*Invest-for-America*" u kojoj su milioni malih investitora-pojedinaca kupovali udjele do 100\$. *Federalne Rezerve* su realizovale puštanje ogromne količine novca u ekonomiju, dok su regulatorni službenici lobirali iza scene *Wall Street*-a sa menadžerima *hedge* fondova, "tražeći od njih da se odupru iskušenju da profitiraju na američkoj tragediji prodajom kratkih pozicija u pogođenim industrijama." Uprokos tim potresnim naporima običnih američkih građana i patriota, beskrupulozni špekulanti vodećih *hedge* fondova su tog dana potopili napore američkih investitora-patriota.<sup>665</sup> Prema Horowitz/Poe argumentu, Soros je bio glavni u toj mučnoj igri. Neposredno nakon napada on je odbio da direktno objelodani da li je njegov *Quantum fond* proveo kratke prodaje američke imovine.<sup>666</sup> Ipak, on je dao posredan odgovor u hladnom komentaru: "ne mislim da možete pokrenuti tržišta na patriotskim principima".<sup>667</sup> Time je jasno poručio da nije podržao "*Invest-for-America*" kampanju, povlačeći za sobom masu sljedbenika, i beskrupuložno gurajući američke finansije još niže.

---

665 Jedan insajder finansijskih usluga rekao je "Imali smo pozive od malih ljudi koji su pokušavali ulagati 100\$ ili 500\$. Ljudi su prihvatili biti patriote i željeli da investiraju u Ameriku. Držim da je apsolutno mučno i srceslamajuće da su milijarderi investirali novac za izuzetno bogate ljude pomažući da se tržišta gurnu niže." [Vernon Wes, "*Soros: Patriotism Ends at the Stock Market*", NewsMax.com, 25 September 2001.].

666 Prodaja kratkih akcija znači kladenje protiv akcija u nadi da će njihova vrijednost pasti. Pri tome je ugovorom definisano da se u okviru datog vremenskog roka dionice moraju otkupiti. Nakon što akcije padnu, investitor kupuje nazad dionice po sadašnjoj nižoj cijeni, vraćajući ih brokeru, sa profitom od te transakcije u džepu. To je Soros izveo s funtom ali i nakon 11/9. [D.Horowitz, E.Poe, op.cit.str.16.]

667 Beveridge Dirk, "*Soros: Attacks Will Speed Downturn*" [Associated Press, 19 Sept. 2001.].

#### 4.2.2. Devaluacija načela suverenosti

Prethodno iznesene optužbe ne mogu u cjelini biti potvrđene, a u velikoj mjeri bazirane su na pisanjima štampe, koja opet nije neutralna. Stoga su mnogi skloni da ih proglase za desničarsku/ljevičarsku paranoju. Međutim, te se optužbe ipak mogu u dovoljnoj mjeri dokumentovati da bi ih bilo moguće ignorisanti, naročito s obzirom da postoje snažne indicije da ove ekonomske aktivnosti nisu indiferentne prema ideologiji otvorenosti. Ključno u tom kontekstu, i za kritiku Sorosa s lijevice, ali naročito s desnice, je njegov atak na princip suverenosti. Tu je od presudnog značaja ponoviti da Soros propagira dvije stvari. Prvo, kako smo u gornjoj rekapitulaciji vidjeli, on smatra da pravo na intervenciju ne može biti redukovano isključivo na ekonomski sektor, već mora uključivati i ingerencije da se djeluje u političke poretke, s obzirom da krizu ne smatra isključivo posljedicom ekonomskih neadekvatnosti sistema. Drugo, on smatra, da je očigledno iracionalno djelovati kada već nastane kriza, s obzirom da su tada troškovi intervencije neuporedivo veći, već da je potrebno imati pravo na preventivno djelovanje. Time su i troškovi intervencije i propadanje države u kojoj se interveniše maksimalno smanjeni:

“Uzmimo slučaj Jugoslavije: da su se zapadne demokracije usprotivile Miloševiću kada je ukinuo autonomiju Kosovu 1989. godine, i rat u Bosni i sadašnje borbe na Kosovu bili bi izbjegnuti. U to vrijeme bio bi dovoljan diplomatski i finansijski pritisak da se Miloševiću onemogući konsolidiranje njegovih snaga; kasnije je bila potrebna vojna intervencija.” [*Kriza globalnog kapitalizma*, str.220]

Ovim se eksplicitno promoviju oba aspekta doktrine: i preventivna intervencija i zadiranje u politički suverenitet država. U komentarima bosanskog sukoba Soros u više navrata kritikuje neefikasnost i inertnost UN-a, i bosansku tragediju navodi upravo kao primjer neophodnosti jednog čvršćeg međunarodnog političkog sistema od onoga što nudi sadašnje stanje i realpolitički pristup. Upravo su suprotstavljeni pojedinačni interesi glavnih igrača u *Vijeću sigurnosti* onemogućili adekvatnu i pravovremenu akciju kojom bi bila izbjegnuta tragedija.

Prema kritičarima sorosovskog programa ova je doktrina, premda ih javno kritikuje, zapravo opasno blizu *preventivnog rata*, i represivnih politika *patriot act*. Sljedeća, pomalo iznenađujuća tvrdnja baca dodatno svjetlo na ovu optužbu; Soros naime kaže: “Privremene članice *Vijeća sigurnosti* mogle bi djelovati sa više kohezije ukoliko bi se *njihov izbor prepustio članicama koalicije otvorenog društva*”.<sup>668</sup> Dakle, Soros se ne ograničava samo na “nadanje” da će koalicija država “odanih ideji otvorenog društva” imati većinu u potencijalnom *Svjetskom Parlamentu* UN-a, već ne bježi od toga da tu većinu modelira i nametne. Upitan da prokomentariše takvu očiglednu nedosljednost on je lakonski

<sup>668</sup> *Kriza globalnog kapitalizma*, str.231.

odgovorio: "I u starom Rimu, jedino su Rimljani glasali."<sup>669</sup> Karakteristično je da on predlaže da u mehanizmu definisanja "većine" u budućoj zakonodavnoj skupštini UN-a, kao jedan od kriterija [pored 2/3 država, 2/3 stanovništva], bude i učešće u budžetu UN-a.<sup>670</sup> Očigledno je da se time preslikava model odlučivanja koji već funkcioniše u mnogim međunarodnim institucijama i, kako se vidi u primjeru IMF-a, daleko je od ideala demokratije koji Soros propagira kao immanentan ideji otvorenosti. Ali Soros ide i korak dalje i smatra da se takva metoda treba primjeniti i na politike koje promovišu članice koalicije otvorenosti, eksplicitno tvrdeći da te politike čak mogu biti nametnute *izvan* UN, "premda bi bilo poželjno" da stvar bude pod okriljem UN-a, i čak metodama *prinude*, pod uslovom da se istim pravilima koje nameću drugima povinuju i članice koalicije.<sup>671</sup> On izgleda ne primjećuje, ili ne vidi ništa sporno, u činjenici da će u realnom svijetu članice koalicije nametati *svoja* pravila, tj. pravila koja njima odgovaraju. Jasno je da je ovdje suverenitet pravo koje se dopušta samo jednom pogledu na svijet, i samo pojedinim akterima. Naročito ovo dolazi do izražaja u konceptu jedinstvenog pravnog poretka koji strukturise *Novi svjetski poredak*. Međunarodno pravo transformiše se u globalni pravni poredak i suštinski je okarakterisno kao put od nacionalnog ka nadnacionalnom suverenitetu. Ključna ideja je da cjelokupni međunarodni pravni sistem bude uspostavljen kao jedinstven pravni sistem utemeljen na istim fundamentalnim načelima [naravno, onima kojima su odane članice "koalicije slobodnih"] i kao takav vrhovni izvor svakog nacionalnog ustava. U takvom poretku zapravo je moguće govoriti o *jednoj* državi, s obzirom da je izvor legitimiteta i svakog pojedinačnog pravnog sistema isti. Kardinalni moment je da monopol sile ovdje biva legitimiran iznutra: sila je sredstvo da se rješavaju bilateralni sporovi u okviru jednog *jedinstvenog pravnog poretka*, onog naime koji je jedini legitiman. To, dakle, nije agresorska sila, već policijska sila kojom se održava red unutar planetarnog poretka. Kada Soros govori o legitimitetu preventivnih intervencija on legitimitet izvodi iz impliciranih, prethodno postavljenih načela – pravne tradicije anglosaksonskog Zapada. *Novi svjetski poredak* je legitimacijski homogen sistem, kome sila služi samo kao odbrana nedodirljivih principa integritetanih u poredak. Stoga kada *Novi svjetski poredak* primjenjuje silu to nije agresija, niti stvar utilitarne kalkulacije, već odbrana suštinskih atributa čovjeka kao humanog bića. Neprijatelj nije neprijatelj poretka, već humaniteta ljudskog bića, devijacija ljudskosti. Prema ovoj vrsti kritike, *Novi svjetski poredak* je tako samo nova forma binarne matrice "Mi i Drugi". Tretiranje napada 11/9 kao kriminala, a ne kao "rata", suptilno cilja na tu matricu apsorbovanja svih: teroristi su otpadnici od sistema, a ne ljudi koji brane drugi, potencijalno

---

669 *The Dictatorship of Financial Capital*, [Federation of Social and Educational Assistance, Brazil, 2002; <http://www.fase.org>].

670 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.231.

671 *O globalizaciji*, str.106. Osim toga, sam Soros eksplicitno, u više navrata, tvrdi "da postoje neke stvari koje mogu i treba da budu urađene nametanjem međunarodnih pravila." [*ibid*, str.44].



jednako legitiman sistem vrijednosti. Rat se vodi između različitih referentnih sistema koji jedan drugom osporavaju legitimitet; policijska sila se primjenjuje protiv disidenata jednog jedinog legitimnog poretka. Takav pristup je potpuna negacija prema formuli "Nema Drugoga, niko nije iz-vana, radi se samo o stepenu uključenosti". Ili, u domenu ekonomije, svjetsko tržište je uistinu svjetsko – nema nikoga izvan.

Druga ključna stvar je da ovaj koncept nije ograničen samo na korumpirane vlade koje su izgubile saglasnost naroda, već i na "nekompetentne" vlade, na primjer vlade koje lošom upravom stvaraju siromaštvo u zemlji kojom vladaju. Međutim, očigledno je da su ovo vrlo široke i mutne kategorije, koje zapravo omogućavaju da se interveniše bez saglasnosti naroda čija se vlada obara. Jer ko bi mogao i po kojim kriterijima da vrednuje kada je neka vlada-vina "kompetentna"? Ako insistiramo na principu suvereniteta u klasičnoj formi, onda, s obzirom da *narod* prenosi ovlasti na svoje izabrane predstavnike, jedino sam taj narod ima pravo da zatraži spoljnu intervenciju ukoliko nije u stanju bez spoljne pomoći da obori vladu koja se izvrgla u tiranina. Prema lokovskoj teoriji pristanka, koja je utemeljujuća za savremeno shvatanje demokratije, samo oni koji su dali pristanak imaju pravo da ga povuku. Ali Soros to ne kaže, već zapravo ostavlja prostor UN-u [što stvarno znači: onim državama koje u UN-u imaju dominantan uticaj] da odlučuju preko suvereniteta naroda, doduše u ime tog suvereniteta. Očito je da ovo ne može biti shvaćeno kao u bilo kom smislu konzistentno standardnoj teoriji pristanka i uobičajeno shvaćenom suverenitetu. Na primjer, rad na obaranju represivnog režima poput Miloševićevog, striktno posmatrano postao je legitiman tek kada je on izgubio na izborima, odnosno kada mu je narod uskratio saglasnost na vladavinu, a režim odbio da se povuče. Sve do tada rad na obaranju režima, vođen preko organizacija poput *Fondacije*, predstavljao je agitaciju protiv suverene volje naroda i čin agresije. Tek naknadno on stiče legitimitet, ali ne po svojoj unutrašnjoj logici već po formuli pobjednik piše istoriju.<sup>672</sup> Imajući u vidu ove činjenice postavlja se pitanje koliko je Fondacija, na dugoročnom planu pomogla učvršćivanju demokratije u Srbiji i uopšte državama u kojima je djelovala, iako su kratkoročni efekti nesumljivi. Mnogi, naime, smatraju da je miješanjem stranih faktora, pa i *Fondacije*, zapravo narušen integritet i moralni kredibilitet demokratskih promjena u Srbiji, što će na duge staze neminovno oslabiti snagu i kredibilitet drugosrbijanskog prevrata.

Osim toga, sam model djelovanja kroz nevladin sektor problematičan je s aspekta demokratske legitimacije. Radi se o podriivanju parlamentarnog sistema kao ključne forme savremene demokratije, koja počiva na institucijama i izabranim narodnim poslanicima. Fondacija kao vaninstitucionalna akcija

672 Represivne akcije režima protiv pokreta kakav je recimo *Otpor* u Srbiji, legitimirane su na bazi jednostavne činjenice da je Milošević dobio vlast na demokratskim izborima, te da revolucija protiv režima u principu znači kršenje volje naroda.

zaobilazi i jedno i drugo: i demokratske institucije i većinsku volju naroda iskazanu na izborima.<sup>673</sup> Ona se rukovodi načelom "slaba država - jako civilno društvo", ali praksa razvijenih demokratija govori upravo suprotno: civilno društvo najjače je upravo u snažnim i stabilnim državama.<sup>674</sup> Naravno, ovo je isuviše kompleksno pitanje<sup>675</sup> da bi bilo obrađeno u ovom tekstu, ali je značajan, ako ne i ključni teorijski argument protiv *Fondacije*. Smilja Avramov je poopstila ovaj argument smještajući *Fondaciju* u širi kontekst transformacije političkog upravljanja koji se događa u savremenom svijetu. Ona smatra da nevladin sektor pretenduje da postane faktor globalne vladavine i "postepeno, kroz slabljenje i razaranje država, pruži legitimitet globalnoj vladavini."<sup>676</sup> Koncept politike radikalno se mijenja jer se suverenost prebacuje s parlamentarnih tijela na privatne organizacije. Kako smo već rekli to se odnosi ne samo na male države, već i na same SAD. Jedna od stalno ponavljanih optužbi koju republikanci upućuju na račun Sorosa je tvrdnja da on, kroz zahtjev da se Amerika podvrgne *Novom svjetskom poretku*, radi na desuverenizaciji SAD.<sup>677</sup>

U ovako otvorenom smislu, kako se pojavljuje u političkom dijelu Soros-agende djelovanje Sorosa i *Fondacije* po pravilu se posmatra kao konspirativno, sa ciljem da se legitimne narodne vlade zamjene kooperativnim kvilinskim režimima.<sup>678</sup> Manje je, međutim, providna njegova izvedba u finasijskom aspektu agende *Novog svjetskog poretka*. Ona je opet jednako značajna zato što je neophodni prethodni uslov političke strukture *Novog svjetskog poretka*, a osim toga mjesto konsenzusa planetarnih elita. Odatle

---

673 S. Avramov, op.cit., str.173.

674 S. Avramov, op.cit., str.277.

675 Recimo, *Fondacija* se brani pozivanjem na faktičko stanje u kojem „volja naroda“ predstavlja samo puku himeru u jednom zatvorenom duštvu u kome režim ima i koristi sva sredstva kreiranja javnog mnijenja i masovne indoktrinacije. U takvoj situaciji glas nezavisne slobodne manjine, iako manjinski, zapravo jeste stvarna volja naroda.

676 S. Avramov, op.cit., str.295.

677 Rachman Gideon, *George Soros and Glenn Beck* [*Financial times*, Nov. 19, 2010.].

678 Često se Soros dovodi u kontekst „proizvođenja“ revolucija i „događanja naroda“ po modelu Gene Sharp-a. Kontraverzna veza koja navodno postoji između Sorsa i pokreta CANVAS, popularna je internetska storija na temu kako centri moći mogu naručiti „demokratsko“ rušenje narodne vlasti, ukoliko ona nije kooperativna s interesima određenih centara moći. Kao što je poznato, CANVAS [Centre for Applied Nonviolent Action and Strategies] je organizacija specijalizovana za obuku aktivista za tzv. „nenasilne revolucije“. Naročito je bila aktivna u „arapskom proljeću“. Osnivač CANVAS-a je Srđa Popović, jedan od pokretača *Otpora* u Srbiji. S obzirom na dokazivu konekciju Sorosa s *Otporom* iz tog vremena, lako se pravi konekcija i sa djelovanjima CANVAS-a. Inače, prevod kulturne knjige Sharp-a, *Od diktature do demokratije*, na srpski jezik finansirala je FREEDOM HOUSE koju, kao jedan od zlatnih donatora, tzv. *Freedom Champions* [<http://www.freedomhouse.org/content/our-supporters>], potpomaže Soros. Izdavač je udruženje *Gradanske inicijative*, koju takođe finansira Soros [<http://www.gradanske.org/page/about/sr/donors.html>]; a odgovorni urednik Miljenko Dereta. Knjigu/priručnik CANVAS-a, *Nenasilna borba u 50 tačaka – Strateški pristup svakodnevnoj taktici*, izdao je 2007.god., naravno *Samizdat B92*, a urednik je Veran Matić. Sorosevska linija je dakle eksplicitna. Uopšte je nesumljivo da je model nenasilne revolucije načelno kompatibilan djelovanju *Fondacije*, kao njen udarni dio, bez obzira koliko ta konekcija realno postojala i bila dokaziva.

ljeвица izvodi zaključak u ujedinjenju planetarnog buržuja protiv radništva, a desnica o zavjeri finansijskih oligarhija protiv vrijednih naroda svijeta.

Ukratko, radi se o sljedećem. Kao jedan od odgovora na svjetsku ekonomsku krizu finansijski moćnici promovisali su formiranje neke vrste svjetske *Centralne Banke*, i raspravljao se o ideji uvođenja regionalnih valuta, a u perspektivi i jedinstvene svjetske valute. U jednoj od mjera koje je G20 razmatrala, globalna valuta, koja bi zamijenila dolar, vrlo je intenzivno analizirana.<sup>679</sup> Andrew K. Marshall<sup>680</sup>, sa *Instituta za istraživanje globalizacije* iz Montreala, tvrdi da je G20 još 2009. godine odlučila da isforsira mehanizam *specijalnih prava vučenja SDR*. Odlučeno je, naime, da se „podrži opšta alokacija SDR“ u iznosu od 250 milijardi dolara. Time je, prema pisanju britanskog magazina *The Telegraph*, praktično dala ovlasti IMF da štampa novac bez kontrole bilo kog suverenog tijela.<sup>681</sup> To je samo prvi korak u izgradnji svjetskog finansijskog poretka. Sljedeći korak je *Odbor za finansijsku stabilnost*, koji bi predstavljao regulatorni organ na svjetskom nivou, što zapravo jeste jednako *Svjetskoj centralnoj banci*. To su sve standardni prijedlozi svjetske elite, koji su, usljed krize sada ubrzani. Očigledno se tu radi o nekoj vrsti novog „*Bretton Woods*“ sporazuma, kako je to eksplicite rekao tadašnji britanski premijer Gordon Brown.<sup>682</sup> Ključna stavka u tim namjerama je da se „reformiše IMF kako bi postao svjetska banka koja nadzire svjetski finansijski sistem“. Opisujući vodeća načela novog *Bretton Woods*-a, on eksplicitno navodi transparentnost, zdrav bankarski sistem, odgovornost, integritet i globalno upravljanje. Kao srž problema on definiše loše, neodgovorne i kockarske kreditne politike, te neodgovorne vlade. Da bi se to spriječilo, neophodne su nam mjere poput „prekogranični nadzor finansija, zajednički, globalni računovodstveni standardi i regulative ... a ne neodgovorno riskiranje.“<sup>683</sup> Ako pogledamo ova rješenja, ona su prekopirana agenda Sorosa za novi svjetski finansijski poredak.

Jedna vrlo značajna stvar na kojoj se sve više insistira je i pojava svjetske valute. Svojevremeno je *Ekonomist* otišao tako daleko da predloži i ime za svjetsku valutu – *Phoenix*, i predvidio 2018. kao godinu njegovog pojavljivanja.

679 Tu ideju podržava i Rusija, koja je na G20 sastanku sugerisala SDR kao prirodnu opciju, a snažno je podržala i *Centralna banka Kine*, zabrinuta za vrijednost svojih, najvećih na svijetu, rezervi u dolarima usljed moguće američke devalvacije.

680 Marshall Andrew Gavin, *The Financial New World Order: Towards a Global Currency and World Government* [http://www.mondialisation.ca].

681 Ambrose Evans-Pritchard, *The G20 moves the world a step closer to a global currency* [*The Telegraph*, April 3, 2009]; vidjeti takođe: *UN backs new global currency reserve* [*The Sunday Telegraph*, Mart 29., 2009]; Anderlini Jamil, *China calls for new reserve currency* [*The Financial Times*, Mart 23., 2009]; Goyal Ashima, *Is world ready for a global currency?* [*The Economic Times*, April 3., 2009]; Agarwala R., *SDR should become the global currency* [*The Economic Times*, April 3., 2009]. Zajedničko za ovdje navedene tekstove je da bez izuzetka vide SDR kao nukleus buduće svjetske valute, potpuno u skladu s onim što promoviše Soros.

682 Robert Winnett, *Financial Crisis: Gordon Brown calls for "new Bretton Woods"* [*The Telegraph*, October 13, 2008].

683 Brown Gordon, *Out of the Ashes* [*The Washington Post*, October 17, 2008].

vanja.<sup>684</sup> Kao predkorak za to zamišljen je koncept regionalnih valuta poput evra, ali ne samo evra. Naročito je značajno stvoriti zajedničku regionalnu valutu za veliko tržište Azije i, takođe, naftnog Perzijskog zaliva, Afrike te Južne Amerike. Time bi se praktički eliminisale nacionalne valute. Jedan argument za to, koji je i sam Soros agresivno forsirao, je izrazita nestabilnost na tržištu špekulacijama valutama. Iako je sam Soros virtuoz i pravi genije u ovoj oblasti, vidjeli smo da on insistira da je to najrizičniji sektor međunarodnog finansijskog sistema, koji treba radikalno ograničiti i u krajnjem ukinuti. Eliminacija nacionalnih valuta pojavom jedinstvene multinacionalne svjetske valute, elegantan je i jednostavan način da se to uradi. Šta to zapravo znači? Prije svega to da vlade gube mogućnost da upravljaju monetarnim sektorom na vlastitoj teritoriji. Prema ovoj koncepciji „monetarni nacionalizam“ je jedan vid anahronog suvereniteta, inkompatibilan s globalnim tržištem.<sup>685</sup> Još jedan važan argument je da bi se time zapravo najviše pomoglo onim slabijim i manje stabilnim ekonomijama, koje bi vezivanjem za globalnu valutu dobile neophodnu stabilnost svog fiskalnog sistema. Ako se prisjetimo Sorosevog koncepta odbrane evra, lako je uočiti potpunu kompatibilnost argumentacije koju u ovoj analizi sumira A.Marshall. Evro zona je model ujednjenog finansijskog prostora, a EU model političkog ujedinjenja koje ga nužno prati. Poenta je da se vlade država moraju odreći svog ekonomskog suvereniteta u monetarnom i finansijskom aspektu. Kao i u slučaju Evrope, redoslijed koraka je od slobodnog tržišta, prema slaboj političkoj uniji, pa prema jedinstvenoj valuti i jedinstvenoj monetarnoj zoni [Centralna banka], te na kraju ka jakoj političkoj uniji.

Sumiranje ovih prijedloga neminovno postavlja pitanja poput onog kome bi *Svjetska centralna banka*, koja nužno prati svjetsku valutu, a koja bi imala takve eneormne moći koje proizilaze iz upravljanja planetarnim finansijskim, bila odgovorna? Očigledno: Novi svjetski finansijski poredak je samo aspekt *Novog svjetskog poretka*. To znači da onaj ko bude imao suverenost u piramidi *Novog svjetskog poretka* imaće moć i da gospodari tokovima novca. Iako jaka politička unija dolazi na kraju, ona jeste moć koja prožima sistem.

---

684 *Get ready for the phoenix* [The Economist; Vol. 306, Jan. 9., 1988; str. 9-10]. U tekstu se predviđa da će se pretkorak sastojati u nekoj vrsti “koktela” nacionalnih valuta, “poput SDR”!

685 Steil Benn, *The End of National Currency*. [Foreign Affairs, Vol. 86, Issue 3, May/June 2007; pages 83-96].

### 4.2.3. Multikulturalizam

"Ljudi su spremni boriti se za svog kralja ili za svoju zemlju ... Ali se neće mobilisati da bi podržali otvoreno društvo" [*Izazov novca*, str.113]<sup>686</sup>

Poseban aspekt Soros-doktrine predstavlja tema multikulturalizma, i njegovog pandana nacionalizma, i ta je polemika iz razumljivih razloga krajnje zaoštrena u pristupu narodnjačke desnice. *Fondacija* je finansirala veliki broj projekata koji imaju za cilj promovisanje multikultarnog društva.<sup>687</sup> Ta je kulturna politika očigledno kompatibilna i filozofiji otvorenosti i politici *Novog svjetskog poretka*. A formalno je iskazana u besmislenoj formuli "od teritorije k vrijednostima".<sup>688</sup>

Treba reći da koherentnu izvedbu multikulturalizma u Sorosevom izlaganju nije moguće pronaći u razvijenoj formi, bar u njegovim knjigama. Sam Soros na pojedinim mjestima govori o dvije vrste nacionalizma. Jedna, koja je civilizacijsko dostignuće revolucija 1848.godine, je produktivna, kulturna i u svojoj suštini predstavlja težnju za vlastitim izrazom. Kao takav, ovaj nacionalizam je prijateljski raspoložen prema takvim zahtjevima drugih nacija, i prirodno se uklapa u koncept *otvorenog društva*, predstavljajući "blagotvorni izvor raznolikosti".<sup>689</sup> Druga vrsta je primitivna, klaustrofobična i agresorska prema drugom. Ovaj nacionalizam je inkompatibilan sa idejom otvorenosti. Soros smatra da je za smjer kojim će se nacionalizam razvijati u tranzicionim zemljama, nakon raspada ideološki legitimiranih država, od

686 Činjenica da su ljudi spremni na enormne žrtve zarad svoje nacije i domovine, a istovremeno nemaju takav impuls prema ideji otvorenosti, govori da ta ideja nije ukotvljena u biću naroda, da je još uvijek isuviše apstraktna da bi imala onaj emocionalni naboj potreban da privuče energije ljudi. Parafrazirajući Marx-a možemo reći kako je jedan ideal stvaran [istinit] u onoj mjeri u kojoj se može nametnuti stvarnosti.

687 Jedan takav, po našem mišljenju kvalitetan projekat, je *Managing Multiethnic Cities in South Easter Europe* [Open Society Institute, Budapest 2010.] koji na bazi tri pilot projekt-grada, radi se o Osijeku, Tuzli i Novom Sadu, formira virtualni „multikulturni trougao“.

688 U nekoliko značajnih tekstova koji su se pojavili u zadnjih par godina filozof Časlav Koprivica kritikovao je ovakvu ideju multikulturalizma ne samo kao ideologiju, već ciljajući da pokaže njenu apsurdnost. Koprivica dokazuje apsurdnost programa "od teritorije k vrijednostima" na taj način što pokazuje da su svake vrijednosti "lokalno" ukotvljene. Stoga je cijela pozicija "od teritorije k vrijednostima" apsurdna. Argumentacija koju je formulisao Koprivica smjera da pobije doktrinu anacionalne otvorenosti kao takvu, njeno važenje kao pogleda na svijet, bez ulaženja u utilitarne motivacije koje eventualno mogu stajati iza nje. Stoga je ona važna na nivou načelne rasprave, za koju mi ovdje nemamo mjesta. Vidjeti npr: Koprivica Časlav, *O rodoljubivosti i umnosti. Mogućnost i neophodnost racionalnog opravdanja patriotizma* [Filozofski godišnjak, god.VII, br.7; Filozofsko društvo Republike Srpske, Banjaluka 2011.; str. 53-103]. Ova se vrsta argumenta može razviti i dalje u materijalističkoj formi. Naime, ako vrijednosti nisu moguće kao apstraktne, neteritorialne, vantradicionalne, već su uvijek utemeljene u nekom prostoru, podneblju i tradiciji, onda onaj ko gospodari resursima zemlje može provesti program "prevrednovanja" vrijednosti. On naravno nužno uključuje matricu duha samoporicanja, tj, antitradicije.

689 *Izazov novca*, str.155.

ključnog značaja uspjeh ekonomskih reformi. Ukoliko one urode plodom, refleksivna veza između blagostanja i pozitivnog nacionalizma će ojačavati i jedno i drugo. U suprotnom, ekonomska devastacija će ojačati rigidne nacionalističke pokrete.<sup>690</sup> U jednoj, za nas interesantnoj opaski, Soros kaže: "Slučaj Jugoslavije ilustruje bolje od ijednog drugog tvrdnju da se izbor svodi na šovinistički nacionalizam s jedne i gospodarski napredak s druge strane."<sup>691</sup> Međutim, veliko je pitanje koliko ovakva teorijska obrada uopšte odgovara sorosevskoj poziciji, premda nesumljivo proizilazi iz koncepta otvorenosti. Kako smo vidjeli u političkoj izvedbi ona je izraženo zapadnocentrična.<sup>692</sup> To naročito dolazi do izražaja u konceptu *Novog svjetskog poretka*, gdje se nacionalni osjećaji smještaju u područje "privatnog", a zaštita multikulturalnog poretka posmatra kao stvar vladavine prava.<sup>693</sup> Jasno je, i o tome se danas mnogo raspravlja, da određene civilizacijske matrice u ovoj vrsti poretka moraju da se prilagode tradiciji Zapada. Nema sumnje da ideja multikulturalizma, kao sociokulturni aspekt doktrine otvorenog društva, reflektuje neke ključne premise otvorenosti. Na primjer pogrešivost: kako je svaka ljudska tvorevina relativna, to je očigledno da u području kulture ne može biti govora o etnocentrizmu ili zahtjevu za superiornim statusom neke kulture, recimo Zapada. Pozapadnjačenje kao propozicija "kraja istorije" je nelegitimno, jer podrazumjeva više znanja nego što ga bilo ko, ko iznosi takav zahtjev, može imati. Osim toga, ideja globalizovanog tržišta je očito "svjetska" – ono obimom mora obuhvatiti sve nacije i narode, sve kulture. Stoga nema sumnje da multikulturalizam prirodno ide u agendu otvorenosti.

Konzervativna i narodnjačka pozicija po pravilu pripisuje Sorosu doktrinu multikulturalizma i smatra ju kao ideologiju koja je, kao i svaka druga ideologija, u službi jednog manje ili više reflektovanog interesa. Pojedinci i organizacije koji u okviru svog društva negiraju nacionalno-patriotsku poziciju, svjesno ili nesvjesno stavljaju se u službu tog interesa. Zaključak je, prema ovoj teorijskoj konstrukciji jasan: rastakanje nacionalne kulture i patriotske svijesti jeste preduslov za podršku *Novom svjetskom poretku* "odozdo", a istovremeno to znači i stvaranje masa koje više nisu spremne da brane vlastite nacionalne kulturne vrijednosti, pa prema tome i materijalne, zemlju. Čak se ide tako daleko da se patriotski osjećaji stigmatiziraju kao antihumani, anticivilizacijski anahronizmi. Kampanja ide do toga da pouu- nutruje osjećaj krivnje, nacionalne krivice za određene, s istorijskog stano-

---

690 *Podrška demokraciji.*, str.68-69.

691 *ibid.*, str.81.

692 „Prava rješenja moraju varirati od jedne zemlje do druge; zapadna demokratija nije jedini mogući model. Ipak, moraju se poštovati neka univerzalna načela slobode i ljudskih prava, uključujući slobodu govora i udruživanja, i odnos prema manjinama i manjinskim mijenjima.“ [O *globalizaciji*, str.43.]

693 Karakterističan primjer je brošura *We are ...* [Open Society Institute, New York 2008], koja pojam „Britanac“, „Mauritanac“ itd., tretira kao pitanje legislative, čisto pravnu kategoriju koja se ozbiljuje ukidanjem pozitivnopravne diskriminacije u datoj državi.

višta sporne i još nedovoljno istražene događaje. Racimo, kampanje "suočavanja s prošlošću", "tranzicione pravde", "nacionalne katarze" ili XY-*ungelost*, samo su neki od bezbrojnih primjera te vrste, koji, bar na prostoru Srbije i BiH, već dugo imaju razmjere orkestrirane antipatriotske kampanje za nametanje kolektivne odgovornosti. Ko želi da se konkretnije upozna s obimom, sadržajem i metodama ove kampanje „proizvodnje“ svijesti može da uporedi sadržaje internet prezentacija/sajtova organizacija koje smo gore naveli kao karakteristične i udarne ispostave *Fondacije*.<sup>694</sup>

#### 4.2.4. Teorije zavjere: *Masoni, Illuminati, Trilaterala, Bilderberg* itd.

Jedna od čestih i naročito popularnih optužbi vezanih za Sorosa i ulogu *Fondacije*, odnosi se na različite vrste teorije zavjere. To je jedna od tipičnih konstrukcija koja se susreće u antiSoros kampanjama i s lijeve i s desnice, naročito onim radikalnim. Ove su naracije prije svega motivisane "mistikom" same figure Sorosa, a može se napraviti i laka kvaziteorijska konekcija sa Sorosevim jevrejstvom i motivom apstraktne cionističke države "Planetarnog Jevrejina" i *Jewish Conspiracy*.<sup>695</sup> Usljed oskudnosti podataka i kontaminiranosti informacija, praktično je nemoguće tretirati ove priče bilo kakvom iole adekvatnom naučnom metodologijom, i one spadaju više u područje konspirologije, nego ozbiljne društvene nauke. Ipak, mitovi o tajnim zavjerama tajnih društava su u tolikoj mjeri opšte mjesto antiSoros pristupa da ih je neophodno barem ukratko navesti. Inače, oni su naročito popularni na našim prostorima, gdje čitava armija kvazieksperata, ali i ozbiljnih magazina, na dnevnom nivou fabrikuje tekstove o masonske zavjeri, "svjetskoj vladi u sjeni", tajnim društvima, *Bilderbergu* itd, itd. U svim takvim teorijama zavjere tajnih društava Soros je uobičajan lik, jer je, ako ni po čemu drugom a ono po svom bogatstvu, logičan član i više ga je nego lako svrstati. Osim toga, s obzirom da se "tajna društva" po pravilu povezuju s konceptom svjetske vlade i vladavine bez [formalne i zvanične] vlade, "državnik bez države" je odličan kandidat za takvo svrstavanje. Međutim, ono što se na ovom pitanju može s relativnom sigurnošću reći jeste samo to da George Soros po

694 Tako je npr. *Helsinški odbor za ljudska prava* Sonje Biserko objavio u godišnjem izvještaju 2008. jedan tekst koga se ne bi postidjela ni nacistička mašinerija: spisak 57 „nacionalističkih“ profesora i asistenata sa beogradskog Univerziteta koji moraju biti pozvani na „odgovornost za svoje delovanje“, a njihovi radovi „cenzurisani“.

695 Sam Soros je jednom prilikom rekao da „Ako je ikada postojao čovjek koji se može uklopiti u stereotip cionističke svjetske zavjere, onda je to on sam.“ [*Sydney Morning Herald Interview*, Nov.15, 1997]. Dolijeva ulje na vatru činjenica da su u gotovo svim ispostavama *Fondacije*, vodeći ljudi Jevreji, od Aryeh Neier -a, kao šefa krovne organizacije, do Sonje Liht u Srbiji ili Jakoba Fincija u BiH.



svemu sudeći zaista jeste u nekoj verziji bio uključen u rad *Bilderberga*.<sup>696</sup> I samo to. Ostalo je, bar po našem mišljenju, nagađanje. U kojoj mjeri i kojim intenzitetom je on učestvovao u radu *Kluba*, to nije moguće reći sa sigurnošću, kao što sa sigurnošću nije moguće definisati agendu te organizacije, ako je ova uopšte ima. Imajući u vidu pojedine segmente doktrine koju Soros izlaže, a naročito njene političke implikacije, ne može se osporiti visok stepen koincidiranja te doktrine s onom slikom svijeta koju javnost uobičajno pripisuje pojedinim moćnim tajnim i polutajnim društvima, a naročito *Bilderberzima*. Sve velike teme koje su navodno u programu *Kluba* – od EU integrisanja, NATO-a, a naročito ideja globalne vlade<sup>697</sup>, jasno su i nedvosmisleno i dio Soroseve vizije svijeta. S obzirom da je ovo materija o kojoj se može samo nagađati, mi ćemo se zadržati na nekoliko uobičajenih primjera tog tipa, koje se najčešće susreću. Ko je više zainteresovan za tu priču, lako može na internetu pronaći nepregledan material iz ovog žanra.

Sama argumentacija koja prati konstrukcije o ulozi Sorosa u polutajnim društvima ima različite forme, a u principu je ista kao i u prethodnim izvedbama argumenta, s tim da se mijenja akcent. Umjesto da se vide kao subjekt okupacije planetarnih resursa, ovdje se tvrdi da su međunarodne institucije instrumentalizovane od strane Sorosa i grupe njemu sličnih multimilijardeira, koji predstavljaju "vladu u sjenci", koja pretenduje da rukovodi planetarnim prirodnim i ljudskim resursima. Sorosevo plediranje za "planetarnim institucijama kontrole" očigledno je inspirativno za ovakve priče.

Prema jednoj verziji ovog argumenta Soros je javni eksponent moćnijih krugova koji stoje iza njega. Njegovi protivnici prišili su mu epitet „hit-man“ [„front-man“, „point-man“], koji radi za velike igrače iza scene.<sup>698</sup> U zavisnosti od izvedbe ovog argumenta različiti autori vide različite centre moći koji stoje skriveni u sjenci. Neke od njih smo već spomenuli u prethodnom izlaganju. Tako je jedna od tipičnih tvrdnji tog tipa teza da je Soros perfidni

---

696 Ali čak ni to ne može da se tvrdi s 100% sigurnošću. Po svemu sudeći on je povremeno učestvovao na sastancima [kao što je poznato lista učesnika se pravi za svaku godinu], ali frekvencija učešća nije posebno intenzivna. Npr., prema listi za godišnji sastanak *Bilderberga* 2013., koju je objavio *dailyMail*, Sorosevog imena nema na listi zvanica. S druge strane na listi koju je objavio John Deverell, Soros je naveden kao učesnik sastanka 1996 [*Vast array of international VIPs talk things over at secretive Bilderberg '96 in King City; The Toronto Star*, 31 May 1996]. I tako bi se moglo do u nedogled. O učesnicima bilderberg sastanaka može se informisati na <http://www.bilderbergmeetings.org>. Prema tom izvoru, Soros nije u sastavu *Borda*, a učestvovao je na konferencijama samo povremeno. Još jednu, po našem mišljenju dobro potkrepljenu evidenciju, sa šemom konekcije dala je Ahley Lutz u tekstu *Bilderberg Group's Connection to Everything in the World* [*Bussiness Insider*, june 12, 2012], koja takođe posmatra Sorosa kao istaknutog člana.

697 Npr: Gideon Rachman, *And now for a world government* [*The Financial Times*, Dec. 8, 2008]. Autor je redovni učesnik bilderberških sastanaka, a u više nastupa u javnosti opširno je zagovarao ideju svjetske države.

698 Rivas Hector A., *George Soros: Hit-man for The British Oligarchy* [u: *Your Enemy, George Soros*, LaRouche, Virginia 2008], str.2.

“igrač” za prljave poslove Rothschild-a<sup>699</sup>, koji su mu i omogućili da startuje na finansijskim tržištima.<sup>700</sup> Soros je *public face* ili *visible face* Rothschild bankara. Druga tipična izvedba je da Soros radi za “britansku aristokratiju” i kuću *Windsor*, ili navodni aristokratski *Club of Isles*.<sup>701</sup> Finansijski centar interesa ove stare aristokratije je, još od XVII vijeka, londonski *City*, mjesto gdje je Soros započeo svoju karijeru. Često se u kontekstu “teorije zavjere”, u njenoj verziji koja Sorosa posmatra kao eksponenta “britanske finansijske oligarhije”, ukazuje na činjenicu da je jedan od ekskluzivnih klijenata *Quantum Fund-a* kraljica Elizabeta II. Napad na italijansku liru ranih 1990-tih finansiran je novcem londonskih kraljevskih bankara.<sup>702</sup> Poput gusara koji su u prethodnim vijekovima gusarili za *Krunu*, Soros je viđen kao “savremeni pirat” koji napada imetak drugih država iz svoje gusarske centrale na Kanarskim otocima. Jedna specifična tvrdnja koja se pojavljuje u ovoj verziji argumenta je vezana za činjenicu da je *Quantum Fund* registrovan na Holandskim Antilima. To se obično povezuje s poreskim olakšicama “porskog raja”, ali neki autori su skrenuli pažnju na još jednu prednost koju daju Karibi: mogućnost da identitet investitora uključenih u fond ostane skriven. Naime, američke revizorske i kontrole institucije nemaju zakonsku mogućnost da traže objavljivanje sastava nerezidentnih fondova. Ovo je očigledno u kontradikciji s Soroševim zalaganjem za oštre mjere nadgledanja fi-

699 Van Helsing Jon, *George Soros and the Rothschilds Connection [Secret Societies and their Power in the 20<sup>th</sup> Century]*, EIRNA study Derivatives.

700 Navodno je svoj početni kapital Soros preuzeo od George Karlweiss-a, čovjeka koji je zadužen za *headhunters* aktivnosti kod Rotshilda. Isti je čovjek finansirao i određene krugove iz kriminalnog svijeta trgovine narkoticima, pa se Soros kampanja za legalizaciju droga, koju on vodi u zadnjih desetak godina u SAD, stavlja u kontekst moguće konекcije ovih interesa. [H.Rivas, op.cit., str.2] Ili, u drugoj verziji, prema kojoj je Britanska Imperija glavni svjetski trgovac narkoticima, i Sorošev nalogodavac, a on marioneta koja treba da obezbjedi legalizaciju droge na najvećem tržištu: američkom. [Peribikovskiy Alexandra, *Does Soros Have a Drug Problem?*; u: *Your Enemy, George Soros*, LaRouche, Virginia 2008, str.6-9]. Ista konekcija pravi se i sa antiBush kampanjom i ratom u Avganistanu: Avganistan je veliki proizvođač narkotika. Soros podrška obaranju talibanskog režima prouzrokovana je njihovom zabranom na proizvodnju hašiša. Soros je u više navrata u novije vrijeme optuživan za blisku povezanost s trgovinom drogom. Njegova kampanja za legalizaciju lakih droga u kombinaciji s činjenicom da je QF registrovan na Karibima, mjestu gdje se vrši pranje mnogo novca različite vrste prljavosti, lako se spajaju u optužbu. Sumnju u porijeklo njegovog novca i nezvaničnu optužbu da taj novac dolazi iz poslova s drogom, izrazio je čak i *House Speaker* Dennis Hastert, [C.Kincaid, op.cit.]. Još skandaloznija tvrdnja je da je Soros svoj početni kapital, famozni “prvi milion”, stekao na nesreći svojih mađarskih jevreja za vrijeme nacističke okupacije, tako što im je prodavao izlazne vize u zamjenu za njihovo bogatstvo. Sam Soros u više navrata opisuje svoju i naročito ulogu svog oca za vrijeme okupacije, i naglašava kako su u toj “far-from-equilibrium” situaciji sva “pravila bila suspendovana” i ostaje samo borba za opstanak. Njegov položaj bio je relativno obezbjeđen na osnovu činjenice da mu je otac obezbjedio lažni identitet. On ne negira svoju umješanost u te poslove i ima isto objašnjenje kao i za svoje finansijske spekulativne aktivnosti: “da ja to nisam uradio to bi se i tako dogodilo: uradio bi to neko drugi”. [Intervju za: Kroft Steve, *60 minutes* CBS TV, 20. decembar 1998] H. Rivas izvodi još jedan zaključak relevantan za “teoriju zavjere” prema kojoj je Soros “sluga” velikih meštera iza scene: “Njegov otac je, za vrijeme nacističke okupacije naučio svog sina kako da služi svoje gospodare.” [H.Rivas, op.cit., str.5]

701 W.Engdahl, op.cit., str.55.

702 H. Rivas, *George Soros: Hit-man for The British Oligarchy*, str.5.

nansijskog poslovanja, ali ipak, njegov fond koristi takve metode da zaštititi identitet svojih investitora.<sup>703</sup>

Konkretno posmatrano priče o zavjeri superbogatih, i smještanje Sorosa u taj kontekst, inspirisane su podozrenjem koje izaziva Soroseva radikalna kritika nacionalne države i koncentrisanje djelovanja *Fondacije* na neformalne kanale. Upadljivo je, kako smo vidjeli, naglašavanje Sorosa da se suverenitet, ne samo svih drugih država, već naročito i SAD mora redukovati u korist *Novog svjetskog poretka*. On čak otvoreno govori o prirodnom obrtanju odnosa moći od suverenosti naroda ka "sve većoj dominaciji globalnih finansijskih tržišta i multinacionalnih korporacija".<sup>704</sup> Argument kojim on podržava evropske integracije je da su tu "sve nacije u manjini".<sup>705</sup> Poenta ovih zalaganja je da se čak i SAD, tj. njeni superiorni ekonomski, vojni i drugi kapaciteti uzurpiraju od strane skrivenih centara moći iza scene.<sup>706</sup> Jasno je da su ovakvi teorijski nazori, u kombinaciji s mitologijom Sorsa, više nego pogodno tlo za najmaštovitije konstrukcije, pojačane nevjerovatnim uspjehom Sorosevih finansijskih kockanja, koja teško mogu biti prihvaćena tek tako, pa se onda iza njih često traže prozaičnija opravdanja iz ranga teorija zavjere. Često se kao pozadina Sorosevih finansijskih uspjeha navodi sprema četiri glavna centra moći: Rothschild familija, Britanska aristokratija, CIA i ključni igrači *Wall Street*-a naročito *Citibank*.<sup>707</sup> Časopis *Borba* je svojevrmeno tvrdila kako iza aktivnosti Sorosa i *Fondacije* u Jugoslaviji stoji CIA.<sup>708</sup>

Imajući u vidu u prethodno napomenut odnos Sorosa prema Gorbachevu, te njegovu užurbanu i strasnu aktivnost u period raspada SSSR-a, vrlo je interesantna ocjena hipoteze, koju je u spisu *Tajna svjetska vlada*<sup>709</sup>, inače tipičnom spisu ovog apokaliptičnog žanra, iznio Oleg Platonov. Hipoteza je da je sam Gorbachev tek jedan projekt "vlade u sjeni" i njenih isturenih odjeljenja – *Trilaterale*, *Bilderberga* i drugih. Njegov zadatak bio je razgradnja SSSR-a, a razlog za to je što je sovjetska moć bila najveća prepreka formiranju svjetske vlade i *Novog svjetskog poretka*. Slična se teorijska konstrukcija primjenjuje i na druge prostore širom planeta, pa tako i na naš. Kao ilustraciju možemo uzeti kampanju koju su u junu 2013. godine povelili beogradski magazini *Geopolitika* i *Nedeljnik*, objavivši seriju senzacionalističkih tekstova na temu *Bilderberga*. Jedna od teza, koju je iznio Domenico Moro, autor vrlo popularne knjige *Club Bilderberg* je da je ta organizacija direktno involvirana u raspad SFRJ, ali i u antisrpsku kampanju tokom de-

---

703 W.Engdahl, op.cit., str.56. Premda je ova tvrdnja važila u ranijem periodu, za zadnju dekadu postojanja QF ne važi i fond je transparentan po tom pitanju.

704 *O globalizaciji*, str.7.

705 *Izazov novca*, str.156.

706 L.Bernstein, op.cit, str.9.

707 EIR Special Report, *The True Story of Soros the Golem*, 1997.

708 *Borba*, br.75.; Beograd, 16. Mart 1995.

709 Platonov Oleg, *Tajna svjetska vlada* [Alterra, Beograd 2001], str.42 idalje.

vedesetih.<sup>710</sup> Takođe, u istom tekstu se tvrdi da *Bilderberg* stoji iza projekta stvaranja EU, ali i sadašnjih zahtjeva za snažnijom integracijom, sa potpuno istim argumentima kao kod Sorosa. I Daniel Estulin, autor poznatog bestseler a *Bilderbergu*, Sorosa navodi kao aktivnog člana *Kluba*. On direktno optužuje Sorosa i Rockefellera za rušenje Jugoslavije i taj projekt pripisuje agendi *Bilderberga*. Argumentacija je standardna: Srbija, Hrvatska i ostale republike bivše države pojedinačno su laka meta za međunarodne finansijske oligarhe, za razliku od bivše zajedničke države koja je mogla da pruži ozbiljan otpor. Argumenti kojima se to potkrepljuje upadljivo su identični onima koje smo vidjeli kod Sorosa i u prethodno skiciranoj kritici Sorosa iz tabora desnice. Međutim, iz ovih argumentacionih koincidencija razni mitomani konstruišu najmaštovitije ksenofobne vizije, pretvarajući cijelu ovu temu u pravu petparačku parodiju, o kojoj je postalo nemoguće voditi iole ozbiljnu polemiku.<sup>711</sup> To je postala karakteristična top-tema za intelektualne salone i kafane, naprosto zato jer se mnogobrojne aluzije, kvazipodaci, poluinformacije i indicije, koje su razasute po *netu* tako lako spajaju u teorije. Ne ulazeći u to što ovu hrpu podataka vjerovatno nije moguće povezati u dokazivu teorijsku poziciju, ipak treba uzeti za ozbiljno da nema sumnje da postoje snažne koincidencije između doktrine koju Soros propagira, praksi koje preko *Fondacije* i drugih organizacija provodi, i programa, ciljeva i agendi koje se pripisuju *Bilderberzima* i sličnim organizacijama. Ovdje ćemo postupiti pametno i zadovoljiti se takvim jednim opštim nabačajem.

Takva distanca potrebna je naročito u svjetlu činjenice da se slične "teorije zavjere" vrlo često proširuju do neslučenih megakonstrukcija o projektu *Vrlog Novog Svijeta*, a koje dokazuju samo to da ljudska mašta zaista nema granice. Kao i ostala literatura tog tipa, ona polazi od nekih provjerljivih, i obično opštepoznatih, notornih činjenica nad kojima se onda izvode najrazličitije nadogradnje. Činjenica da se prvi dio argumentacije lako provjerava, i po pravilu je očigledno istinit, a da je drugi dio praktički apsolutno neprovjerljiv, ovim literarnim strategijama daje privlačnost "neoborivih teorija". Stoga one, u skladu s Popper-ovim rigorom, predstavljaju beletristiku ali ne i naučnu literaturu. Metodski postupak na koji se ova strategija oslanja je "poznati po plodovima": ako neko tvrdi to-i-to, a posljedice su te-i-te, onda je njegova namjera zapravo ta-i-ta. Standardna tema ovog žanra je recimo hipoteza prema kojoj je svjetska ekonomska kriza namjerno izazvana od strane mračnih elita da bi se na bazi krize legitimiralo i lakše

710 *Bilderberg grupa je razbila Jugoslaviju* [Nedeljnik, br.75; 20-27. Jun 2013, str.20-23]; *Vladari svijeta i krstaški kapitalizam* [Nedeljnik, br.75; 20-27. Jun 2013, str.24-28]; *Šta je odlučila svjetska vlada* [Geopolitika, br.64, jun-jul 2013., str.18-22].

711 Do koje mjere to može da ide ilustrovaćemo samo jednim primjerom: izvjesni Xavier Lerma tvrdi da je Soros učestvovao na sastanku *Bilderberga* 2012., a činjenica da Soroševog imena ipak nema na listi zvanica nimalo ga ne zbunjuje: "I don't see Soros' name on there but who can really trust them to include everyone posted on their website?"

sprovelo čvršće institucionalno nadnacionalno povezivanje<sup>712</sup> u nekoj vrsti planetarnog orvelovskog poretka. Ako uzmemo argumentaciju koju Soros koristi da opravda stvaranje *Novog svjetskog poretka*, ili njegovu podršku snažnijoj integraciji EU ka "Sjedinjenim državama Evrope", paralelu je više nego lako napraviti. Kriza je okidač za željenu političku reformu koja se kasnije refleksivno razvija. Pojedini tekstovi u žutoj štampi idu čak tako daleko da tvrde kako je teroristički napad 11/9f isceniran u iste svrhe.<sup>713</sup> Opet, ako pogledamo način na koji Soros razvija argumentaciju za *Novi svjetski poredak* iz kritike odgovora na napad kome je pribjegla administracija G. Bush-a, paralela je više nego lagana i očita. To ipak, naravno, ne znači da je u bilo kom aspektu istinita i potreban je sasvim proizvoljan metodološki skok da bi se te premise povezale u zaključak. Karakteristično je da se takvi skokovi u slučaju Soros tako često prave. Još jedna karkateristična optužba iz ovog spektra, je da Soros i pojedina tajna društva, intenzivno rade na smanjenju broja stanovnika na planeti. Tako se forsiranje prava na abortus, LGBT kampanja<sup>714</sup>, opšti udar na tradicionalnu porodicu, propagiranje prava na eutanaziju, itd, vide kao segmenti ovog specijalnog rata za depopulaciju planete, naročito istoka.<sup>715</sup> Zajednička namjera ovog "maskiranog hitlerizma" tajnih "istrebitelja" je svesti stanovništvo planete na "zlatnu milijardu".<sup>716</sup> Ako pogledamo demografske "plodove" tranzicije, nema sumnje da su mnoge od država bivšeg *Varšavskog pakta* doživjele pravu depopulaciju. Nema sumnje ni da su mnoge od politika *Fondacije* u tim zemljama potencijalno, poput podrške *Gay Parada* i kampanja za prava homoseksualnih brakova, lako spojive u teoriju zavjere.

Posebna grana žanra je nastala na uvođenju ovih konstrukcija u kvazi-religijske narative, u kojima se govori o istoriji kao borbi između Dobra i Zla. Soros, kao i eventualni "tajni mračni krugovi" kojima pripada, predstavlja ju se kao jurišnici Zla. Jedan karakterističan tekst koji govori o "mesijanskom" ratu ovih "zlih sila" protiv Rusije ima naslov *George Soros – mr. Lucifer*.<sup>717</sup> Između ostalog, autor ukazuje, ni manje ni više, na činjenicu da Soros tako vješto mijenja svoje uloge-karaktere, od špekulanta do filantropa, baš "kao što to Lucifer radi." I opet, baš kao što to rade nečastive sile, on i *Fondacija*

---

712 Rachman Gideon, *A Now for a world Government* [Financial Times, december 8, 2008]. Vidjeti npr: *Planira li Bilderberška skupina ekonomsku Depresiju?* [Nexus, br.36. juni 2009.].

713 Naravno, i čitav niz drugih nesrećnih događaja, poput Fukushime. Oni zaista postavljaju pitanje internacionalnog nadgledanja i kontrole. Jedna interesantna paralela je koincidencija između katastrofe u *Chernobil*-u 1986. i raspada *Sovjetskog saveza* par godina kasnije.

714 Trifković Srđa, *Eastern Europe vs the Open Society* [Chronicles.org, 10.11. 2010.]; Trifković Srđa, *George Soros, Postmodern Villain* [Chronicles, Feb.2004].

715 Trifković Srđa, *Soros i njegovi janičari* [Novi školski poredak, Legenda, Čačak 2005]. Upadljiva je činjenica da je Pravoslavna Crkva, u svim pravoslavnim zemljama poskomunističke Istočne Evrope, izrazita meta propagatora otvorenosti.

716 V.Dimitrijević, *George Soros – veliki meštar svih hulja*.

717 Butler Vera, *George Soros – mr. Lucifer* [Free Republic, September 2002.].

tek sekundarno žele da novčano profitiraju na nasrećnicima tranzicije – njihov pravi cilj je okupacija duša [“naročito mladih”] unesrećenih naroda. Kako se to radi? Recimo kupovinom udžbenika za škole. *Soros realizam* i slične strategije *Fondacije* dobijaju tako sasvim novu funkcionalnu ulogu. Vidimo da se i ove paranoidne konstrukcije takođe oslanjaju na argumente koje smo prethodno analizirali, ali ih smještaju u specifično metafizičko ruho i diskurs teodiceje, uvodeći u priču čak i samog Antihrista. Imaju u vidu njihovu, lako razumljivu, popularnost, *de facto* efekat ovakvih naracija je to da su zapravo potpuno diskreditovalе mogućnost ozbiljnog bavljenja temom upletenosti Sorosa u neke šire mreže “polutajnih zavjera”, te njihov eventualni karakter i namjeru. Zapravo ovdje imamo karakterističan primjer postmodernog diskursa koji razara mogućnost kritike, ne time što ju pobija, već tako što kontaminira prostor pitanja ogromnom masom kvazinformacija, kvazipodataka, neprovjerljivih konstrukcija itd., u kojima je onda nemoguće razabrati ono stvarno. To takođe može biti pripisano Sorosevoj zavjeri, pa je on označen i kao “genije postmodernizma.”

### 4.3. Neoliberalni kontraodgovor

“He (G.Soros) is like Marx, only right”

Kompleksnost i nejasnost figure Sorosa i stvarne uloge *Fondacije* i njegovog angažmana preko nje, možda se najjasnije može sagledati u percepciji Sorosa kao, s jedne strane jurišnika nekontrolisanog neoliberalnog kapitalizma, kako to čujemo od njegovih osporavatelja sa ljevice, a istovremeno distanciranja od Sorosa nekih od najglasnijih neoliberala, praćenim njegovim optuživanjem za ljevičarstvo. Sorosevi protivnici iz neoliberalnog tabora često ga definišu kao globalnog socijaldemokratu. To je po pravilu usmjereno na njegovo insistiranje da slobodno slijeđenje vlastitog interesa potpuno ignoriše zajednički interes i potrebe koordinisanog donošenja odluka u uslovima globalne ekonomije. Međutim, ona je i šire postavljena tvrdnjom da Soros zapravo propagira neke vrste komunitarističkih društvenih koncepcija.<sup>718</sup> U tom kontekstu vrlo je zanimljivo pogledati *Curriculum* za *Political Science Department* na CEU. Ipak etiketa socijaldemokrate uz Sorosa je sporna iz prostog razloga što on ne predlaže bilo kakvu vrstu državnog ili javnog angažovanja u sferi preduzetništva, već je na strani *kontrole* a ne regulacije. Kada govori o zajedničkim vrijednostima pri-

---

718 Soros, *Communitarism and the Frankfurt School* [EI Report, vol.24., no.44., oct. 31, 1997].



marni interes je očuvanje kapitalističkog sistema. Tu nema govora o socijalnoj državi kao vrijednosti po sebi, već upravo o racionalnom interesu koji shvata da će gubitnici na tržišnoj utakmici osporiti sistem ukoliko socijalne razlike i pad standarda pređu kritičnu tačku. Ako već insistiramo da ga klasifikacijemo, možda je ponajbliže istini naoko paradoksalna formula kojom je kršten: "komunistički kapitalist" koji propagira "lijevi anti-socijalizam". Ona oslikava osnovni stav da je slobodno tržište svakako najbolji mogući vidi organizovanja ekonomske reprodukcije društva, ali da istovremeno ono nije savršeno te da mu, naročito u uslovima globalizacije, treba vantržišna kontrola. Osnovna ideja sorosevskog koncepta je da spoljna kontrola nadgleda tržište, a tržište sa svoje strane kontroliše političke i ekonomske vlasti. Obe ove karakterizacije, - i socijaldemokratski elementi u njegovom učenju, i "komunistički kapitalizam"; na meti su neoliberalnih oponenta. Ta je kritika takođe vrlo snažna i zasnovana, a za razliku od narodnjačke desnice, koja fokus polemike usmjerava na ideologizaciju filozofije otvorenosti i praktične posljedice proizašle iz toga, neoliberalna kritika polemše s teorijskim argumentima Soroseve doktrine, prije svega u dvije ravni: epistemo-loškom i metodskom<sup>719</sup> s jedne strane, i političkoteorijskom s druge.

---

719 S obzirom da Soros nije profesionalni naučnik ne čudi da postoje mnoge metodološke manjkavosti u njegovim teorijama. Prije svega, lako je detektovati određene nekonzistentnosti, pa i konfuznosti u samoj njegovoj filozofskoj poziciji. S pravom se može reći da njegova teorijska izlaganja predstavljaju svojevrsnu "intelektualnu kašu" koja sadrži jako puno stvari koje se međusobno isključuju, a pojedini aspekti njegovog teorijskog okvira su direktno kontradiktorni. Posebno je teška, i stoji, primjedba o nepreciznoj i neadekvatnoj upotrebi strateških termina, kakvi su "marksizam", "tržišni fundamentalizam", "globalizacija" itd. Neoliberali naročito insistiraju na potpuno pogrešnoj identifikaciji neoliberalizma s *equilibrium* tezom, smatrajući da je, na nivou teorije, još Mises pokazao da to uopšte nije slučaj. Samo na osnovu tako reduktivne definicije neoliberalizma on ga može poistovjetiti s tržišnim fundamentalizmom. Dodatni metodski prigovor je da neoliberalizam Soros posmatra u idealnotipskom smislu i u izvjesnom smislu potpuno neempirijski. Konfuziji pridonose njegova česta proricanja sloma, koja se međutim nisu ostvarila. Naročito se to odnosi na pretjerivanja oko krize 1997. Takva promašena predviđanja imaju diskreditujući uticaj na teoriju kao cjelinu, premda to ne mora biti povezano. Promašaji tog tipa ne pobijaju teorijsku poziciju kao takvu, ali, posebno u široj javnosti, daju snažan argument kritici. Naročit metodski problem predstavlja postojanje kontradiktornih iskaza po istom pitanju u različitim periodima izlaganja. U masi primjera, možemo kao ilustraciju navesti razliku u pristupima iz perioda knjige *O globalizaciji*, kada se Soros još uvijek zalagao za supremaciju "koalicije slobodnih" u krovnim institucijama *Novog svjetskog poretka*, i završnog poglavlja *Soros Lectures – Lecture Five: The Way Ahead*, u kome konstatuje da se uspinjućim ekonomijama BRIK-a, naročito Kini, mora dopustiti ravnopravan status. Bez obzira što mnoge od ovih primjedbi striktno posmatrano stoje, one ipak trebaju biti uzete samo relativno. Kao i svako "mišljenje na pozor-nici" Soroseva misao nije metodski besprijekorna, niti logički "čist" sistem silogističkog tipa. Ono prije svega predstavlja svjedočanstvo jednog bez sumnje interesantnog pokušaja da se jedna "filmska" biografija i praksa poveže sa odgovarajućom, naknadno dodatom, teorijskom obradom. To je instinktivno napisana teorija, ispovjed. Osim toga kontradiktornosti dosljedno proizilaze iz metodologije "eksperimenta u realnom vremenu": situacija nakon pada SSSR-a i nakon Bush-ovog predsjednikovanja nije ista i mogućnosti koje su tu bile prisutne, opcije koje su se otvarale, više ne važe. Oni koji kritikuju Sorosa sa te pozicije promašuju: njegovo temeljno polazište je da su kontradikcije i nedosljednosti neizbježne, jer se svijet mijenja.



Neoliberalni tabor oštro odbacuje Sorosevu epistemološku poziciju<sup>720</sup>, prema kojoj je istina nemoguća, naročito u društvenim naukama, usljed čega ekonomija ne može biti pozitivna nauka. Vidjeli smo da na osnovu toga on govori o fundamentalističkoj prirodi neoliberalizma, i istoj grešci koja je odvela totalitarne sisteme u tragične posljedice – naime, tvrdnji da se na osnovu naučno dokazive istine mogu izgraditi političke i društvene institucije. Njegova teza je da na osnovu inherentne pogrešivosti ne možemo saznati istinu, a s druge strane refleksivnost omogućava da se djeluje projektivno, te da se na osnovu empirijskog uspjeha refleksivna koncepcija naknadno verifikuje kao istinita. Međutim, neoliberali smatraju ovu epistemološku poziciju potpuno apsurdnom. Naime, činjenica da neka teorija ne može biti verifikovana *ex ante*, te da je njena "istinitost" ovisna od stvarnih istorijskih događaja koji će uslijediti, još nije verifikacija. Soros to izgleda ne shvata kada kaže da je marksizam, iako potpuno pogrešan, uspio da se nametne kao "istina" velikom broj ljudi u relativno dugom vremenskom periodu. Ovo, međutim, potvrđuje samo pogrešivost, tj. da ljudi ne mogu verifikovati neku teoriju *ex ante* - prije samih događaja. Ali kada se dogode, to je moguće i to jeste verifikacija. Tu čak postoji identitet između prirodnih i društvenih nauka – podudaranja stvarnosti i iskaza. Verifikacija između "istinitog" i "lažnog" u ekonomiji događa se na način da prvi proizvodi blagostanje, progres, ekonomski prosperitet, a drugi stagnaciju i siromaštvo. Činjenica da je marksizam uspio još ga ne dokazuje. On mora da se potvrdi i naknadno, kada je ustoličen. Marksizam može kratkoročno trijumfovati u revoluciji, i onda se jedan period refleksivno održavati, ali na kraju postaje potpuno očigledno da je pogrešan. To postaje očigledno na osnovu rezultata koje proizvodi u stvarnosti. On se dalje može održavati samo represijom, ali ne i pozivom na razum i istinu. Ukoliko postoji sloboda, ljudi će sami odustati od takvog "ne-istinitog" sistema. "Jednostavno je apsurdno tvrditi da činjenica da ljudske ideje i akcije mijenjaju svijet u bilo kom smislu onemogućava razumijevanje svijeta."<sup>721</sup> Kao što ljudska interpretacija [tačna ili pogrešna] ne može mijenjati prirodne zakone tako ne može ni zakone ekonomije. Jedan takav zakon je da gdje postoji kontrola cijena, nivo ekonomskog rasta društva biće manji. Da li će ljudi svjesno, zbog neznanja, ili pod refleksivnom projekcijom ignorisati taj zakon, ni u kom smislu ne utiče na sam zakon. Između greške geocentrične kosmologije i planske ekonomije nema načelne razlike: obe su pogrešne, a verifikuju se empirijski. U prvom slučaju ne možemo izgraditi svemirski brod, u drugom ekonomski rast. Verifikacija *ex post* je u čisto hajekovskom smislu: u slobodnom društvu mi možemo promijeniti [nakon "pokušaja i pogreške"] naše teorije i prakse. Slobodno društvo i slobodno tržište

720 Reisman George, *Is Laissez-Faire a Threat to Freedom? An Answer to George Soros* [<http://www.mises.org>].

721 *ibid.*

su *nužan prethodni uslov* za racionalnu korekciju – samo ako imamo mogućnost da odustanemo od dogme mi možemo korigovati greške i klatno će se ustabiliti. Poenta je da zakoni ekonomije *postoje i važe*, a ljudska interpretacija ih ne mijenja – ona samo mijenja tok ljudske istorije. Da su zemlje planske privrede ranije prihvatile zakone tržišne ekonomije kao istinite, izbjegle bi decenije siromaštva i stagnacije. Njihova pogrešna interpretacija i refleksivno [i nasilno] održavanje nije promijenilo zakone ekonomije, već njihovu istorijsku sudbinu. Ova je kritika veoma značajna jer se dotiče temeljnih postulata na kojima stoji cijela Soroseva političkoteorijska nadgradnja. Međutim, nama se čini da ova kritika u izvjesnom bitnom smislu promašuju kritičnu poruku sorosevske saznanjoteorijske pozicije. Naime, vidjeli smo da on ne negira tendenciju ka ravnoteži na bazi pokušaja i pogreške apsolutno. Hipoteza *superboom* krije upozorenje da u uslovima savremene hiperpovezane ekonomije, i supermoćne tehnološke civilizacije, refleksivna modeliranja u pravcu koji je lažan, mogu imati kapacitet apsolutne destrukcije čovječanstva. Već je u slučaju komunizma to bilo očigledno: sistem koji se rušio mogao je, nespreman da prihvati faktičko stanje, posegnuti za atomskim uništenjem. Činjenica da zakoni ekonomije važe, ali da mogu, zahvaljujući ljudskoj pogrešivosti, biti pomjereni refleksivnim mehanizmom, radikalno ugrožava sistem *što je sistem moćniji*.<sup>722</sup>

Što se tiče neoliberalnih teorijskih prigovora Sorosevoj recepciji otvorenog društva njih se može sažeti u jednostavnu formulu prema kojoj jake političke [što u neoliberalnom diskursu znači vantržišne] institucije isključuju otvorenost društva; tj. jaka politička kontrola kombinovana sa otvorenošću predstavljaju *contradictio in adjecto*. Otvorenost koju Soros proklamuje kao cilj, moguća je samo u uslovima redukcije političkog suvereniteta, bilo nacionalnog bilo internacionalnog. Slobodno tržište je *de facto* jedini mogući model otvorenog društva. Premda Soros, kako smo vidjeli, eksplicitno odbacuje *equilibrium*, a takođe i Hayek-ovu ideju spontanog poretka, ideja *otvorenog društva*, kao sistema koji se autorazvija metodom pokušaja i pogreške, principijelno je moguća samo u odsustvu eksternog suvereniteta, tj. njegovog redukovanja na *minimal state*. Bilo kakvo uvođenje korektivnog “vanjskog” suverena, u mjeri u kojoj se dešava, redukuje otvorenost. Recimo, nije jasno na koji se način može prihvatiti Soroseva definicija *otvorenog društva* kao društva demokratskog oblika vladavine i tržišne ekonomije, a istovremeno, na primjer, prihvatiti njegov zahtjev da se zarad potreba kolektivne akcije omogućiti IMF-u da prisili “disidentske” akcionare da slijede odluku većine.<sup>723</sup> Takvih je preporuka, striktno inkompatibilnih sa slobodnim tržištem, a sumnjivih i u kontekstu demokratije, obilje u sorosevskom konceptu. U principu, Soros primjenjuje validnu analizu kada na primjeru SSSR-a pokazuje apsurd-

---

722 A.Savanović, *Anarhokapitalizam*, str.127.

723 O *globalizaciji*, str.90.

dnost planske ekonomije<sup>724</sup>, koristeći tipične neoliberalne argumente. Ono što on, međutim, ne uviđa je da je isti set argumenata moguće primjeniti i protiv njegovog nacrtu institucija *Novog svjetskog poretka*. Isto važi i za njegovu viziju *Evropske unije*: snažnija integracija političkog entiteta neminovno bi značila umanjeње otvorenosti, a ne njegovo osiguranje.

Vidjeli smo, na primjer, da Soros legitimira kršenje suvereniteta nacionalnih država na bazi diferenciranja države i društva, gdje je država vrlo često korumpirana i instrumentalizovana u interesu jedne društvene grupe na račun ostatka društva. Usljed toga Soros smatra da je legitimno sa pozicije globalnog društva redukovati suverenitete pojedinih država. Međutim neoliberali ukazuju da nije jasno na osnovu čega Soros može tvrditi da bi te buduće nadnacionalne institucije izbjegle isti problem, samo na globalnom nivou. Naprotiv, jedno od opštih mjesta neoliberalne teorije glasi da bi i planetarna birokratija bila instrumentalizovana u korist jedne političke elite, samo ovaj put nadnacionalne. Sam Soros fatalistički priznaje da "oni koji reguliraju tržišta nisu ništa savršeniji".<sup>725</sup> Ipak, on prelazi preko ove konstatacije, i u svojoj kritici međunarodnih finansijskih institucija, "nesvetog trojstva", koncentrisan je na dvije ključne tačke: ograničene ingerencije, i neoliberalni, tj. "tržišnofundamentalistički" koncept koji ove institucije propagiraju. On se zalaže za veće ingerencije, ingerencije koje bi bile jače od načela suverenosti država; i novi koncept koji bi tako ojačane institucije provodile. Zašto, ako i sam prihvata da "one nisu ništa savršenije"? Sa pozicije neoliberalne teorije ovo je opasno blizu propagiranju planskodržavne agresije, definisane kao netržišno [političko] nametanje vrijednosti i ponašanja. Zato neoliberali i mogu reći da je on "kao Marx, samo desni".<sup>726</sup>

Predloženi pristup zapravo je apsurdan sa stanovišta upravo demokratije, na koju se Soros u svojoj kritici kapitalizma poziva. Naime, on kaže kako "demokratije pate od nedostatka vrijednosti"<sup>727</sup> i kuka kako su nesklone akciji kada nisu neposredno ugrožene. Ali on previđa da to i jeste sama suština demokratskog procesa: pustiti ljudima da u okviru vlastitog prostora donose odluke. Upravo iskustvo EU-integracija svjedoči o tome: one su napredovale dok su o njima odlučivale birokrate u Bruxelles-u, kada su izlazile na referendum, narodi evropskih država su ih listom odbijali, želeći sačuvati svoj nacionalni suverenitet. Umjesto transfera suvereniteta na nadnacionalnu vladu, koja zapravo ne bi imala nikakvu biračku bazu, već bi bila autosuverena totalitarna suprastruktura, neliberalizam predlaže transfer suvereniteta prema dole – na regionalne, lokalne i podlokalne nivoe.

724 *Podrška demokraciji*, str.49-50.

725 *Izazov novca*, str.145.

726 Boaz David, *Soros, Epstein and Caldwell on Hayek* [<http://www.cato.org>].

727 *Izazov novca*, str.32.

Još značajnija kritika Sorosa vezana je za kontradikciju prisutnu u njegovoj tezi da globalizacija po principima tržišta zaista "nije igra s nultim rezultatom", kako to proklamuje jedna od temeljnih neoliberalnih premisa, ali istovremeno i zalaganje za uvođenje redistributivnih elemenata. Međutim, prema neoliberalima, globalizacija nije igra s nultim rezultatom *upravo zato* što eliminisanjem redistributivnih elemenata omogućava maksimalnu efikasnost – i to kako u smislu najefikasnije alokacije, tako i u smislu najvišeg stepena motivacije i uprezanja kreativnih potencijala. U onoj mjeri u kojoj *Novi svjetski poredak* uvodi redistribuciju i javna dobra, on neminovno mora snižavati efikasnost. Tu se krije dodatna opasnost u cijelom projektu, na koju je između ostalih skrenuo pažnju ekonomista nobelovac Joseph Stiglitz. On je naime ukazao da ovako zamišljena politička konstrukcija znači političku kontrolu novca i stoga eliminaciju slobodnih „tržišnih“ odnosa između regionalnih valuta, a u fazi jedne svjetske valute između njene stvarne i nominalne vrijednosti. U krajnjem to znači podizanje destruktivnih posljedica planirane ekonomije na svjetski nivo. To je do te mjere tačno da i sam Soros upada u tu vrstu kontradikcije kada, na primjer, kaže kako će kontrola finansijskih institucija "redukovati i obim i profitabilnost finansijske industrije, ali to je ono što zahtjeva javni interes."<sup>728</sup> Ovaj je navod od paradigmatičnog značaja za razumijevanje antagonizma Soros/neoliberalizam jer kao preporuku daje formulu koja je klasična meta neoliberala. Prvo, propagirati nešto što će redukovati "profitabilnost" je sa pozicije neoliberala apsurdan, antimoderan i antihumanistički zahtjev, ravan ludističkom refleksu protiv modernizacije. Ovaj zahtjev predstavlja tipičan primjer sublimacijske prerade straha od nesigurnosti koju uvijek sa sobom donosi napredak civilizacije i nesigurnost tržišta. Druga klasična mistifikacija je uvođenje pojma "javnog interesa" kao legitimacijske osnove za redukciju slobode tržišta. Neoliberali, oslanjajući se na čuvenu Thatcher formulu, prema kojoj "ne postoji društvo, već samo pojedinci", ovo tumače kao tipičan primjer situacije u kojoj se propagira podređivanje interesa određene grupe ljudi, interesima druge grupe ljudi, pod opravdanjem da su ovi drugi interesi "javni interes". Na primjer, Soros u svojim elaboracijama kao argument za intervenciju države navodi "patnju ljudi" koja dolazi kao posljedica tržišnih turbulencija. Tako on, na primjer, smatra da hipotekarno preuzimanje kuća od onih koji nisu sposobni servisirati dugove proizvodi "moralni disbalans" i krizu legitimiteta kapitalizma. Krajnja prijetnja je "pobuna masa" koja bi se usmjerila protiv "nehumanosti" slobodnotržišnih nejednakosti. "Humanizam iz interesa" igra na kartu da je i sa pozicije samih uspješnih tržišnih igrača racionalno prihvatiti neku vrstu intervencije i redistribucije, u zamjenu za očuvanje sistema kao cjeline, jer su oni upravo u tom sistemu najefikasniji. Soros ga naziva "negativni utilitarizam". Ovo je vrlo čest argument u savre-

---

728 *The New Paradigma for Financial Markets*, str.145; *Soros Lectures – Lecture Two: Financial Markets*, str.44.

menoj političkoj filozofiji, kojim se redistributivne aktivnosti pokušavaju opravdati utilitarnom argumentacijom. Na primjer, John Rawls ga je u *A Theory of Justice* formulisao kao poznati „zakon maksimalizacije”.<sup>729</sup> Neoliberalna filozofija odbacuje ovo kao potpuno proizvoljan zahtjev, smatrajući da je sa jednom validnošću moguće tražiti i obrnuto. Ono što je zapravo potrebno je širiti neoliberalnu kulturu slobode i odgovornosti: građani koji su uzeli hipoteke moraju biti odgovorniji i sa više opreza raspolagati svojim sredstvima. Dobar način da se to uradi je da im se razbije iluzija kako će neko drugi, u ovom slučaju država, pospremiti njihov nered.<sup>730</sup> Međutim, ovo ne znači da Soros nije svjestan tog problema, kako to pojedini neoliberalni kritičari sugerišu. On, naime, nije iskreni socijalista koji smatra da treba redistributivno podržati gubitnike na tržištu zato što su to ljudska bića koja pate. On je potpuno svjestan da je realna efikasnost tržišta u krajnjim instancama blagorodna za sve i da na kraju maksimalizuje interese svih, i bogatih i siromašnih. Ono što on hoće sugerisati je da tu argumentaciju načelno ne može da prihvati [raumije] većina, koja vidi samo svoje trenutne patnje za koje optužuje tržište i halapljive preduzetnike. On ne upozorava na *Occupy Wall Street* zato što dijeli njihovu sliku svijeta, već zato što ta grupacija, na osnovu *pogrešne slike svijeta*, može ugroziti sistem. Redistributivne mjere on shvata kao tržišnu razmjenu: preduzetnici treba da prihvate redukciju profita a radnici kapitalizam, a svi plaćaju cijenu nešto smanjene efikasnosti. U tom kontekstu on jeste socijaldemokrata.

Soros, međutim, i dalje razvija ovaj argument u po neoliberalizam ubitačnu tvrdnju da su, u primjeru sa hipotekama, banke mogle manipulativno da stvore vještačku tražnju i proizvedu povodljivo ponašanje, koje je na kraju proizvelo balon i gubitke i za banke i za dužnike. U tome je smisao Sorosevog upozorenja da akteri ne slijede svoj interes, već “ono što percipiraju kao svoj interes”.<sup>731</sup> Nemogućnost kompletnog znanja, neplanirane posljedice itd., otvaraju prostor za aktivnosti koje mogu do te mjere odvesti sistem van ravnoteže da se on ne može vratiti u pređašnje stanje. Neoliberalni odgovor glasi: ukoliko to jeste tako oni su zaslužili da pretrpe gubitke jer su pogrešno kal-

729 Druga interesantna vrsta kritike ovog zalaganja za „humanizam iz interesa”, naročito u verziji koja se fokusira na progresivnu poresku stopu prema bogatima, bazira se na tvrdnji da povećanje poreza zapravo pogađa potencijalne *nove* preduzetnike, koji se još nisu obogatili, jer destimuliše ulaganja i preduzetnički duh, te na taj način zapravo štiti one koji su već bogati, tj Sorosa.

730 Na primjer, Soros kritikuje predatorsku praksu bankara kojima su ovi davali disproportionalno nepovoljne kredite pojedinim dijelovima stanovništva, npr. starijim ili „obojenim” amerikancima. Time su ovi stavljeni u očito neravnopravan položaj. Neoliberalna poenta je da ovdje neme ništa sporno s obzirom da te ljude niko nije prisilio da uzmu kredite, i oni su bili slobodni da odbiju diskriminatorne uslove, i stvar je njihove lične ispravne/pogrešne kalkulacije da li su to učinili. Tako Soros podržava zakon koji je predložio zastupnik Frank Barney, kojim bi se sudijama dopustilo da modifikuju postojeće i već potpisane hipoteke. Neoliberali smatraju, pored toga što se time očito krše prirodna prava, da bi to predstavljalo signal da se ljudi mogu i dalje neoprezno ponašati po tom pitanju, te bi time samo bili stimulisani da i ubuduće uzimaju rizične hipoteke.

731 *The New paradigm for financial markets*, str.56.

kulisali i slijedili destruktivan trend. Opečeni tim iskustvom sljedeći put će kalkulisati korektnije. U suštini to i jeste način kako se ostvaruje tendencija ka *equilibriumu*: akteri sami određuju vlastite preferencije [i ponuđači, i kupci], kockaju se na tržištu, dobijaju *ex post* verifikaciju u vidu odgovora tržišta na njihovu procjenu, i sljedeći put se rukovode tim iskustvom. Druga vrsta polemike neoliberala sa Sorosem vezana je za problem refleksivnog elementa na tržištu, posebno u području kredita. Naime, kako smo vidjeli, Soros smatra da se refleksivnost u svom najopasnijem vidu javlja u kreditnim aktivnostima, usljed činjenice da procjene kreditora o solventnosti dužnika imaju snažan refleksivni element na status dužnika. Prema monetarističkoj teoriji Milton Friedman-a, to se može izbjeći jednostavnim mehanizmom kontrole ukupne mase novca u optičaju. Ta masa je mjerljiva i može se uzeti kao objektivni kriterij za određivanje kreditnih uslova, kao takva eliminišući refleksivnost koja stvara kreditnu ekspanziju i kontrakciju.<sup>732</sup>

U kontekstu fundamentalnih argumenata kojima Soros pokušava da pobije čisti *free market* kapitalizam, jedan od argumenata kojem pripisuje principijelni značaj je, kako smo vidjeli, socijaldarvinizam. U jednom tekstu on kaže kako je neoliberalizam protiv intervencije vlade iz razloga što ona podrazumjeva neku vrstu preraspodjele bogatstva, a to je sa socdarvinističkih pozicija doktrine apsurdno, jer favorizuje opstanak manje sposobnih jedinki. I to na račun onih sposobnijih. Soros prihvata da je osnovna dijagnoza tačna: preraspodjela ometa efikasnost tržišta i kontraevolucionistički je mehanizam. "Ali iz toga ne slijedi da takve pokušaje ne treba učiniti"<sup>733</sup> Dva su razloga za ovakav stav. Prvi je sistemski i predstavlja argument "humanizma iz interesa": "ako nema mehanizma preraspodjele, nepravda može postati nepodnošljiva" i bunt može ugroziti sistem. Drugi argument je logički: doktrina opstanka najспособnijih je apsurdna sa pozicije nasljeđivanja bogatstva, a "druga generacija je rijetko kada sposobna kao prva". U okvirima neoliberalne doktrine relativno jednostavno može da se pobije ova argumentacija. Tako je prvi argument zapravo izvedba Rawls-ovog "načela maksimalizacije", koji je prema mišljenju neoliberala pobio Nozick, dokazujući da je svaka "teorija cilja" u etici apsurdna. Drugi argument je pogrešan sa pozicije slobode: nasljedno pravo nije apsolutno pravo potomstva, koje roditelji moraju ispoštovati bez izuzetka, već puka konvencija. Ukoliko roditelji procjene da potomstvo iz nekog razloga nije dostojno bogatstva, i moći koju ono donosi, nisu prisiljeni da ga ostave svojim potomcima, i to se često događalo. Neki noviji slučajevi naročito su odjeknuli u javnosti, poput inicijative koju su pokrenuli američki milijarderi Bill Gates i Warren Buffet.

Zajednički imenitelj ovih kritika je da se sorosevsko plediranje za međunarodnim institucijama može svesti na tezu da se legitimiraju određeni

---

732 *Kriza globalnog kapitalizma*, str.129.

733 *Kapitalistička pretnja*, op.cit.,str.13.

politički instrumenti moći, koji onda mogu biti upotrebljeni za ostvarivanje vantržišnih koristi elitama koje ostvare dominaciju u tim tijelima. Tipičan primjer je Sorosevo shvatanje problema zagađenja, kao argument za redukciju logike tržišta, koji podrazumjeva da neka vrsta međunarodnog policajca dobija pravo da sankcioniše tržišne igrače za koje *on sam* procjeni da krše ekološke standarde. Nejasno je, međutim, ko bi kontrolisao ovog policajca da ne zloupotrijebi svoju moć na račun tržišnih igrača. Soroseva argumentacija je kontradiktorna u najmanje dva aspekta: zato što podrazumjeva grešku beskonačne regresije – kontrola kontrolora itd.; i jer implicira da bi se birokrate u kontrolnim tijelima ponašale odgovornije nego preduzetnici.<sup>734</sup> Gödelov model, na koji se Soros eksplicite poziva, zapravo je potpuno razarajući argument protiv bilo koje verzije planetarnih institucija, računajući i one koje Soros predlaže. Neoliberali zato njegovu političku teoriju smatraju besmislenom i kontradiktornom. Ta teorija staje kod jednog nivoa – globalnih institucija, – međutim, ako se argumentacija dosljedno primjeni, to je potpuno proizvoljan prekid.

Ovaj prekid može biti shvaćen kao iracionalni strah za opstanak sistema, i u izvjesnom smislu i kao tipičan antineoliberalni “strah pred progresom”. Tako Soros, panično izjavljuje kako je “globalizacija previše brza” i “nema dovoljno čvrste temelje”.<sup>735</sup> Katastrofička predviđanja o budućnosti globalnog kapitalističkog sistema, koja su tako česta u njegovim istupima, zapravo su istog emocionalnog sadržaja ka i tribalistički impuls ka zatvorenom društvu koji i sam, na tragu Popper-a, kritikuje. Karakterističan primjer je da, premda i sam vrhunski špekulant, Soros ostaje vrlo kritičan prema deriviranim instrumentima. Njegovo je obrazloženje kako su ti instrumenti isuviše komlikovani i kako ih *on* “ne razumije”. Ovo je tipičan primjer konzervativnog straha pred inovacijama i progresom. Soros, koji se sam obogatio radeći u međama jednog sistema, psihološki teško prihvata daljnji razvoj i transformaciju sistema. Ili manje psihološki: on želi sačuvati pravila pod kojima *on sam* uspješno igra.<sup>736</sup>

734 Up. o tome: A. Savanovic, *Anarhokapitalizam*, str.130-136; str.182-184, i dr.

735 *Izazov novca*, str.28.

736 Ovdje nemamo prostora ulaziti u neka specifična mjesta koja su razrađena u različitim strujama neoliberalne doktrine. Tako na primjer, Soros govori o *asymmetric agency* problemu, kao antineoliberalnom argumentu, na način na koji to ne može biti prihvaćeno. Recimo, taj problem su na strani neoliberala detaljno razradili James Buchanan i Gordon Tullock upravo kao ograničavajući faktor za politike koje Soros propagira. Ili, Soros navodi kao jednu od manjkavosti neoliberalizma to što “uzima inicijalnu alokaciju resursa kao datu” i time potpuno ignoriše pitanje socijalne pravde u sticanju tih resursa. [Soros *Lectures – Lecture Four: Capitalism Versus Open Society*, str.77] Ovaj problem je u neoliberalnoj filozofiji zaoštrio Robert Nozick, postavljajući “načelo rektifikacije” kao dodatni uslov lokovskoj teoriji vlasništva, što su kasnije rasprave u okviru neoliberalne struje pobile i odbacile. Ili, Soros smatra da je neoliberalizam apsurdan zato što polazi od pretpostavke da „pojedinci najbolje znaju šta je njihov vlastiti interes“, što međutim nije tačno. Ključni teoretičari neoliberalizma nisu na taj način akcentirali ovaj problem, već su ga tretirali kao pitanje slobode izbora [a ne znanja]. Time su se detaljno bavili Mises, Hayek, Murray Rothbard i drugi teoretičari neoliberalizma.





## 5. ZAKLJUČAK

Opšti zaključak koji se iz ovog pregleda može izvući ne doprinosi jasnosti u onoj mjeri u kojoj bi se to željelo. Ipak, neke čvrste stavove, potkrepljene prethodnom analizom, možemo skicirati. Jasno je da su ideali otvorenosti vrhunske vrijednosti koje na načelnom nivou trebaju biti podržane. Međutim, metode i put njihovog ostvarivanja opravdano pobuđuju podozrenje u pogledu motivacije, i sve od ovdje iznesenih primjedbi antiSorosa imaju manje ili više osnova. Stoga moramo zaključiti, da uz sav respektabilan napor protagoniste otvorenosti, on ne uspijeva da koncipira doktrinu koja u ovoj formi može biti bezrezervno podržana i koja se može odbraniti od argumentacija. Neophodan je oprez – “otvaranje” znači mnogo toga. Iritantna krutost stavova mnogih zagovornika otvorenosti na našim prostorima nije samo iritantna, već sadrži i dozu gluposti: ona devalvira nacionalne resurse i tako u očima mnogih devalvira i ideale otvorenosti. Ovo naročito dolazi do izražaja u svjetlu činjenice da se floskula “otvoreno društvo”, bar u neakademske javnosti, neuporedivo više identifikuje s Sorosem i *Fondacijom*, nego sa Popper-om. Pokušajmo stoga rekapitulirati neke zaključke koji se mogu izvesti iz naše analize.

Prvo, nema sumnje da je doktrina otvorenog društva veličanstvena humanistička vizija, koja od antike pa do danas nastavlja da inspiriše naša srca. Planetarna otvorenost je naša krajnja željena sudbina i san, a Periklova *nadgroba besjeda* njen veliki izvor.

Takođe, u teorijskom aspektu, Sorosevo proširenje ovog kompleksa služi da se razmotri, i pored činjenice da ono nije tako originalno kako njen autor misli, i uz sve prigovore metodskog i teorijskog tipa koje je moguće postaviti. Naravno, da bi ova teorijska konstrukcija bila uvrštena u fundus savremene političke filozofije prethodno ju je potrebno pročitati, kako metodološki, tako i teorijski, te precizno locirati u kontekst savremene političkoteorijske misli. To naročito dolazi do izražaja u nedovoljno preciznoj i nedovoljno pročišćenoj upotrebi nekih strateških pojmova koje Soros koristi, a koji ne mogu biti adekvatno primjenjeni na način kako on to radi. Ovdje nemamo namjeru ulaziti u preciziranje, s obzirom da je temeljna intencija našeg teksta bila konekcija između sorosevske doktrine i sorosevskih društvenih praksi, ali nekoliko nabačaja može ilustrirati šta želimo reći. Na primjer, Sorosevo shvatanje marksizma je vrlo problematično u fundamentalnom smislu. Formula “Marx-ova analiza kapitalizma je bila korektna, ali lijek je bio gori od bolesti” ne može biti povezana s njegovom teorijom kriza kapitalizma. Naime, Marx je shvatao kapitalizam kao istorijski stadij koji, kao takav, mora biti prevladan istorijskim razvitkom proizvodnih snaga. Korekcije tipa podizanja kontrole na planetarni nivo ne mogu promijeniti tu sudbinu, već je samo eventualno odložiti. Ili, još očiglednije, marksistička

*radna teorija vrijednosti* apsolutno je nespojiva s konceptom refleksivnosti i zapravo jedna drugu potpuno isključuju. Radna teorija vrijednosti je izvorishna tačka marksističke kritike kapitalizma, pa prema tome ukoliko je prihvatamo, ne možemo izbjeći antikapitalističke implikacije. Naprotiv, teorija refleksivnosti dobija po našem mišljenju izraziti značaj, upravo u kontesktu austrijske teorije cijena, jer pokazuje određene fundamentalne zamke koje stoje u strukturalnim rješenjima savremenog tržišta, a koje su ostale skrivene. Slične primjedbe, kako smo vidjeli dolaze i iz neoliberalnog tabora, gdje mnogi smatraju da Soros zapravo pogrešno upotrebljava termin “tržišni fundamentalizam” na neoliberalizam, ali ovaj definiše na način na koji to sami neoliberali ne rade. Stoga je njegova teorija metodski manjkava. Ipak, uvažavajući sve takve prigovore, opšti teorijski okvir koji je Soros pokušao razviti, sa četiri osnovne postavke: *boom/bust* model, *open society*, pogrešivost i refleksivnost, nesumljivo imaju svoju intelektualnu privlačnost i, po našem mišljenju, i kapacitet da se dalje razviju u koherentnu političku teoriju i filozofiju, koja može biti doprinos savremenoj misli. U sadašnjoj formi ovaj teorijski okvir ostaje još uvijek samo na nivou ideologije i nacрта.

S još većom sigurnošću možemo reći da djelovanje *Fondacije* nesumljivo stoji u funkciji tog teorijskog i bolje rečeno, ideološkog okvira. Bez obzira koliko pojedini akteri, u moru onih koji su na najrazličitije načine i u različitoj mjeri, bili ili jesu involvirani u rad *Fondacije*, pod kojim motivima, i koliko uopšte svjesni u čemu učestvuju. *Fundacija* kao cjelina jeste jedan izuzetan fenomen spoja ideologije i prakse. Zapravo, ono što kod slučaja Soros možda najviše imponuje i intrigira, je ta izvanredna primjena određenih strategija imanovanih ovdje kao *Fondacija*, za realizaciju vlastitih interesa – filozofskih, ideoloških ili materijalnih.

To znači da odlučujuće pitanje glasi: koliko je doktrina otvorenosti svjesno upotrebljena od strane gospodina Sorosa kao sredstvo za realizaciju njegovih poslovnih interesa, ili poslovnih interesa grupa u koje je uključen i sa kojima eventualno radi, a koliko se radi o misiji. Mi to ovdje ne možemo reći, i vjerovatno je da to pitanje ne može uopšte ni biti razrješeno na dovoljno nedvosmislen način.

Ali još značajnije od toga jeste razumjevati dilemu na koji način se, kojim tempom i sa kakvim akterima, bivša zatvorena društva trebaju otvarati. Od Sorosa i njegove akcije preko *Fondacije* možemo mnogo toga naučiti – bilo da ih shvatamo kao humanističku pomoć zatvorenim društvima na putu njihove tranzicije, bilo da ih razumijemo kao sofisticiranu zavjeru. U prvom slučaju mi akcent možemo staviti na zaista vrijedna zapažanja iz doktrinarnog opsega, ali i, naročito, taktike borbe protiv autoritarizama. Od falangističkog *Otpora* do estetike *Soros realizma*, Soros je preko *Fondacije* poveo visokosofisticirani totalni rat protiv zatvorenih sistema Istočne Evrope, i dobio ga, bar na našim prostorima. U drugom slučaju mi stičemo uvid iz prve ruke u obim neprijatelja koji nam prijeti i kojeg nije moguće lako klasifiko-

vati u binarni obrazac – agresija je kamuflirana u besprijeorne ideale. Stoga je tu borba uistinu teže razumljiva nego u slučajevima sirovog nasilja i otvorene laži a-la-Bush. Ne čudi da podrška na lokalu često ide tako glatko. Jer kada spojimo slavu, finansijsku moć i privlačnu filozofsku sliku svijeta, i pri tome ih primjenimo na decenijama devastirana društva, mi dobijamo uistinu paklenu kombinaciju. Posebnu specifičnost ovdje stvara činjenica da mnoge kritike, koje koriste principijelno validne dokumente, bivaju umotane u ruho fantastičnih teorija zavjere, ekstremnih kvazikonstrukcija, i neproverljivih šema, koje praktički diskredituju cijelu kritiku prije nego što ova ozbiljno i počne da se razvija. Negativna semantika pojma “nacionalizam” tipičan je primjer. To ipak ne znači da ova druga pozicija nije stvarnost. Naprotiv. Tu imamo izvanredan primjer sposobnosti savremenih sofisticiranih totalitarnih programa agresije da vlastite negacije upiju u sebe.

Ali faktičko stanje mora biti konstatovano kao u nekom smislu relevantan pokazatelj: tranziciona društva nisu se pokazala sposobnim da implementiraju onu vrstu programa društvene reforme koju Soros ovdje imenuje kao *otvoreno društvo*, niti u ekonomskom, niti u političkom niti u društvenom pogledu i stanje mnogih od tih društava lošije je nego prije dvadeset godina. Mnogi analitičari ukazuju na ekstremnu protivrječnost između teorije oslobađajućeg otvaranja društava Istočne Evrope i prakse njihove loše stvarnosti. Očigledno je da tempo tranzicije ne može imati amplitude “šok terapije”, naročito u vanekonomskom sektoru. Ne ulazeći u to koliko je Soros involviran u iskorištavanje negativnih efekata tranzicije, i ne dovodeći u pitanje koliko je on kao aktivistički karakter iskreno želio da zgrabi neponovljivi istorijski momentum i pomogne tim društvima da se otvore, jasno je da taj proces mora biti neuporedivo vremenski duži, naročito u smislu istinskog pounutrenja ideja otvorenosti. Tradicija koja stoji nasuprot otvorenosti nije samo komunistički period, već i ono što je bilo prije. Prelaz na novi pravni poredak i ekonomski sistem, i pored svih mogućih problema koji su ga pratili i prate, zapravo je tehničko pitanje. Pounutrenje *otvorenog društva* kao slike svijeta to nije. *Soros relizam* metode mogu odigrati pozitivnu ulogu, ali to je zapravo temeljna promjena karaktera koje implicira generacijski jaz. Ubrzavanje ovdje djeluje kontraefektno i proizvodi diskreditaciju tih ideja/ideala te impuls ka zatvaranju. Ali i više od toga: krajnja kritika propovjedi zaokreta “od teritorija ka vrijednostima”, i otvorenog društva, je *Nomos zemlje*.



## 6. DODATAK: MIT O SOROSU

“Postoji veliki jaz između moje javne ličnosti i onoga što smatram pravim selfom, ali sam svjestan njihove refleksivne povezanosti. Sa zapanjenošću posmatram kako na mene utiče razvoj moje javne ličnosti. Postao sam, naime, ‘karizmatička’ ličnost. Sva sreća što ja ne vjerujem u sebe u onoj mjeri u kojoj to drugi čine. Nastojim imati na umu svoja ograničenja, čak i kada ih više ne osjećam onako akutno kao nekada.” [G.Soros, *Kriza globalnog kapitalizma*, str.49]

Da bi se do kraja razumjela uloga ideje *otvorenog društva*, kao i političke prakse iza koje stoji istoimena *Fondacija*, nesumljivo je korisno pokušati shvatiti ličnost njenog osnivača i najglasnijeg savremenog propagatora ideje, naime samog George Sorosa. Biografija Sorosa je opštepoznata i može se naći na bezbroj strana<sup>737</sup> pa je ovdje nećemo prepričavati. Nama je zanimljivo pokušati locirati neke moguće skrivene psihološke motive jedne bez sumnje kontraverzne ličnosti.

Kako je vidljivo iz epitafnog navoda za ovo poglavlje, postoji upadljiva namjera da se jedna filozofija života prikaže uzrokom uspjeha. Vrlo je interesantno pokušati provjeriti koliko je to tačno. Na psihološkom nivou ovdje se radi o onome što je sam Soros nazvao rascjepom u vlastitoj ličnosti i podvojenim karakterom. S obzirom da autoru ovog teksta nedostaje strukovna kompetencija za ozbiljno bavljenje tom tematikom, u narednim redovima ostaćemo na nivou intelektualnih nabačaja i crtica, bez pretenzije da time bilo šta dokažemo. No kako se mnogi od ovdje nabačenih psiholoških motiva često navode kao neka vrsta kritike i/ili primjedbe nije ih zgoreg pobrojati.

Rascjep između njegove poslovne ličnosti kao, s jedne strane, tržišnog igrača koji funkcioniše po vanmoralnim načelima tržišta, i, s druge strane, dobrotvora i filantropa, nesumljivo asociraju na ličnosni rascjep. Ako ostajemo na površinskom diferenciranju tih dijametralno različitih aktivnosti, jasno je da se ovdje ima posla s “dva Sorosa”. Sam Soros objašnjava kako je njegov angažman u širenju *otvorenog društva* temeljno preobrazio njegov

---

737 Najpoznatije su: Slater Robert, *Soros, The Life, Time and Trading Secrets of the World's Greatest Investor* [McGraw-Hill, New York 1997]; i: Michael T. Kaufman, *The Life and Times of a Messianic Billionaire* [Knopf Doubleday Publishing Group, 2010.].

lični život, s obzirom da se pojavila jedna vrsta rascjepa između njegove javne i privatne ličnosti, te da je taj odnos "vrlo složen".<sup>738</sup> Vrlo se često ukazuje na genezu te podvojenosti u činjenici da je Soros preživio nacističku okupaciju zahvaljujući lažnom identitetu. Njegovo pravo ime je György Schwartz. Ako imamo u vidu novija istraživanja, po kojima je Sorosev angažman pod nacizmom daleko od nevinog, stvari se slažu same od sebe. Kompleks grijeha biografski izražen zaokretom od finansijera ka filantropu, može da se tumači kao reakcija na strah od smrti jednog starca, ali i sublimacijska obrada krivice.

Mnogi u njegovom introspektivnom presjeku vide klasičan primjer kompleksa mesije. Sam Soros govori o svojim mesijanskim fantazijama i ambiciji da postane "nadčovjek"<sup>739</sup>, koje je gajio još od djetinjstva. Iako sasvim običan i prosječan dječak, koji se ni po čemu nije izdvajao od ostale djece u svom okruženju, on je u sebi osjećao fantazije koje su ga podsticale da vjeruje da je njegovo biće u direktnom kontaktu sa bogom i da on sam predstavlja "neku vrstu Boga" na zemlji. Ove fantazije je, prema vlastitom svjedočenju, nastojao da suzbije i da sakrije od svijeta, ali i samog sebe, zbog čega se u djetinjstvu često osjećao sputanim i suzdržanim. O božanskom osjećaju i borbi sa samim sobom Soros je nedavno progovorio šaleći se da trenutno može i samom papi da bude šef, te da tako njegova životna fantazija na svojevrsan način zaista dobija konkretne obrise na javi.<sup>740</sup>

Mnogi detalji njegove filozofske vizije i političke reforme imaju pseudo-religijske konotacije. U Sorosevoj recepciji problematičnosti savremene globalne ekonomije kao ključni problem, koji je po svom značaju primaran u odnosu na samu ekonomiju, markiran je politički, socio-kulturni i *moralni pad*, odnosno potreba za transformacijom vrijednosnih sistema koji trenutno dominiraju u tim područjima ljudskog bitisanja, i to na globalnom planu! Lako je prepoznati da takva propovjed znači mesijansku ambiciju i u izvjesnom smislu je kontradiktorna sa modelom otvorenosti na fundamentalnom nivou. *Novi svjetski poredak* je svojevrsna sekularizovana prerada religioznog sadržaja - "*Novi Jerusalem*". Vrlo česte reminiscencije na oca, kojima obiluju njegovi tekstovi, pothranjuju ovu psihologiju: *Novi Zavjet* je ukidanje raskola između Oca i Sina.

Pristup ovoj tematici otežan je jednom sklonošću, kako javnosti, tako i samog Sorosa, ka mitologizaciji njegove figure, koju i bez toga, zahvaljujući samim djelima, nesumljivo prati jedan gotovo mitski oreol. Karakteristični atributi kojim ga štampa etiketira, poput „Mr.Lucifer“, „Krez špekulacije“,

---

738 *Izazov novca*, str.33-38; *Podrška demokraciji*, str.140-142. Antisorosevski zlobnici će primjetiti kako „rascjep ličnosti“ ima vrlo jasnu kliničku dijagnozu. Uostalom, Soros sam svjedoči kako je imao nekoliko seansi sa psihoanalitičarem, vezanih za „osjećaj krivnje“ koji ga je razdirao. [*Izazov novca*, str.60-61]

739 *Izazov novca*, str.160.

740 Slater R. *op.cit.*, str.26.



„prorok *Wall Street-a*“, ili finansijskog „gurua“ i „čarobnjaka“, berzanskog „maga“ i slično, naglašavaju jednu sasvim nadstandardnu i mitsku figuru. Ova se mitologizacija oslanja prije svega na njegovu nevjerovatnu poslovnu briljanciju. *Quantum Fund*, osnovan 1969.godine, bez sumnje je jedan od najveličanstvenijih uspjeha finansijske špekulacije ikad, a Soros je s pravom legendarni investitor. Kada govori o sebi kao nadčovjeku, bar u finansijskom sektoru to nije neosnovano preuveličavanje.

Druga karakteristična crta kompleksa mesije su fatalistički scenariji i apokaliptična predviđanja, kakva Soros neprestano iznova i iznova daje u gotovo svim svojim djelima. Hipoteza supermještura i „krize svih kriza“ samo je jedan tipičan psihološki refleks kojim se sublimira apokalipsa. Slične su tvrdnje pojačane usljed činjenice da su se njegova ranija predviđanja „superkrize“ pokazala promašenima, ali im on ipak ostaje vjeran kao matrici tumačenja sudbine globalnog kapitalističkog sistema. Jedan govor u *Davosu* 2012.godine on je počeo karakterističnim riječima: „Ja sam sada na strani anđela, a to nije laka uloga. Uvjeran sam da je važno za sve nas, za čovječanstvo ... da naša civilizacija opstane.“ Ova i masa drugih sličnih izjava očigledno su vrlo koristan materijal za psihoanalitičku analizu kompleksa Boga. U njegovim nastupima u kojima komentariše aktuelnu krizu upadljiva je tendencija da se ekonomski slom poveže s metafizikom zla. Tako on na primjer, kaže: „Svijet ulazi u razdoblje zla. Ovako tešku i ozbiljnu situaciju nisam vidio u svojoj karijeri.“<sup>741</sup>

Još jedna stvar koja pospješuje tezu o mesijanskom kompleksu je Soro-seva nedvosmislena ambicija da vlastitim djelovanjem „aktivno učestvuje u pokušajima popravljavanja svijeta“, u koju svrhu je i osnovao *Fondaciju*.<sup>742</sup> Sam Soros ju shvata kao funkciju principa, a ne interesa. U kontekstu čuvene Kissinger-ove formule da „države imaju interese, a ne principe“, Soros je ponosan na „kompliment“ koji mu je uputio Branko Crvenkovski, premijer Makedonije, riječima: „vi imate principe, ali nemate državu“.<sup>743</sup> Konekcija s ocem i ovdje je prisutna: otac Georga Sorosa, Tivadar, bio je znalac *esperanta*, vještačkog jezika koji je kreiran i zamišljen da bude globalni jezik i univerzalno sredstvo planetarne komunikacije, upadljivo očišćen od primjesa bilo kakvog nacionalnog identiteta. To je jezik opštesvjetskog, univerzalnog carstva. Sam Soros je s neskrivenim ponosom govorio o sebi kao „državniku bez države“, čovjeku koji nije ukotvijen u bilo kojoj lokalnoj sredini, i u pravom smislu riječi predstavlja „građanina svijeta“. U više navrata on naglašava nadnacionalni, ili, bolje rečeno, anacionalni karakter njegovih napora. Psihološka pozadina teorije o kršenju nacionalnog suvereniteta i multikulturnoj utopiji ovdje je očita: kao mađarski Jevrej i američki državljani, on

741 *Politika*, 29.Jan. 2012.

742 *O globalizaciji*, str.7.

743 *Mjehur američke nadmoći*, str.98.

je u fundamentalnom smislu čovjek bez domovine<sup>744</sup>, te stoga oslobođen emocionalnih impulsa vezanih za nacionalni patriotizam. Figura pojedinca globalizacije ima u Sorosu svoj tipičan primjer. Ne čudi da se u tome često pronalazi konekcija s činjenicom da je on Jevrej. Metafora "planetarnog Jevrejina", kao onoga koji egzistira u virtualnom entitetu odvojenom od "krvi i tla", i stoga na metafizičkom nivou suprotstavljenog narodnjačkoj emociji, svakako ima osnova u kontekstu Soros, i može se reći da tu ima svoj izraziti primjer.

Sa psihološkog stanovišta vrlo je indikativno da Soros jasno i oštro razdvaja vlastito djelovanje na finansijskim tržištima od njegovih filantropskih aktivnosti, i to ne samo u smislu pristupa, već i u smislu različitih ličnosti karakteristika. U jednoj, možda napregnutoj hermenautici, ovdje bismo mogli prepoznati iskustvo "preobražaja" tako karakteristično za mesijansku figuru.<sup>745</sup> Uostalom, sam Soros prihvata ovakve insinuacije i eksplicite kaže kako je "trčanje za vlastitim interesima preuzak temelj za njegov prenapuhani ego", te da je "još iz djetinjstva sačuvao neke poprilično snažne mesijanske fantazije".<sup>746</sup> Karakteristična crta za njegove knjige je da uvijek sadrže autobiografske pasuse, i po šablonu predstavljaju neku vrstu mješavine teorijskih razmatranja i ličnih iskustava. Ovaj je nabačaj dodatno pojačan njegovom očitom pretenzijom ne samo da mijenja svijet u političkom i socijalnom smislu, što bi bila svrha *Fondacije*, već i da ostvari intelektualni uticaj i priznanje kao mislilac i filozof. On sam otvoreno i iskreno kaže kako "sada očajnički želi da bude uzet ozbiljno kao filozof"<sup>747</sup>, te da je zapravo još na početku studentskih dana "gajio ambicije da će postati značajan filozof".<sup>748</sup> Prema vlastitom iskazu, teorija refleksivnosti je, usljed jednog misaonog neuspjeha, bila *status que* nekoliko decenija i ponovo je stavljena u fokus tek nakon što je uspjeh na tržištu postavio pitanje svog uzroka. Upadljiva tendencija da se finansijski upjeh, koji je sam po sebi dostojan divljenja, predstavi kao dokaz istinitosti njegovih filozofskih pogleda, može biti shvaćen kao tipičan slučaj autohipnoze.<sup>749</sup> U nekoliko svojih dijela on je govorio o sebi kao "neuspjelom filozofu", a naslov jednog poglavlja u *Izazov novca* i *The New Paradigm for Financial Markets* glasi "Failed Philosopher", koje je kasnije dobilo i nastavak u predavanju naslovljenom "A Failed Philosopher Tries Again". Interesantno je da upotrebljeni termin "failed", pored "neuspje-

---

744 Up.npr.: *Podrška demokraciji*, str.19-20.

745 Vrlo je indikativna Soroseva recepcija smrti [Kriza globalnog kapitalizma, str.233] koja daje krajnje ilustrativan opis „pomirenja sa činjenicom umiranja“, raspravljana u pasusu posvećenom nenamjervanim posljedicama [!].

746 *Podrška demokraciji*, str.19.

747 *The New Paradigm for the Financial Markets*, str.21.

748 *Soros Lectures – Lecture One: General Theory of Reflexivity*, str.7.

749 Prema jednom svjedočenju ironična izjava njegovog sina povodom "ozbiljnog" uzimanja njegovih teorija izrazito je pogodila Sorosa. U posljednje vrijeme on insistira da o sebi govori kao "filozofu", a tek sekundarno kao finansijskom geniju.

li" ili "promašeni" kako se najčešće prevodi, ima i značenje "pali", sa očitim religijskim konotacijama.

Stvar je pojačana snažnim utopističkim karakterom njegovog programa. To se ne odnosi samo na izgradnju *Novog svjetskog poretka*, već i na kreationistički moment u refleksivnosti – to je doktrina izgradnje stvarnosti. Ona je naravno praćena onim što bi se moglo nazvati "kompleks Boga". Soros nesumljivo provodi u praksi uticaj na istorijske događaje, i nesumljivo je svjestan toga, i ponosan na tu moć.<sup>750</sup> Kako u sektoru pomjeranja finansijskih tektonskih ploča, tako i u rušenju političkih carstava i izgradnji novih poredaka. Kako sam kaže: "Moje riječi mogu pokrenuti događaje." Iako bez ikakve sumnje jedan od finansijski najbogatijih ljudi na planeti, zapravo je kod Sorosa upadljivo odsustvo uživanja u luksuzu koji omogućava novac. Kod njega se već na prvi pogled može vidjeti da novac primarno doživljava kao izvor moći, a ne luksuza, i bezbrojni su primjeri i anegdote koji to ilustruju. Politički projekat opisan kao *Fondacija*, je naravno najznačajniji.

---

750 "Ja svoj javni lik visoko cijenim, i to kako sa subjektivnog tako i sa objektivnog stanovišta. Ja, objektivno gledajući, radim za opće dobro ljudskog roda i konkretnih društava u kojima sam aktivan. Činim to bez skrivenih motiva. Pored toga, u onome što radim sam djelotvoran ... Na subjektivnoj razini, vrlo sam ponosan na to što sam učinio." [*Podrška demokraciji*, str.143-144]



# PREDMENTNI REGISTRI

## IMENSKI REGISTAR

- Albright Madeleine: 138, 173;  
Antifon: 30;  
Antisten: 30;  
Anwar Ibrahim: 177;  
Arbour Louise: 138, 171;  
Aristotel: 52,  
Arslanagić Osman: 132;  
Arthur Brian: 47;  
Avdić Senad: 132;  
Avramov Smilja: 123, 129, 138, 159, 167, 184;  
Barbarlić Ivan: 132;  
Barney Frank: 201;  
Begić Azra: 132;  
Berberović Ljubomir: 132;  
Bijelić Novak: 171;  
Biserko Sonja: 162, 189;  
Blair Tony: 79, 173;  
Blaustein Susanne: 172;  
Brown Gordon: 14, 185;  
Brown Malloch Mark: 113;  
Bruck Connie: 48, 159, 178;  
Buchanan James: 203;  
Buffet Warren: 64, 202;  
Bulić Žarko: 132;  
Bush Georg W.: 88, 90-101, 112, 119, 140, 153, 172, 191, 194, 196, 207;  
Butler Michael: 83;  
Boutros-Boutros Ghali: 130;  
Ceaușescu Nicolae: 80;  
Che Guevara: 111;  
Cheney Dick: 101;  
Chubais Anatoly [Чубайс Анатоли Борисович]: 34;  
Churchill Winston: 25;  
Clark Wesley: 174;  
Clinton Bill: 87, 103, 236;  
Clinton Hillary: 97, 179;  
Crvenkovski Branko: 211;  
Cuny Fred: 135;  
Dalai Lama: 177;  
Darwin Charles: 53;  
Demokrit: 30;  
Dereta Miljenko: 162, 184;  
Descartes: 52;  
Deverell John: 190;  
Dimitrijević Vladimir: 160, 194;  
Dimitrijević Vojin: 162;  
Diogen: 30;  
Dizdarević Srđan: 136, 137;  
Dmičić Mile: 136;  
Đinđić Zoran: 167, 168;  
Đurković Miša: 161-164, 174;  
Elizabeta II: 191;  
Engels Friderich: 25, 155;  
Estulin Daniel: 193;  
Euripid: 30;  
Filipović Muhamed: 132;  
Finci Jakob: 132, 189;  
Friedman Milton: 70, 202;  
Gaidar Yegor [Гайдэр Егор Тимурович]: 178;  
Gates Bill: 202;  
Grahovac Gavriilo: 132;  
Grebo Zdravko: 132;

- Greenspan Alan: 14;  
Gödel Kurt: 37, 203;  
Gorbachev Mikhail: 34, 49, 56, 95, 102, 103, 169, 192;  
Hadžifejzović Senad: 132;  
Hardt Michael: 154;  
Hastert Dennis: 191;  
Havel Václav: 114;  
Hawrylyshyn Bohdan [Гаврилишин Богдан Дмитрович]: 159;  
Hayek Friedrich A.: 14, 25, 35, 69, 197-199, 203;  
Hegel: 32, 53, 62;  
Heisenberg Werner: 39;  
Heraklit: 30;  
Herodot: 30;  
Hillman David: 115;  
Hipija: 30;  
Hitler: 138, 194;  
Hodarkovski Mikhail [Ходорковски Михаил Борисович]: 174;  
Holbrooke Richard: 136;  
Hruščov Nikita [Хрущёв Никита Сергеевич]: 54;  
Hume David: 52;  
Hussein Saddam: 91;  
Ibrahimagić Omer: 136;  
Jovanović Čedomir: 160;  
Jurišić Duška: 132;  
Kalajić Dragoš: 158-160, 165-168, 173;  
Kandić Nataša: 162, 163;  
Kant: 37;  
Kamerić Šejla: 141;  
Kapidžić-Osmanagić Hanifa: 132;  
Karadžić Radovan: 137, 138;  
Karapetrović Milena: 132;  
Karlweiss George: 191;  
Kazaz Enver: 132;  
Kenović Ademir: 132;  
Kerry John F.: 97;  
Kerviel Jérôme: 59;  
Keynes Maynard J.: 87;  
Kindleberger Charles: 22;  
Kissinger Henry: 89, 211;  
Ključić Stjepan: 132;  
Knežević Gašo: 164;  
Konstantinović Radomir: 162;  
Koprivica Časlav: 187;  
Korać Lidija: 132;  
Koštunica Vojislav: 127;  
Kouchner Bernard: 172;  
Kreso Adila: 136;  
Krmeta Slavica: 132;  
Kroft Steve: 177, 191;  
Kurspahić Nermina: 132;  
Kurto Nedžad: 132;  
Lagumdžija Zlatko: 132;  
Lazić Mladen: 128;  
Lenjin: 111;  
Lerma Xavier: 193;  
Liht Sonja: 130, 160, 163, 189;  
Likofron: 30;  
Losonc Alpar: 128;  
Lutz Ashley: 190;  
Madoff Bernard: 59;  
Malagurski Boris: 169;  
Marković Ante: 126, 135;  
Marshall Andrew K.: 185, 186;  
Marshall Tim: 129;  
Marx Karl: 25, 30, 46, 53, 155, 187, 195, 199, 205;  
Matić Veran: 160, 184;  
Mečiar Vladimir: 114;  
Medojević Nebojša: 128;  
Merkel Angela: 104, 105, 107-109, 175;  
Mervyn King: 14;

- Mesić Stipe: 127, 174;  
Milošević Slobodan: 114, 126, 127, 129, 135, 142, 143, 157, 158, 160, 161, 163, 165, 167, 181, 183;  
Mijović Ljiljana: 132;  
Miljević Damir: 132;  
Mises Ludwig von: 196, 203;  
Mitrović Dušan: 164;  
Mladić Ratko: 137, 138;  
Mohatir Bin Mohammed: 177;  
Moro Domenico: 192;  
Mrđa Milan: 136;  
Muminović Edim: 132;  
Muratović Hasan: 132;  
Nakarada Bojan: 161;  
Negri Antonio: 154, 155;  
Neier Aryeh: 38, 125, 136, 189;  
Nicić Ivana: 138;  
Nietzsche Friedrich: 111;  
Nozick Robert: 202, 203;  
Nožica Senka: 132;  
Obama Barack: 64, 95, 101, 117, 179;  
Omar Abdel-Rahman: 118;  
O'Neil Jim: 177;  
Orwell George: 94;  
Papić Žarko: 132;  
Paunović Žarko: 128;  
Pavićević Borka: 163;  
Pećanin Senad: 132;  
Perikle: 7, 29, 30, 205;  
Perović Latinka: 162;  
Pešić Vesna: 162;  
Platon: 30, 35, 36, 52;  
Platonov Oleg: 192;  
Popov Nebojša: 162;  
Popović M. Srđa: 162;  
Popović Srđa: 184;  
Popper Karl: 29-31, 33, 35, 38-40, 42-45, 51, 52, 67, 102, 159, 193, 203, 205;  
Prigogin Ilya [Пригожин Илья Романович]: 57;  
Premec Vladimir: 132;  
Prokić Ibrahim: 132;  
Protagora: 29, 30;  
Puhovski Žarko: 175;  
Puljić Mirko: 136;  
Purivatra Mirsad: 132;  
Putin Vladimir: 34, 173, 174;  
Rachman Gideon: 184, 190, 194;  
Radeljković Zvonko: 132;  
Radovanović Rade: 164;  
Rama Edi: 170;  
Rawls John: 201, 202;  
Reagan Ronald: 10, 23, 155;  
Redford Robert: 117;  
Repovac Hidajet: 132;  
Rich Marc: 175;  
Richelieu Jean Armand: 89;  
Risojević Ranko: 132;  
Romanić Teodor: 132;  
Rockefeller: 174, 193;  
Rothbard Murray: 203;  
Rothschild: 148, 174, 175, 191, 192;  
- Nathaniel: 174;  
Russell Bertrand: 45;  
Sachs Jeffrey: 14, 178;  
Sadiković Ćazim: 136;  
Saharov Andrej [Сахаров Андрé Дмитриевич]: 114;  
Sahit Muje: 171;  
Samardžić Nikola: 160;  
Schäuble Wolfgang: 176;  
Sekelj Laslo: 128;  
Sekulić Gajo: 132;  
Sempson Entoni: 168;
-



- Sharp Gene: 184;  
Simović Miodrag: 136;  
Sloterdijk Peter: 111;  
Smajlović Mensur: 136;  
Sokolov Grigorij [Соколов Григори ]: 171;  
Sokrat: 30, 50, 51;  
Soros Tivadar: 211;  
Srbijanović Biljana: 160, 162;  
Staljin: 54, 55;  
Stiglitz Joseph: 14, 121, 200;  
Stojanović Dubravka: 162;  
Strauss Leo: 35;  
Suskind Ronald: 94;  
Šaper Srđan: 162;  
Šebić Fahrudin: 132;  
Šero Fadil: 136;  
Špek Roman: 158;  
Štitić Anton: 136;  
Štraus Ivan: 132;  
Šušnjić Đuro: 128;  
Šuvaković Miško: 139, 140, 144, 145;  
Tadić Boris: 130;  
Thatcher Margaret: 10, 155, 200;  
Tihi Boris: 132;  
Tobin James: 84;  
Tomić Milica: 141;  
Tuđman Franjo: 114, 126, 127, 135;  
Tullock Gordon: 203;  
Turajlić Srbijanka: 162;  
Turner Adair: 14;  
Ugričić Sreten: 163, 164;  
Vejvoda Ivan: 162;  
Verne Jules: 120;  
Vešović Marko: 132;  
Vlaisavljević Sanja: 132;  
Vlaisavljević Ugo: 132;  
Volcker Paul: 14;  
Vučić Aleksandar: 157;  
Vučo Beka: 128;  
Wittgenstein Ludwig: 45;  
Zimmerman Warren: 126;  
Žerdeva Vera [Жергева Вера]: 171;  
Živanović Miodrag: 132;

## REGISTAR ORGANIZACIJA/ INSTITUCIJA:

- AIESEC: 131;  
*Akademija nauka i umjetnosti BiH*: 131, 137;  
*Albanian minerals*: 171;  
*Albright Capital Management*: 174;  
*Alternativna akademska obrazovna mreža*: 162;  
*AlterNet*: 117;  
*Alliance for Climate Protection*: 118;  
*The Alliance for Justice*: 118;  
*The American Civil Liberties Union*: 118;  
*The American Immigration Council*: 118;  
*The American Institute for Social Justice*: 117;  
*American International Group*: 180;  
*The American Constitution Society for Law and Policy*: 118;  
*The American Prospect*: 117;  
*Amnesty International*: 118, 124;  
*Andrei Sakharov Foundation*: 112;  
*Andre Marlox centar*: 131;  
*Anglia*: 131;  
*The Arab American Institute*: 116;  
*Arhiv Republike Srpske*: 131;  
ARION: 131;  
*Atelje 212*: 128;  
*Avruta minerals*: 170;  
*The Belgrade Youth Forum*: 128;  
*La Benevolencia*: 131;  
*Beogradski centar za ljudska prava*: 162;  
*Beogradski fond za političku izuzetnost*: 160;  
*Beogradska otvorena škola*: 160;  
*The Bill of Rights Defense Committee*: 116;  
*Bolero plesni klub*: 131;  
BOSNA Film: 131;  
*The Brennan Center for Justice*: 117;  
*Cankar* [Slovenačko kulturno društvo]: 131;  
*CANVAS*: 184;  
*Carlyle Group*: 112;  
*Casa de Maryland*: 118;  
*Catalist*: 117;  
*Catholics in Alliance for the Common Good*: 118;  
*Catholics for a Free Choice*: 118;  
*Centar za antiratnu akciju*: 162;  
*The Center on Budget and Policy Priorities*: 117;  
*The Center for Community Change*: 117;  
*The Center for Constitutional Rights*: 118;  
*Centar za društvena istraživanja Analitika*: 132;  
*Centre europeen d'information*: 165;  
*The Center for Economic and Policy Research*: 117;  
*Centar za istoriju i teoriju kulture*: 162;  
*Centar za kulturnu dekontaminaciju*: 163;  
*The Center for New York City Neighborhoods*: 115;  
*The Center for Reproductive Rights*: 119;  
*The Center for War/Peace Studies*: 112;  
*Central European University [CEU]*: 112, 121, 122, 131, 152, 158-160, 165, 167, 173, 178, 195;  
*Choice USA*: 119;  
CIA: 135, 165, 177, 192;  
*Cisco Systems*: 180;  
*Citibank*: 192;  
*Club of Isles*: 191;  
*Coalition for International Criminal Court*: 119;  
*The Compassion in Dying Federation of America*: 119;  
*Council on Foreign Relations*: 112;  
*Critical Resistance*: 117;  
CORRIDOR: 131;  
*Dah Teatar*: 142;  
*Death Penalty Information Center*: 118;

- The Death with Dignity National Center*: 119;  
*Democracy Alliance*: 112;  
*Democracy For America*: 117;  
*Don* [Prijeedor]: 131;  
*Drug Policy Alliance*: 112, 119;  
*Earthjustice*: 118;  
*Earth Institute*: 112;  
*Earth Island Institute*: 118;  
*The Economic Policy Institute*: 117;  
*Eda* [Banjaluka]: 131;  
EKOBiH: 131;  
*The Ella Baker Center for Human Rights*: 117;  
*The Emma Lazarus Fund*: 117;  
*Equal Justice USA*: 118;  
*Extractive Industries Transparency Institute* [EITI]: 79;  
*The European Movement in Serbia*: 128;  
Faculty of Economy "Karl Marx" [Budapest]: 125;  
*Fair Trial Initiative*: 119;  
FAMA: 131;  
*Federal Reserve* [FED]: 14, 23, 27, 100, 180;  
*Feminist Majority Foundation*: 119;  
FETH: 131;  
FIDESZ: 121;  
*Filmski arhiv BiH*: 131;  
*Fond za humanitarno pravo*: 162, 163, 173;  
*Fondacija*: 8, 38, 87, 111-140, 142-145, 147-152, 157-161, 163-168, 172-174, 177-179, 183, 184, 187, 189, 192-195, 205, 206, 209, 211-213;  
- *Open Society Institute*: 29, 116, 118, 119, 187, 188;  
- *Open Russia Foundation*: 174;  
- OSIFE: 106;  
- *FODBiH*: 130-139;  
- *Soros Fond Jugoslavija*: 158;  
- *Soros Center for Contemporary Art* [SCCA]: 139-141, 143-145;  
- *Youth Information Agency* [OIA]: 161;  
*Forum građana Tuzla*: 131;  
*Forum za slobodu odgoja*: 114;  
*Freedom House*: 184;  
*Free Press*: 117;  
*Friends of the Earth*: 118;  
*Gallerium Artisticum*: 131;  
*The Gamaliel Foundation*: 117;  
GATT: 152;  
*Global Exchange*: 118;  
„Globalni svjedok“: 79, 173;  
*Green For All*: 118;  
G7: 70, 149, 153-155;  
G8: 79;  
G20: 185;  
*Health Care for America Now*: 117;  
*Helsinki odbor*: 129, 162, 174, 189;  
- *Helsinki komitet*: 132, 133, 137, 173;  
- *Helsinki Watch*: 138;  
*Hrvatski pravni centar*: 114;  
*Human Rights Watch*: 112, 118, 163, 170, 177;  
IKRA fond: 131;  
*The Immigrant Legal Resource Center*: 118;  
*The Immigration Policy Center*: 118;  
*The Independent Media Institute*: 117;  
*The Institute for America's Future*: 117;  
*The Institute for New Economic Thinking* [INET]: 14, 22, 112, 120, 121, 178;  
*The Institute for International Economics*: 112;  
*The Institute for Policy Studies*: 118;  
*Institut za evropske studije* [Beograd]: 128, 161;  
*The Institute for International Policy and Economy* [Beograd]: 128;  
*Institute for Philosophy and Social Theory* [Beograd]: 128;  
*The Institute for Pedagogic Research* [Beograd]: 128;  
*International Crisis Group* [ICG]: 112; 138, 170-172;

- International Monetary Fund* [IMF]: 70, 72-74, 76, 79, 82, 84-88, 125, 149-155, 162, 177, 182, 185, 198;
- International Executive Service Corps*: 112;
- International Association for Cultural Freedom* [Congress for Cultural Freedom]: 165;
- Istorijski arhiv* [Sarajevo]: 131;
- JOBBLIK: 106;
- Justice at Stake*: 118;
- Karter 77: 114;
- Kmaral!: 114;
- Krug 99: 131;
- Kyoto protokol: 76, 89;
- Latino Justice PRLDF*: 118;
- The Lawyers Committee for Civil Rights*: 116;
- The Leadership Conference on Civil and Human Rights*: 117;
- The Lynne Stewart Defense Committee*: 118;
- MEDIA centar: 131;
- Media Matters For America*: 117;
- Međunarodna fondacija za nauku*: 124;
- Međunarodni sud: 83, 85, 89, 119, 137;
- ICTY: 137, 138;
- *Evropski sud za ljudska prava*: 132, 176;
- The Mexican American Legal Defense*: 116;
- The Midwest Academy*: 117;
- The Migration Policy Institute*: 118;
- Milenijum* [Srbac]: 131;
- MIT centar: 131;
- Mreža za saradnju u obrazovanju u Jugoistočnoj Evropi* [SEE-ECN]: 160;
- Ms. Foundation for Women*: 119;
- Multimedijalni institut*: 114;
- Muzej Istočne Bosne* [Tuzla]: 131;
- Muzej Republike Srpske*: 131;
- Muzej savremene umjetnosti* [Beograd]: 145;
- Napredak* [Hrvatsko kulturno društvo]: 131;
- NARAL: 119;
- Narodna biblioteka Srbije*: 164;
- Narodno pozorište* [Sarajevo]: 131;
- Narcis* [Sarajevo]: 131;
- Nation*: 117;
- National Abortion Federation*: 119;
- The National Assotiation for the Advancement of Colored People*: 116;
- The National Council of La Raza*: 116;
- National Endowment for Democracy*: 124;
- The National Immigration Forum*: 118;
- The National Immigration Law Center*: 118;
- The Nation Institute*: 117;
- National Partnership for Women and Families*: 119;
- The National Security Archive Fund*: 118;
- Natural Resources Defense Council*: 118;
- Nezavisno udruženje novinara*
- Republike Srpske: 134;
- Srbije: 162;
- The New America Foundation*: 118;
- New Yorkers Against the Death Penalty*: 118;
- Obala Art Centar*: 131;
- Occupy Wall Street*: 94, 201;
- OSCE: 124;
- Open University Subotica*: 128;
- Orjentalni institut* [Sarajevo]: 131;
- Otpor*: 129, 143, 157, 183, 184, 206;
- OVK: 171;
- Pacifica Foundation*: 117;
- PEN centar: 131;
- People for the American Way*: 117;
- People of Faith against the Death Penalty*: 119;
- People Improving Communities through Organizing*: 118;
- Perpetuum Mobile*: 131;
- PIR pozorište*: 131;
- Planned Parenthood*: 119;
- Preporod* [Bošnjački kulturni centar]: 131;

- Pro-Choice America*: 119;  
*Pro et Contra* [Prijeđor]: 131;  
*The Progressive States Network*: 117;  
*The Progressive Change Campaign Committee*: 117;  
*Project for the New America Century*: 97;  
*Project Vote*: 117;  
*Proposition 19*: 119  
*Project Syndicate*: 14, 106, 120, 121;  
*Prosvjeta* [Srpski kulturno obrazovni centar]: 131;  
*Quantum fond*: 61, 62, 69, 111, 175, 180, 191, 211;  
*QueerBeograd*: 141;  
*Refugees International*: 112;  
*Rex*: 142;  
*The Ruckus Society*: 117;  
*Sarajevski filharmonijski orkestar*: 131;  
*The Sentencing Project*: 117;  
"Skender Kulenović" biblioteka [Bosanski Petrovac]: 131;  
*Solidarnost*: 114, 178;  
*Soros media centar*: 132, 133;  
*SOS telefon*: 131;  
*Southeast Europe Equity Fund*: 170;  
*Spomenik*: 141;  
*Stefan Batory Foundation*: 112, 178;  
*Sundance Institute*: 117;  
"Sveti Marko" [Srpsko pogrebno društvo]: 131;  
*Transparency International*: 132;  
*Trilateral*: 189, 192;  
*Udruženje pisaca* [Sarajevo]: 131;  
*Udruženje žena grada Banjaluke*: 131;  
*Udruženje veterana II svjetskog rata*: 131;  
*Ujedinjene nacije* [UN]: 82, 67, 77, 78, 83, 85, 90, 93, 119, 130, 137, 147, 149, 154, 170, 172, 181, 183, 185;  
- *United Nations Foundation*: 119;  
- *Savjet bezbjednost*: 82, 85, 93, 137;  
- *Generalna skupština*: 82, 85, 182;  
- UNHCR: 135;  
- UNMIK: 172;  
*The Urban Institute*: 118;  
USAID: 124;  
*Varšavski pakt*: 170, 194;  
*Vatra Romanesca*: 157;  
*Witness to Innocence*: 118;  
*Women's Law Center* [Beograd]: 128;  
*World Bank* [WB]: 70, 72, 76, 77, 79, 85-87, 149, 151, 152, 154, 155;  
*World Trade Organization* [WTO]: 58, 85, 149-152, 154;  
*World Sustainable Development Forum*: 112;  
ZID [Sarajevo]: 131;  
*Žene u crnom*: 141;

## LITERATURA:

Spisak literature odnosi se isključivo  
na reference navedene u tekstu.

1. Agarwala R., *SDR should become the global currency* [*The Economic Times*, April 3., 2009];
2. Ambrose Evans-Pritchard, *The G20 moves the world a step closer to a global currency* [*The Telegraph*, April 3, 2009];
3. Anderlini Jamil, *China calls for new reserve currency* [*The Financial Times*, Mart 23., 2009];
4. Avramov Smilja, *Civilno društvo i nevladine organizacije* [Nova Evropa, Beograd 2006]
5. *Art Work in Public Spaces*, SCCA-Prague, Prague, 1997; d'Aymery Gilles, *The Circle of Deception Mapping the Human Rights Crowd in the Balkans* [July 23, 2001; <http://www.swans.com>];
6. Beveridge Dirk, "Soros: Attacks Will Speed Downturn" [*Associated Press*, 19 September 2001.];
7. Bieber Florian, *Commentary on Sonja Biserko's "The EU and the Serbian Civil Society"* [*Europe's World*, 24.6.2008; <http://www.europesworld.org>];
8. *Bilderberg grupa je razbila Jugoslaviju* [Nedeljnik, br.75; 20-27. Jun 2013, str.20-23];
9. Billington Gail G., Cynthia Rush, *Soros's financial warfare is under increasing investigation* [EI Report, vol.24, No.44, October 31, 1997]
10. S.Blaustein, *Once Again, Milosevic Is Having His Way With Peacekeepers* [*Los Angeles Times*, Feb.20, 2000.];
11. Black Chris, Herman Ed, *Louise Arbour- Unindicted War* [<http://emperors-clothes.com/>];
12. Brown Gordon, *Out of the Ashes* [*The Washington Post*, October 17, 2008];
13. Boaz David, *Soros, Epstein and Caldwell on Hayek* [<http://www.cato.org>];
14. *Bosna je premala da bi se samoodržala* [G.Soros, intervju za: *Dani* br.135, Sarajevo, 31. dec. 1999.];
15. Bruck Connie, *The World According to Soros* [*The New Yorker*, Jan. 23, 1995];
16. Bruck Connie, *Soros Buys Ukraine* [*The New Yorker*, 23. Jan, 1995]
17. *Building Open Society in The Western Balkans 1991-2011* [Open Society Foundations, New York 2011];
18. Burdman Mark, *Central European University and the intellectual subversion of Central and Eastern Europe* [wordpress, July 21, 2001];
19. Butler Vera, *George Soros – mr. Lucifer* [*Free Republic*, September 2002.];
20. Chossudovsky Michel, *State terror and the "free market" Opening up Kosovo to foreign capital* [<http://emperors-clothes.com/articles/chuss/opening.htm>];
21. Clark Nicola, *Soros Loses Challenge to Insider Trading Conviction* [*New York Times*, Oct.6.2011.]; Colchester Max, *Setback for Soros in Paris* [*Wall Street Journal*, Oct7., 2011.];

22. Coffin Heather, *George Soros: Imperial Wizard/Double Agent* [<http://www.sianews.com>]
23. Chang Ha-Joo, *Bad Samaritan – The Myth of Free Trade and secret history of capitalism* [Bloomsbury Press 1997];
24. *Congressional Record*, Vol 144, No 151, str. 2301-2303;
25. *Contribution to the 2009 European Commission Report on Serbia* [Fond za Otvoreno društvo Srbija, Beograd 2009];
26. *Contribution to the 2011 European Commission Consultations on Enlargement Package* [Fond za Otvoreno društvo Srbija, Beograd 2009];
27. *Culture in the Processes of Development, Regionalization and Euro-Integration of the Balkans* [Institut za sociologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Nišu, Niš 2003];
28. Cymbalista Flavia, *How George Soros knows what He knows?* [[www.trading-naked.com](http://www.trading-naked.com)];
29. Ćosić Vesna, *Nestanak struje u globalnom selu* [u: *Duga*, br.480; Beogra; juli 1992];
30. Deverell John, *Vast array of international VIPs talk things over at secretive Bilderberg '96 in King City* [*The Toronto Star*, 31 May 1996];
31. *Deset godina Fonda za otvoreno društvo 1991-2001*. [<http://www.fosserbia.org/>];
32. *The Dictatorship of Financial Capital*, [Federation of Social and Educational Assistance, Brazil, 2002; <http://www.fase.org/>];
33. Dimitrijević Vladimir, *George Soros – veliki meštar svih hulja* [Pečat, br.50, 13. jun, 2009];
34. Đinđić Zoran, *Jugoslavija kao nedovršena država* [Književna zajednica Novog Sada 1988];
35. Đorđević Mirko, *Kumanovske magle i komentari* [Pešćanik, 22.07.2012.]
36. Đurić Jelena, *Srbija u evropskim integracijama – preobražaj identiteta* [Filozofija i društvo, vol II, Beograd 2006];
37. Đurković Miša, *Slika, zvuk i moć* [MST Gajić, Beograd 2009];
38. Đurković Miša, *Rusija i otkrivanje meke moći* [Nacionalni interes, Institut za političke studije, broj 1-3, Beograd, 2008];
39. *Evropa – 100 pitanja i odgovora* [Foundation Open Society Serbia, 2012];
40. Engdahl William, *Secret Financial Network Behind „Wizard“ George Soros* [Investigation Executive Intelligence Review (EIR), Vol.23. No44., Nov. 1, 1996, str.54-61];
41. European Foundation Centre, *European foundation fundamentals: a portrait of the independent funding community in Europe*, Brussels, EFC, 1999;
42. Farley Maggie, *Malaysian Leader, Soros Trade Barbs* [u: *Los Angeles Times*, September 22, 1997];
43. Feldman Bob, *George Soros' "Alternative Journalism" donations* [[chrispaul@netpci.com](mailto:chrispaul@netpci.com)];
44. *French Court Convicts Soros of insider trading* [*The Guardian*, Dec. 20. 2002.];
45. *Get ready for the phoenix* [*The Economist*; Vol. 306, Jan. 9., 1988.];
46. *George Soros has running looting operations against, Russia, Serbia, England and Italy* [*Wall Street Journal*, July 11, 2011];



47. Glogoczowski Marek, *George Soros' International School of Youth Corruption* [transkript govora održanog na EU(RO)-skeptical Youth Camp, Ljubljana, Sept. 26-27, 2001];
48. Goyal Ashima, *Is world ready for a global currency?* [*The Economic Times*, April 3., 2009];
49. Grupa Termini [Timeshire Campus], *Soros realizam* [<http://www.antijargon.tkh-generator.net/wp-content/uplo ads/2010/12/soros-realizam.pdf>];
50. Hardt Michael, Negri Antonio, *Imeprija* [IGAM, Beograd 2005];
51. Hall, J.A. (ed.), *Civil society: theory, history, comparison* [Cambridge, Polity Press, 1995];
52. Hedges Chris, *Below It All in Kosovo* [*New York Times*, July 8, 1998.];
53. Van Helsing Jon, *George Soros and the Rothschilds Connection* [*Secret Societies and their Power in the 20<sup>th</sup> Century*], EIRNA study Derivatives;
54. Horowitz David, Poe Richard; *The Shadow Party – How George Soros, Hillary Clinton and sixties Radicals seized control of Democratic Party* [Nelson Current, Nashville 2006];
55. Holbrooke Richard, *Završiti rat* [Šahimpašić, Sarajevo 1998];
56. *Izveštaj 2003-2004*; Fond Otvoreno Društvo Bosna i Hercegovina 2005.
57. Jauvet Vincent, *Le Nouvel Opservateur*, No 1883, Dec 7, god. 2000.;
58. Johnston Diana, *Taking over the Trepca mines: Plans and Propaganda* [[www.tenc.net](http://www.tenc.net)];
59. Johnston Diana, *Globalist Thinktank Conceived Excuse for Today's NATO Assault on Mitrovica* [[www.tenc.net](http://www.tenc.net)];
60. Kalajić Dragoš, *Škola za janičare* [u: *Duga* br.1612, Beograd, april 1995];
61. Kaufman Michael T., *The Life and Times of a Messianic Billionaire* [Knopf Doubleday Publishing Group, 2010.];
62. Keane, J., *Civil society: old images, new visions* [Cambridge, Polity Press, 1998.];
63. Kincaid Cliff, *The Hidden Soros Agenda: Drugs, Money, the Media, and Political Power* [Oct. 2004; <http://www.aim.org>.];
64. Kincaid Cliff, *Obama's Master George Soros* [<http://sorosfiles.com>, Oct 29., 2011]
65. *Komunistički kapitalist* [u: *Duga*, br.526; Beograd, april-maj 1994];
66. Konstantinović Radomir, *Filozofija palanke* [Otkrovenje, Beograd 2010.];
67. Koprivica Časlav, *O rodoljubivosti i umnosti. Mogućnost i neophodnost racionalnog opravdanja patriotizma* [*Filozofski godišnjak*, god.VII, br.7; Banjaluka 2011.; str. 53-103];
68. Liht Sonja, *Otvaranje Srbije* [*Vreme*, 09.10.1995];
69. Lowell Ponte, *George Soros: Billionaire for the Left* [*FrontPageMagazine*, Nov. 13, 2003];
70. Lutz Ahley, *Bilderberg Group's Connection to Everything in the World* [*Bussiness Insider*, june 12, 2012];
71. Maldini Pero, *Građansko društvo i demokracija u tranzicijskim društvima* [u: *Politička misao*, vol. XXXIX, br.4, Zagreb god.2002, str.129-145];

72. *Malaysian ex-premier Mahathir and billionaire Soros end feud* [Australian Broadcasting Corporation. Friday, December 15, 2006.];
73. *Managing Multiethnic Cities in South Easter Europe* [Open Society Institute, Budapest 2010.];
74. *Manifesta 3 - European Biennial of Contemporary Art*; Ed. by Igor Zabel, Cankarjev dom, Ljubljana, Slovenia, 2000.;
75. Marshall Tim, *Igra senki – petooktobarska smjena vlasti u Srbiji* [Samizdat B92, Beograd 2002];
76. Marshall Andrew Gavin, *The Financial New World Order: Towards a Global Currency and World Government* [<http://www.mondialisation.ca>];
77. Martinović Ratko, *Ovo nam je naša borba dala: Rothschild, Rockefeller i Soros u tajnosti vladaju Hrvatskom i Crnom Gorom?* [<http://www.Politika.hr>; 22.06.2012];
78. Mendelson Peter, *The Case for Better Government* [[www.project-syndicate.org](http://www.project-syndicate.org)];
79. *Modeli organizacije lokalne samouprave – Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Makedonija i Srbija* [Palgo Centar & Institut Otvoreno društvo, Beograd 2008];
80. *Novi svetac nove sirotinje* [u: *Duga*, br.508; Beograd, avgust 1993.];
81. *Od zlotvora do dobrotvora* [*Slobodna Dalmacija*; 17.10.2002.];
82. *Open Society Found B&H – Annual Report 1995* [FODBiH, Sarajevo 1995];
83. *Open Society Found B&H – Annual Report 1996* [FODBiH, Sarajevo 1996];
84. *Open Society Found B&H – Annual Report 1997* [FODBiH, Sarajevo 1997];
85. *Open Society Found B&H – Annual Report 1998* [FODBiH, Sarajevo 1998];
86. *Open Society Found B&H – Annual Report 1999* [FODBiH, Sarajevo 1999];
87. *Open Society Found B&H – Annual Report 2000* [FODBiH, Sarajevo 2000];
88. *Open Society Found B&H – Annual Report 2001* [FODBiH, Sarajevo 2001];
89. *Open Society Found B&H – Annual Report 2003-2004* [FODBiH, Sarajevo 2005];
90. *Open Society Found B&H – Annual Report 2005-2006* [FODBiH, Sarajevo 2007];
91. *Open Society Found B&H – desetogodišnji izvještaj 1993-2003* [FODBiH, Sarajevo 2004];
92. Orentlicher Diane F., *Da neko ko je kriv bude kažnjen: efekti Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju u Bosni i Hercegovini* [FODBiH, Sarajevo, 2011];
93. *Otvoreno društvo opet u Hrvatskoj* [*Nacional*, br.75, 21sept. 2010.];
94. Papantoniou Yannis, *The Re-Division of Europe*[[www.project-syndicate.org](http://www.project-syndicate.org)]
95. Parezanović Marko, *Obojene revolucije u vrtlogu prekomponovanja međunarodnih političkih odnosa* [<http://www.nspm.rs/savremeni-svet>];
96. Penda Ivor Altaras, *Soroseva interpretacija Popperove znanstveno-političke teorije* [*Politička misao*, vol.XLIV, br.1; Zagreb 2007, str. 53-65];
97. Pinter Frances, *The Role of Foundations in the Transformation Process in Central and Eastern Europe* [u: Schluter Andreas, Then Volker, Walkenhorst Peter (ed), *Foundations in Europe*, Directory of Social Change, London 2001., str.295-321];

98. *Planira li Bilderberška skupina ekonomsku Depresiju?* [Nexus, br.36. juni 2009.];
99. Platonov Oleg, *Tajna svjetska vlada* [Altera, Beograd 2001];
100. *Politike međunarodne podrške zemljama jugoistočne Evrope (ne)naučene lekcije u Bosni i Hercegovini* [Fond Otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2011];
101. Popper Carl, *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji* [BIGZ, Beograd 1993];
102. Popeski Ron, *Soros link to Khodorkovsky's Open Russia Foundation* [The Age, Melburn, Nov.8, 2003];
103. Primorac Pavle, *Dim Sotonin* [Vukman, Zagreb 2004];
104. *Procjena budžetske transparentnosti u općinama u Bosni i Hercegovini – Izvještaj za Fond Otvoreno društvo Bosna i Hercegovina* [Analitika-centar za društvena istraživanja, Sarajevo 2011]
105. *Procjena razvoja demokratije u Bosni i Hercegovini - Izvještaj za Fond Otvoreno društvo Bosna i Hercegovina* [Sarajevo 2006]
106. *Quarterly. The Soros Centres for Contemporary Arts* 5 [Soros Centres for Contemporary Arts Network, 1995];
107. Radojičić Mirjana, *Nevladine organizacije i politika interpretiranja novije južnoslovenske prošlosti* [Filozofija i društvo, vol II, Beograd 2005]
108. *R/evolution and Order: Serbia After October 2000* [Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd 2001];
109. Rachman Gideon, *George Soros and Glenn Beck* [Financial times, Nov. 19, 2010.];
110. Rachman Gideon, *And now for a world government* [The Financial Times, Dec. 8, 2008];
111. Rachman Gideon, *A Now for a world Government* [Financial Times, december 8, 2008];
112. Rahn Richard W., *You Lose, Soros Wins* [The Washington Times, 24. octobar, 2008.];
113. *Regional Development and Integration of the Balkans into the EU Structures – Balkan Crossroads and Alternatives* [Institut za sociologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Nišu, Niš 2003]
114. Reese-Schafer Walter, *Civilno društvo i demokratija* [u: *Politička misao*, vol. XLI, br.3, Zagreb god.2004, str.65-79];
115. Reisman George, *Is Laissez-Faire a Threat to Freedom? An Answer to George Soros* [<http://www.mises.org>];
116. *The Resistible Fall of European Union: Interview with George Soros* [Project Syndicate];
117. Sabeva Galina, *Soros Sofia IT Firm Gets \$9 Million Equity Investment* [Reuters, January 23, 2001.];
118. *Samoizolacija: realnost ili cilj* [izvještaj Helsinškog odbora za ljudska prava, Beograd 2008];
119. Savanović Aleksandar, *Anarhokapitalizam – politička filozofija antidržavnog kapitalizma* [Fakultet političkih nauka, Banjaluka 2011];
120. Schöllhammer Georg, *Art in the Era of Globalization - Some remarks on the Period of Soros-realisms* [The Global 500, Edition Selene 1999];

121. *The Shatalin Plan: shock therapy for the Former Soviet Union* [Myers Peter (ed), *Geore Soros as a Rothschild Agent*; 2004];
122. Singer Tania, *Beyond Homo Economicus*[[www.project-syndicate.org](http://www.project-syndicate.org)]
123. Slater Robert, *Soros, The Life, Time and Trading Secrets of the World's Greatest Investor* [McGraw-Hill, New York 1997];
124. Slater Robert, *Soros The Unauthorized Biography* [McGraw-Hill Professional, 1997];
125. Smith Heather, *Soros Loses Case Against French-Insider Conviction* [Bloomberg, Oct. 6, 2011.];
126. Solana Javier, *Globalizing European Security* [[www.project-syndicate.org](http://www.project-syndicate.org)];
127. Soros George, *Kriza globalnog kapitalizma* [Rabic, Sarajevo 1999];
128. Soros George, *O globalizaciji* [Samizdat B92, Beograd 2003];
129. Soros George, *Mjehur američke nadmoći – popravljjanje posljedica zloupotrebe američke moći* [Samizdat B92, Beograd 2004];
130. Soros George, *Alkemija financija* [Hlad, Zagreb 1996];
131. Soros George, *Podrska demokraciji* [August Cesarec, Zagreb 1993];
132. Soros George, *Soros o Sorosu-izazov novca* [AB, Zagreb 1997];
133. Soros George, *The New Paradigm for Financial Markets – The Credit Crisis of 2008 and What it Means* [Public Affairs, New York 2008];
134. Soros George, *Open Society Reforming Global Capitalism* [Public Affairs, New York 2000];
135. Soros George, *Financial Turmoil in Europe and the United States* [Public Affairs, New York 2012];
136. Soros George, *The Age of Fallibility* [Public Affairs, New York 2007];
137. G.Soros, *Тезис о глобализации* [Вестник Европ , 2, god.2001.];
138. G.Soros, *Appeal for Responsible Security* [*the New York Times*, 2000.];
139. G.Soros, *My Philanthropy* [<http://www.georgesoros.com/articles-essays/>];
140. G.Soros, *Poslednja šansa kapitalizma?* [u: *Alexandria biblioteka*, No.8, specijalno izdanje nedeljnika *Vreme*; Beograd, dec.-jan.1998; str.13-18];
141. G.Soros, *New Theory for New Age* [Project Syndicate, 2009.];
142. G.Soros, *The Capitalistic Threat* [*The Atlantic Monthly*, Vol 279, No. 2, Feb. 1997, str. 45-58];
143. Soros George, *Avoiding a Breakdown: Asia's Crisis Demand a Rethink of International Regulation* [*Financial Times*, London, December 31, 1997];
144. G.Soros, *How to save European Union* [u: *The Guardian*, Apr. 9. 2013.];
145. G.Soros, *Germany must reflect on the unthinkable* [*Financial Times*, 24. June 2010.];
146. G.Soros, *EU Needs Euro Bonds* [*Wall Street Journal*, 25. Apr.2012]
147. G.Soros, *How to save European Union* [*The Guardian*, Apr. 9. 2013.]
148. G.Soros, *Germany Risks Pushing Europe Into Deflationary Debt Sprial* [*Wall Street Journal*, 25. Apr.2012]
149. Soros George, *To Avert the Next Crisis* [*Financial Times*, London, January 4, 1999.]

150. G.Soros, *On the Coming Class War in the USA* [Newsweek magazine, 23 january 2012]
151. G.Soros, *A Europe of Solidarity, Not Only Discipline* [<http://www.georgesoros.com/articles-essays/entry/>]
152. G.Soros, *Angela Merkel's 'Pyrrhic Victory'* [Project Syndicate, Oct.8, 2013]
153. G.Soros, *Rušenje dogmi* [Vreme, 24.06.1991];
154. G.Soros, *European Union Could Become a „German Empire“* [The Huffington Post, Apr. 6., 2012.];
155. G.Soros, *The Crisis of Euro leads EU to a long-term depression* [The Wall Street Journal, Oct. 16., 2012.];
156. G.Soros, *Germany's reticence to agree threatens European Stability* [Financial Times, June 24, 2012];
157. G.Soros, *Force Cannot Bring About Democracy* [Monitor, 30 May, 2003.];
158. G.Soros, *EU should not insist on the State Union* [Pobjeda, 28. May, 2003.];
159. G.Soros, *The Creation of the State Union is a Step Backwards* [Publika, 28.May 2003.];
160. G.Soros, *EU must not Force Serbia and Montenegro to Stay Together* [Vijesti, 28. May, 2003.];
161. *Soros Promotes Crisis Plan for Europe* [New York Times, 25.Jan.,2012];
162. *Soros Fund Launches \$150 M In U.S.Backed Balkans Investment* [Bloomberg Business News, July 26, 2000.];
163. *George Soros Sydney Morning Herald Interview*, Nov.15, 1997;
164. *George Soros Interview - Kroft Stave, 60 minutes* [CBS TV, 20. decembar 1998];
165. *Soroš, samozvani Mesija* [u: Duga, br.1619; Beograd, juli 1995.];
166. *Soros, Communitarism and the Frankfurt School* [EI Report, vol.24., no.44., oct. 31, 1997];
167. *Steil Benn, The End of National Currency* [Foreign Affairs, Vol. 86, Issue 3, May/June 2007; pages 83-96];
168. *Stiglitz Joseph E., An Agenda to Save the Euro*[[www.project-syndicate.org](http://www.project-syndicate.org).]
169. *Stojanović Dubravka, U spirali zločina: balkanski ratovi* [Pešćanik, 07.05.2012.];
170. *Stojanović Dubravka, Sto godina fantazije* [Pešćanik, 15.10.2012.];
171. *Strategiju za rudarstvo za period 2012-2025* [MIP Kosova, Priština 2012.];
172. *Suskin Ron, The Price of Loyalty: George W.Bush, the White House, and the Enducation of Paul O'Neill* [New York Times Magazine, October 17, 2004, str.51];
173. *Szamuely George, Soros' World* [New York Press, August 22, 2000.];
174. *Šuvaković Miško, Ideologija izložbe: o ideologijama Manifeste* [u: Platforma SCCA, Ljubljana 2002]
175. *Šuvaković Miško, Kritična fenomenologija djela: status, funkcije i efekti umjetničkog djela na Manifesta 3* [SCCA, no2. Ljubljana, decembar 2002];
176. *Šta je odlučila svjetska vlada* [Geopolitika, br.64, jun-jul 2013., str.18-22];
177. *Trepca: Making Sense of the Labyrinth* [ICG Europe Report N°82; 26 Nov 1999];

178. *The True Story of Soros the Golem* [EIR Special Report, 1997];
179. Trifković Srđa, *Eastern Europe vs the Open Society* [Chronicles.org, Oct.11. 2010.];
180. Trifković Srđa, *George Soros, Postmodern Villain* [Chronicles.org, Feb.2004];
181. Trifković Srđa, *Soroš i njegovi janičari* [Novi školski poredak, Legenda, Čačak 2005]
182. *UN backs new new global currency reserve* [The Sunday Telegraph, Mart 29., 2009];
183. Vankovska Biljana, *Balkanski ratovi – simfonija ili rekvijem* [Peščanik, 23.10.2012.];
184. Vankovska Biljana, *Sećanje na Balkanske ratove u Makedoniji* [Peščanik, 28.10.2012.];
185. Vernon Wes, *"Soros: Patriotism Ends at the Stock Market"* [NewsMax.com, 25 September 2001.];
186. *Vladari svijeta i krstaški kapitalizam* [Nedeljnik, br.75; 20-27. Jun 2013, str.24-28];
187. Vujanović Ana, *Političnost umjetnosti: policije i politike, strategije i taktike* [Raškolovano znanje, Herceg Novi 2010];
188. *We are ...* [Open Society Institute, New York 2008];
189. Winnett Robert, *Financial Crisis: Gordon Brown calls for "new Bretton Woods"* [The Telegraph, October 13, 2008]
190. *Your Enemy, George Soros* [LaRouche, Virginia 2008];
191. Zakaria Fareed, *GPS- interview with G.Soros*

Aleksandar Savanović  
**GEORGE SOROS**  
**„Otvoreno društvo“ kao ideja,  
ideologija i politička praksa**

*Izdavač:*  
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA  
Univerzitet u Banjoj Luci

*Glavni i odgovorni urednik:*  
Nenad Kecmanović

*Recenzenti:*  
Prof. dr Nenad Kecmanović  
Prof. dr Nikola Poplašen

*Lektor:*  
Marija Milovanović

*Štampa:*  
GRAFID Banja Luka

*Za štampariju:*  
Branislav Ivanković

Banja Luka, februar 2014.



